

19

E-DISERTACIJA

Nataša Radusin-Bardić

**INTEROGATIVNI
MODALITET
U FRANCUSKOM
I SRPSKOM JEZIKU**

Novi Sad, 2019.

Nataša Radusin-Bardić

INTEROGATIVNI MODALITET U FRANCUSKOM I SRPSKOM JEZIKU

NAPOMENA O AUTORSKOM PRAVU:

Nijedan deo ove publikacije ne može se preštampati, reprodukovati ili upotrebiti u bilo kom obliku bez pisanog odobrenja autora, kao nosioca autorskog prava.

COPYRIGHT NOTICE:

No part of this publication may be reprinted, reproduced or utilized in any form without permission in writing from the author, as the holder of the copyright.

Ova monografija proistekla je iz teksta doktorske disertacije, pod naslovom *Interogativni modalitet u francuskom jeziku u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika*, koja je odbranjena na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, dana 3. jula 2013. godine, pred komisijom u sastavu:

- (1) Prof. dr Snežana Gudurić, mentor, Filozofski fakultet, Novi Sad,
- (2) Prof. dr Ana Vujović, Učiteljski fakultet, Beograd,
- (3) Doc. dr Milivoj Alanović, Filozofski fakultet, Novi Sad,
- (4) Doc. dr Ljubica Vlahović, Filozofski fakultet, Novi Sad.

Saglasnost za objavljivanje monografije dalo je Nastavno-naučno veće Filozofskog fakulteta, na sednici održanoj dana 12. aprila 2019. godine.

Monografija je priređena u okviru projekta br. 178002, pod nazivom *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Mojoj miloj Lani

INTEROGATIVNI MODALITET U FRANCUSKOM I SRPSKOM JEZIKU

Apstrakt

Unutarjezičko i međujezičko poređenje upitnih oblika u francuskom i srpskom jeziku sa formalnog, funkcionalnog, semantičkog i stilističkog aspekta omogućava nam da bolje shvatimo specifičnosti iskazivanja interogativnog modaliteta u svakom jeziku ponaosob, kao i da nagovestimo potencijalne poteškoće koje može imati izvorni govornik srpskog jezika prilikom usvajanja interogativnog modaliteta u francuskom jeziku. Različit broj raspoloživih oblika za obrazovanje totalnih i parcijalnih pitanja, i njihovo delimično poklapanje u dva jezika, ukazuju neminovno na njihove razlike u iskazivanju komunikativnih funkcija i/ili stilističkih vrednosti. Cilj našeg istraživanja jeste da odredimo potencijalne poteškoće u usvajanju gramatičkog i pragmatičkog znanja iskazivanja interogativnog modaliteta u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika, pre svega, iz perspektive govornika kojima je maternji jezik srpski, ali čitavu problematiku nastojaćemo da sagledamo u širem svetlu budući da ona čini deo opšte polemike među didaktičarima francuskog jezika. Posebnu pažnju posvećujemo stilističkim vrednostima onih upitnih oblika u francuskom jeziku koji pokazuju najveći stepen varijacije. Otežavajuću okolnost u izučavanju jezičke varijacije u francuskom jeziku, pa tako i jezičkih varijeteta za iskazivanje upitnog značenja, predstavlja činjenica što u lingvističkoj literaturi ne postoji dosledan način njenog opisa, te je on često zasnovan na kvantitativno i kvalitativno neusaglašenim kriterijumima. Različito određivanje stilističkih vrednosti upitnih oblika u francuskom jeziku proizlazi, između ostalog, i iz različitog tumačenja normativnih načela, te tako, u savremenoj lingvističkoj literaturi, normativnoj, deskriptivnoj i didaktičkoj, koegzistiraju različita tumačenja jezičke norme, od

tradicionalno konzervativne do fleksibilne, što doprinosi tome da se isti jezički oblik različito tretira, kao standardan ili nestandardan.

Ključne reči: interogativni modalitet, sintaksa, jezička varijacija, kontrastivna analiza, francuski jezik, francuski kao strani jezik, srpski jezik.

INTERROGATIVE MOOD IN FRENCH AND SERBIAN

Abstract

The intralingual and interlingual contrastive analysis of interrogative forms in French and Serbian, from the formal, functional, semantic and stylistic point of view, enables us to better understand the specificities of expressing interrogative mood in both languages, as well as to indicate potential difficulties which a native speaker of Serbian might have in the process of acquisition of the interrogative mood in French. The different number and the partial equivalence of the available forms of yes/no and wh-questions in the two languages point to the differences in expressing communicative functions and/or stylistic values. The purpose of our research is to determine potential difficulties in the acquisition of grammatical and pragmatic knowledge and the ability to express interrogative mood in the context of teaching French as a foreign language. Although our research is based on the perspective of native speakers of Serbian learning French as a foreign language, the interrogative mood in French in the context of teaching French as a foreign language will also be analysed from a general point of view since it is a point of contention among specialists in the didactics. Particular attention will be paid to the stylistic values of interrogative forms in French which show the highest level of variation. In French linguistics, there is no consistent description of linguistic variation in general, and as a consequence, studies of variation with respect to interrogativity are often based on qualitatively and quantitatively fluctuating criteria. The differences in the stylistic values of the interrogative forms in French are, among other things, due to the different interpretations of the normative language standards, so that, in the modern normative, descriptive and didactic linguistic literature, different interpretations of the linguistic norm coexist, from traditionally conservative to flexible, and as a result, the same linguistic form may be referred to as both standard and nonstandard.

Keywords: interrogative mood, syntax, language variation, contrastive analysis, French, French as a foreign language, Serbian.

MODALITÉ INTERROGATIVE EN FRANÇAIS ET EN SERBE

Abrégé

La comparaison intralinguale et interlinguale des formes interrogatives en français et en serbe du point de vue formel, fonctionnel, sémantique et stylistique nous permet non seulement de mieux comprendre les particularités expressives de la modalité interrogative dans chacune de ces deux langues mais aussi d'essayer de prédire les difficultés potentielles d'un apprenant serbophone en phase d'acquisition de cette partie de grammaire en classe de FLE. Le nombre variable des formes de l'interrogation totale et partielle ainsi que leur équivalence partielle en français et en serbe témoignent indéniablement du fait que les fonctions communicatives et les valeurs stylistiques ne s'expriment pas entièrement de la même manière dans ces deux langues. Dans notre recherche nous nous donnons donc pour tâche de définir avant tout les difficultés potentielles dans l'acquisition de la compétence grammaticale et pragmatique de la modalité interrogative chez des apprenants serbophones en classe de FLE, mais nous essaierons aussi d'analyser toute la problématique dans un contexte plus large, vu le fait qu'elle représente un sujet de polémique générale entre les didacticiens de FLE. Nous nous intéresserons plus particulièrement aux valeurs stylistiques des formes interrogatives où nous constatons un plus haut degré de variation. La variation, dans son sens plus large, ainsi que dans celui plus particulièrement de l'interrogation totale et partielle directe, est souvent représentée dans la linguistique française d'une manière incohérente, à l'aide de critères quantitatifs et qualitatifs imprécis ce qui rend toute analyse d'autant plus complexe. Les critères vagues des valeurs stylistiques des formes interrogatives en français proviennent, entre autres, de l'interprétation inconsistante des principes normatifs. Cette inconsistance se reflète à ce point dans la littérature linguistique, qu'elle soit normative, descriptive et didactique, que des définitions multiples de la norme langagière coexistent, allant

du sens conservatif traditionnel au sens flexible, avec pour résultat le fait que l'on puisse considérer une même forme langagière comme étant à la fois standard et non standard.

Mots clés : modalité interrogative, syntaxe, variation linguistique, analyse contrastive, français, français langue étrangère, serbe.

SKRAĆENICE

Gramatički pojmovi:

S	subjekat
V	glagol
O	objekat
E	upitni izraz <i>est-ce que</i>
Q	upitna reč
CL	inverzija nenaglašene lične zamenice u funkciji subjekta
GN	imenička grupa u funkciji subjekta

Primeri totalnih pitanja u francuskom jeziku:

[SV↑]	<i>Tu connais Pierre ?, Pierre connaît Marie ?</i>
[ESV]	<i>Est-ce que tu connais Pierre ?, Est-ce que Pierre connaît Marie ?</i>
[V-CL]	<i>Connais-tu Pierre ?</i>
[GN V-CL]	<i>Pierre connaît-il Marie ? Quelqu'un connaît-il Pierre et Marie ?</i>

Primeri parcijalnih pitanja u francuskom jeziku:

[QSV]	<i>Comment il s'appelle ?, Comment ton frère s'appelle ?</i>
[QESV]	<i>Comment est-ce qu'il s'appelle ?, Comment est-ce que ton frère s'appelle ?</i>
[SVQ]	<i>Il s'appelle comment ?, Ton frère s'appelle comment ?</i>
[QV-CL]	<i>Comment s'appelle-t-il ?</i>

[QV GN]	<i>Comment s'appelle ton frère ?</i>
[Q GN V-CL]	<i>Comment ton frère s'appelle-t-il ?</i>
[Q=S V]	<i>Qui est là ?</i>

Korpus:

ACC	Albert Camus, <i>Caligula</i> (1938)
ACM	Albert Camus, <i>Le malentendu</i> (1944)
MDH	Marguerite Duras, <i>Hiroshima, mon amour</i> (1960)
JSPR	Jovan Sterija Popović, <i>Rodoljupci</i> (objavljeno posthumno, napisano oko 1854. godine)
LJSŠ	Ljubomir Simović, <i>Putujuće pozorište Šopalović</i> (1986)
DKP	Dušan Kovačević, <i>Profesionalac</i> (1989)
FDAP	<i>Le fabuleux destin d'Amélie Poulain</i> (Jean-Pierre Jeunet, 2001)
ELM	<i>Entre les murs</i> (Laurent Cantet, 2008)
RF-FIJ	Radio France, <i>France Info – France Info Junior</i> (2011)
RF-FIP	Radio France, <i>France Info – Patron, Chef d'entreprise</i> (2011)
RF-FII	Radio France, <i>France Info – Les invités de France Info</i> (2011)
RF-FCT	Radio France, <i>France Culture – La grande table</i> (2011)
RF-FIL	Radio France, <i>France Inter – La librairie francophone</i> (2011)
RF-FIG	Radio France, <i>France Inter – Le grand entretien</i> (2011)
RF-LMP	Radio France, <i>Le Mouv' – Allô, la Planète</i> (2011)
RF-LMF	Radio France, <i>Le Mouv' – Fresh Cultures</i> (2011)
RB1-TPP	Radio Beograd 1, <i>Talasanje – Pusti priču</i> (2012)
RB1-USP	Radio Beograd 1 – <i>U središtu pažnje</i> (2012)
RB2-K2	Radio Beograd 2 – <i>Klub 2</i> (2012)
RB202-L	Radio Beograd 202 – <i>Leksikon</i> (2012)

Napomena: U delovima rada koji se odnose na kontrastivnu analizu, uz skraćenice koje označavaju književne izvore (ACC, ACM, MDH, JSPP, LJŠŠ, DKP), navedena su i mala slova (a, b, c, d) koja upućuju na:

- a – originalan tekst na francuskom ili srpskom jeziku,
- b – prevod objavljen na francuskom ili srpskom jeziku,
- c – prevod objavljen na hrvatskom jeziku,
- d – transkripciju video-snimka izvođenja pozorišne predstave.

Ukoliko uporedo nisu dati izvorni tekst (a) i prevod (b) i (c), odnosno transkripcija video-snimka (d), podrazumeva se da je primer preuzet iz izvornog teksta, te malo slovo a) nije posebno beleženo.

Ostalo:

DAF	<i>Dictionnaire de l'Académie française en ligne</i> (9 ^e édition, 1992–..., de <i>A à Quotité</i>), https://academie.atilf.fr/9 (Pristupljeno 21. jula 2012)
TLFI	<i>Le Trésor de la langue française informatisé</i> (1971–1994), http://www.cnrtl.fr/definition/ (Pristupljeno 14. oktobra 2011)
LPR	<i>Le Petit Robert. Version électronique du Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française.</i> [CD-ROM, Version 2.1]. (2001).
LRI	<i>Le Petit Larousse illustré</i> (1998)
LRL	<i>Dictionnaire Larousse en ligne</i> , https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/ (Pristupljeno 14. novembra 2011)
aut. prev.	autorkin prevod
aut. obel.	autorka je obeležila deo citata koji izvorno nije tako označen
fr.	francuski jezik
en.	engleski jezik
nem.	nemački jezik
*	nestandardni iskaz

negramatični iskaz
↑ upitna intonacija

2.2.2.3. Komunikativne funkcije totalnih pitanja.....	58
2.2.2.4. Dopunsko pitanje	69
2.2.3. Parcijalno pitanje	71
2.2.3.1. Oblici parcijalnih pitanja.....	73
2.2.3.1.1. Parcijalna pitanja sa upitnim determinativima	73
2.2.3.1.2. Parcijalna pitanja sa upitnim zamenicama...	75
2.2.3.1.3. Parcijalna pitanja sa upitnim priložima	78
2.2.3.2. Red reči u parcijalnim pitanjima	81
2.2.3.2.1. Red reči u parcijalnim pitanjima sa upitnim determinativima.....	81
2.2.3.2.2. Red reči u parcijalnim pitanjima sa upitnim zamenicama	84
2.2.3.2.3. Red reči u parcijalnim pitanjima sa upitnim priložima.....	89
2.2.3.3. Varijacija upitnih oblika parcijalnih pitanja	96
2.2.4. Upitno-uzvično <i>hein</i> u totalnim i parcijalnim pitanjima	97
2.2.5. Upitno-uzvično <i>quoi</i>	99
2.3. Interogativni modalitet u srpskom jeziku	99
2.3.1. Pregled literature	100
2.3.2. Totalno pitanje	108
2.3.2.1. Oblici totalnih pitanja.....	109
2.3.2.1.1. Totalna tonska pitanja	109
2.3.2.1.2. Totalna li pitanja	110
2.3.2.1.3. Totalna (<i>li</i>) pitanja	113
2.3.2.1.4. Totalna <i>da li</i> pitanja	114
2.3.2.1.5. Totalna <i>je li</i> pitanja.....	115
2.3.2.1.6. Totalna <i>da</i> (+ neg.) pitanja	116
2.3.2.1.7. Totalna <i>zar</i> pitanja.....	116
2.3.2.2. Red reči u totalnim pitanjima	117
2.3.2.3. Komunikativne funkcije totalnih pitanja.....	118

2.3.2.4. Dopunsko pitanje	126
2.3.2.5. Varijacija oblika totalnih pitanja	128
2.3.3. Parcijalno pitanje	131
2.3.3.1. Oblici parcijalnih pitanja	132
2.3.3.1.1. Parcijalna pitanja sa upitnim zamenicama	132
2.3.3.1.2. Parcijalna pitanja sa upitnim priložima ..	135
2.3.3.2. Red reči u parcijalnim pitanjima.....	139
2.3.4. Upitno-uzvično <i>a</i> u totalnim i parcijalnim pitanjima	141
2.3.5. Upitno-uzvično <i>šta</i>	142
2.4. Predlog modela kontrastivne analize strukturnih odlika interrogativnog modaliteta u francuskom i srpskom jeziku.....	143
2.4.1. Opšte napomene	143
2.4.2. Totalna pitanja u francuskom i srpskom jeziku	143
2.4.2.1. Oblici totalnih pitanja u francuskom i srpskom jeziku.....	143
2.4.2.2. Red reči u totalnim pitanjima u francuskom i srpskom jeziku	144
2.4.2.3. Komunikativne funkcije totalnih pitanja u francuskom i srpskom jeziku	147
2.4.2.4. Stilističke odlike totalnih pitanja u francuskom i srpskom jeziku	167
2.4.3. Parcijalna pitanja u francuskom i srpskom jeziku.....	169
2.4.3.1. Oblici parcijalnih pitanja u francuskom i srpskom jeziku.....	169
2.4.3.1.1. Parcijalna pitanja sa prostim upitnim zamenicama u francuskom i imeničkim upitnim zamenicama u srpskom jeziku...170	
2.4.3.1.2. Parcijalna pitanja sa složenim upitnim zamenicama u francuskom i pridevskim upitnim zamenicama u srpskom jeziku...177	

2.4.3.1.3. Parcijalna pitanja sa upitnim determinativima u francuskom i pridevskim upitnim zamenicama u srpskom jeziku	179
2.4.3.1.4. Parcijalna pitanja sa upitnim prilozima u francuskom i srpskom jeziku	185
2.4.3.2. Red reči u parcijalnim pitanjima i njihove stilističke odlike u francuskom i srpskom jeziku....	197
2.4.4. Dopunsko pitanje.....	201
2.4.5. Opšti zaključak	207
3. STATISTIČKE ANALIZE UPOTREBE INTEROGATIVNIH VARIJETETA U FRANCUSKOM GOVORNOM JEZIKU I DEFINISANJE NJIHOVIH STILISTIČKIH ODLIKA	209
3.1. Statističke analize upotrebe interogativnih varijeteta u korpusima francuskog govornog jezika	209
3.1.1. Korpusi francuskog govornog jezika.....	209
3.1.1.1. Analiza korpusa „osnovnog francuskog jezika” (1964).....	210
3.1.1.2. Analiza dečjeg govora, korpus <i>CRÉDIF</i> -a (1966) ..	216
3.1.1.3. Analiza korpusa P. Benšteta (1973).....	218
3.1.1.4. Analiza korpusa E. Kavenija (1996)	223
3.1.1.5. Analiza korpusa F. Gade (1997).....	225
3.1.2. Opšti zaključak statističkih analiza upotrebe interogativnih varijeteta u francuskom govornom jeziku (1964–1997)	227
3.1.3. Predlog metodologije analize direktnih totalnih i parcijalnih pitanja u korpusu radijskog jezika (2011).....	232
3.2. Stilističke odlike interogativnih varijeteta za iskazivanje direktnih parcijalnih pitanja u francuskom jeziku u normativnoj i deskriptivnoj literaturi	242
3.2.1. Predmet analize	242
3.2.2. Rečnici francuskog jezika.....	242
3.2.2.1. Normativni rečnik Francuske akademije	242
3.2.2.2. Deskriptivni rečnici.....	244

3.2.3. Gramatike francuskog jezika.....	248
3.2.3.1. Gramatike francuskog kao maternjeg jezika.....	249
3.2.3.2. Gramatike francuskog kao stranog jezika.....	259
3.2.3.1.1. Gramatike francuskog kao stranog jezika objavljene na francuskom jeziku	259
3.2.3.1.2. Gramatike francuskog kao stranog jezika objavljene na srpskom jeziku.....	263
4. ZAKLJUČCI.....	269
LITERATURA.....	275
KORPUS.....	291
DODATAK 1: Opis sadržaja audio-podkasta, Radio France, 2011.	299
DODATAK 2: Opis sadržaja audio-podkasta, Radio Beograd, 2012.	303

TABELE

Tabela 1: Totalno pitanje u francuskom jeziku	49
Tabela 2: Parcijalno pitanje u francuskom jeziku	71
Tabela 3: Upitni determinativi u francuskom jeziku.....	73
Tabela 4: Složene upitne zamenice u francuskom jeziku	77
Tabela 5: Totalno pitanje u srpskom jeziku.....	108
Tabela 6: Analiza totalnih pitanja u korpusu „osnovnog francuskog jezika” (Gougenheim et al. 1964: 226).....	211
Tabela 7: Analiza parcijalnih pitanja izvedenih pomoću upitnih priloga u korpusu „osnovnog francuskog jezika” (Gougenheim et al. 1964: 228).....	212
Tabela 8: Analiza Ž. Pola: upotreba totalnih pitanja u korpusu „osnovnog francuskog jezika” (Coveney 2002: 111; Elsig 2009: 16).....	215
Tabela 9: Analiza Ž. Pola: upotreba parcijalnih pitanja u korpusu „osnovnog francuskog jezika” (Coveney 2002: 112).....	215
Tabela 10: Analiza L. Sela: upotreba totalnih pitanja u korpusu <i>CRÉDIF</i> -a (Coveney 2002: 111, Elsig 2009: 16).....	217
Tabela 11: Analiza L. Sela: upotreba parcijalnih pitanja u korpusu <i>CRÉDIF</i> -a (Coveney 2002: 111).....	217
Tabela 12: Sociolingvistička analiza P. Benšteta: upotreba totalnih pitanja (1973) (Elsig 2009: 16)	219
Tabela 13: Sociolingvistička analiza P. Benšteta: upotreba parcijalnih pitanja (1973) (Coveney 2002: 112).....	220
Tabela 14: Poređenje P. Benšteta: statistička vrednost i subjektivna procena upotrebe oblika parcijalnih pitanja u „familijarnom francuskom jeziku” (1973) (Valdman 1982: 225).....	222
Tabela 15: Analiza E. Kavenija: upotreba totalnih pitanja (Coveney 2002: 118).....	224
Tabela 16: Analiza E. Kavenija: upotreba parcijalnih pitanja (Coveney 2002: 111).....	225

Tabela 17: Analiza F. Gade: upotreba totalnih pitanja (Gadet 2001a: 112).....	226
Tabela 18: Analiza F. Gade: upotreba parcijalnih pitanja (Gadet 2001a: 112).....	226
Tabela 19: Pregled statističkih rezultata upotrebe totalnih pitanja u francuskom govornom jeziku	228
Tabela 20: Pregled statističkih rezultata upotrebe parcijalnih pitanja u francuskom govornom jeziku	230
Tabela 21: Analiza totalnih pitanja u korpusu radijskog jezika (2011)....	233
Tabela 22a: Analiza parcijalnih pitanja u korpusu radijskog jezika (2011).....	236
Tabela 22b: Analiza parcijalnih pitanja u korpusu radijskog jezika (2011).....	238
Tabela 23: Normativni (DAF) i deskriptivni rečnici (TLFI, LPR, LRI, LRL): stilistička vrednost upitnih oblika uz: <i>où, quand, comment, pourquoi</i>	248
Tabela 24: Gramatike francuskog kao maternjeg jezika: stilistička vrednost upitnih oblika uz: <i>où, quand, comment, pourquoi</i>	256
Tabela 25: Gramatike francuskog kao stranog jezika: stilistička vrednost upitnih oblika uz: <i>où, quand, comment, pourquoi</i>	266

PRIKAZI

Prikaz 1: Upitni oblik u francuskom: [SV↑] i ekvivalentni upitni oblici u srpskom	166
Prikaz 2: Neutralno pitanje (standardni jezik)	166
Prikaz 3: Markirano pitanje (standardni jezik)	166
Prikaz 4: Markirano pitanje (razgovorni jezik).....	167
Prikaz 5: Prosta upitna zamenica za lica u francuskom i imenička upitna zamenica za lica u srpskom jeziku	177
Prikaz 6: Prosta upitna zamenica za stvari u francuskom i imenička upitna zamenica za stvari u srpskom jeziku	177
Prikaz 7: Složene upitne zamenice u francuskom i pridevske upitne zamenice u srpskom jeziku.....	179
Prikaz 8: Upitni determinativi u francuskom i pridevske upitne zamenice u srpskom jeziku.....	184
Prikaz 9: Upitni prilozi u francuskom i srpskom jeziku	197
Prikaz 10: Red reči u parcijalnim pitanjima izvedenim pomoću upitnih priloga u francuskom i srpskom jeziku	198
Prikaz 11: Stilistička vrednost upotrebe upitnog oblika [QESV] u rečnicima i gramatikama francuskog kao maternjeg jezika	257
Prikaz 12: Stilistička vrednost upotrebe upitnog oblika [QESV] u gramatikama francuskog kao stranog jezika	267

PREDGOVOR

Složenost pitanja kao predmeta naučne spoznaje pruža neiscrpne mogućnosti za proučavanje ove tematike iz ugla nauke o jeziku, posebno morfologije, sintakse, intonosintakse, ali i iz ugla semantike, pragmatike, stilistike, primenjene lingvistike, sociolingvistike, retorike, logike, filozofije, i dr. Moje zanimanje za proučavanje strukturnih i stilističkih odlika interogativnog modaliteta u francuskom jeziku potiče još od početka mojih osnovnih studija na smeru Francuski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Naime, činjenica da se isti sadržaj parcijalnog pitanja može na francuskom jeziku iskazati na različite načine (na primer, pitanje „Kako se zoveš?” može se formulisati bar na četiri načina: *Comment t'appelles-tu ?*, *Comment est-ce que tu t'appelles ?*, *Tu t'appelles comment ?*, *Comment tu t'appelles ?*) pobuđivala je u meni razne teme za razmišljanje: koji upitni oblik je primeren u određenoj govornoj situaciji, koji upitni oblik treba da bude zastupljen u nastavi francuskog kao stranog jezika, kako se odnositi prema upitnim oblicima koji nisu u skladu sa jezičkom normom, a čija je upotreba rasprostranjena. Interesovanje za ovu tematiku dodatno se produbilo u toku inspirativnog rada sa studentima Odseka za romanistiku na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu kojima imam sreću da predajem duži niz godina. Nastojeći da definišem poteškoće u usvajanju gramatičkog i pragmatičkog znanja iskazivanja interogativnog modaliteta na francuskom jeziku iz perspektive govornika kojima je maternji jezik srpski, rodila se ideja o kontrastivnom proučavanju interogativnog modaliteta u francuskom i srpskom jeziku koja je činila deo doktorske disertacije pod naslovom *Interogativni modalitet u francuskom jeziku u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika*. Monografija koja se nalazi pred čitaocima predstavlja skraćeni i prilagođeni oblik navedene doktorske disertacije koju sam odbranila na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu 3. jula 2013. godine pred komisijom u sastavu: prof. dr Snežana Gudurić (mentor), prof. dr Ana Vujović, doc. dr Milivoj Alanović i doc. dr Ljubica Vlahović.

Neizmernu zahvalnost dugujem svojoj mentorki prof. dr Snežani Gudurić na svim njenim korisnim savetima kojima me je vodila kroz čitav proces pisanja doktorske disertacije, na njenom iskrenom razumevanju i podršci kada mi je bila najpotrebnija, na svim njenim mudrim rečima i tada, i uvek. Prilikom pripreme rukopisa za objavljivanje u ediciji E-disertacija od velike pomoći su mi bili komentari spomenutih članova komisije za odbranu moje doktorske disertacije, kao i recenzentkinja prof. dr Tatjane Šotre, prof. dr Selene Stanković i prof. dr Jelene Ajdžanović. Kvalitetu rukopisa u formalnom smislu značajno su doprineli urednik navedene edicije prof. dr Tvrtko Prčić i korektorka mr Nataša Belić. Svima im se zahvaljujem na strpljenju i uloženom trudu prilikom čitanja rukopisa, na dragocenim zapažanjima i sugestijama. I pored njihove svesrdne i revnosne pomoći i zajedničke želje da se greške u tekstu izbegnu, one uvek mogu da se potkradu, a za njih odgovornost snosi isključivo autorka. I, najzad, važno mi je i da naglasim da ovih redova ne bi bilo bez velike podrške koju sam uvek pronalazila i pronalazim u svojim roditeljima, bratu i supruhu, a najveću snagu dala mi je moja mila Lana kojoj i posvećujem ovu monografiju.

U Novom Sadu, juna 2019.

N. R.-B.

1. UVOD

1.1. Jezička kompetencija: gramatičko i pragmatičko znanje

Jezička kompetencija predstavlja vid složenog znanja koje objedinjuje znanje sistemskih odlika nekog jezika (znanje jezičkog sistema), ali i znanje društvene upotrebe i stilističkih vrednosti pojedinih jezičkih oblika na osnovu čega se određuje njihova primerenost u konkretnim uslovima komunikacije (znanje komunikacije, odnosno znanje ostvarenja ili upotrebe jezičkog sistema). Dakle, jezička kompetencija sastoji se od najmanje dve komponente: gramatičkog i pragmatičkog znanja. Pod gramatičkim znanjem podrazumeva se „poznavanje *jedinica* jednog posebnog jezičkog sistema (na svim nivoima: fonološkom, morfološkom, leksičkom, sintaksičkom, semantičkom, tekstuelnom), ali i poznavanje nekih pravila, pre svega *pravila za kombinovanje* jezičkih jedinica i za njihovo *organizovanje* u jedinice višega reda (recimo u sintagmu, rečenicu, tekst)” (Radovanović 2003: 47–48). Gramatičko znanje upotpunjava se pragmatičkim znanjem, odnosno poznavanjem „*pravila odabiranja* i *pravila upotrebe* jezičkih sredstava – s obzirom na nejezički, pragmatički, situacioni ili sl. nazvani kontekst, odnosno jedinica s kojima pojedinac i kolektiv raspolažu u inventaru usvojenog jezičkog sistema (to vredi za sve jezičke entitete, od fonoloških do tekstuelnih, stilskih i žanrovskih)” (Radovanović 2003: 48).

1.2. Predmet, cilj i plan istraživanja

U skladu sa gore navedenim shvatanjem jezičke kompetencije, predmet našeg interesovanja biće poređenje gramatičkih i pragmatičkih aspekata iskazivanja interogativnog modaliteta u francuskom i srpskom jeziku. Cilj istraživanja jeste da odredimo poteškoće u usvajanju gramatičkog i pragmatičkog znanja iskazivanja interogativnog modaliteta na francuskom jeziku iz perspektive govornika kojima je maternji jezik srpski, ali nastojaćemo da

sagledamo čitavu problematiku u širem svetlu budući da ona čini deo opšte polemike među didaktičarima francuskog jezika.

U prvom delu rada nastojaćemo, pre svega, da opišemo osnovne strukturne odlike interogativnog modaliteta, i to, posebno, u francuskom i u srpskom jeziku, te, potom, da izvršimo njihovu kontrastivnu analizu. unutarjezičko i međujezičko poređenje upitnih oblika u francuskom i srpskom jeziku, sa formalnog, funkcionalnog, semantičkog i stilističkog aspekta, omogućiće nam da ih bolje shvatimo u svakom jeziku ponaosob, kao i da istaknemo potencijalne poteškoće koje može imati izvorni govornik srpskog jezika prilikom usvajanja interogativnog modaliteta na francuskom jeziku.

Drugi deo rada biće posvećen pragmatičkom aspektu iskazivanja interogativnog modaliteta na francuskom jeziku. Prikazaćemo i uporediti rezultate značajnijih statističkih analiza zastupljenosti pojedinih upitnih oblika u različitim registrima francuskog jezika (s posebnim naglaskom na upotrebu onih oblika koji pokazuju najveći stepen jezičke varijacije), nakon čega ćemo sagledati kako se konkretno definišu njihove stilističke vrednosti u normativnoj i deskriptivnoj literaturi.

1.3. Struktura korpusa

Kako bismo prikazali i uporedili gramatičko i pragmatičko znanje iskazivanja interogativnog modaliteta kojim potencijalno raspolažu izvorni govornici francuskog i srpskog jezika u što raznovrsnijem kontekstu, naš korpus obuhvata književnu građu, audio i audio-viuzelne izvore. U obzir su uzeti samo oblici direktnog pitanja u francuskom i srpskom u kome su upotrebljeni glagoli u ličnom glagolskom obliku (ukupno približno 2.300 upitnih oblika).

Kada je reč o francuskom jeziku, korpusom su obuhvaćena pitanja ekscerpirana iz tri dramska dela izvorno napisana na francuskom i prevedena na srpski: Albert Camus, *Caligula* (Alber Kami, „Kaligula”) iz 1938.¹ (ACC), A. Camus, *Le malentendu* (A. Kami, „Nesporazum”) iz 1944.

¹ Navodimo godinu prvog izdanja, a bibliografski podaci o izdanju koje smo koristili tokom našeg istraživanja nalaze se u spisku literature. Ukoliko je delo prvi put objavljeno posthumno, navodimo podatak o tome za koji period se vezuje nastanak datog književnog dela.

(ACM) i Marguerite Duras, *Hiroshima, mon amour* (Marguerite Duras, „Hirošimo, ljubavi moja”) iz 1960. godine (MDH). Pored navedenih izvora, biće upotrebljeni, na francuskom jeziku, u manjoj meri, i primeri iz drugih književnih dela: A. Camus, *État de siège* (A. Kami, „Opsadno stanje”) iz 1948. godine, kao i pripovetke Gi de Mopasana, objavljene između 1882. i 1885. godine (Guy de Maupassant, « L’aveu », « La parure », « Le bonheur », « Un lâche », « Souvenir », « Monsieur Parent », « À vendre », « L’inconnue », « Imprudence », « Un fou », « En wagon », « Ça ira », « Au bord du lit », « Le gâteau », « Magnétisme », « Confessions d’une femme », « Clair de lune », « Une passion », « Yveline Samoris », « Mon oncle Jules »). U izvesnoj meri, služićemo se i primerima iz rečničke građe: *Le Trésor de la langue française informatisé*, 1971–1994. (TLFI), *Le Petit Robert. Version électronique du Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. [CD-ROM, Version 2.1], 2001. (LPR), *Le Petit Larousse illustré*, 1998. (LRI), internet izdanje rečnika *Larousse*, 2011. (LRL) i deveto, nedovršeno izdanje rečnika *Dictionnaire de l’Académie française*, čiji su prva tri toma objavljena 1992, 2000. i 2011. godine (DAF).

Kada je reč o srpskom jeziku, korpusom su obuhvaćena pitanja ekscerpirana iz tri dramska dela izvorno napisana na srpskom i prevedena na francuski: Jovan Sterija Popović, *Rodoljupci* (J. S. Popović, « Les Patriotes ») objavljeno posthumno, napisano približno 1854. godine (JSPR), Ljubomir Simović, *Putujuće pozorište Šopalović* (Lioubomir Simovitch, « Le théâtre ambulant Chopalovitch ») iz 1986. (LJSS) i Dušan Kovačević, *Profesionalac* (D. Kovačević, « Le Professionnel ») iz 1989. godine (DKP).

Pored književnih izvora, značajan deo korpusa čine i upitni oblici za beleženi u radio-emisijama na francuskom i srpskom jeziku (ukupno približno 670 pitanja).

Korpus radio-emisija na francuskom jeziku čine audio-podkasti (ukupnog trajanja od oko šest sati) francuske nacionalne radio-mreže *Radio France*, snimljeni tokom 2011. godine: *France Info – France Info Junior* (RF-FIJ), *France Info – Patron, Chef d’entreprise* (RF-FIP), *France Info – Les invités de France Info* (RF-FII), *France Culture – La grande table* (RF-FCT), *France Inter – La librairie francophone* (RF-FIL), *France Inter – Le grand entretien* (RF-FIG), *Le Mouv’ – Allô, la Planète* (RF-LMP), *Le Mouv’ – Fresh Cultures* (RF-LMF). U korpusu radio-emisija na francuskom

jeziku zabeleženo je približno 400 pitanja (od čega oko 250 totalnih pitanja i 150 parcijalnih pitanja).

Korpus radio-emisija na srpskom jeziku čine audio-podkasti (ukupnog trajanja od oko šest sati) *Radio Beograda – radiodifuzne ustanove Radio-televizije Srbije*, snimljeni tokom 2012. godine: *Radio Beograd 1, Talasanje – Pusti priču* (RB1-TPP), *Radio Beograd 1 – U središtu pažnje* (RB1-USP), *Radio Beograd 2 – Klub 2* (RB2-K2), *Radio Beograd 202 – Leksikon* (RB202-L). U korpusu radio-emisija na srpskom zabeleženo je približno 270 pitanja (od čega oko 100 totalnih pitanja i 170 parcijalnih pitanja).

Prilikom opisa upitnih rečenica u francuskom, služićemo se i delom korpusa koji čine pitanja zabeležena u savremenim francuskim igranim filmovima (ukupno približno 370 pitanja): *Le fabuleux destin d'Amélie Poulain* („Čudesna sudbina Amelije Pulen”) iz 2001. (FDAP) i *Entre les murs* („Između zidova”) iz 2008. godine (ELM).

Kontrastivna analiza strukturnih odlika interogativnog modaliteta u francuskom i srpskom jeziku biće zasnovana na poređenju upitnih oblika iz izvornih dramskih dela (približno 1.250 totalnih i parcijalnih pitanja): ACCa, ACMa, MDHa, JSPrA, LJSŠa, DKPa, sa njihovim prevodima objavljenim na francuskom ili srpskom jeziku: ACCb, ACMb, MDHb, JSPrb, LJSŠb, DKPb. U manjoj meri, poređićemo i dva objavljena prevoda francuskih književnih dela ACCa i ACMa: na srpskom (ACCb, ACMb) i hrvatskom jeziku (ACCc, ACMc). U izvesnoj meri, analiziraćemo i način na koji je književni prevod dramskog dela D. Kovačevića, *Le professionnel* adaptiran prilikom izvođenja na sceni pozorišne trupe *Le théâtre de poche* iz Ženeve (u koprodukciji sa *Théâtre Vidy* iz Lozane), 2003. godine (DKPd).

1.4. Metode istraživanja

Složenost pitanja kao predmeta naučne spoznaje i postavljeni ciljevi našeg rada zahtevaju primenu različitih metoda istraživanja.

U prvom delu rada zastupljen je deskriptivni metod uz pomoć kojeg ćemo opisati međujezičke i unutarjezičke strukturne, semantičke, funkcionalne i stilističke odlike upitnih oblika u francuskom i u srpskom jeziku. Primenom kontrastivne analize, zasnovane na poređenju upitnih oblika u

izvornim dramskim delima i njihovim objavljenim prevodima na srpski ili francuski, nastojaćemo da utvrdimo sličnosti i razlike u iskazivanju interogativnog modaliteta u oba jezika.

U drugom delu rada biće podvrgnuti statističkoj obradi podataka određeni upitni oblici iz dela korpusa u kojem je zastupljen radijski jezik, te će ti podaci biti upoređeni sa ranijim statističkim rezultatima učestalosti upotrebe upitnih oblika, zasnovanim na analizama francuskog govornog jezika.

2. STRUKTURNE ODLIKE INTEROGATIVNOG MODALITETA U FRANCUSKOM I SRPSKOM JEZIKU

Pre nego što predstavimo strukturne odlike interogativnog modaliteta u francuskom i srpskom jeziku i međusobno ih uporedimo, navešćemo koje su univerzalne odlike interogativnog modaliteta na osnovu kojih se on razlikuje u odnosu na ostale modalitete ili rečenične tipove, te koji su mogući kriterijumi njegove klasifikacije (formalna i semantičko-funkcionalna podela).

2.1. Interogativni modalitet: opšte odlike i kriterijumi klasifikacije

2.1.1. Modaliteti ili rečenični tipovi

Gramatičari obično razlikuju tri ili četiri modaliteta, odnosno rečenična tipa (deklarativni, interogativni i imperativni, kojima se, eventualno, dodaje i eksklamativni modalitet ili rečenični tip)². U podeli na tri osnovna modaliteta svaki rečenični tip odlikuje se specifičnim morfološkim, sintaksičkim i/ili prozodijskim karakteristikama, na osnovu kojih se oni međusobno jasno razgraničavaju. Razlog zbog kojeg se eksklamativni modalitet ponekad ne ubraja u osnovne rečenične tipove počiva upravo na činjenici

² U skladu sa tim, i u gramatikama francuskog jezika razlikuju se tri (fr. *l'assertion*, *l'interrogation*, *l'injonction*) (Riegel et al. 2004: 385–388; Wilmet 2007: 492–493) ili četiri modaliteta (fr. *l'assertion*, *l'interrogation*, *l'injonction*, *l'exclamation*) (Dubois, Lagane 1993: 14–16, Le Goffic 1993: 95–96; Grevisse, Goosse 2005: 74). U serbokroatističkoj literaturi, Milivoje Minović vrši podelu rečenica „prema cilju kazivanja (tzv. komunikativnom cilju ili zadatku) i intonaciji koja korelira s tim ciljem” na: izjavne ili obaveštajne, upitne i zapovedne rečenice (Minović 1987: 27–29), a takvu podelu, između ostalih, daju i Pavica Mrazović i Zora Vukadinović, s tim što insistiraju na jasnom razgraničenju između nezavisnih rečenica kao sintaksičkih struktura i govornih činova kao komunikativnih struktura (Mrazović, Vukadinović 2009: 517–519). Ranko Bugarski deli rečenice, prema funkciji, na izjavne, upitne, zapovedne i uzvične (Bugarski 2003: 179).

što on ne ulazi u jasne opozicije sa ostalim rečeničnim tipovima. Naime, ne samo da prisustvo eksklamativnog modaliteta ne isključuje ostale modalitete, već se često prepliće sa njima, naročito sa interogativnim i imperativnim modalitetom (Guiraud 1967: 89). Prema tome, jezički model u kome je izvršena podela na tri rečenična tipa (deklarativni, interogativni i imperativni modalitet ili rečenični tip), koji i mi zastupamo, podrazumeva tri osnovna oblika jezičkog delovanja (Dubois 1972: 20), dok bi eksklamativni rečenični tip iskazivao govornikov subjektivni stav i predstavljao bi mogući dodatni vid ekspresivne funkcije jezika (Riegel et al. 2004: 387–388).

Navedeni rečenični tipovi, u svom suženom ili proširenom vidu, mogu poprimiti različite rečenične oblike, te tako mogu biti u potvrdnom ili odričnom, aktivnom ili pasivnom, ličnom ili bezličnom, neutralnom ili emfatičnom obliku. Navedeni rečenični oblici, u izvesnim slučajevima, mogu biti kumulativnog tipa (s tim što se podrazumeva da prisustvo potvrdnog oblika isključuje odrični, prisustvo aktivnog oblika isključuje pasivni, prisustvo ličnog oblika isključuje bezlični, a prisustvo neutralnog oblika isključuje emfatični)³. Oni ne nose posebnu intonaciju, ali mogu modifikovati postojeću intonativnu konturu određenog rečeničnog tipa.

2.1.2. Interogativni modalitet

2.1.2.1. Opšte odlike interogativnog modaliteta

Pomoću interogativnog modaliteta izriču se upitne (interogativne) rečenice i iskazi, odnosno pitanja. Pojedini autori razlikuju pojam „upitnih rečenica” i „upitnih iskaza” od „pitanja”. Naime, pitanje, kao govorni čin, ne mora nužno da bude iskazano upitnom rečenicom⁴, kao što ni svaka upit-

³ Na primer, rečenica može biti deklarativnog rečeničnog tipa u ličnom, odričnom i pasivnom obliku, kao sledeći primer na francuskom jeziku: *Le vainqueur, naturellement, sera celui dont la composition n'aura pas été interrompue par le sifflet* (ACCa: 138). U prevodu na srpski jezik, upotrebljen je deklarativni rečenični tip u ličnom, odričnom i aktivnom obliku: *Pobednik će, naravno, biti onaj čiju pesmu ne prekine zvižduk* (ACCb: 89).

⁴ Iz pragmatičke perspektive, razlikuje se direktno i indirektno formulisanje govornog čina pitanja. Naime, dok se direktno formulisanje govornog čina pitanja iskazuje upitnom rečenicom (*Où est ce livre ?*, „Gde je ta knjiga?”, aut. prev.), indirektno postavljeno pitanje, koje zavisi od govorne situacije, može biti iskazano, na primer, posredstvom izjavne rečenice (*Je ne trouve pas ce livre*, „Ne mogu da pronađem tu knjigu”, aut. prev.) (Riegel et al. 2004: 392).

na rečenica, koja ima formalne odlike interrogativnog modaliteta, ne nosi nužno značenje pitanja⁵. Kako bi se izbegle nedoumice, pojedini autori upotrebljavaju termin „sintaksička pitanja” u značenju upitnih rečenica (Piper u: Piper i dr. 2005: 671). Mi ćemo naziv „pitanja” upotrebljavati u značenju „sintaksička pitanja” kao sinonim za upitne rečenice i iskaze.

Upitna rečenica koja je ostvarena u određenom kontekstu predstavlja upitni iskaz. Prilikom opisivanja opštih morfoloških i sintaksičkih odlika interrogativnog modaliteta, služićemo se terminom „upitna rečenica”, a kada bude reči o upotrebi u određenom kontekstu, terminom „upitni iskaz” (u prvom slučaju, upotrebljavaćemo kao primere izolovane rečenice, a u drugom slučaju trudićemo se da upitne iskaze navedemo tako da se vidi u kom kontekstu su upotrebljeni, citirajući iskaze koji neposredno prethode i/ili slede upitnom iskazu).

Jedna od jezičkih univerzalija jeste i ta da „svi jezici raspoložu sredstvima za obrazovanje odričnih, upitnih i zapovednih oblika” (Bugarski 2003: 77). Upitne rečenice se, sa stanovišta sintaksičke derivacije, najčešće tumače kao derivati izjavnih rečenica (Le Goffic 1993: 93), od kojih su one formalno i semantički složenije (Piper u: Piper i dr. 2005: 671). Formalne odlike pitanja, u vidu posebnih morfoloških, sintaksičkih, leksičkih i/ili prozodijskih sredstava za izražavanje interrogativnog modaliteta, polazna su osnova za definisanje osnovnih kriterijuma njihove klasifikacije (Le Goffic 1993: 93–96, Riegel et al. 2004: 391).

Prema tumačenju Predraga Pipera, tipične upitne rečenice obično obuhvataju sledeće semantičko-pragmatičke sadržaje upitnosti: govornikovo odsustvo informacije o nekome ili nečemu i želju da tu informaciju dobije posredstvom pitanja, kroz podsticanje sagovornika na verbalnu interakciju u vidu replike-odgovora. Sve komponente sadržaja upitnosti mogu biti oslabljene ili potpuno izostavljene, te se tako razlikuju tipične od manje tipičnih upitnih rečenica (Piper u: Piper i dr. 2005: 671). Iako se pitanja obično postavljaju u cilju dobijanja nepoznate informacije, ona vrše i druge

⁵ U sledećem slučaju, formulisanje pitanja: *As-tu une cigarette ?* („Imaš li cigaretu?”, aut. prev.), *Avez-vous l'heure ?* („Imate li sat?”, aut. prev.), **T'aurais pas cent balles ?* („Imaš koji dinar?”, aut. prev.), služi za iskazivanje zahteva (za dobijanjem cigarete, informacije o tome koliko je sati, udeljivanjem novca). Naime, davanje potvrdnog odgovora na navedeno pitanje, kome ne bi usledilo ispunjenje zahteva, tumačilo bi se kao neslana šala ili nesolidarno ponašanje (Riegel et al. 2004: 400).

komunikativne funkcije, kao, na primer, traženje potvrde neke informacije uz izražavanje sumnje, neverice, čuđenja, i slično (Musić 1908, 1910, Moignet 1966, Rakić 1987, Le Goffic 1993, Mirić 1994, Riegel et al. 2004), o čemu će biti više reči u narednim poglavljima.

U pisanju, upitne rečenice se na kraju beleže upitnikom (?⁶).

2.1.2.2. Kriterijumi klasifikacije interogativnog modaliteta

2.1.2.2.1. Formalna podela

Osnovna tradicionalna formalna podela pitanja jeste podela na direktno (upravno) i indirektno (neupravno) pitanje (D/I), kao u sledećim primerima:

Luka: Pozvali ste me za sto da popijem piće...

Ja: Ja sam vas pozvao za sto? (D)

*Luka: Da. Prodavao sam novine, a vi ste me upitali da li *bi nešto popio. (I) (DKPa: 150)*

Luka : Vous m'avez invité à votre table pour boire un verre...

Moi : Moi, je vous ai invité à ma table ? (D)

Luka : Oui. Je vendais des journaux, et vous m'avez demandé si je voulais boire un verre. (I) (DKPb: 68)

⁶ U francuskom i srpskom upotrebljava se isti znak pitanja (?) na kraju rečenice. Postoji više teorija o poreklu ovog interpunkcijskog znaka. Prema jednoj teoriji ovaj znak potiče od latinske reči *quaestio* koja se pisala na kraju pitanja, zatim se beležilo samo prvo i poslednje slovo: *qo*, pa se potom beležilo *q* iznad *o*, što je vremenom dalo stilizovani oblik: ? Međutim, novija paleografska istraživanja vezuju pojavu znaka pitanja za kraj VIII i početak IX veka, odnosno za period „karolinške renesanse” i razvoj novog oblika pisma za prepisivanje knjiga („karolinška minuskula”) u vreme vladavine Karla Velikog (768–814). Tada se znak pitanja najpre beležio u obliku tačke iznad koje se dodavao znak nalik na tildu (~), oponašajući nesumnjivo upitnu intonaciju.

Znak pitanja usvojen je, između ostalog, i u arapskom, gde se on prilagođava pisanju od desno na levo, te se beleži na sledeći način: ؟ U španskom jeziku, na predlog Kraljevske akademije, od 1754. godine, na početku upitne rečenice upotrebljava se obrnuti znak pitanja (¿), a na kraju upitne rečenice standardni znak pitanja (?). U grčkom jeziku, umesto upitnika, upotrebljava se tačka zarez (;) od IX veka.

Umetnici imaju svoje viđenje znakova interpunkcije, te tako francuski pesnik, dramski pisac i esejista Pol Klodel (Paul Claudel, 1868–1955) vidi u znaku pitanja (?) načuljeno uho koje čeka odgovor.

http://www.lexpress.fr/culture/le-point-d-interrogation-le-sacre-de-charlemagne_776444.html (Pristupljeno 25. avgusta 2011).

Interrogativni modalitet služi za postavljanje direktnih pitanja, odnosno za obrazovanje interogativnih (upitnih) samostalnih rečenica (*Ja sam vas pozvao za sto? / Moi, je vous ai invité à ma table ?*). Indirektno pitanje nalazi se u zavisnosloženoj rečenici (*da li *bi nešto popio / si je voulais boire un verre*)⁷, čini deo deklarativnog modaliteta, te neće biti predmet posebne analize u našem radu. Dakle, pod pojmom „pitanja” podrazumevaće se isključivo „direktna pitanja”, i to ona u kojima je glagol upotrebljen u ličnom glagolskom obliku, potvrdnom ili odričnom.

Opšta podela pitanja, zasnovana na njihovom formalno-strukturnom ustrojstvu, ali i na vrsti očekivanog odgovora koji treba da usledi, podrazumeva obično sledeća dva osnovna tipa pitanja:

- a) totalno pitanje (fr. *interrogation totale*) i
- b) parcijalno pitanje (fr. *interrogation partielle*).

Ova podela je izvršena u zavisnosti od toga na koji se deo rečenice pitanje odnosi. Totalno pitanje odnosi se na glagol u funkciji predikata, dok se parcijalno pitanje odnosi na preostale rečenične konstituente. Totalnim pitanjem traži se afirmacija ili negacija izrečenog rečeničnog sadržaja, te je obično očekivani odgovor *oui/si*⁸ ili *non*, odnosno *da* ili *ne*. Parcijalnim pitanjem traži se određena informacija koja se može odnositi na samog vršioca radnje, predmet radnje, okolnosti vršenja glagolske radnje, osobine nekog pojma, i slično.

O podeli na totalna i parcijalna pitanja, kao i o njihovim strukturnim odlikama u francuskom i srpskom jeziku, biće više govora u poglavljima koja slede, a u ovom delu želeli bismo ukratko da se osvrnemo na neke druge moguće kriterijume klasifikacije upitnih iskaza zasnovanih na njihovim semantičko-funkcionalnim karakteristikama.

⁷ U srpskom jeziku ne dolazi do sintaksičkih transformacija nalik onima koje se dešavaju u francuskom jeziku prilikom prelaska direktnog totalnog pitanja u indirektno (francuski jezik: *Vous m'avez demandé : « Vous voulez boire un verre ? » / « Est-ce que vous voulez boire un verre ? » / « Voulez-vous boire un verre ? »* → *Vous m'avez demandé si je voulais boire un verre*; srpski jezik: *Vi ste me upitali: „Da li biste nešto popili?”* → *Vi ste me upitali da li bih nešto popio*).

⁸ Odgovor *si* upotrebljava se u francuskom jeziku kad se na pitanje postavljeno u odričnom obliku daje potvrdan odgovor.

2.1.2.2.2. Semantičko-funkcionalna podela

Podela upitnih iskaza, između ostalog, može se vršiti (Piper u: Piper i dr. 2005: 671–679):

- a) prema stepenu informativnosti;
- b) prema odnosu između pitanja i prethodnog iskaza (tzv. levi kontekst);
- c) prema odnosu između pitanja i replike-odgovora (tzv. desni kontekst).

Prema stepenu informativnosti, pitanja mogu biti: minimalna izborna, alternativna, izborna⁹ i otvorena pitanja.

Minimalna izborna pitanja su ona pitanja na osnovu kojih se traži potvrđan ili odričan odgovor (ova kategorija obuhvata totalna pitanja):

<p><i>Cherea : Tu m'as demandé, Caius ?</i> <i>Caligula (d'une voix faible) : Oui, Cherea.</i> <i>Gardes! Des flambeaux ! (Silence.)</i> <i>Cherea : Tu as quelque chose de particulier à me dire ?</i> <i>Caligula : Non, Cherea. (ACCa: 106)</i></p>	<p><i>Hereja: Tražio si me, Gaje?</i> <i>Kaligula (slabim glasom): Jesam, Hereja.</i> <i>Stražari! Buktinje! (Ćutanje.)</i> <i>Hereja: Imaš nešto posebno da mi kažeš?</i> <i>Kaligula: Ne, Hereja. (ACCb: 76)</i></p>
<p><i>Lui : Tu as connu beaucoup de Japonais à Hiroshima ?</i> <i>Elle : Ah, j'en ai connu, oui... mais comme toi... (avec évidence) non... (Il sourit. Gaieté.) (MDHa: 49–50)</i></p>	<p><i>On: Upoznala si mnogo Japanaca u Hirošimi?</i> <i>Ona: Ah, upoznala sam ih, da... ali kao tebe (uverljivo) ne... (On se smeši. Veselost.) (MDHb: 36)</i></p>
<p><i>Ja: Druže Luka, drago mi je da smo se upoznali. Ja ću sve ovo lepo pročitati, a vi svratite za desetak dana. Negde, krajem meseca...</i></p>	<p><i>Moi : Camarade Luka, j'ai été ravi de vous rencontrer. Je vais lire tout cela attentivement, et vous repasserez dans une dizaine de jours. Disons, vers la fin du mois...</i></p>

⁹ U francuskoj terminologiji ne pravi se razlika između minimalnih izbornih, alternativnih i izbornih pitanja. Sva pitanja pomoću kojih se traži izbor između eksplicitno ponuđenih odgovora nazivaju se „alternativnim” (fr. *l'interrogation alternative*) (Riegel et al. 2004: 399) ili „disjunktivnim” (fr. *l'interrogation disjonctive*) (Grevisse, Goosse 2007: 482).

Luka: Izvinite neću moći.

Ja: Zašto nećete moći?

Niste iz Beograda?

Luka: Jesam, ali idem na operaciju. (DKPa: 136)

Luka : Excusez-moi, je ne pourrai pas.

Moi : Et pourquoi vous ne pourrez pas ?

Vous n'êtes pas de Belgrade ?

Luka : Si, j'en suis. Mais je dois me faire opérer. (DKPb: 29)

Odgovor može biti i neodređen (može da glasi: *peut-être*, „možda”; *je ne sais pas*, „ne znam”; *je ne crois pas*, „ne verujem”, i slično)¹⁰:

Martha : Allez-vous donc retourner au pays d'où vous venez ?

*Jan : **Peut-être.** (ACMa: 205)*

Marta: Da li ćete se vratiti u zemlju iz koje dolazite?

*Jan: **Možda.** (ACMb: 119)*

Martha : Il reviendra seul ?

*La mère : **Je ne sais pas.** (ACMa: 159)*

Marta: Vratiće se sam?

*Majka: **Ne znam.** (ACMb: 101)*

Troisième patricien : Par tous les dieux, va-t-il mourir ?

*Premier patricien : **Je ne crois pas.** Sa maladie n'est mortelle que pour les autres. (ACCa: 129)*

Treći patricije: Tako mi svih bogova, hoće li umreti?

*Prvi patricije: **Ne bih rekao.** Njegova bolest je smrtonosna samo za druge. (ACCb: 85)*

Odgovor na minimalno izborno pitanje ne mora biti eksplicitno dat:

¹⁰ U odgovoru se mogu naći modalne partikule (prva grupa) na način kako ih definišu P. Mrazović i Z. Vukadinović, kao i njihovi prevodni ekvivalenti na francuskom jeziku: *bez sumnje, bezmalo, dabo(g)me, dakako, gotovo, izgleda, jedva, konačno, možda, naprotiv, naravno, navodno, nažalost, nemoguće, nesumnjivo, neosporno, nepotrebno, nikako, nipošto, obavezno, očito, sigurno, skoro, svakako, taman, teško, uglavnom, umalo, uopšte, valjda, verovatno, zamalo, itd.* (Mrazović, Vukadinović 2009: 468–473). Na taj način se, umesto šture afirmacije ili negacije, daje subjektivna procena sadržaja propozitivnog dela rečenice (Piper u: Piper i dr. 2005: 676).

<p><i>Martha : <u>Est-il riche ?</u></i> <i>La mère : Il ne s'est pas inquiété du prix. (ACMa: 159)</i></p>	<p><i>Marta: <u>Je li bogat?</u></i> <i>Majka: Nije ni pitao za cenu. (ACMb: 101)</i></p>
<p><i>Cæsonia : <u>Hélicon, ne t'a-t-il vraiment rien dit avant de s'échapper ?</u></i> <i>Hélicon : Je ne suis pas son confident, je suis son spectateur. C'est plus sage. (ACCa: 29)</i></p>	<p><i>Cezionija: <u>Helikone, zar ti stvarno nije ništa rekao pre no što je pobegao?</u></i> <i>Helikon: Ja nisam neko kome se on poverava, već neko ko ga posmatra. To je pametnije. (ACCb: 43)</i></p>

Na minimalno izborno pitanje može se uzvratiti novim pitanjem:

<p><i>Martha : <u>Non, je veux dire: êtes-vous marié ?</u></i> <i>Jan : Pourquoi me demandez-vous cela ? (ACMa: 182)</i></p>	<p><i>Marta: <u>Ne, hoću da kažem: da li ste oženjeni?</u></i> <i>Jan: Zašto me to pitate? (ACMb: 110)</i></p>
---	---

Na minimalno izborno pitanje odgovor se može dati i neverbalnim sredstvima, gestovima koji ukazuju na potvrđan ili odričan odgovor¹¹:

<p><i>Lui : <u>Tu as peur ?</u></i> <i>(Elle sourit. Elle fait « non » de la tête.) (MDHa: 74)</i></p>	<p><i>On: <u>Plašiš se?</u></i> <i>(Ona se smeši. Čini „ne” glavom¹².) (MDHb: 51)</i></p>
---	---

Pitanja koja nude izbor između dva moguća odgovora (sem afirmacije ili negacije iskaza)¹³ nazivaju se alternativnim pitanjima. Na tako po-

¹¹ U Francuskoj i Srbiji upotrebljavaju se isti gestovi za iskazivanje potvrdnog (klimanje glavom) i odričnog stava (odmahivanje glavom), ali ovi gestovi, iako su zajednički mnogim narodima, ipak nisu univerzalni – na primer, u Bugarskoj se upotrebljavaju suprotni gestovi (odmahivanje glavom je znak potvrdnog stava, a klimanje glavom je znak odričnog stava).

¹² Umesto: Čini „ne” glavom, prikladniji bi bio prevod: *Odmahuje glavom* (aut. prev.).

¹³ U šire shvaćenom poimanju alternativnih pitanja, sva totalna pitanja bi spadala u ovu kategoriju.

stavljeno pitanje očekuje se da sagovornik izabere jednu od ponuđene dve mogućnosti:

Maria : Il n'a pu partir sans moi, je ne vous comprends pas.

Vous a-t-il quittées définitivement ou a-t-il dit qu'il reviendrait ?

Martha : Il nous a quittées définitivement. (ACMa: 239)

Marija: Nije mogao da oputuje bez mene, ne razumem vas.

Da li je otišao zauvek ili je rekao da će se vratiti?

Marta: Otišao je zauvek. (ACMb: 134)

Iako se očekuje da sagovornik odabere jedan od ponuđena dva odgovora, to ne mora uvek biti slučaj, kao u sledećim primerima gde u odgovoru stoji kombinacija ponuđene dve alternative:

Sofija: Još mi niste kazali kako se zovete!

Drobac: Zovemo se... Drobac.

Sofija: Je li vam to ime ili prezime?

Drobac: To mi je sve. I ime i prezime. (LJSŠa: 63)

Sophie : Vous ne m'avez toujours pas dit comment vous vous appelez.

Le Broyeur : Nous nous appelons Le Broyeur.

Sophie : C'est votre nom ou votre prénom ?

Le Broyeur : C'est tout. Le nom et le prénom. (LJSŠb: 102)

Vasilije: Na koju masku misliš: na masku glumca, ili na masku ludaka?

Jelisaveta: Mislim na masku ludog glumca! (LJSŠa: 75)

Vassili : À quel masque penses-tu ? Au masque de l'acteur ou au masque du fou ?

Elizabeth : Je pense au masque de l'acteur-fou. (LJSŠb: 125)

U sledećim primerima alternativnih pitanja, izbegnut je odgovor:

Journaliste : Et si vous êtes mis en cause ou mis en examen dans cette affaire, est-ce que vous démissionnez ou vous restez ?

Novinarka: A ako budete optuženi ili stavljeni pod istragu povodom tog slučaja, hoćete li dati otkaz ili ćete ostati na funkciji?

Frédéric Péchenard, le directeur général de la police nationale : Eh, bien, écoutez, nous verrons, laissons faire la Cour de la justice. (RF-FII, 09.09.11)

Frederik Pešnar, generalni direktor francuske policije: Eh, pa, slušajte, videćemo, prepustimo slučaj Sudu pravde. (RF-FII, 09.09.11) (aut. prev.)

Ukoliko su u upitnom obliku ponuđene tri ili više mogućnosti u kojima ne mora nužno biti sadržan traženi odgovor, takva pitanja nazivaju se izbornim pitanjima¹⁴:

Jelisaveta: Dali će čedna i nesrećna Amalija odbraniti svoje devičanstvo i čast? Ili će grubi Franc, koji je prevario oca i oklevetao brata, uspeti u svojoj bludnoj nameri? Ili će se oklevetani i prognani Karl pojaviti u poslednjem trenutku, da osveti oca, da odbrani ljubljenu Amaliju, i da kao munja kazni svog zločinačkog brata?

Filip: Sve ćete saznati večeras, ako dođete na premijeru tragedije Razbojnici od slavnog Fridriha Šilera, koju će vam prikazati...

Vasilije: ...putujuće pozorište Šopalović! (LJSŠa: 8)

Elizabeth : Est-ce que la chaste et malheureuse Amalia sauvera sa virginité et son honneur ? Ou est-ce que le brutal Frantz qui a trompé son père et calomnié son frère réussira dans son dessein infâme ? Ou est-ce que Karl, exilé et calomnié, apparaîtra au dernier moment pour venger son père, défendre son aimée Amalia et, tel la foudre, châtier son frère criminel ?

Philippe : Vous saurez tout ce soir si vous venez à la première de la tragédie du célèbre Friedrich Schiller, Les Brigands, que jouera pour vous...

Vassili : Le théâtre ambulante Chopalovitch ! (LJSŠb: 12)

Otvorena pitanja (fr. *questions ouvertes*) odgovaraju parcijalnim pitanjima, a razlikuju se od zatvorenih pitanja (fr. *questions fermées*), odnosno minimalnih izbornih, izbornih i alternativnih pitanja, po tome što ne podrazumevaju ili formalno ne nude moguće odgovore (TLFI)¹⁵:

¹⁴ Međutim, u pojedinim klasifikacijama u serbokroatističkoj literaturi čuva se naziv „alternativna pitanja” bez obzira na to da li je reč o izboru između samo dva ili više ponuđenih odgovora (Mrazović, Vukadinović 2009: 702).

¹⁵ <http://www.cnrtl.fr/definition/question> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

<p><i>Ja: <u>Izvinite,</u> kako se vi zovete?</i> Čovek: <i>Ja sam Luka Laban... Luka Laban... (DKPa: 133)</i></p>	<p><i>Moi : Excusez-moi. <u>Comment vous appelez-vous ?</u></i> <i>L'homme : Je suis Luka... Luka Laban... (DKPb: 20)</i></p>
--	---

Naravno, odgovor na otvoreno pitanje može, takođe, biti neodređen:

<p><i>Martha : <u>De quel air vous a-t-il demandé sa chambre ?</u></i> <i>La mère : Je ne sais pas. Je vois mal et je l'ai mal regardé. (ACCa: 162)</i></p>	<p><i>Marta: <u>S kakvim vas je izrazom lica pitao za sobu?</u></i> <i>Majka: Ne znam. Vid mi je slab i jedva da sam ga pogledala. (ACCb: 102)</i></p>
---	--

Kao na totalno pitanje, i na parcijalno pitanje može se, umesto odgovora, uzvratiti novim pitanjem:

<p><i>Maria (avec une sorte de distraction) : <u>Pourquoi, pourquoi aviez-vous fait cela ?</u></i> <i>Martha : Au nom de quoi me questionnez-vous ? (ACMa: 241)</i></p>	<p><i>Marija (nekako rastreseno): <u>Zašto, zašto ste to učinile?</u></i> <i>Marta: <u>U ime čega me ispitujete?</u> (ACMb: 135)</i></p>
---	--

<p><i>Hélicon : <u>Où prenez-vous qu'il s'agisse d'amour ?</u></i> <i>Premier patricien : Et de quoi d'autre ? (ACCa: 16)</i></p>	<p><i>Helikon: <u>Zašto mislite da je u pitanju ljubav?</u></i> <i>Prvi patricije: <u>A šta bi drugo bilo?</u> (ACCb: 37)</i></p>
---	---

U zavisnosti od iskaza koji prethodi upitnoj rečenici, pitanje može biti inicijalno ili tzv. eho-pitanje¹⁶.

¹⁶ Termin „echo-pitanje” (eng. *echo questions*) upotrebljava se obično u anglosaksonskoj literaturi (Crystal 2008: 161), te smo ga i mi sretali u literaturi koja se bavi interrogativnim modalitetom u francuskom jeziku (Coveney 2002, Elsig 2009). U literaturi na francuskom jeziku, termin *questions (en) écho* retko se upotrebljava (Valdman 1998), ali se govori o „ponavljanju prethodne replike uz izražavanje pre dubitativnog nego interrogativnog značenja” (Moignet 1966: 57, Le Goffic 1993: 98). U literaturi iz serbokroatistike, usvojen je termin „echo pitanja” (Rakić 1987, Mirić 1994, Piper u: Piper i dr. 2005), a ponekad se umesto njega upotrebljava termin „propozicionalno povratno pitanje” (Mrazović, Vukadinović 2009: 705) ili „ječno pitanje” (Mihaljević 1995).

Inicijalno pitanje čini deo najčešće dvočlane strukture: pitanje – odgovor, a eho-pitanja se neposredno nadovezuju na prethodni iskaz i čine središnji deo tročlane strukture: inicijalni iskaz – inicijalni iskaz ponovljen u vidu upitne replike – odgovor.

Eho-pitanjima traži se obično potvrda ili objašnjenje prethodnog iskaza, koji se ponavlja uz upitnu intonaciju. Naime, na taj način, sagovornik nastoji da proveri da li je ispravno čuo i shvatio prethodni iskaz, ili želi da iskaže svoju iznenađenost i nevericu, te da traži detaljnije objašnjenje, kao u sledećim primerima:

Ja: Čitali ste Aristotela?

Luka: Malo čitao, više slušao.

Ja: Više ste slušali?

Luka: Da... što jeste – jeste.

Ja: Više ste slušali Aristotela?

(Luka me je pogledao i tiho rekao.)

Luka: Molim vas, nemojte da me vređate...

Ja: Izvinjavam se, ali...

Luka: Više sam slušao o Aristotelu.

(DKPa: 135)

Moi : Vous avez lu Aristote ?

Luka : Lu un peu, surtout écouté.

Moi : Surtout écouté ?

Luka : Oui... C'est un fait.

Moi : Vous avez surtout écouté Aristote ?

(Luka me regarda et dit doucement.)

Luka : S'il vous plaît, ne m'insultez pas...

Moi : Je m'excuse, mais...

Luka : J'ai surtout écouté parler sur Aristote. (DKPb: 24–25)

U odnosu na traženi odgovor, pitanja mogu da budu neutralna ako ne sadrže elemente koji bi ukazivali na to da se anticipira neki određen odgovor, ili pitanja mogu da budu navodeća ako sadrže elemente kojima se sugeriše određen odgovor (npr. *n'est-ce pas ?*, „zar ne?“). Mi smo takva pitanja nazvali dopunskim pitanjima, te će o njima, između ostalog, biti detaljnije govora u narednim poglavljima.

Navedimo još podelu na: a) prave i b) neprave upitne rečenice (Minović 1987: 28, Mrazović, Vukadinović 2009: 701). Na prava pitanja se traži odgovor od sagovornika, a neprava pitanja (fr. *interrogation fictive*) imaju formalno obeležje upitnosti, ali imaju oslabljene semantičke odlike upitnosti ili ih uopšte nemaju (Grevisse, Goosse 2007: 482–483). Neprava pitanja mogu samo da vrše funkciju kontaktnih signala govornika (Mrazo-

vić, Vukadinović 2009: 707). U narednom primeru govornik ne očekuje od sagovornika odgovor na postavljeno pitanje, već ga on sâm daje:

*Vasilije: Znate li vi, gospođo,
šta je pozorište?
Sedite u Užicu, a na deset metara
od vas – počinje Engleska!
Na samo deset sekundi hoda od vas
– počinje deveti vek!
(LJSŠa: 38)*

*Vassili : Savez-vous, Madame,
ce qu'est le théâtre ?
Vous êtes assise à Oujitsé et à
dix mètres de vous commence
l'Angleterre. À dix secondes de
marche seulement commence le IXe
siècle. (LJSŠb: 61)*

U neprave upitne rečenice ubrajaju se i retorska pitanja (fr. *l'interrogation oratoire, question rhétorique, question dirigée*) koja se upotrebljavaju kao snažno stilsko sredstvo (Minović 1987: 28). Na njih se ne očekuje odgovor, već ona služe da se izrazi govornikovo emotivno stanje u odnosu na sâm predmet govora (neverica, divljenje, prezir, i slično). Ne očekuje se eksplicitan odgovor budući da se on podrazumeva: ako je pitanje postavljeno u potvrdnom obliku, podrazumeva se odrični odgovor, i obrnuto (Grevisse, Goosse 2007: 483). U narednom primeru dato je retorsko pitanje koje ima oblik parcijalnog pitanja:

*Hélicon : Ne t'offenses pas, Caius,
de ce que je vais te dire.
Mais tu devrais d'abord te reposer.
Caligula (s'asseyant et avec
douceur) : Cela n'est pas possible,
Hélicon, cela ne sera plus jamais
possible.
Hélicon : Et pourquoi donc ?
Caligula : Si je dors,
qui me donnera la lune ?
Hélicon (après un silence) : Cela
est vrai.
(Caligula se lève avec un effort
visible.) (ACCa: 27)*

*Helikon: Nemoj da se uvrediš,
Gaje, zbog ovoga što ću ti reći.
Ali bi najpre trebalo da se odmoriš.
Kaligula (sedajući, i blago):
To nije moguće, Helikone,
to više nikada neće biti moguće.

Helikon: A zašto?
Kaligula: Ako spavam,
ko će mi dati mesec?
Helikon (posle kraćeg ćutanja): To
je istina.
(Kaligula ustaje s vidnim naporom.)
(ACCb: 42)*

Podrazumevani odgovor na navedeno pitanje glasi: *Personne* („Niko”).

2.2. Interogativni modalitet u francuskom jeziku

Opis strukturnih odlika interogativnog modaliteta u francuskom jeziku obuhvataće, pre svega, pregled literature koja se bavi tom tematikom, a zatim opis unutarjezičkih varijeteta za iskazivanje totalnih i parcijalnih pitanja sa formalnog, kao i funkcionalnog, semantičkog i stilističkog aspekta.

2.2.1. Pregled literature

U literaturi o interogativnom modalitetu u francuskom jeziku (Wagner, Pinchon 1962: 534–535; Chevalier et al. 1964: 90; Dubois et al. 1993: 155–156; Le Goffic 1993: 95; Riegel et al. 2004: 391; Grevisse, Goosse 2005: 115; Wilmet 2007: 584–586; Papić 1992: 149–157), uobičajena je podela na:

a) totalna pitanja (fr. *interrogation totale, globale ou générale*), pri čemu se pitanje odnosi na čitavu rečenicu i očekuje se potvrđan ili odričan odgovor (ako je pitanje formulisano u potvrđnom obliku, očekivani odgovori su: *oui / non*; odnosno, ako je pitanje formulisano u odričnom obliku, očekivani odgovori su: *si / non*);

b) parcijalna pitanja (fr. *interrogation partielle*), pri čemu se pitanje odnosi na nepoznati rečenični deo markiran upitnom rečju, koji se očekuje da bude iskazan u odgovoru, dok su ostali rečenični delovi poznati, te se ponavljaju ili se podrazumevaju.

Upitni modalitet odlikuje se specifičnom intonacijom i/ili upotrebom upitnih reči i/ili specifičnim redom reči.

Upitni sistem standardnog francuskog jezika odlikuje se, u značajnoj meri, upotrebom inverzije¹⁷ subjekta i glagola, koja se naročito poštuje u

¹⁷ U francuskom jeziku inverzija se ne javlja samo u upitnim rečenicama. Ovde neće biti pobrojani svi slučajevi kada se ona upotrebljava u izjavnim rečenicama već ćemo samo navesti pojedine primere iz našeg korpusa. Inverzija je, u standardnom francuskom jeziku obavezna, na primer, ako se prilog *peut-être* nalazi na početku izjavne rečenice na koju se

književnom jeziku (izuzev u slučaju ako se u njemu podražava razgovorni jezik¹⁸), kao i u formalnom pisanom i donekle u formalnom usmenom izražavanju. Međutim, u svakodnevnom, neformalnom govornom jeziku primetna je težnja, u totalnom i parcijalnom pitanju, ka uspostavljanju kanonskog reda reči specifičnog za izjavnu rečenicu: subjekat + glagol + objekat (S + V + O)¹⁹.

U totalnim i parcijalnim pitanjima, kanonski red reči (S + V + O) uspostavlja se, između ostalog, i upotrebom upitnog izraza *est-ce que*. U totalnim pitanjima, upotrebljava se samo oblik *est-ce que* ili elidovani oblik *est-ce qu'* ispred samoglasnika ili nemog *h* (*Est-ce que tu connais Pierre ?*, *Est-ce qu'il connaît Pierre ?*, *Est-ce qu'habiter signifie vivre habituellement quelque part ?*), dok se, u parcijalnim pitanjima, upotrebljava oblik *est-ce qui* kada se pitanje odnosi na subjekat (*Qui est-ce qui connaît Pierre ?*), a oblik *est-ce que* (*est-ce qu'*) u svim ostalim slučajevima (*Comment est-ce qu'il s'appelle ?*, *Qu'est-ce qu'habiter veut dire ?*).

U rečenicima i gramatikama francuskog jezika *est-ce qui*, odnosno *est-ce que* (*est-ce qu'*), različito je definisano, a ponekad i sami autori paralelno upotrebljavaju više naziva:

odnosi (a ne sledi mu *que*, *parce que* i slično), kao u sledećim primerima: *Peut-être as-tu raison, je te demande pardon* (ACM: 170); *Peut-être vaudrait-il mieux mettre la pièce en ordre. Caligula a horreur du désordre* (ACC: 55); *Mais peut-être tout serait-il changé si vous aviez été aidée comme doit l'être toute femme et si vous aviez reçu l'appui d'un bras d'homme* (ACM: 190); *Peut-être est-ce seulement que vous vous y conduisez de façon étrange* (ACM: 210). Inverzija je, takođe, između ostalog, obavezna ako se à *peine* nađe na početku rečenice: *Parent s'affaissa sur un siège et regarda l'enfant d'un œil hébété. Il ne comprenait plus rien ; il ne savait plus rien ; il se sentait étourdi, abruti, fou, comme s'il venait de choir sur la tête ; à peine se souvenait-il des choses horribles que lui avait dites sa bonne* (Maupassant s.d.b: 20–21); *Et il se décidait à aller, dès l'aurore, requérir les magistrats pour se faire rendre Georget. Mais à peine avait-il pris cette résolution qu'il se sentait envahi par la certitude contraire* (Maupassant s.d.b: 56). Moris Grevis (Maurice Grevisse) navodi da, posle à *peine*, dolazi gotovo uvek do inverzije, dok se, posle *peut-être*, ona javlja dosta često (Grevisse 1969: 136–137).

¹⁸ Pod „razgovornim jezikom” podrazumevamo svakodnevni, neformalni govorni jezik.

¹⁹ Kada bude reči o „kanonskom redu reči” (S + V + O) u francuskom jeziku, podrazumevaće se da je u funkciji objekta, ukoliko je iskazan, upotrebljena imenica ili imenička sintagma, a ne zamenica.

- „upitna morfema” (fr. *morphème interrogatif*) (TLFI)²⁰;
- „upitna formula” (fr. *formule interrogative*) (LPR);
- „direktni upitni izraz” (fr. *locution interrogative directe*) (DAF)²¹;
- „posebni uvodni element” (fr. *introduceur spécial*) (Grevisse, Goosse 2005: 115);
- „fokalizator (*c’est que*) upotrebljen u inverziji (*est-ce que*)” (fr. *focalisateur inversé*) (Wilmet 2007: 584–586);
- „izraz” (fr. *locution*), „partikula” (fr. *particule*) (Wagner, Pinchon 1962: 210, 537);
- „okamenjena grupa” (fr. *groupe soudé*), „konstrukcija” (fr. *construction*) (Chevalier et al. 1964: 91);
- „upitni prilog” (fr. *adverbe interrogatif*), „formula” (fr. *formule*) (Grevisse 1969: 814).

U gramatikama francuskog jezika objavljenim na srpskom jeziku *est-ce qui*, odnosno *est-ce que* (*est-ce qu’*), takođe je različito definisano:

- „izraz” (Horecki 1953: 82–83);
- „formula” (Papić 1992: 149–154);
- „izraz”, „obrt” (Drašković 1992: 183–184, 227–229);
- „prilog”, „formula”, „izraz” (Jovanović i dr. 1991: 172, 562, 563).

Budući da se *est-ce qui*, odnosno *est-ce que* (*est-ce qu’*), ipak najčešće definiše kao „upitni izraz” (fr. *locution interrogative*), i mi smo usvojili taj termin. Mada je u upotrebi ustaljen kao neraščlanjiv upitni izraz koji uvodi direktno pitanje pomoću koga se čuva kanonski red reči, sâm izraz *est-ce que* zapravo potiče od inverzije fokalizatora *c’est que* (sastavljenog od pokazne zamenice srednjeg roda *ce*, 3. lica jednine indikativa prezenta glagola *être* i veznika *que*).

U francuskom jeziku minimalna odlika upitnog modaliteta na osnovu koga se totalno pitanje može razlikovati od izjavne rečenice jeste intonacija (*Tu connais Pierre ?*). Parcijalno pitanje nužno mora posedovati upitnu reč (upitni determinativ, zamenicu ili prilog)²², dok su ostale karakteristike

²⁰ <http://www.cnrtl.fr/definition/est-ce%20que> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

²¹ <https://academie.atilf.fr/9/consulter/%C3%8ATRE?options=motExact&page=1> (Pristupljeno 21. jula 2012).

²² Upitne reči (fr. *mots interrogatifs*) ponekad se nazivaju i « *morphèmes en qu-* », budući da većina upitnih reči počinje na *qu-* ili sadrži navedeni element: *qui*, *que*, *quoi*, *pourquoi*, *quel*, *lequel*, *quand*, itd. (Le Goffic 1993: 93).

upitnog modaliteta, naročito red reči u rečenici, podložne varijaciji. Strukturne odlike interrogativnog modaliteta u francuskom jeziku neraskidivo su vezane za jezičku varijaciju. Ovoj problematici biće posvećen drugi deo rada, gde će biti dat detaljniji pregled literature koja se bavi navedenom tematikom.

2.2.2. Totalno pitanje

U francuskom jeziku totalno pitanje može se obrazovati na tri načina:

1.	[SV↑]	<i>Tu connais Pierre ?</i>	<i>Pierre connaît Marie ?</i>
2.	[ESV]	<i>Est-ce que tu connais Pierre ?</i>	<i>Est-ce que Pierre connaît Marie ?</i>
3. a)	[V-CL]	<i>Connais-tu Pierre ?</i>	
b)	[GN V-CL]	<i>Pierre connaît-il Marie ? Quelqu'un connaît-il Pierre et Marie ?</i>	

Tabela 1: Totalno pitanje u francuskom jeziku

U Tabeli 1, po uzoru na prikaz sistema upitnih rečenica u francuskom jeziku Ejdana Kavenija (Aidan Coveney)²³, upotrebljene su sledeće skraćene

²³ Ovde je dat modifikovani prikaz oblika totalnih pitanja u francuskom jeziku E. Kavenija. Naime, izostavljeni su oblici totalnih pitanja koji se mogu svrstati među regionalizme, kao što je oblik [SV-*ti*], na primer: *T'avais-ti perdu les sens ?* (Maupassant s.d.a: 55), koji se sreće u Normandiji i nekim drugim krajevima Francuske.

M. Grevis navodi da se rečca *ti* sreće u narodnom govoru u upitnim i uzvičnim rečenicama, a njena upotreba potiče iz XV veka. Zanimljivo je primetiti da se njeno poreklo vezuje za inverziju glagola u 3. licu jednine indikativa prezenta uz nenaglašenu ličnu zamenicu u muškom rodu kada se, usled obavezne inverzije, čuje latentni suglasnik iz glagolskog oblika (na primer: *il dit* [il di] / *dit-il* [ditil], *il part* [il pa:r] / *part-il* [pa.rtil], *il sort* [il so:r] / *sort-il* [so.rtil], itd.). U narodnom govoru došlo je do apokope suglasnika [l] iz nenaglašene lične zamenice, te se, na osnovu izgovora [diti], [pa.rti], [so.rti] i slično, izdvaja slog [ti] kao posebna oznaka upitnog oblika čija se upotreba potom generalizuje u narodnom govoru uz sva lica i uz oba roda. Iako E. Kaveni vezuje upotrebu ove rečce uz kanonski red reči kakav je u izjavnoj rečenici: [SV-*ti*], M. Grevis navodi i primer njene upotrebe uz inverziju: *Voulez-vous-t-y que je vous embrasse ?*, preuzet iz književnog dela u kojem autor podražava narodni govor: Alphonse Daudet, *Jack* (1876) (Grevisse 1969: 666).

nice: S = subjekat (fr. *sujet*), V = glagol (fr. *verbe*), E = upitni izraz *est-ce que*, CL = inverzija nenaglašene lične zamenice u funkciji subjekta (fr. *sujet clitique inverti*) (Coveney 1997: 88–89), GN = imenička grupa u funkciji subjekta (fr. *groupe nominal avec la fonction de sujet*)²⁴, ↑ = upitna intonacija²⁵.

Prvi tip totalnih pitanja izveden je samo upitnom intonacijom [SV↑], drugi tip upitnim izrazom *est-ce que* [ESV], a treći tip inverzijom subjekta i glagola, koja može biti prosta [V-CL] ako je subjekat nenaglašena lična zamenica²⁶, pokazna zamenica srednjeg roda *ce* ili neodređena zamenica *on*, ili složena [GN V-CL] ako je subjekat neka druga zamenica osim navedenih ili ako je subjekat imenica (ili imenička grupa).

U nastavku ćemo detaljnije opisati svaki unutarjezički varijetet za iskazivanje totalnog pitanja u francukom jeziku, pri čemu ćemo navoditi primere iz našeg korpusa.

2.2.2.1. Oblici totalnih pitanja

2.2.2.1.1. Totalna pitanja izvedena upitnom intonacijom

Totalno pitanje izvedeno upitnom intonacijom: [SV↑] morfološki i sintaksički je nemarkirano, te se razlikuje od izjavne rečenice samo po svojim prozodijskim karakteristikama. Naime, za razliku od izjavnih rečenica, koje imaju uzlazno-silaznu intonaciju, totalno pitanje ovog tipa ima uzlaznu intonaciju (manje ili više izraženu u zavisnosti od komunikativne funkcije koju vrši).

Ovde izdvajamo iz našeg korpusa neke primere totalnih pitanja izvedenih samo upitnom intonacijom:

- a) primeri totalnih pitanja tipa [SV↑] uz glagole u indikativu:

²⁴ Mark Vilme (Marc Wilmet) precizira da je, u složenoj inverziji, imenica ili imenička grupa upotrebljena u funkciji apozicije, dok zamenica vrši funkciju subjekta. Tako, na primer, u rečenici: *Pierre chante-t-il ?*, *Pierre* je upotrebljeno u funkciji apozicije, a *il* u funkciji subjekta (Wilmet 2007: 584).

²⁵ E. Kaveni ne beleži posebno oznaku za intonaciju (↑) u tipu upitnih rečenica [SV] i ne označava posebno složenu inverziju [GN V-CL] u odnosu na prostu inverziju [V-CL] u totalnim pitanjima (ali je razlikuje u parcijalnim pitanjima).

²⁶ Podrazumeva se da subjekat može biti i bezlična zamenica *il*, što se ubuduće neće posebno navoditi.

– glagoli u potvrdnom obliku indikativa: *Tu comprends ?* (MDH: 58), *Tu veux du café ?* (MDH: 44), *Tu l'aimes donc ?* (ACC: 30), *Il a tué ton père ?* (ACC: 74), *Vous avez de la famille ?* (ACM: 181), *Vous vous battiez ?* (ACC: 54), *C'est vrai ?* (MDH: 53), *Tout est prêt ?* (ACC: 135), *Ma figure te déplaît ?* (ACC: 137), *Sa mère et sa sœur étaient donc des criminelles ?* (ACM: 242), *Quand vous allez là-bas, vous habitez près de la mer ?* (ACM: 181), *Si je comprends bien, l'une de vous m'admettra par intérêt et l'autre par indifférence ?* (ACM: 209);

– glagoli u odričnom obliku indikativa: *Tu ne travailles pas l'après-midi ?* (MDH: 77), *Tu ne dis rien, Martha ?* (ACM: 221), *Ça ne fait rien ?* (MDH: 46), *Il n'y personne ?* (ACM: 166), *Personne ne rit ?* (ACC: 60), *Ça n'a jamais recommencé, pour toi ?* (MDH: 59), *Cela n'est pas suffisant ?* (ACC: 136), *Vous ne me demandez pas pourquoi il doit mourir ?* (ACC: 58), *Mais..., quelquefois, la vie ne doit pas être gaie pour vous ?* (ACM: 183), *Mère ! vous n'allez pas me laisser seule ?* (ACM: 229), *Et, par conséquent, il n'y a pas de complot, dis-moi, ce n'était qu'une plaisanterie ?* (ACC: 104), *Il ne fallait pas renforcer nos troupes en Afghanistan, il ne fallait pas y aller dès 2001, Ségolène Royal ?* (RF-FII, 15.07.11);

b) primeri totalnih pitanja tipa [SV↑] uz glagole u kondicionalu:

– glagoli u potvrdnom obliku kondicionala: *2014, c'est la date qui est annoncée pour un retrait définitif. Il *faudrait pas l'avancer et est-ce que ce serait possible, d'ailleurs ?* (FR-FII, 14.07.11)²⁷, *Tu aurais eu froid, dans cette cave à Nevers si on s'était aimés ?* (MDH: 86), *Chaque jour, à toute heure, à toute seconde, il se demanderait cela, il chercherait à savoir, à deviner, à surprendre cet horrible secret ?* (Maupassant s.d.b: 39);

– glagoli u odričnom obliku kondicionala: *Cela ne te ferait rien de ne pas faire de philosophie ?* (ACC: 123), *Mais... un fils qui vous aurait prêté son bras, vous ne l'auriez peut-être pas oublié ?* (ACM: 190), *Mais cependant si cet homme n'était pas un tireur, il n'aurait pas accepté immédiatement cette arme dangereuse et ces conditions mortelles ?* (Maupassant s.d.a: 129).

²⁷ U francuskom govornom jeziku često se izostavlja prvi deo negacije *ne... pas*, te se tako, na primer, umesto standardnojezičkog oblika: *il ne faudrait pas*, kaže: *il faudrait pas*.

U našem korpusu među totalnim pitanjima tipa [SV↑], najviše je primera upitnih rečenica sa glagolima u indikativu kako u potvrdnom tako i u odričnom obliku.

2.2.2.1.2. Totalna pitanja izvedena upitnim izrazom *est-ce que*

Drugi tip totalnih pitanja: [ESV] morfološki je markiran upotrebom upitnog izraza *est-ce que* (ili *est-ce qu'*), kao u sledećim primerima iz našeg korpusa:

a) primeri totalnih pitanja tipa [ESV] uz glagole u indikativu:

– glagoli u potvrdnom obliku indikativa: *Est-ce que tu pleures, Martha ?* (ACM: 235), *Est-ce que tu participes au concours, Caius ?* (ACC: 136), *Est-ce que tu as jamais su aimer, Cherea ?* (ACC: 134), *Est-ce que tu peux me montrer tes dernières pièces ?* (ACC: 77), *Est-ce que tu avais remarqué que c'est toujours dans le même sens que l'on remarque les choses ?* (MDH: 47), *Alors, justement, est-ce que vous avez déjà reçu une convocation de la juge sur cette affaire ?* (RF-FII, 09.09.11), *Ségolène Royal, est-ce que vous pensez que vous pouvez gagner sans avoir des poids lourds derrière vous ?* (RF-FII, 15.07.11), *Est-ce qu'on voit qu'il ment ?* (MDH: 80), *Est-ce qu'il y a une différence entre supprimer et désactiver son compte ?* (RF-FIJ, 27.05.11), *En un siècle, est-ce que la recette a changé ou pas ?* (RF-FIP, 28.05.11), *Si on tue Kadhafi, est-ce que la guerre sera terminée ?* (RF-FIJ, 26.03.11), *Et sur la méthode, est-ce que c'est légal de repérer, justement, les communications téléphoniques d'un journaliste, sachant que la Commission nationale des interceptions de contrôle de sécurité n'a pas été saisie dans cette affaire ?* (RF-FII, 09.09.11);

– glagoli u odričnom obliku indikativa: *Est-ce que ce n'est pas une manière de se protéger, *d'êt' dans une bulle, de croire qu'on fait acte et de ne pas le faire ?* (RF-FIL, 05.11.11)²⁸, *Et est-ce que les militants, justement, ... ils *vont pas se dire : « Mélenchon, il a tué le parti communiste ? »* (RF-FII, 17.06.11), *Est-ce qu'elles ne se ressemblent pas ?* (Maupassant s.d.b: 165);

²⁸ Jedna od odlika francuskog govornog jezika jeste i pojednostavljenje suglasničkih grupa tako što se, u grupi pregradni suglasnik + likvida + suglasnik, izostavlja likvida, te se, tako, umesto *d'être dans une bulle* [dɛʁɛ dā zyn byl], kaže *d'êt' dans une bulle* [dɛt dā zyn byl], što automatski povlači i gubljenje *nepostojanog* e, budući da prestaje da važi zakon *tri suglasnika*, kao i asimilaciju suglasnika koji su se našli u novonastalom kontaktu: [dɛd dā zyn byl] > [dɛ dā zyn byl].

b) primeri totalnih pitanja tipa [ESV] uz glagole u kondicionalu:

– glagoli u potvrdnom obliku kondicionala: *Il *faudrait pas l'avancer et est-ce que ce serait possible, d'ailleurs ?* (RF-FII, 14.07.11), *Est-ce qu'on pourrait recentrer le débat sur les faits ?* (ELM), *Est-ce que, par hasard, cette épreuve vous suffirait ?* (Maupassant s.d.c: 106), *Est-ce que tu serais un lâche ?* (Maupassant s.d.c: 124), *Est-ce que j'aurais peur ?* (Maupassant s.d.a: 120), *Est-ce que Limousin l'aurait gardé, aimé, sans cela ?* (Maupassant s.d.b: 77);

– glagoli u odričnom obliku kondicionala: *Est-ce que Limousin n'aurait pas lâché bien vite la mère et le petit s'il n'avait pas su que le petit était à lui, bien à lui ?* (Maupassant s.d.b: 77).

U našem korpusu među totalnim pitanjima tipa [ESV], najviše je primera upitnih rečenica sa glagolima u potvrdnom obliku (naročito u indikativu), dok ih je u odričnom obliku (kako u indikativu tako i u kondicionalu) zabeleženo svega nekoliko.

2.2.2.1.3. Totalna pitanja izvedena inverzijom

Treći tip totalnih pitanja odlikuje se specifičnim redom reči: inverzijom subjekta i glagola. Razlikuju se dva podtipa totalnog pitanja izvedenog inverzijom: prosta inverzija [V-CL] ako je subjekat iskazan u vidu nenačlane lične zamenice, pokazne zamenice srednjeg roda *ce* ili neodređene zamenice *on*, ili složena inverzija [GN V-CL] ako je subjekat neka druga zamenica osim navedenih ili ako je subjekat imenica (ili imenička grupa).

Izdvajamo sledeće primere podtipa [V-CL], odnosno primere pitanja izvedenih prostom inverzijom:

a) primeri totalnih pitanja [V-CL] uz glagole u indikativu:

– glagoli u potvrdnom obliku indikativa: *Sais-tu combien de guerres j'ai refusées ?* (ACC: 96), *Crois-tu que deux hommes dont l'âme et la fierté sont égales peuvent, au moins une fois dans leur vie, se parler de tout leur cœur ?* (ACC: 110)²⁹, *Êtes-vous capable de souffrir plus d'un an ?* (ACC: 17), *Allez-vous donc retourner au pays d'où vous venez ?* (ACM: 205),

²⁹ Iza glagola mišljenja u upitnom ili odričnom obliku moguće je, u zavisnoj rečenici, upotrebiti indikativ ili sibžonktiv: *Penses-tu (crois-tu) qu'elle vienne / viendra ?; Je ne pense (crois) pas qu'elle vienne / viendra*. Odabir glagolskog načina zavisioće od tumačenja radnje iskazane u zavisnoj rečenici i stepena njene (ne)izvesnosti (Riegel et al. 2004: 325).

Hésitez-vous encore ? (ACC: 48), *Aviez-vous appris déjà qu'il était votre frère ?* (ACM: 242), *Est-il muet ?* (ACM: 178), *La vertu nous appelle à son secours, allons-nous refuser de l'entendre ?* (ACC: 52), *Et sont-ils restés longtemps ainsi ?* (ACM: 191), *Dis-moi, Cherea, était-ce vraiment du grand art ?* (ACC: 126), *Mère, est-il vrai que, là-bas, le sable des plages fasse des brûlures aux pieds ?* (ACM: 165), *Faut-il donc s'entêter quand les choses se présentent mal et passer par-dessus tout pour un peu plus d'argent ?* (ACM: 195);

– glagoli u odričnom obliku indikativa: *Ne perçois-tu pas ces mille petites rumeurs qui révèlent la haine aux aguets ?* (ACC: 144), *N'entends-tu pas ces cliquetis de fers ?* (ACC: 144), *Ne t'en souviens-tu pas ?* (ACC: 79), *Ne l'as-tu pas vu, Hélicon ?* (ACC: 28), *N'êtes-vous donc pas certaine qu'une mère puisse aimer sa fille ?* (ACM: 230), *Ne l'aimez-vous donc pas ?* (ACM: 162), *Ne l'avez-vous pas reconnu et, votre mère et vous, n'avez-vous pas été heureuses de ce retour ?* (ACM: 240), *Ne m'avez-vous pas appris à ne rien respecter ?* (ACM: 230), *Ne vous sentez-vous pas très seules ?* (ACM: 183), *N'est-ce pas notre avantage, à tous les deux, de garder nos distances ?* (ACM: 184);

b) primeri totalnih pitanja [V-CL] uz glagole u kondicionalu:

– glagoli u potvrdnom obliku kondicionala: *Serait-il malade, Cæsonia ?* (ACC: 133), *Serait-ce parce que j'ai fait mourir ton fils ?* (ACC: 59);

– glagoli u odričnom obliku kondicionala: *Ne vaudrait-il pas mieux que le dernier témoin disparaisse ?* (ACC: 146).

U korpusu našeg istraživanja, među totalnim pitanjima [V-CL], najviše je primera upitnih rečenica sa glagolima u indikativu kako u potvrdnom, tako i u odričnom obliku.

Zabeleženi su retki primeri totalnih pitanja izvedenih složenom inverzijom: [GN V-CL], a među njima su samo primeri sa glagolima u potvrdnom obliku indikativa: *Le personnel est-il mauvais ?* (ACC: 67), *Ce processus est-il irréversible ?* (RF-FII, 23.06.11), *La France a-t-elle les moyens de ses engagements militaires ?* (RF-FII, 14.07.11), *Le drame qui s'est produit hier, la mort de cinq soldats français dans un attentat-suicide, vous conforte-t-il dans votre analyse de la situation ?* (RF-FII, 14.07.11), *Mon adversaire a-t-il fréquenté les tirs ?* (Maupassant s.d.a: 128), *Monsieur Paul veut-il de la tisane ou du champagne ?* (Maupassant s.d.b: 159).

Određeni glagolski oblici upotrebljeni u inverziji poseduju i morfološke karakteristike koje ih razlikuju od glagolskih oblika upotrebljenih uz kanonski red reči. Ovo se u prvom redu odnosi na prezent indikativa glagola koji imaju udvojene oblike u 1. licu jednine. Tu spada glagol *pouvoir* koji u 1. licu jednine ima dva oblika: *je peux / je puis*, od kojih se samo drugi oblik može upotrebiti u inverziji: *puis-je*, kao u sledećim primerima: *Puis-je au moins avoir l'autorisation de m'asseoir chez moi ?* (ACC: 49), *Puis-je monter dans ma chambre ?* (ACM: 193). U izjavnim rečenicama mogu se upotrebiti oba oblika 1. lica jednine glagola *pouvoir*, ali se u svakodnevnom govoru češće upotrebljava oblik *je peux*, dok oblik *je puis* upućuje na negovani jezik: *Je puis prendre sur moi ce qui vous reste encore à faire dans la maison* (ACM: 160). U našem korpusu zabeležen je oblik *je puis* i uz pitanje tipa [ESV]: *Est-ce que je puis voir ?* (ACM: 187).

Glagoli koji spadaju u prvu grupu (u infinitivu se završavaju na *-ER*³⁰, kao, na primer, glagoli: *parler, aimer, acheter*, itd.) u 1. licu jednine indikativa prezenta imaju nastavak *-e* koji se ne izgovara (*je parle* [ʒə parl], *j'aime* [ʒɛm], *j'achète* [ʒaʃɛt]), ali, prilikom inverzije, nepostojano *e*, iz nastavka za 1. lice jednine indikativa prezenta, prelazi u otvoreno [ɛ], a beleži se grafijom *-é*³¹: *parlé-je* [parle:ʒ], *aimé-je* [eme:ʒ], *acheté-je* [aʃte:ʒ]. Prilikom inverzije upitnih oblika, do ove promene dolazi i u 1. licu jednine kondicionala prošlog druga forma (čiji morfološki oblik je identičan sibžonktivitu pluskvamperfekta): *j'eusse parlé* [ʒys parle], ali *eussé-je parlé* [ysɛ.ʒ parle]. Međutim, inverzija glagola 1. lica jednine veoma se retko upotrebljava u govoru (zbog navedenih odstupanja od glagolske paradigme, ali i zbog činjenice da retko sami sebi postavljamo pitanja, već, uglavnom, odgovor na postavljeno pitanje tražimo od sagovornika) i ovi oblici se sreću

³⁰ Ovde se ne ubraja glagol *aller* koji je nepravilan i pripada trećoj grupi glagola u koju spadaju glagoli čiji se infinitiv, u ostalim slučajevima, završava na *-RE, -OIR* i *-IR*.

³¹ Grafija *-é*, inače, upućuje, uglavnom, na zatvoreno [e], npr. *j'ai parlé* [ʒe parle]. Iz tog razloga, novije izmene u francuskom pravopisu, na predlog Visokog saveta za francuski jezik (*Conseil supérieur de la langue française*), koji je usvojila Francuska akademija, preporučuju grafiju *-è* u inverziji 1. lica jednine indikativa prezenta glagola prve grupe, npr. *parlè-je* (« Les rectifications de l'orthographe », *Journal officiel de la République française, Éditions des documents administratifs*, №100, Rapport du Conseil supérieur de la langue française du 6 décembre 1990, http://www.academie-francaise.fr/sites/academie-francaise.fr/files/rectifications_1990.pdf (Pristupljeno 22. septembra 2011)). U upotrebi su obe grafije koje se podjednako smatraju ispravnima.

samo u književnom jeziku. Ukoliko se, ipak, u govoru upotrebljava pitanje u 1. licu jednine, pribegava se obliku [SV↑], npr. *Je parle ? J'aime ? J'achète ?* ili [ESV], npr. *Est-ce que je parle ? Est-ce que j'aime ? Est-ce que j'achète ?* Izdvajamo primer iz našeg korpusa gde je pitanje u 1. licu jednine iskazano oblikom [SV↑]: *Je suis le premier Japonais de ta vie ?* (MDH: 50).

U negovanom jeziku se, ipak, upotrebljava oblik [V-CL] uz pojedine glagole čiji je oblik u inverziji 1. lica jednine indikativa prezenta identičan onom koji se upotrebljava u kanonskom redu reči, kao, na primer, kod glagola: *être* (*je suis* [ʒə sɥi] / *suis-je ?* [sɥi:ʒ]), *savoir* (*je sais* [ʒə sɛ] / *sais-je ?* [sɛ:ʒ]), *aller* (*je vais* [ʒə vɛ] / *vais-je ?* [vɛ:ʒ]), *dire* (*je dis* [ʒə di] / *dis-je ?* [di:ʒ]), *faire* (*je fais* [ʒə fɛ] / *fais-je ?* [fɛ:ʒ]), *devoir* (*je dois* [ʒə dwa] / *dois-je ?* [dwa:ʒ]), itd. Naš korpus beleži sledeće primere totalnih pitanja izvedenih pomoću inverzije 1. lica jednine indikativa prezenta glagola *être*: *Suis-je encore belle ?* (ACM: 228) i glagola *devoir*: *Dois-je vous servir à boire, en attendant que votre chambre soit prête ?* (ACM: 182), *Dois-je le remporter ?* (ACM: 212), kao i jedan primer inverzije pomoćnog glagola *avoir* u 1. licu jednine *passé composé*-a glagola *écrire*: *Eh bien ! n'ai-je pas écrit, dans le temps, un traité du coup d'État ?* (ACC: 22).

Prilikom inverzije glagola 3. lica jednine, ako se lični glagolski oblik završava na *-a* ili *-e*, umeće se eufonično³² *-t-* između glagola i nenaglašene lične zamenice *il* i *elle*, ili između glagola i neodređene zamenice *on*, kao u sledećim primerima³³: *A-t-il répondu ?* (ACC: 16), *Hélicon, n'a-t-il vraiment rien dit avant de s'échapper ?* (ACC: 29), *Mais n'a-t-il pas quelque maladie moins grave et plus avantageuse pour nous ?* (ACC: 129), *Vous a-t-il parlé longuement, mère ?* (ACM: 162), *N'y a-t-il donc rien dans la tienne qui soit semblable, l'approche des larmes, un refuge silencieux ?* (ACC: 84), *Par tous les dieux, va-t-il mourir ?* (ACC: 129), *Vous a-t-il quit-*

³² M. Grevis se ne slaže sa tumačenjem da je reč o eufoniji, već smatra da je pre reč o analogiji, po uzoru na glagolske oblike kod kojih se usled obaveznog vezivanja u 3. licu jednine čuje [t], npr.: *est-il* [ɛtil], *dit-il* [ditil], *sort-il* [sɔrtil], *prend-il* [prɑ̃til], *aimait-il* [emetil], itd. On, takođe, navodi da se analogijsko *-t-* upotrebljava od XVI veka, a beleženje između dve crtice ustanovio je gramatičar Vožla (Claude Favre de Vaugelas, 1585–1650) (Grevisse 1969: 584).

³³ Pored navedenih slučajeva, ova pojava odnosi se i na inverziju 3. lica jednine indikativa prezenta glagola *vaincre* (*vainc-t-il*) i *convaincre* (*convainc-t-il*), ali se ovi oblici retko sreću u upotrebi.

tées définitivement ou a-t-il dit qu'il reviendrait ? (ACM: 239), *N'a-t-il pas pris une chambre chez vous ?* (ACM: 238), *Le drame qui s'est produit hier, la mort de cinq soldats français dans un attentat-suicide, vous conforte-t-il dans votre analyse de la situation ?* (RF-FII, 14.07.11), *A-t-elle menti ? je ne sais pas* (Maupassant s.d.b: 84), *Vous a-t-on assez fait la cour, ce soir ?* (Maupassant s.d.b: 275).

2.2.2.2. Red reči u totalnim pitanjima

Prva dva tipa totalnih pitanja, [SV↑] i [ESV], čuvaju kanonski red reči koji je, u francuskom jeziku, uobičajen u izjavnoj rečenici: subjekat + glagol + objekat (S + V + O).

Treći tip totalnih pitanja izvodi se pomoću obrnutog reda reči, odnosno inverzije, koja može biti:

a) prosta inverzija [V-CL], ako je subjekat nenaglašena lična zamenica, pokazna zamenica srednjeg roda *ce* ili neodređena zamenica *on*, kao u primerima: *Voulez-vous le voir ?* (ACM: 181), *Est-ce donc du bonheur, cette liberté épouvantable ?* (ACC: 148), *Est-ce un homme que vous allez rencotrer au musée du Louvre prochainement ?* (RF-FIL, 05.11.11), *Vous a-t-on assez fait la cour, ce soir ?* (Maupassant s.d.b: 275);

b) složena inverzija [GN V-CL], ako je subjekat neka druga zamenica osim navedenih za [V-CL] ili ako je subjekat imenica ili imenička grupa³⁴, te stoji ispred glagola, ali se i ponavlja iza glagola u vidu nenaglašene lične zamenice 3. lica jednine ili množine, kao u primerima: *Le personnel est-il mauvais ?* (ACC: 67), *L'écrivain est-il un être égocentrique voire égoïste ?* (RF-FIL, 05.11.11), *L'art est-il pour vous une appropriation du monde et de la nature ?* (RF-FIL, 05.11.11) *Les musées sont-ils les derniers lieux où se rencontrent les cultures pour vous ?* (RF-FIL, 05.11.11).

Ukoliko je glagol u složenom vremenu ili u pasivu, u inverziju se stavlja samo lični glagolski oblik: *Aviez-vous appris déjà qu'il était votre frère ?* (ACM: 242), *Allez-vous donc retourner au pays d'où vous venez ?* (ACM: 205), *Ne serai-je point enlacée fiévreusement par des bras éperdus, dans les ombres claires d'un soir d'été ?* (Maupassant s.d.c: 115). Prvi deo

³⁴ Do složene inverzije dolazi najčešće ako je subjekat imenica. Subjektat može biti i neka druga vrsta reči, kao u sledećem primeru gde je subjekat glagol u infinitivu: *Oui, oui, ce doit être une volupté, la plus grande de toutes peut-être ; car tuer n'est-il pas ce qui ressemble le plus à créer ?* (Maupassant s.d.b: 169).

negacije čuva svoje mesto ispred glagola u inverziji, a drugi deo negacije stavlja se iza glagola u inverziji i lične nenaglašene zamenice, zamenica *ce* ili *on*. Ostale zamenice ostaju raspoređene ispred glagola kao što bi stajale u kanonskom redu reči: *Te souviens-tu du temps où je t'embrassais ?* (ACM: 235), *Ne l'aimez-vous donc pas ?* (ACM: 162), *Ne t'en souviens-tu pas ?* (ACC: 79).

Inverzija se u pisanju beleži sponom (crticom) između glagola i nenaglašene lične zamenice koja mu sledi.

2.2.2.3. Komunikativne funkcije totalnih pitanja

U normativnoj i deskriptivnoj literaturi totalna pitanja u francuskom jeziku najčešće se opisuju samo kao sredstvo za traženje nepoznate informacije, te se njihove ostale komunikativne funkcije gotovo uopšte ne spominju. Iz tog razloga, u ovom delu ćemo više pažnje posvetiti vezi između oblika totalnih pitanja i pojedinih vrsta komunikativnih funkcija koje oni iskazuju, oslanjajući se na malobrojnu relevantnu literaturu koja se bavi tom tematikom (Moignet 1966, Genouvrier 1972, Le Goffic 1993, Gadet 2001a), kao i na primere iz korpusa našeg istraživanja.

Kada je reč o neutralnim totalnim pitanjima, odnosno o pitanjima na koja se traži potvrđan ili odričan odgovor, bez ikakvog sugerisanja jednog ili drugog odgovora, dakle, o pitanjima na koja su, makar u formalnom smislu, podjednako moguća oba odgovora, takvo pitanje može biti formulisano na sve raspoložive načine: [SV↑], [ESV], [V-CL] ili [GN V-CL] (Moignet 1966; Le Goffic 1993: 98–102). Prema tome, teoretski gledano, primeri neutralnih totalnih pitanja iz našeg korpusa mogli su, pored postojećeg upitnog oblika, biti iskazani i na ostale potencijalne načine, a da im osnovno značenje ne bude promenjeno. Tako je pitanje: *Vous avez de la famille ?* (ACM: 181) moglo biti iskazano i na sledeće načine: *Est-ce que vous avez de la famille ?* ili *Avez-vous de la famille ?*, pitanje: *Est-ce qu'ils parlent le même arabe ?* (RF-FIL, 05.11.11) moglo je da glasi i: *Ils parlent le même arabe ?* ili *Parlent-ils le même arabe ?*, a pitanje: *Êtes-vous marié ?* (ACM: 182) moglo je da izgleda i ovako: *Vous êtes marié ?* ili *Est-ce que vous êtes marié ?* Činjenica da je, ipak, u konkretnoj govornoj situaciji, među raspoloživim potencijalnim upitnim oblicima, data prednost određenom obliku u odnosu na ostale, tumači se najčešće kao posledica stilističkih karakteristika koje se pripisuju različitim upitnim oblicima, o čemu će biti reči malo kasnije.

Međutim, totalna pitanja ne služe samo za traženje nepoznate informacije, već vrše i druge komunikativne funkcije, kao, na primer, provera informacije čija je recepcija manje ili više otežana, usled objektivnih (npr. buka u govornom okruženju) ili subjektivnih prepreka (npr. predrasude, neznanje, zatečenost, i slično). Dakle, između ostalog, totalna pitanja mogu poprimiti oblik nemodifikovanih ili modifikovanih eho-pitanja, uz izražavanje govornikove sumnje, podozrenja, neverice, čuđenja, nedoumice, oduševljenja, divljenja, ironije, i slično. U tom slučaju izbor mogućih upitnih oblika nije isti kao prilikom traženja nepoznate informacije, već je sužen i svodi se na upitni oblik [SV↑] na osnovu koga se, zahvaljujući ekspresivnim prozodijskim sredstvima, iskazuje manje ili više oslabljeno upitno značenje, a nijansira se svaki govornikov stav, kao u primerima koji slede:

– *Alors, Jean Béliveau. C'est un Canadien. Il a fait le tour du monde à pied. Dix ans. Dix ans, oui, oui. Il est revenu à Montréal, on l'aura tout à l'heure au téléphone, avec sa femme Luce qui l'a attendu pendant dix ans ! Ça, je te jure... [...]*

– *Bonsoir, Luce.*

– *Bonsoir, Éric. Ça va ?*

– *Ben, oui. Et tu l'as attendu dix ans ?*

– *Onze ans et deux mois.*

– *Onze ans et deux mois ? (RF-LMP, 04.11.11);*

– *Mon père venait assez souvent surtout en France [...] et il revenait en Roumanie avec plein de livres. [...] Il revenait en train, en wagon couchette qui cachait plein de livres sous la banquette, il amenait des journaux, des magazines. Donc, nous, on vivait à l'heure de la France, au rythme de la France. On rêvait de la Tour Eiffel, de Notre-Dame, de Montmartre [...]. On parlait un français décalé puisque nous, on parlait le français des livres, et surtout de Balzac, de Flaubert.*

– *Vous avez appris le français, vraiment, en lisant la littérature française ? (RF-FIG, 01.11.11);*

- *Semble-t-il que j'arrive à repérer *tous ces mélodies-là³⁵ dans des langues différentes que je ne parle pas.*
- *Aucune ?*
- *Pas celles-là, j'en parle sept, mais...*
- *Vous en parlez sept ? Sept langues ?*
- *Oui, plus ou moins bien. (RF-FIG, 01.11.11);*

- *Qu'est-ce* tu vas faire dans le cinquième ?³⁶*
- *Ben au cinquième, ben moi, je vais voir des copains, des copines du lycée, tout ça. À Luxembourg, plus précisément.*
- *Ah oui, tu vas au Jardin du Luxembourg ?*
- *Non, pas au Jardin, j'ai dit Luxembourg !*
- *Tu vas dans le pays qui s'appelle le Luxembourg ?*
- *Mais non ! La station de métro Luxembourg, le RER... (ELM).*

U sledećim primerima totalna pitanja tipa [SV↑], takođe, imaju oslabljeno upitno značenje i služe prvenstveno kao snažno ekspresivno sredstvo, te iskazuju:

– čuđenje:

- *Vous croyez vraiment que je vais voir ma mère, que je lui dirai : « Il fallait que je #sois fusse... » ? (ELM);*

- čuđenje i izneverenost:

- *Je voulais te parler d'un truc. *Y a un peu de bruits qui courent et...³⁷*
- *Des bruits ?*
- *Oui, *y a des élèves qui sont venues me voir et qui m'ont dit que... que, ben, ... que tu les avais insultées pendant les cours. [...]*

³⁵ Budući da je imenica *mélodie* ženskog roda, pravilan oblik glasio bi: *toutes ces mélodies-là*.

³⁶ U francuskom razgovornom jeziku često dolazi do uprošćavanja suglasničkih grupa, te se, umesto *qu'est-ce que tu vas faire* [kɛskə ty va fɛ:r], čuje: *qu'est-ce* tu vas faire* [kɛs ty va fɛ:r].

³⁷ U francuskom razgovornom jeziku, u bezličnoj konstrukciji *il y a* [ilja], često dolazi do afereze zamenice *il*, te se samo kaže *y a* [ja].

Elles m'ont dit que tu les avais traitées de pétasses, et qu'ensuite, ben, que ça avait tout déclenché avec Souleymane.

– Tout le monde dit ça et tu le crois ? (ELM);

– ironiju:

– *Explique-moi ça mieux, ça m'intéresse.*

– *J'*sais pas³⁸ comment vous expliquer. [...]*

– **J'suis pas assez intelligent ?* (ELM)³⁹;

– uvredenost:

– *Hier, il t'a trop insulté. [...] Il a dit que *t'étais limité.⁴⁰*

J'ai souligné, ça m'a choqué.

– *Quoi, moi, *j'suis limité, moi ?* (ELM).

Navešćemo i primere totalnih pitanja tipa [SV↑] u kojima se traži potvrda nečega što se smatra verovatnim, očiglednim ili logičnim⁴¹: *Il est probable que nous mourrons sans nous être jamais revus ?* (MDH: 107), *Ainsi, tu as peur d'être empoisonné ?* (ACC: 70), *Et, par conséquent, il n'y a pas de complot, ce n'était qu'une plaisanterie ?* (ACC: 104), *Il y a donc si longtemps que vous habitez cet hôtel ?* (ACM: 189), *Si je comprends bien, l'une de vous m'admettra par intérêt et l'autre par indifférence ?* (ACM: 209), *Personne ne veut me tuer, cela est évident ?* (ACC: 104), *Vous êtes tchèque, naturellement ?* (ACM: 179), *Mais il faudra envoyer des troupes au sol, clairement ?* (RF-FII, 14.07.11), *Et vous, évidemment, vous souhaitez généraliser ce compteur ?* (RF-FIP, 23.04.11), *Ah, c'est pour ça que tu*

³⁸ U francuskom razgovornom jeziku, usled sinkope prvog dela dvočlane negacije *ne... pas*, odrični oblik indikativa prezenta 1. lica jednine glagola *savoir* glasi: *je ne sais pas* [ʒən se pa] > *je sais pas* [ʒə se pa]. Sinkopa nepostojanog e, dovodi do asimilacije suglasnika, te se, umesto *je sais pas* [ʒə se pa], kaže *j'sais pas* [ʃe pa].

³⁹ Sinkopa nepostojanog e dovodi do asimilacije suglasnika, te se, umesto *je suis* [ʒə sɥi], kaže *j'suis* [ʃɥi].

⁴⁰ Jedna od čestih pojava u francuskom razgovornom jeziku jeste i gubljenje samoglasnika [y] u nenaglašenoj ličnoj zamenici 2. lica jednine *tu* [ty], i to samo ukoliko se nađe ispred glagola koji počinje samoglasnikom, te se tako umesto *tu étais limité* [ty ete limite] kaže *t'étais limité* [tete limite].

⁴¹ Uz priloge *sûrement, certainement, probablement, évidemment, naturellement, incontestablement*, itd. upotrebljava se, uglavnom, pitanje tipa [SV↑] (Vassilieva 1998).

parles si bien le français ? (MDH: 52), *Cette crise est donc, au fait, une crise politique puisque les politiques n'ont pas réussi à harmoniser les différences qu'il y avait entre les dix-sept pays ?* (RF-FII, 13.09.11).

Primere upotrebe upitnog oblika [SV↑], u cilju traženja potvrde poznate ili očekivane informacije, uz manje ili više izražen govornikov stav u odnosu na sâm sadržaj pitanja, navodi i Pjer Le Gofik (Pierre Le Goffic), pozivajući se na Žerara Moanjea (Gérard Moignet) (Le Goffic 1993: 98–99). Između ostalog, P. Le Gofik daje primer: *Alors, vous voulez devenir aviateur ?*, te zaključuje da bi, u navedenom kontekstu, u kome se traži potvrda iskaza koji je ocenjen kao verovatan, neprikladni bili oblici [ESV]: *Alors, est-ce que vous voulez devenir aviateur ?* ili [V-CL]: *Alors voulez-vous devenir aviateur ?* (Le Goffic 1993: 98). Naime, upotrebom oblika [ESV] i [V-CL] dodatno bi se, makar u formalnom smislu, naglasilo upitno značenje, dok oblik [SV↑], u navedenom kontekstu, vrši sugestivnu funkciju pitanja na koji se očekuje potvrđan odgovor. Takođe, oblik [SV↑] nameće se kao jedini mogući oblik totalnog pitanja kada se ponavlja već saopštena informacija (eho-pitanja): *Votre mari est mort. – Mon mari est mort ?*⁴² (Le Goffic 1993: 98), te se na taj način pre iskazuje neverica nego upitno značenje. Isto tako se upitni oblik [SV↑] nameće i u slučaju kada se iskazuje snažno osećanje negodovanja ili ozlojeđenosti, te se značenje upitnog iskaza, u tom slučaju približava značenju uzvičnog iskaza: *Vous croyez vraiment que ça va se passer comme ça ?, Comment ! vous voulez qu'on fasse semblant de ne rien voir !* (Le Goffic 1993: 98–99).

Sličan primer, u kome se pitanjem [SV↑] traži potvrda poznate informacije, navodi i Fransoaz Gade (Françoise Gadet): *Vingt heures trente, c'est ça ?* (Gadet 2001a: 113). Ona navodi i primer pitanja [SV↑] u kome se sa nevericom ponavljaju sagovornikove reči: *Vous m'avez déjà rencontré ?*, gde bi upitni oblici [ESV] i [V-CL], takođe, bili neprimereni (Gadet 2001a: 110), budući da bi vršili različitu komunikativnu funkciju (traženje nepoznate informacije umesto iskazivanja oslabljenog upitnog značenja uz dominantnu ekspresivnu funkciju). U narednom primeru, takođe, totalno pitanje tipa [SV↑] nema alternativan oblik pomoću koga bi se, na podjed-

⁴² Ovaj primer preuzet je od Ž. Moanjea, a izvorno potiče iz Molijerove komedije „Uobraženi bolesnik” (Molière, *Le Malade Imaginaire*, 1673, III, XVII) (Moignet 1966: 57).

nak način, nakon saopštene informacije, iskazala iznenađenost: *Je viens d'apprendre son départ. – Ah ? Il est parti ?* (Genouvrier 1972: 37).

U svim navedenim primerima ekspresivne ili sugestivne upotrebe totalnog pitanja [SV↑], ako bismo, umesto njega, upotrebili upitne oblike [ESV] ili [V-CL], pitanje više ne bi vršilo istu komunikativnu funkciju, već bi preraslo u pitanje kojim se traži nepoznata informacija i u kojem je, makar u formalnom smislu, podjednako očekivan i potvrđan i odričan odgovor. Prema tome, u navedenim primerima ekspresivne ili sugestivne upotrebe totalnog pitanja [SV↑], dati upitni oblik nije „familijarna varijanta” totalnog pitanja već je to **jedinstveni upitni oblik** koji, u pojedinim slučajevima, ne može biti zamenjen ostalim upitnim oblicima, a da, pri tom, značenje ostane isto. Na osnovu svega iznetog, možemo zaključiti da je, u pojedinim kontekstima, i sâm formalni oblik interrogativnog modaliteta preduslov za iskazivanje određenog semantičkog sadržaja, te da različiti oblici za iskazivanje totalnih pitanja nisu nužno „stilističke varijante” čija bi upotreba zavisila isključivo od situacionog raslojavanja jezika (Culioli 1983: 300).

U nastavku ćemo navesti primere uzastopne upotrebe različitih oblika totalnih pitanja, te ćemo pokušati da objasnimo njihovu upotrebu. U sledećem odlomku iz dramskog dela, koje čini deo našeg korpusa, upotrebljeni su upitni oblici [V-CL] i [SV↑]:

Jan : Vous avez un domestique bizarre.

Martha : C'est la première fois qu'on nous reproche quelque chose à son sujet. Il fait toujours très exactement ce qu'il doit faire.

Jan : Oh ! ce n'est pas un reproche. Il ne ressemble pas à tout le monde, voilà tout. Est-il muet ?

Martha : Ce n'est pas cela.

Jan : Il parle donc ?

Martha : Le moins possible et seulement pour l'essentiel. (ACM: 177–178)

U prvom slučaju, na pitanje iskazano oblikom [V-CL], podjednako je verovatan i potvrđan i odričan odgovor, odnosno da sluga, koji je veoma čudan, jeste ili nije nem, ali u drugom slučaju, budući da je problematika izmeštena na drugi plan, postavljeno je pitanje [SV↑] pošto se izvodi jedini logičan zaključak, a to je da sluga govori, te se očekuje da on bude potvrđen.

Navešćemo i primer u kome su, u istom iskazu, uzastopno upotrebljeni upitni oblici [SV↑] i [ESV]:

– *2014, c'est la date qui est annoncée pour un retrait définitif. Il faudrait pas l'avancer et est-ce que ce serait possible, même d'ailleurs ?* (RF-FII, 14.07.11).

U prvom slučaju, na odričan oblik postavljenog pitanja [SV↑], očekuje se potvrđan odgovor, a u drugom slučaju, traži se informacija da li nešto jeste ili nije moguće.

U sledećem primeru takođe su upotrebljeni upitni oblici [SV↑] i [ESV]:

– *Vous aviez publiquement critiqué la façon dont était conduite la guerre en Afghanistan. Ça vous a, d'ailleurs, valu d'être sanctionnée par le ministre de la défense. [...] On s'y prend mal en Afghanistan ?*

– *[...] Alors, est-ce qu'on s'y prend mal ? Non, la situation en Afghanistan est une situation qui est difficile et dont, un jour ou l'autre, il faudra sortir.* (RF-FII, 14.07.11).

U prvom slučaju, na osnovu informacija datih u uvodu, postavlja se pitanje [SV↑] na koje se očekuje potvrđan odgovor. Međutim, sagovornik, nakon kraće digresije, ponavlja postavljeno pitanje, ali u izmenjenom obliku: [ESV], nastojeći, u retoričke svrhe, da se distancira od problematike i objektivno je sagleda. On postavlja pitanje [ESV] na koje je podjednako verovatan i potvrđan i odričan odgovor, te najzad daje odričan odgovor, odnosno odgovor suprotan od prvobitno očekivanog, sugerisanog pitanjem [SV↑].

Pored primera u kojima se na pitanje [SV↑] u potvrdnom obliku očekuje afirmativni odgovor, moguće je i da se na takvo pitanje, na osnovu opšteg konteksta, toka razgovora, intonacije i ubedljivosti iznetih argumenata, očekuje negativan odgovor: *Un adolescent qui discute avec sa famille, qui continue à avoir *des bonnes notes⁴³, qui a des amis quand même, même si c'est quelqu'un de solitaire, c'est quelqu'un de marginal ?* (ELM), Tu

⁴³ Pošto imenici u množini prethodi pridev, pravilan oblik bi bio: *de bonnes notes*.

*trouves que c'est normal quand un *prof⁴⁴ de français te demande de lire de lui dire que *t'as pas envie ? Tu trouves que c'est complètement normal ?* (ELM), *Tu crois que *j'ai que ça à faire, de me venger de toi, Souleyemane ?* (ELM).

Za razliku od [SV↑], upitni oblik [ESV]⁴⁵ ne može da služi za traženje potvrde sadržaja iskazanog pitanjem (Le Goffic 1993: 102), ali upitni oblici [V-CL] i [GN V-CL] mogu da vrše sličnu funkciju u određenoj meri. Naime, ovim oblicima mogu se iskazati pitanja na koja se odgovori u tolikoj meri podrazumevaju da se ni ne očekuje da nužno uslede. Tako, na primer, na sledeća pitanja [V-CL] u odričnom obliku, podrazumeva se potvrdan odgovor: *Eh bien ! n'ai-je pas écrit, dans le temps, un traité du coup d'État ?* (ACC: 22), *N'entends-tu pas ces cliquetis de fers ? (On les entend.) Ne perçois-tu pas ces mille petites rumeurs qui révèlent la haine aux aguets ?* (ACC: 144), *Ne vaudrait-il pas mieux que le dernier témoin disparaisse ?* (ACC: 146), *N'est-ce pas notre avantage, à tous les deux, de garder nos distances ?* (ACM: 184), *Ne m'avez-vous pas appris à ne rien respecter ?* (ACM: 230). Sledeća pitanja [V-CL], koja su, takođe, u odričnom obliku, iskazuju govornikovo čuđenje: *Et ne peux-tu imaginer qu'un homme pleure pour autre chose que l'amour ?* (ACC: 39), *N'êtes-vous donc pas certaine qu'une mère puisse aimer sa fille ?* (ACM: 230). Navešćemo i primere pitanja [V-CL] u potvrdnom obliku, na koja se podrazumeva odričan odgovor: *Allez-vous supporter cela ? Hésitez-vous encore ?* (ACC: 48), *La vertu nous appelle à son secours, allons-nous refuser de l'entendre ? Conjurés,*

⁴⁴ U francuskom razgovornom jeziku česta je pojava apokope, te se, tako, umesto standardnojezičkog oblika *professeur* [pʁɔfɛsœ:r], kaže samo *prof* [pʁɔf].

⁴⁵ U našem korpusu zabeležen je samo jedan slučaj u kome je upotrebljen upitni oblik [ESV], a da se njime izričito ne traži potvrdni ili odrični odgovor. Reč je o pitanju koje se javlja u sceni iz filma „Između zidova” (*Entre les murs*, 2008). Profesor, nastojeći da smiri graju u razredu (koja je nastala kada je na času francuskog jezika obrađivan sibžonktiv imperfekta koji se đacima čini arhaičnim i beskorisnim), upotrebljava upitni oblik [ESV] ne bi li privukao njihovu pažnju: *Est-ce que je peux me permettre de répondre ? Est-ce que je peux répondre à la question qui m'est posée ?* Na ovo pitanje se, u ovom kontekstu, nije očekivao odgovor, već se njime samo opominju učenici i skreće se pažnja na ono što tek treba da usledi, te je utoliko komičniji efekat kada jedan učenik ironično odgovara: *Je vous autorise*. U nastavku se javlja slična situacija, te profesor ponavlja: *Hé, hé, est-ce que je peux répondre ?... Je veux bien discuter, mais dans le calme*. (ELM).

accepterez-vous enfin que les patriciens soient contraints chaque soir de courir autour de la litière de César ? Permettez-vous qu'on les appelle « ma chérie » ? Qu'on leur enlève leur femme ? Et leurs enfants ? Et leur argent ? (ACC: 52–53), Est-ce donc du bonheur, cette liberté épouvantable ? (ACC: 148), Faut-il donc qu'il m'enlève encore l'amour de ma mère et qu'il vous emmène pour toujours dans sa rivière glacée ? (ACM: 233).

U sledećem odlomku iz dramskog dela, koje čini deo našeg korpusa, upotrebljeni su uzastopno potvrdni upitni oblik [SV↑] i potvrdni i odrični upitni oblici [V-CL], čije značenje ćemo pokušati da objasnimo:

Maria : Je viens rejoindre mon mari. [...]

Il est arrivé ici hier et devait me rejoindre ce matin. [...]

Martha : Cela vous sera difficile. Votre mari n'est plus ici.

Maria : Que dites-vous là ? N'a-t-il pas pris une chambre chez vous ?

Martha : Il avait pris une chambre, mais il l'a quittée dans la nuit. [...]

Maria : Je ne sais pas si mon mari approuvera ce que je vais vous dire, mais je suis lasse de ces complications. L'homme qui est arrivé chez vous, hier matin, est le frère dont vous n'entendez plus parler depuis des années.

Martha : Vous ne m'apprenez rien.

Maria, avec éclat : Mais alors, qu'est-il donc arrivé ? Pourquoi votre frère n'est-il pas dans cette maison ? Ne l'avez-vous pas reconnu et, votre mère et vous, n'avez-vous pas été heureuses de ce retour ?

Martha : Votre mari n'est plus là parce qu'il est mort. [...]

Maria : Vous plaisantez, n'est-ce pas ? [...]

Martha : Nous avons tué votre mari cette nuit, pour lui prendre son argent, comme nous l'avions fait déjà pour quelques voyageurs avant lui.

Maria : Sa mère et sa sœur étaient donc des criminelles ?

Martha : Oui.

Maria, toujours avec le même effort : Aviez-vous appris déjà qu'il était votre frère ?

Martha : Si vous voulez savoir, il y a eu un malentendu. Et pour peu que vous connaissiez le monde, vous ne vous en étonnerez pas.
(ACM: 238–243)

U odlomku su upotrebljena dva totalna pitanja koja su iskazana odričnim upitnim oblikom [V-CL], te se, u oba slučaja, očekuje potvrđan odgovor. U prvom slučaju: *N'a-t-il pas pris une chambre chez vous ?*, izvesniji je potvrđni odgovor, jer Marija pouzdano zna da je njen muž odseo u tom hotelu, a u drugom slučaju: *Ne l'avez-vous pas reconnu et, votre mère et vous, n'avez-vous pas été heureuses de ce retour ?*, očekuje se, kao jedini logičan, potvrđni odgovor. Marija saznaje da je njen muž izenada umro, te, nemajući snage da prihvati tu vest, postavlja pitanje [SV↑] u kome iznosi zaključak da se radi o nekoj šali, nadajući se da će dobiti potvrđan odgovor: *Vous plaisantez, n'est-ce pas ?* Međutim, ona saznaje da su majka i sestra počinile ubistvo, i da im to nije prvi put da su ubile čoveka, te, sa razdirućim bolom i nevericom, postavlja pitanje [SV↑] u kome proverava informaciju koju je upravo saznala: *Sa mère et sa sœur étaient donc des criminelles ?* Ostaje neizvesno da li su one pre zločina prepoznale sina i brata, odnosno da li su ga ubile sa predumišljajem, te Marija postavlja pitanje [V-CL] u potvrđnom obliku na koji ne može pretpostaviti ni potvrđan ni odričan odgovor: *Aviez-vous appris déjà qu'il était votre frère ?*

Pored pobrojanih primera upotrebe totalnih pitanja, ona mogu i da, naizgled, sadrže upitno značenje, ali da, zapravo, nose skriveno značenje imperativa, kao u sledećim primerima pitanja [SV↑]: *Vous ne me demandez pas pourquoi il doit mourir ?* (ACC: 58) (u značenju: *Demandez-le-moi !*), *Si tu me disais maintenant pourquoi vous vous battiez tout à l'heure ?* (ACC: 70) (u značenju: *Dis-le-moi !*), *Cela ne te ferait rien de ne pas faire de philosophie ?* (ACC: 123) (u značenju: *Arrête de faire de philosophie !*), *Je suppose que vous avez une pièce d'identité ?* (ACM: 181) (u značenju: *Donnez-la-moi !*), *Mère ! Vous n'allez pas me laisser seule ?* (ACM: 229) (u značenju: *Restez avec moi !*), *Je peux avoir encore un petit cognac ?* (FDAP) (u značenju: *Resservez-moi un cognac !*), *Tu connais Aquafresh ?* (ELM) (u značenju: *Brosse tes dents !*), *Et tu pourrais mettre une photo un jour peut-être, hein ?* (ELM) (u značenju: *Mets ta photo !*), *Vous pouvez m'écouter deux minutes, s'il vous plaît ?* (ELM) (u značenju: *Écoutez-moi !*),

**T'en as pas marre de jouer au con ?* (ELM) (u značenju: *Arrête de faire des bêtises !*), *Vous comprenez, Madame, ce que l'on dit ? Tu peux traduire ?* (ELM) (u značenju: *Traduis-le !*).

Sledeća pitanja, čiji je oblik [V-CL], takođe kriju značenje imperativa: *Ne peux-tu me laisser en paix, comme le fait maintenant ton père ?* (ACC: 141) (u značenju: *Laisse-moi en paix !*), *Veux-tu m'écouter et connaître ce qui te menace ?* (ACC: 100) (u značenju: *Écoute-moi !*).

Pitanje [SV↑] može i da služi za iznošenje predloga ili molbe: *Tu restes en contact avec nous pour nous raconter tout ça au fur et à mesure ?* (RF-LMP, 04.11.11). P. Le Gofik takođe navodi primer učestalog upitnog oblika [SV↑]: *On y va ?* (u značenju: *Allons-y !*), gde bi ostali upitni oblici bili neprimereni jer bi upućivali na drugačiji kontekst (*Est-ce qu'on y va ?*, *Y va-t-on ?*) (Le Goffic 1993: 99).

Na osnovu svega iznetog, možemo zaključiti da totalna pitanja mogu imati brojne komunikativne funkcije, a mi smo naveli samo neke od njih. Odgovor na totalna pitanja može biti sasvim neizvestan, manje ili više predvidljiv i očekivan, sugerisan, pa čak i anticipiran, a ponekad se, totalnim pitanjem, čak ni ne traži odgovor, već se posredstvom upitnog oblika izražava govornikov stav, te takva pitanja mogu da sadrže uzvično ili zapovedno značenje. U zavisnosti od komunikativne funkcije koja se želi postići, zavisice i odabir odgovarajućeg upitnog oblika totalnih pitanja koje govornici imaju na raspolaganju. Taj odabir ni u kom slučaju nije proizvoljan. Dok se kod neutralnih totalnih pitanja, pomoću kojih se traži nepoznata informacija, može govoriti o stilističkim faktorima koji utiču na odabir upitnih oblika (o čemu će kasnije detaljnije biti govora), ostale upotrebe totalnih pitanja ne pružaju mogućnost izbora, već se njihova upotreba svodi najčešće na upitni oblik [SV↑]. Moguće je, u izvesnoj meri, i da upitni oblici [V-CL] i [GN V-CL] izražavaju značenja koja prevazilaze traženje nepoznate informacije u vidu potvrdnog ili odričnog odgovora, ali, budući da se takva upotreba sreće gotovo isključivo u književnom jeziku, ona je stilistički markirana. Pošto upitni oblik [SV↑] pokriva najširi spektar značenja, od neutralnih totalnih pitanja do pitanja u kojima se gubi upitno značenje u korist uzvičnog ili zapovednog značenja, ne treba da nas čudi činjenica što je ovaj upitni oblik, kao što ćemo to kasnije videti, najzastupljeniji u francuskom jeziku. Pored morfoloških i sintaksičkih prednosti očuvanja reda reči kao

u izjavnim rečenicama, ovaj upitni oblik iskazuje interrogativni modalitet posredstvom prozodijskih sredstava kojima se nijansira svako upitno značenje u datom kontekstu. Prema tome, iako je, u francuskom jeziku, teoretski moguće formulirati totalno pitanje na tri, odnosno četiri načina, u praksi će odabir upitnog oblika zavisiti od komunikativnih funkcija i stilističkih faktora.

2.2.2.4. Dopunsko pitanje

Na kraju izlaganja o opštim karakteristikama totalnih pitanja u francuskom jeziku navešćemo primere pitanja pomoću kojih se, posredstvom posebnih upitnih izraza, traži od sagovornika potvrda iskazanog sadržaja u rečenici. Takva pitanja nazvali smo dopunskim pitanjima. Tako totalno pitanje tipa [SV↑] može biti praćeno upitnim izrazom *n'est-ce pas*, koje se najčešće nalazi na kraju upitnog iskaza, ali može se naći i na njegovom početku ili u sredini:

a) na početku upitnog iskaza⁴⁶:

Caligula (toujours riant, à Cæsonia) : N'est-ce pas, ma chère, c'est très important, le Trésor ?

Cæsonia : Non, Caligula, c'est une question secondaire. (ACC: 32);

b) u sredini upitnog iskaza:

Vous avez tous fait de ces rêves singuliers, n'est-ce pas, qui vous rendent maîtres de l'impossible, qui vous ouvrent des portes infranchissables, des joies inespérées, des bras impénétrables ? (Mauissant s.d.c: 71);

c) na kraju upitnog iskaza:

Martha : Allez-vous donc retourner au pays d'où vous venez ?

⁴⁶ Upitni izraz *n'est-ce pas* na početku iskaza može uvesti kompletivnu rečenicu: *N'est-ce pas que c'est utile, le baccalauréat ?* (Sagan, *Bonjour tristesse*, 1954, p. 98), *N'est-ce pas que vous tirez bien, Ferdinand ?* (Céline, *Voyage*, 1932, p. 74) (TLFI, <http://www.cnrtl.fr/definition/n'est-ce%20pas>, Pristupljeno 14. oktobra 2011). Ovakva upotreba u rečniku DAF definisana je kao odlika familijarnog francuskog jezika, a zamenjuje standardnojezički oblik: *n'est-il pas vrai que... ?*, <https://academie.atilf.fr/9/consulter/%C3%8ATRE?options=motExact&page=1> (Pristupljeno 21. jula 2012).

Jan : *Peut-être.*

Martha : *C'est un beau pays, n'est-ce pas ?*

Jan, il regarde par la fenêtre : *Oui, c'est un beau pays. (ACM: 205);*

Caligula : *Bon, bon. Je raconterai, alors. Mais tu riras, n'est-ce pas, Lepidus ? (L'œil mauvais.) Ne serait-ce que pour ton second fils. (De nouveau rieur.) (ACC: 59).*

Ako je iskaz na koji se odnosi *n'est-ce pas* u potvrdnom obliku, očekivani odgovor je *oui* (ili je moguće izraziti neslaganje i odgovoriti odrično: *non*):

Martha : *Je regrette, monsieur, que cette chambre ne soit pas aussi confortable que vous pourriez le désirer.*

Jan : *Elle est particulièrement propre, c'est le plus important. Vous l'avez d'ailleurs récemment transformée, n'est-ce pas ?*

Martha : *Oui. Comment le voyez-vous ? (ACM: 202–203);*

Caligula : *Tu m'es fidèle, n'est-ce pas ?*

L'intendant (d'un ton de reproche) : *César !*

Caligula : *Eh bien, j'ai un plan à te soumettre. [...] (ACC: 33).*

Ako je iskaz na koji se odnosi *n'est-ce pas* u odričnom obliku, očekivani je odgovor *non* (ili je moguće izraziti neslaganje i odgovoriti potvrdno: *si*):

Caligula : *Tu vois donc que j'avais raison de ne pas te croire. Tu n'es pas un lâche, n'est-ce pas ?*

Le vieux patricien : *Oh ! non...*

Caligula : *Ni un traître ?*

Le vieux patricien : *Cela va sans dire, Caius. (ACC: 103–104).*

Dopunsko pitanje, u totalnim pitanjima, umesto pomoću *n'est-ce pas*, može da bude izraženo pomoću odričnog priloga *non*⁴⁷ na kraju upitno-po-

⁴⁷ Odrični prilog *non* upotrebljava se i kako bi se naglasilo nestrpljenje: *Tu viens, non ?*, kako bi se odbacio mogući prigovor: *Celle-là est bien bonne, non ?*, kao i u nepravom pitanju kako bi se izrazila neverica ili čuđenje: *Tu sais, je suis reçu. – Non ? (= Pas possible ?)* (Mauger 1968: 379).

tvrdnog iskaza⁴⁸, a očekivani odgovor u tom slučaju je, takođe, *oui* (ili je moguće izraziti neslaganje i odgovoriti odrično: *non*):

Elle : C'est parce que tu sais que je pars demain.

(Il rit avec elle, mais moins qu'elle. Après un temps.)

Lui : C'est possible que ce soit aussi pour ça. Mais c'est une raison comme une autre, non ? L'idée de ne plus te revoir... jamais... dans quelques heures.

(L'auto est arrivée et s'est arrêtée au carrefour.) (MDH: 61–62).

2.2.3. Parcijalno pitanje

U francuskom jeziku parcijalno pitanje, u zavisnosti od toga koju upitnu reč sadrži (upitni determinativ, upitnu zamenicu ili upitni prilog), obično se gradi na jedan ili više sledećih načina prikazanih u Tabeli 2:

1.	[QSV]	<i>Comment il s'appelle ?</i> <i>Comment ton frère s'appelle ?</i>
2.	[QESV]	<i>Comment est-ce qu'il s'appelle ?</i> <i>Comment est-ce que ton frère s'appelle ?</i>
3.	[SVQ]	<i>Il s'appelle comment ?</i> <i>Ton frère s'appelle comment ?</i>
4 a)	[QV-CL]	<i>Comment s'appelle-t-il ?</i>
b)	[QV GN]	<i>Comment s'appelle ton frère ?</i>
c)	[Q GN V-CL]	<i>Comment ton frère s'appelle-t-il ?</i>
5.	[Q=S V]	<i>Qui est là ?</i>

Tabela 2: Parcijalno pitanje u francuskom jeziku⁴⁹

⁴⁸ Odrični prilog *non* može stajati i na kraju upitno-odričnog iskaza: *La nuit, on lui refuse un lit: « Quoi ! Vous n'êtes pas venu de si loin pour dormir, non ? »* (Michaux, Plume, 1930, p. 143). – *Tu ne pouvais pas lui foutre un bon coup de poing dans les dents, non ?* (Aymé, Jument, 1933, p. 78) (TLFI, <http://www.cnrtl.fr/definition/non>, – Pristupljeno 14. oktobra 2011).

⁴⁹ Iz Tabele 2 izostavljeni su upitni oblici parcijalnih pitanja kojima se odlikuje narodni jezik, kao što su: [Q *que* SV] – *Comment qu'il s'appelle ?*; [Q *c'est que/qui* SV] – *Comment c'est qu'il s'appelle ?*; [QE *c'est que/qui* SV] – *Qui est-ce que c'est qui ?*, *Qu'est-ce que c'est que ?*, itd.

U Tabeli 2, po uzoru na prikaz sistema upitnih rečenica u francuskom jeziku E. Kavenija⁵⁰, upotrebljene su sledeće skraćenice: S = subjekat (fr. *sujet*), V = glagol (fr. *verbe*), E = upitni izraz *est-ce que* (fr. *locution interrogative*), CL = inverzija nenaglašene lične zamenice u funkciji subjekta (fr. *sujet clitique inversi*), GN = imenička grupa u funkciji subjekta (fr. *groupe nominal avec la fonction de sujet*), Q = upitna reč (fr. *mot interrogatif*), Q=S = upitna reč u funkciji subjekta (fr. *mot interrogatif = sujet*) (Coveney 1997: 88–89).

U parcijalnim pitanjima [QSV], [QESV], [SVQ] očuvan je kanonski red reči (S + V + O), specifičan za izjavnu rečenicu u francuskom jeziku.

U parcijalnom pitanju tipa [QESV] kanonski red reči ostvaren je posredstvom upitnog izraza *est-ce que*, koji se direktno nadovezuje na upitnu reč, iza čega sledi S + V + O.

Parcijalno pitanje [QSV] u suprotnosti je sa pravilom standardnog francuskog jezika na osnovu koga se, iza upitne reči u inicijalnoj poziciji, upotrebljava inverzija, osim u slučaju kada iza upitne reči sledi upitni izraz *est-ce que* u pitanjima tipa [QESV] ili ako upitna reč vrši funkciju subjekta, kada se obavezno čuva kanonski red reči: [Q=S V].

U parcijalnom pitanju [SVQ] inverzija je izbegnuta na taj način što je upitna reč upotrebljena na kraju upitne rečenice.

Inverzija u parcijalnim pitanjima može biti prosta: [QV-CL] i [QV GN] ili složena: [Q GN V-CL]. Za razliku od totalnih pitanja, gde do proste inverzije dolazi samo ako je subjekat nenaglašena lična zamenica, neodređena zamenica *on* ili pokazna zamenica *ce*, u parcijalnim pitanjima, pored slučaja [QV-CL], npr. *Comment s'appelle-t-il ?*, postoji i slučaj [QV GN], kada cela imenička grupa u funkciji subjekta stoji iza glagola, npr. *Comment s'appelle ton frère ?* U prostoj inverziji, subjekat u vidu zamenice ili imeničke grupe stavlja se iza glagola, s tim što se, u složenim glagolskim oblicima, u inverziji tipa [QV-CL] subjekat stavlja odmah iza pomoćnog glagola, a u inverziji tipa [QV GN] subjekat se stavlja iza pomoćnog glagola i glagolskog oblika koji mu sledi. U složenoj inverziji [Q GN V-CL], subjekat upotrebljen posle upitne reči, ponavlja se iza glagola u ličnom gla-

⁵⁰ Za razliku od prikaza parcijalnih pitanja datog kod E. Kavenija, upitni oblici 4 a), b) i c) razvrstani su u potkategorije istog tipa pitanja, budući da je u sva tri slučaja upotrebljena inverzija (Coveney 1997: 88–89).

golskom obliku, u odgovarajućem obliku lične nenaglašene zamenice 3. lica jednine ili množine.

Inverzija [QV-CL] i [Q GN V-CL] beleži se sponom (crticom) između glagola i nenaglašene lične zamenice koja mu sledi, dok se inverzija tipa [QV GN] u pisanju posebno ne beleži.

Parcijalna pitanja određuju se, pre svega, na osnovu toga koju upitnu reč sadrže, te će u nastavku rada najpre biti opisani morfološki oblici različitih upitnih reči: upitnih determinativa, upitnih zamenica i upitnih priloga. Red reči u parcijalnim pitanjima zavisice od toga koju funkciju upitna reč vrši u rečenici, kao i od stilističkih faktora, o čemu će detaljnije biti govora kasnije.

2.2.3.1. Oblici parcijalnih pitanja

2.2.3.1.1. Parcijalna pitanja sa upitnim determinativima

Upitni determinativi (fr. *les adjectifs interrogatifs, les déterminants interrogatifs*)⁵¹ su upitne reči koje se slažu u rodu i broju sa imenicom na koju se odnose, te, prema tome, razlikujemo njihove sledeće oblike:

	MUŠKI ROD	ŽENSKI ROD
JEDNINA	<i>quel ?</i>	<i>quelle ?</i>
MNOŽINA	<i>quels ?</i>	<i>quelles ?</i>

Tabela 3: Upitni determinativi u francuskom jeziku

Primeri parcijalnih pitanja sa upitnim determinativima:

a) bez predloga: *Quel âge avais-tu ?* (MDH: 51), *Quelle est votre destination ?* (ACM: 180), *Mais quels sont les critères qui pèsent dans votre décision ?* (RF-FII, 02.08.11), *Quelle tempête éclata dans cette cervelle de*

⁵¹ U gramatikama francuskog jezika objavljenim na srpskom, upotrebljava se termin „upitni determinativ” (Drašković 1992: 79–80, Jovanović i dr. 1991: 484–485) ili „upitno-eksklamativni determinativ” (Papić 1992: 41, 150–151). Izbegava se doslovni prevod francuskog termina *adjectif interrogatif* („upitni pridev”) već se daje prednost terminu *déterminant interrogatif*, odnosno „upitnom determinativu” ili „upitnom determinantu”, kako bi se jasnije odredila ova grupa reči, čija je upotreba donekle „slična upotrebi člana” (Drašković 1992: 75). (Pored navedenih terminoloških rešenja, zabeležen je i termin „nesamostalna upitna zamenica” (Horecki 1953: 42) koji se retko upotrebljava.)

jeune fille douée de tous les instincts d'une honnête femme ? Quel désespoir bouleversa cette âme simple ? Quelles tortures étreignirent cette joie incessante, ce rire charmant, cet exultant bonheur de vivre ? Quel combat se livra dans ce cœur si jeune, jusqu'à l'heure où le dernier invité fut parti ? Voilà ce que Joseph ne pouvait me dire. (Maupassant s.d.c: 162);

b) sa predlozima: *De quel air vous a-t-il demandé sa chambre ?* (ACM: 162), *Dans quelle chambre le mettrons-nous ?* (ACM: 165), *Pour quelles raisons, en fait, l'audition diminue ?* (RF-FIP, 02.04.11), *À quel moment tous les soldats français se seront-ils retirés d'Afghanistan ?* (RF-FII, 23.06.11), *À quel moment, en quel lieu la révélation lui fut-elle faite ?* (Maupassant s.d.c: 46).

Upitni determinativi uglavnom služe za postavljanje pitanja o identitetu, a ređe se upotrebljavaju za postavljanje pitanja o kvalitetu⁵². U rečniku TLFi navodi se sledeći primer upotrebe upitnog determinativa *quel* uz imenicu koja označava lice, a u kojem se pita za kvalitet: *Quels enfants êtes-vous qui, en deux mots, faites de notre rencontre un drame ?* (Jean Giraudoux, *Électre*, 1937, II, 4, p. 145)⁵³.

Prilikom postavljanja pitanja o identitetu lica, ako je u funkciji subjekta imenica, moguće je, umesto upitne zamenice *qui*, upotrebiti upitni determinativ *quel*⁵⁴: « *Mais quel est le père de la jeune personne ?* » – « *Un Russe, paraît-il, le comte Rouvaloff.* » (Maupassant s.d.c: 161), *Je demandai aussitôt : « Quelle est cette femme ? » La bonne à tête de béguine répondit sèchement : « C'est madame. »* (Maupassant s.d.b: 113). Ako se

⁵² Do XIX veka upitni determinativ *quel* upotrebljavao se podjednako za postavljanje pitanja o identitetu i o kvalitetu (Chevalier et al. 1964: 252). U rečniku *Littre* (1863–1877) navodi se primer pitanja: *De Paris à Lyon quelle est ma route ?* koje može imati tri značenja: 1) „Koja su mesta kroz koja treba proći od Pariza do Liona?"; 2) „Kakav je put od Pariza do Liona?" (npr. prijatan, živopisan, monoton); 3) „Koliko dugo traje put od Pariza do Liona?". Isto tako, navodi se da pitanje *Quelle est votre maison ?* može da znači: 1) „Koja je, među ovim kućama, vaša?"; 2) „Kakva je vaša kuća?", <http://littre.reverso.net/dictionnaire-francais/definition/quel> (Pristupljeno 14. novembra 2011). U oba ova primera, u savremenom francuskom jeziku, očuvano je prvo značenje upitnog determinativa *quel*, dok su ostala značenja arhaična i sreću se samo u književnosti.

⁵³ <http://www.cnrtl.fr/definition/quel> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

⁵⁴ Međutim, prilikom postavljanja pitanja o identitetu lica, ako je u funkciji subjekta lična zamenica, jedino je moguće upotrebiti zamenicu *qui*: *Qui es-tu ?* (MDH: 35).

imenica u funkciji subjekta ne odnosi na lica, obavezno je upotrebiti upitni determinativ *quel*, na primer: *Quel est ce langage ?* (ACM: 185).

U razgovornom jeziku, umesto upitnog determinativa *quel* + imenica, upotrebljava se upitna zamenica *quoi*, te se, tako, na primer, umesto: *Quels sont les pays les plus gros consommateurs de crème Nivea ?* kaže: *C'est quoi les pays les plus gros consommateurs de crème Nivea ?* (RF-FIP, 28.08.11), ili se, na primer, umesto: *Quel est le profil type de votre client ?* kaže: *Une clientèle d'affaires, des touristes étrangers, c'est quoi le profil type de votre client ?* (RF-FIP, 30.04.11).

Oblici upitnih determinativa istovetni su sa uzvičnim determinativima (fr. *adjectifs exclamatifs*) koji se upotrebljavaju u uzvičnim rečenicama da iskažu radost, divljenje, čuđenje, ogorčenost, tugu, strah, bes, i slično: *Quel sens de la romance !* (FDAP), *Quelle armée !* (ACC: 58), *Quel temps bizarre, aujourd'hui !* (FDAP), *Et quelle immonde solitude doit être la tienne !* (ACC: 83), *Quel malheur ! Une princesse jeune et jolie...* (FDAP).

2.2.3.1.2. Parcijalna pitanja sa upitnim zamenicama

Upitne zamenice (fr. *les pronoms interrogatifs*)⁵⁵ u francuskom jeziku mogu biti proste i složene.

Proste upitne zamenice (fr. *les pronoms interrogatifs simples*) imaju sledeće oblike: *qui ?*, *que ?* i *quoi ?*, a njihova upotreba zavisi od toga da li se odnose na lica ili stvari i od toga koju funkciju vrše u rečenici.

Upitna zamenica *qui* odnosi se na lica⁵⁶ i podrazumeva se da je muškog roda u jednini, sem ako kontekst ne upućuje na to da se ova zamenica odnosi na muški rod u množini ili na ženski rod u jednini ili množini. U sledećim primerima, *qui* se odnosi na imenicu ženskog roda u jednini: *Quelles idiots ! – Qui est idiote ? Ma sœur, ma mère, ma nièce ?* (Jean Giraudoux, *L'Apollon de Bellac*, 1942) (Grevisse 1969: 500), na imenicu muškog roda u množini: *Qui étaient ces garçons ?* (Vercors, *Les Armes de la nuit*,

⁵⁵ Upitne zamenice u francuskom jeziku imaju iste oblike kao relativne zamenice: *qui*, *que*, *quoi*, *lequel* (izuzev relativne zamenice *dont*, koja nema odgovarajuću upitnu zamenicu, i relativne zamenice *où* sa mesnim i vremenskim značenjem, koja u klasifikaciji upitnih reči odgovara samo upitnom prilogu za mesto: *où*).

⁵⁶ Upotreba upitnih zamenica nije jasno razgraničena kada su u pitanju životinje. U principu, upitna zamenica *que* odnosi se i na životinje, ali ponekad je moguće upotrebiti i *qui* za životinje, na primer, za psa kao kućnog ljubimca koji ima svoje ime (*Casimir, Milou...*) (Riegel et al. 2004: 394).

1951, p. 73) (Grevisse 1969: 500) i na imenicu ženskog roda u množini: *Qui étaient ces dames et d'où venaient-elles ?* (Henri Bosco, *Les Balesta*, 1956, p. 179) (Grevisse 1969: 500).

Upitnoj zamenici *qui* može da prethodi predlog: *À qui appartient donc cette maison ?* (Maupassant s.d.b: 113), *Je voulais lui faire accepter la bague achetée pour elle, mais elle articula avec tant de hauteur : « Pour qui me prenez-vous, monsieur ? » que je devins rouge jusqu'aux oreilles de cet empilement d'humiliations* (Maupassant s.d.b: 128).

Upitne zamenice *que* i *quoi* odnose se na stvari. Upitna zamenica *que* ispred samoglasnika ima elidovani oblik *qu'*: *Qu'a-t-il dit ?* (ACC: 142), *Qu'ai-je à faire dans leur compagnie ?* (ACM: 244), *Qu'en pensez-vous ?* (RF–FII, 15.07.11), *On sait un peu plus ce que les Américains vont faire. Qu'allons-nous faire, nous, en France ?* (RF–FII, 23.06.11).

Ako upitnoj zamenici prethodi predlog, ne upotrebljava se *que*, već jedino naglašeni oblik *quoi*: *À quoi penses-tu ?* (ACC: 142), *De quoi s'agit-il ?* (ACC: 122), *Et de quoi parlez-vous ?* (RF–FII, 15.07.11), *Au nom de quoi me questionnez-vous ?* (ACM: 241), *Sur quoi aurais-tu pleurer ?* (MDH: 26). Naglašeni oblik upotrebljava se, takođe, ako upitnoj zamenici prethodi glagol: *Vous faites quoi, M. Dufayel ?* (FDAP) ili ako joj sledi predlog *de* i pridev: *Quoi de neuf ?* (LPR) ili ako je upotrebljena samostalno: *Regardez mes lauriers. – Ben quoi ?* (FDAP).

Za razliku od prostih upitnih zamenica, složene upitne zamenice (fr. *les pronoms interrogatifs composés*) imaju iste oblike za lica i stvari, ali različite oblike u zavisnosti od toga da li su u muškom ili ženskom rodu i da li su u jednini ili množini⁵⁷. U narednoj tabeli prikazani su njihovi osnovni oblici u muškom i ženskom rodu, u jednini i množini (*lequel ?*, *laquelle ?*, *lesquels ?*, *lesquelles ?*), kao i njihovi sažeti oblici ukoliko im prethode predlozi *à* ili *de*:

⁵⁷ Složene upitne zamenice slažu se obavezno sa imenicom na koju se odnose u rodu, a ostaju u jednini ili množini u zavisnosti od smisla (*Lequel de ces tableaux préférez-tu ? / Lesquels de ces tableaux préférez-tu ?*).

	MUŠKI ROD	ŽENSKI ROD
JEDNINA	<i>lequel ?; auquel ?; duquel ?</i>	<i>laquelle ?; à laquelle ?; de laquelle ?</i>
MNOŽINA	<i>lesquels ?; auxquels ?; desquels ?</i>	<i>lesquelles ?; auxquelles ?; desquelles ?</i>

Tabela 4: Složene upitne zamenice u francuskom jeziku

U našem korpusu zabeležene su samo složene upitne zamenice upotrebljene u eliptičnim rečenicama, te će u nastavku biti navedeni primeri iz gramatika i rečnika francuskog jezika kako bismo prikazali njihovu upotrebu u upitnim rečenicama sa glagolima u ličnom glagolskom obliku.

Složene upitne zamenice upotrebljavaju se kada je potrebno napraviti izbor između dve ili više stvari ili lica, koji se podrazumevaju na osnovu konteksta, ili su posebno iskazani imenicom ili imeničkom grupom, i to tako da prethode složenoj upitnoj zamenici: *De ces deux tableaux, lequel préférez-vous ?*, *Trois routes conduisent ici; par laquelle êtes-vous arrivé ?* (DAF)⁵⁸, ili joj slede: *Laquelle aimez-vous le mieux de ces deux maisons ?* (DAF)⁵⁹, *Laquelle de ces étoffes choisit-tu ?*, *Duquel de ces auteurs avez-vous lu les œuvres ?* (Grevisse 1969: 504).

Složena upitna zamenica *lequel* može biti upotrebljena i u srednjem rodu kada se pitanje izbora odnosi na dve ili više radnji iskazanih glagolom u infinitivu: *Partir ou rester : lequel vous plaît le mieux ?*, *Lequel préférez-vous, partir ou rester ?* (Grevisse 1969: 504), ali ta upotreba je veoma retka⁶⁰.

Kada se pitanje izbora odnosi na lica, moguće je umesto složene upitne zamenice upotrebiti prostu upitnu zamenicu *qui*: *Lequel de ces trois hommes / qui de ces trois hommes vous paraît le plus coupable ? Laquelle / qui des deux sœurs va-t-il épouser ?* (DAF)⁶¹.

⁵⁸ <https://academie.atilf.fr/9/consulter/LEQUEL?options=motExact> (Pristupljeno 21. jula 2012).

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ U rečniku Francuske akademije navodi se da je ova upotreba arhaična, te da je u savremenom francuskom jeziku, prikladniji upitni oblik: *Que préférez-vous... ?* (DAF), *Ibid.*

⁶¹ *Ibid.*

2.2.3.1.3. Parcijalna pitanja sa upitnim prilogima

U francuskom jeziku razlikujemo sledeće upitne priloge: za mesto (*où, d'où, itd.*), vreme (*quand, depuis quand, jusqu'à quand, itd.*), način (*comment*), količinu (*combien*), uzrok (*pourquoi*)⁶².

Upitni prilog *où* upotrebljava se uz glagole stanja za postavljanje pitanja o tome gde se neko ili nešto nalazi: *Où est le patron ?* (FDAP), ili uz glagole kretanja za postavljanje pitanja o pravcu kretanja: *Où courez-vous ainsi ?* (ACC: 49). Upitni prilog *où* može da stoji uz predloge, npr. uz predlog *de* da bi se postavilo pitanje o polaznoj tački nekog stanja ili neke radnje: *D'où sortez-vous ?* (Maupassant s.d.c: 160).

Ovaj upitni prilog može biti upotrebljen i u figurativnom značenju (LPR): *Alors, votre fameux compteur Linky... Où est-ce qu'on en est dans cette expérimentation ?* (RF-FIP, 23.04.11), **T'as une vision du monde optimiste, pessimiste, *t'en es où ?* (RF-LMP, 04.11.11). Konstrukcija *d'où vient que... ?* služi za postavljanje pitanja o uzroku: *D'où vient, reprit-il, que vous n'êtes pas venue chez moi ?* (Gustave Flaubert, *Madame Bovary*, 1857), *D'où vient qu'on ne s'en soit pas aperçu ?* (Grevisse, Goosse 2007: 489).

Upitni prilog za vreme može biti upotrebljen bez predloga: *Quand cela a-t-il passé, pour toi, la folie ?* (MDH: 59) ili uz predlog. Ako je upotrebljen uz predlog *depuis*, njime se iskazuje pitanje koje se odnosi na početak neke radnje ili stanja: *Depuis quand monsieur a-t-il vu madame rentrer pour six heures et demie ?* (Maupassant s.d.b: 8–9), a ako je upotrebljen uz predlog *jusqu'à*, njime se iskazuje pitanje koje se odnosi na kraj neke radnje ili stanja: *Jusqu'à quand va-t-il tenir tant de place ?* (Colette, *La naissance du jour*, 1928, p. 8) (TLFI)⁶³.

⁶² M. Grevis svrstava među upitne priloge i *que* u određenoj upotrebi kada označava uzrok (*Si tu souffrais, que n'ouvrais-tu ton âme ?*), a *que* se u takvoj upotrebi sreće u književnom jeziku samo ako je subjekat nenaglašena lična zamenica ili zamenice *on* ili *ce*. Pored toga, on navodi da *que* može biti upotrebljen i kao prilog za količinu (*Eh bien, que gagnez-vous, dites-moi, par journée ?*) (Grevisse 1969: 832).

⁶³ <http://www.cnrtl.fr/definition/quand> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

Upitni prilog za način *comment* služi za postavljanje pitanja o tome na koji se način vrši neka radnja: *Et... comment se fixe le prix d'une chambre d'hôtel ? – Le prix se fixe en fonction de l'offre et de la demande.* (RF-FIP, 30.04.11), ali i za postavljanje pitanja o osobinama nekoga ili nečega: *Elle est comment ? Grande, petite, blonde, brune ?* (FDAP).

Upitne rečenice *Comment ça va ?*, *Comment vas-tu ?*, *Comment allez-vous ?* imaju faticčku funkciju i oslabljeno upitno značenje u svakodnevnoj komunikaciji, ali mogu biti upotrebljene i u svom osnovnom značenju: *Quand j'ai refermé *vot' livre, j'avais surtout une question en tête. J'espère pas... ne pas être indiscreète, mais... comment allez-vous aujourd'hui, Ananda Devi ?* (RF-FIL, 05.11.11).

Upitni prilog *comment* upotrebljava se i u bezličnim konstrukcijama sa glagolima *faire* i *pouvoir*, kao u sledećem primeru: *Comment [...] se pouvait-il que rien ne révélât aux cœurs droits les fraudes des cœurs infâmes, que la voix fût la même pour mentir que pour adorer, et le regard fourbe qui trompe, pareil au regard sincère ?* (Maupassant s.d.b: 41). Upotrebljava se takođe i u konstrukciji *comment ça se fait que...*, kao u sledećim primerima: *Esmeralda, comment ça se fait que *t'as changé ta place comme ça ?* (ELM), *Comment ça se fait que les autres font l'effort d'écrire dix lignes, et toi, une ligne ça suffit ?* (ELM), u kojima se pitanje ne odnosi na način, već na razlog zašto se neka radnja vrši ili ne vrši.

U sledećim rečenicama sa upitnim prilogom *comment* iskazuje se čuđenje, ali se traži i dodatno pojašnjenje koje se pre odnosi na uzrok nego na način: *Je *lis pas. – Comment ça, tu lis pas ? – J'ai pas envie de lire.* (ELM), **Quat'-zéro, on sait que... ça fait mal, mais... – Comment ça, *quat'-zéro ? – Ben, parce que l'autre fois il y avait le Mali, là, il a joué contre le Maroc, et... ils les ont tapés *quat'-zéro.* (ELM).

Na pitanje u kome je *comment* upotrebljen uz modalni glagol: *Comment veux-tu que je te félicite si tu ne lis pas ?* (ELM), ne očekuje se odgovor, već se pre ukazuje na argument koji (ne)opravdava (ne)vršenje neke radnje.

Upitni prilog *comment* upotrebljava se i u uzvičnim rečenicama za iskazivanje čuđenja: *Comment ! nous tournons le dos à Versailles. Mais c'est justement là que nous voulons dîner.* (Maupassant s.d.a: 267) ili negodovanja: *Comment ! c'est comme ça que tu me parles ?* (LPR).

Upitni prilog za količinu *combien* može biti upotrebljen bez predloga ili sa predlozima, a služi za postavljanje pitanja o količini: *Aujourd'hui de combien de sites vous occupez-vous en France ?* (RF-FII, 02.08.11), kao i, između ostalog, o ceni: *Et ça coûte combien, un compteur Linky ?* (RF-FIP, 23.04.11), *Combien *t'as payé ?* (RF-LMP, 04.11.11), a u sledećim primerima pitanje se odnosi na vremenski period potreban za realizaciju neke radnje ili na dužinu trajanja neke radnje ili stanja: *Donc, *t'as refait ce chemin à pied. Combien de temps *t'as mis ?* (RF-LMP, 04.11.11), *Tu es enceinte de combien ?* (ELM), *Tu restes combien de temps au Népal ?* (RF-LMP, 04.11.11), *En combien de temps l'armée rouge peut-elle être ici, au minimum ? Six jours ?* (André Malraux, *Les Conquérants*, 1928, p. 72) (TLFI)⁶⁴.

U familijarnom francuskom jeziku, kao pridev i imenica upotrebljava se oblik *combientième*⁶⁵ pomoću koga se postavlja pitanje o nekom plasmanu: *Vous êtes combientième, là, vous savez ? – Oui, on a des classements à toutes les quatre heures, en fait. Donc, là on sait qu'on est quatrième. On est à une petite dizaine de kilomètres derrière le troisième, en fait.* (RF-LMP, 04.11.11).

U familijarnom francuskom jeziku *combien* se upotrebljava i uz član, i to kao nepromenljiva imenica muškog roda (*le combien*), a služi za postavljanje pitanja o datumu: *Le combien sommes-nous ?* (umesto: *quel jour sommes-nous ?*, *quelle est la date ?*) (DAF)⁶⁶, ili o vremenskom intervalu: *Tous les combien passe le bus ?* (umesto: *quelle est sa fréquence ?*) (LPR).

Pomoću upitnog priloga *pourquoi*, postavlja se pitanje o uzroku: *pour quelle raison ?* („iz kog razloga ?”) (LPR): *Alors, pourquoi me le dis-tu ? – Parce que je ne crains personne.* (ACC: 75), ili se postavlja pitanje o nameri⁶⁷: *dans quelle intention ?* („s kojom namerom ?”) (LPR): *Ce que*

⁶⁴ <http://www.cnrtl.fr/definition/combien> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

⁶⁵ U rečniku LPR navodi se da je *combientième* nestandardni oblik koji se upotrebljava u francuskom narodnom govoru, dok se u rečniku LRI on vezuje za francuski familijarni jezik (LRI: 236).

⁶⁶ <https://academie.atilf.fr/9/consulter/COMBIEN?options=motExact&page=1> (Pristupljeno 21. jula 2012).

⁶⁷ U rečniku TLFI, navodi se da se u pisanju ponekad, u značenju: *À quoi cela sert-il ? Quel est le but de l'opération ?* („Čemu to služi?”, „Koji je cilj te radnje?”), okleva između grafija *pourquoi faire* i *pour quoi faire*, ali ova druga grafija preovladava (<http://www.cnrtl.fr/definition/pourquoi>, <http://www.cnrtl.fr/definition/faire>, Pristupljeno 14. oktobra 2011), kao u sledećem primeru:

*vous allez faire pour commencer, c'est que vous allez sortir une feuille, vous allez la plier en deux de sorte qu'elle puisse se tenir sur le bord de la table de façon apparente et vous allez écrire en gros dessus, votre nom et *vot' prénom. – Pourquoi on doit écrire nos noms ? – Pour que je puisse vous connaître, tout simplement. (ELM).*

2.2.3.2. Red reči u parcijalnim pitanjima

Red reči u parcijalnim pitanjima zavisi prvenstveno od funkcije koju upitna reč vrši u rečenici. Kao što je već napomenuto, ako upitna reč vrši funkciju subjekta, čuva se kanonski red reči [Q=S V], dok je u ostalim slučajevima moguće upotrebiti inverziju.

Ako je subjekat imenica ili neka druga zamenica osim lične nena-
glašene zamenice i zamenica *ce* ili *on*, pravilno je upotrebiti bilo prostu
inverziju tipa [QV GN] bilo složenu inverziju [Q GN V-CL], pod uslovom
da upitna reč ne vrši funkciju ni direktnog objekta (fr. *complément d'objet
direct*) ni imeničkog dela predikata (fr. *attribut*), kao u sledećim primerima:
*Où conduit ce chemin ? / Où ce chemin conduit-il ? ; Comment va votre
mère ? / Comment votre mère va-t-elle ? ; Combien a coûté ceci ? / Combien
ceci a-t-il coûté ? ; À qui succède ce prince ? / À qui ce prince succède-t-
il ?* Međutim, složena inverzija obavezna je uz glagol kome sledi direkt-
ni objekat⁶⁸, npr. *Quand Racine donna-t-il Andromaque ?*, kao i uz glagol
kome sledi imenički deo predikata, npr. *Comment cet homme serait-il sage
? Quand La Bruyère devint-il académicien ?*, i uz upitni prilog *pourquoi*,
npr. *Pourquoi l'opium fait-il dormir ?* (Grevisse 1969: 138).

U nastavku će biti više govora o redu reči u parcijalnim pitanjima uz
svaku vrstu upitnih reči zasebno.

2.2.3.2.1. Red reči u parcijalnim pitanjima sa upitnim determinativima

Upitni determinativi stoje uvek ispred imenice na koju se odnose, a
jedini slučaj kada mogu biti odvojeni od nje jeste kada se nađu ispred 3. lica

Caligula : Oui, je voulais la lune.

Hélicon : Ah ! (Silence. Hélicon se rapproche.) Pour quoi faire ?

Caligula : Eh bien !... C'est une des choses que je n'ai pas. (ACC: 24).

⁶⁸ Izuzev uz upitni determinativ *quel* kada su moguće i prosta [QV GN] i složena
inverzija [Q GN V-CL].

jednine ili množine glagola *être* u funkciji imeničkog dela predikata⁶⁹, te dolazi do proste inverzije: *Quel est ce langage ?* (ACM: 185), *Quel est le châ-timent réservé aux esclaves paresseux ?* (ACC: 57), *Quelle est votre destination ?* (ACM: 180), *Quel est l'origine de ce film ?* (RF-FIG, 01.11.11), *Quel a été votre premier choc esthétique ?* (RF-FIG, 01.11.11), *Mais quels sont les critères qui pèsent dans votre décision ?* (RF-FII, 02.08.11), *Quels sont mes qualités et mes défauts ?* (ELM)⁷⁰. U ovakvoj upotrebi, u funkciji subjekta, umesto imenice, može biti upotrebljena nenaglašena lična zamenica: *Mais ce qui vous gênera, sans doute, c'est le titre de cet ouvrage. – Quel est-il ? – « Le Glaive. »* (ACC: 65), *Et je ne connais qu'une façon de balancer l'hostilité du monde. – Quelle est-elle ? – La pauvreté.* (ACC: 95)⁷¹.

Ako upitni determinativ stoji uz imenicu koja vrši funkciju subjekta, čuva se kanonski red reči [Q=S V]: *Quel Marocain a joué en Angleterre ?*

⁶⁹ U rečniku TLFI, kada je *quel*, u upitnim rečenicama, upotrebljeno ispred glagola *être*, definisano je kao upitna zamenica (fr. *pronom interrogatif*), a kada je upotrebljeno ispred imenice definisano je kao upitni determinativ (fr. *adjectif interrogatif*) (TLFI, <http://www.cnrtl.fr/definition/quel>, Pristupljeno 14. oktobra 2011). Ova podela na vrste reči razlikuje se od podele date u rečniku LPR gde je *quel* definisano kao upitna zamenica (fr. *pronom interrogatif*) samo „ispred partitiva” (*seult. devant un partitif*), te se za direktno pitanje navodi jedino sledeći primer: *De nous deux, quel est le plus méprisable ?* (Alphonse Daudet). U svim ostalim slučajevima, uključujući i primere kad se *quel* nađe ispred glagola *être* u ostalim upotrebama, ono je definisano kao upitni determinativ (fr. *adjectif interrogatif*). U našoj klasifikaciji, *quel* upotrebljeno ispred glagola *être*, biće, takođe, definisano kao upitni determinativ, uz nužne napomene o specifičnosti ovakve upotrebe.

⁷⁰ Upitni determinativ *quel* može, retko, biti upotrebljen samostalno u eliptičnim rečenicama kao u sledećem primeru preuzetom iz rečnika TLFI: *Elle baissa la tête. J'ai eu des malheurs qu'elle répondit. – Quels ? – Je n'ose, dit-elle* (Raymond Queneau, *Loin de Rueil*, 1944, p. 76), <http://www.cnrtl.fr/definition/quel> (Pristupljeno 14. oktobra 2011). U standardnom francuskom jeziku, uobičajeno je da, u takvoj upotrebi, *quel* stoji uz imenicu na koju se odnosi, kao u sledećem primeru: *Je ne te laisserai pas longtemps. Comprends donc, Maria, que j'ai une parole à tenir. – Quelle parole ? – Celle que je me suis donnée le jour où j'ai compris que ma mère avait besoin de moi.* (ACM: 173–174), ili da bude samostalno upotrebljena upitna zamenica: *Tu as une autre parole à tenir. – Laquelle ? – Celle que tu m'as donnée le jour où tu as promis de vivre avec moi.* (ACM: 174).

⁷¹ Retke su upotrebe uz nenaglašene lične zamenice u ostalim licima osim u 3. licu jednine ili množine. U rečniku TLFI navodi se jedan takav primer: *Qui sommes-nous ? ou plutôt: quels sommes-nous ?, nous autres d'aujourd'hui, qui renonçons, sans même en avoir conscience, à nommer la vertu, et peut-être, à sentir vivre en nous l'idée auguste que ce nom rappelaient jadis dans toute sa force ?* (Paul Valéry, *Variété IV*, 1938, p. 172), <http://www.cnrtl.fr/definition/quel> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

(ELM), *Quel cœur, quel dieu auraient pour moi la profondeur d'un lac ?* (ACC: 150), *Quelle tempête éclata dans cette cervelle de jeune fille douée de tous les instincts d'une honnête femme ? Quel désespoir bouleversa cette âme simple ? Quelles tortures étreignirent cette joie incessante, ce rire charmant, cet exultant bonheur de vivre ? Quel combat se livra dans ce cœur si jeune, jusqu'à l'heure où le dernier invité fut parti ? Voilà ce que Joseph ne pouvait me dire.* (Maupassant s.d.c: 162). Međutim, postoji te-žnja ka tome da se i u ovom slučaju generalizuje pravilo primene inverzije, što M. Grevis potvrđuje, između ostalog, sledećim primerom: *Mais quel roman, quelle intrigue lui permettront-ils d'exprimer les sentiments forts qu'il vient d'éprouver ?* (André Maurois, *Prométhée*, p. 218), ali dodaje da je inverzija obavezna ako je upotrebljen glagol u odričnom obliku: *Quel homme, sensible aux beautés de ce monde [...] n'aurait-il pas rêvé de ne plus s'en arracher ?* (André Chamson, dans les *Nouv. litt.*, 21 janv. 1960) (Grevisse 1969: 136–137).

Uz unipersonalne glagole dolazi obavezno do inverzije, te se upitni determinativ + imenica nalaze na početku rečenice u funkciji „pravog subjekta” (fr. *sujet réel*), dok se lična zamenica srednjeg roda *il* u funkciji „prividnog subjekta” (fr. *sujet apparent*) stavlja iza glagola: *Quelle heure est-il ?* (Grevisse 1969: 137).

Ako upitni determinativ ne stoji uz imenicu koja vrši funkciju subjekta, pravila standardnog francuskog jezika nužno nalazu upotrebu inverzije, koja može biti prosta ako je subjekat lična nenaglašena zamenica, *ce* ili *on* [QV-CL]: *Quel âge avais-tu ?* (MDH: 51), *Quel regard portez-vous sur toutes ses affaires qui sortent en ce moment ?* (RF-FII, 13.09.11), *Quels souvenirs gardez-vous de cette enfance dans un milieu qui est, quoi, celui d'une famille juive roumaine intellectuelle ?* (RF-FIG, 01.11.11), *Dans quelle chambre le mettrons-nous ?* (ACM: 165), *De quel air vous a-t-il demandé sa chambre ?* (ACM: 162), ili složena ako je subjekat neka druga zamenica sem lične nenaglašene zamenice, *ce* ili *on*, ili ako je subjekat neka imenica ili imenička grupa [Q GN V-CL]: *À quel moment tous les soldats français se seront-ils retirés d'Afghanistan ?* (RF-FII, 23.06.11), *Pour quelle raison, Radu Mihăileanu, cette chanson vous émeut-elle particulièrement ?* (RF-FIG, 01.11.11).

Ako upitni determinativ stoji uz imenicu u funkciji direktnog objekta, a subjekat je iskazan imenicom ili nekom drugom zamenicom sem lične

nenaglašene zamenice i zamenica *ce* ili *on*, moguća je prosta inverzija [QV GN]: *Quel âge a mon oncle ?* ili složena inverzija [Q GN V-CL]⁷²: *Quel âge mon oncle a-t-il ?* (Grevisse 1969: 138).

Upitni determinativ *quel* može biti upotrebljen i u parcijalnim pitanjima tipa [QESV], kao što se to vidi u sledećem primeru preuzetom iz rečnika TLFi: *Quel rapport est-ce que tout cela avait avec sa propre histoire ? Aucun, pensa Jacqueline. Une rencontre* (Aragon, *Beaux quart.*, 1936, p. 303)⁷³. Međutim, upitni determinativ *quel* ne može biti upotrebljen u parcijalnim pitanjima tipa [QESV] ako vrši funkciju imeničkog dela predikata.

U delu našeg korpusa koji se odnosi na francuski jezik u radio-emisijama i igranim filmovima, zabeleženi su upitni oblici [QSV], svojstveni francuskom razgovornom jeziku: *Quel poids ça représente pour vous, en terme /d'affaires/ ?* (RF-FIP, 30.04.11), *Pour quelles raisons, en fait, l'audition diminue ?* (RF-FIP, 02.04.11), *Si on dit « l'imparfait de l'indicatif », c'est compris qu'on veut bien le distinguer de l'autre imparfait. De quel imparfait il faut le distinguer ?* (ELM), *Dans votre vie à vous, là, personnelle, à quel moment vous avez honte ?* (ELM), kao i oblici [SVQ], takođe svojstveni francuskom razgovornom jeziku: *Et il s'agit de quel genre de sites ?* (RF-FII, 02.08.11), *Vous êtes de quel côté, vous ?* (RF-FIL, 05.011.11).

2.2.3.2.2. Red reči u parcijalnim pitanjima sa upitnim zamenicama

Prosta upitna zamenica *qui* može biti upotrebljena u funkciji subjekta za lica u svom neproširenom ili proširenom obliku, a u oba slučaja čuva se kanonski red reči. Primeri upitnih rečenica tipa [Q=S V]: *Qui peut le dire ?* (ACC: 30), *Qui peut le savoir ?* (ACC: 105), *Si je dors, qui me donnera la lune ?* (ACC: 27), *Qui te dit que je ne suis pas heureux ?* (ACC: 147), *Qui vous dit que je n'ai pas de raisons de m'y prêter ?* (ACM: 208), *Qui te parle de Drusilla, folle ?* (ACC: 39), *Et qui répondrait dans une chambre d'hôtel ?* (ACM: 211), *J'ai vu des capsules en bouquet: qui y aurait pensé ?* (MDH: 24), *La sienne, de vie, ... qui va s'en occuper ?* (FDAP), *Qui a secoué le*

⁷² Međutim, ako postoji mogućnost dvosmislenosti, kao u sledećem primeru koji navodi M. Grevis: *Quels écrivains français lisent les Américains ?*, gde se ne vidi jasno šta je subjekat (*les écrivains français* ili *les Américains*), potrebno je uvesti složenu inverziju da bi se izbegla dvosmislenost: *Quels écrivains français les Américains lisent-ils ?*, gde je subjekat *les Américains* (Grevisse 1969: 138).

⁷³ <http://www.cnrtl.fr/definition/quel> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

champagne ? (ELM). Primeri upitnih rečenica tipa [QESV]: *Qui est-ce qui achète aujourd'hui la crème Nivea ?* (RF-FIP, 28.05.11), *Qui est-ce qui a un mouchoir ?* (ELM), *Qui est-ce qui enchaîne ?* (ELM), *Qui est-ce qui a dit ça ?* (ELM), *Qui est-ce qui t'a donné ta moyenne ?* (ELM).

Upitna zamenica *qui* u funkciji imeničkog dela predikata zahteva upotrebu proste inverzije *Qui sera le jury ?* (ACC: 136), *Qui est votre mari ?* (ACM: 238), *Qui suis-je ?* (RF-FIG, 01.11.11), *Qui aimerais-je être ?* (ELM), *Qui es-tu ?* (MDH: 35), *Qui est-il vraiment, Ananda ?* (RF-FIL, 05.11.11). Međutim, u delu korpusa koji obuhvata igrane filmove i dramska dela u kojima se podražava francuski razgovorni jezik, zabeležili smo, sa upitnom zamenicom *qui* u funkciji imeničkog dela predikata, i upitne rečenice tipa [SVQ]: *Vous êtes qui ?* (FDAP), *C'est qui cette femme ?* (ELM), kao i upitne rečenice tipa [QSV]: *Qui c'est ?* (MDH: 120).

Upitna zamenica *qui* u funkciji direktnog objekta, takođe, zahteva inverziju: *Mais toi, qui sers-tu ?* (ACC: 126), ali i u tom slučaju je moguće upotrebiti tip upitnih rečenica [SVQ]: *Il guette... qui, maintenant ?* (Jean Giono, *Colline*, 1929, p. 108) (TLFI)⁷⁴.

Ponekad se zahvaljujući proširenim oblicima, pomoću upitnog izraza *est-ce qui*, odnosno *est-ce que*, izbegava dvosmislenost koja bi mogla nastati ako bi upitna zamenica *qui* bila upotrebljena sama u inicijalnoj poziciji u rečenici, kao u sledećem primeru: *Qui voit Pierre ?* Naime, ovo pitanje moglo bi da ima dvostruku vrednost, te da znači: *Qui est-ce que voit Pierre ?*, ali i: *Qui est-ce qui voit Pierre ?* (Chevalier 1964: 93).

Ako je upitna zamenica *qui* upotrebljena uz predlog, nužno je, u skladu sa pravilima standardnog francuskog jezika, upotrebiti inverziju: *Vers qui donc, dans le monde, aurais-je pu me tourner, sinon vers celle qui avait tué en même temps que moi ?* (ACM: 245).

Prosta upitna zamenica *que* (*qu'*) može biti upotrebljena u funkciji subjekta za stvari samo u svom proširenom obliku u kojem je eksplicitno sadržana oznaka koja upućuje na takvu funkciju: *qu'est-ce qui*⁷⁵, kao u sledećim upitnim rečenicama tipa [QESV]: *Qu'est-ce qui te prend ?* (ACC:

⁷⁴ <http://www.cnrtl.fr/definition/qui> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

⁷⁵ Veoma retko, u značenju « *qu'est-ce qui* », odnosno u funkciji subjekta za stvari, može biti upotrebljeno *quoi*, mada je takva upotreba arhaična: *Quoi a détourné, un moment, le théâtre français de son caractère original ?* (Paul Léautaud, 1872–1956) (Wagner, Pinchon 1962: 212).

34), *Qu'est-ce qui vous a pris ?* (RF-LMP, 04.11.11), *Qu'est-ce qui n'est pas vrai ?* (ACC: 55), *Qu'est-ce qui ne va pas ?* (ACC: 67), *Qu'est-ce qui se passe, ici ?* (FDAP), *Qu'est-ce qui vous reste à faire ?* (RF-FIG, 01.11.11), *Qu'est-ce qui t'arrive dans ta tête ?* (RF-LMP, 04.11.11), *Qu'est-ce qui dans l'intimité pourrait être compliqué à raconter ?* (ELM), *Qu'est-ce qui s'est passé cet été ?* (ELM), *Qu'est-ce qui s'est passé pendant les vacances, là ?* (ELM).

Jedini slučaj kada upitna zamenica *que* može imati funkciju subjekta jeste kada uz unipersonalne glagole vrši funkciju „pravog subjekta” (fr. *sujet réel*), prilikom čega je obavezna inverzija glagola i „prividnog subjekta” (fr. *sujet apparent*)⁷⁶: *Que faut-il faire ?* (ACC: 73), *Qu'y a-t-il ?* (ACC: 98), *Qu'y a-t-il de juif en vous ?* (RF-FIG, 01.11.11), *Et pour les banques, que faut-il faire, Jean-Pierre Chevènement ?* (RF-FII, 13.09.11), *Mais alors, qu'est-il donc arrivé ?* (ACM: 240), *Et quand on arrive au zéro, que se passe-t-il ?* (ELM), *Que s'est-il passé à Nevers, dans sa ville natale où elle a été élevée ?* (MDH: 13), *Que s'est-il passé dans sa vie pour qu'elle soit ainsi, si libre et traquée à la fois, si honnête et si malhonnête à la fois, si équivoque et si claire ?* (MDH: 13), *Qu'importe ?*⁷⁷ (ACC: 39). U primerima: *Qu'est-ce qu'il y a ?* (MDH: 120), *Qu'est-ce qu'il y aurait d'autre comme nom dans ce texte que vous ne comprenez pas ?* (ELM), *qu'est-ce que je u funkciji „pravog subjekta”, dok je „prividni subjekat” neutrum il.*

Upitna zamenica *que* može vršiti funkciju imeničkog dela predikata u svom osnovnom obliku kada je obavezna inverzija: *Que deviendrait le monde si les condamnés se mettaient à confier au bourreau leurs peines de cœur ?* (ACM: 195), (...) *que deviendrais-je loin de vous ?* (ACM: 196), ili proširenom obliku (*qu'est-ce que*) kada je očuvan kanonski red reči: *Qu'est-ce que c'était pour toi, Hiroshima en France ?* (MDH: 48), *Qu'est-ce que c'est le film dans lequel tu joues ?* (MDH: 53), *La correction auditive, *not' métier, l'essentiel de *not' métier, c'est de corriger la « presby acousie ».* *Alors, qu'est-ce que c'est que ce vilain mot ? La presby acousie, c'est la baisse naturelle de l'audition liée à l'âge* (RF-FIP, 02.04.11). U razgovor-

⁷⁶ Međutim, moguće je, uz unipersonalne glagole, iskazati pitanje i u obliku [QESV], te tada dolazi do dvostruke mogućnosti ortografisanja: *Qu'est-ce qu'il se passe ?* i *Qu'est-ce qui se passe ?* (Papić 1992: 153).

⁷⁷ U upitnoj rečenici *Qu'importe ?* nije iskazan „prividni subjekat” (fr. *sujet apparent*) u obliku neutruma *il* koji obično stoji uz unipersonalne glagole.

nom jeziku, u funkciji imeničkog dela predikata, u upitnim rečenicama tipa [SVQ], upotrebljava se zamenica *quoi*: *Monsieur, c'est quoi ?* (ELM), *Hé, c'est quoi ce tatouage, Souleymane ?* (ELM), *Rappelle-nous en deux mots. C'est quoi le chemin de Stevenson ?* (RF-LMP, 04.11.11), *C'était quoi l'idée du départ ?* (RF-LMP, 04.11.11), *C'est quoi, « l'intuition » ?* (ELM), *C'est quoi finalement le truc ?* (ELM), *Tu trouves qu'elles sont quoi... ?* (ELM), *Il a dit que *t'étais quoi ?* (ELM), *C'est quoi ? – C'est quoi « quoi » ?* (ELM).

Upitna zamenica *que* u funkciji direktnog objekta obavezno zahteva inverziju: *Que veux-tu ?* (ACC: 74), *Que bois-tu, Mereia ?* (ACC: 70), *Que fait-elle, que pense-t-elle dans sa chambre d'hôtel, le cœur fermé, les yeux secs, toute nouée au creux d'une chaise ?* (ACM: 201), *Qu'a-t-il dit ?* (ACC: 142), *Qu'ai-je à faire dans leur compagnie ?* (ACM: 244), *Que vas-tu chercher là ?* (ACM: 175), *On sait un peu plus ce que les Américains vont faire. Qu'allons-nous faire, nous, en France ?* (RF-FII, 23.06.11), *Une dernière question sur la crise de la dette, Ségolène Royal. La Grèce attend d'urgence un deuxième plan d'aide et on voit les Européens incapables de *se mett'... de se mettre d'accord, même sur la tenue de la réunion. Que vous inspire ce spectacle, cette mésentente ?* (RF-FII, 15.07.11), *Que peut changer votre fils à cela ?* (ACM: 232), *On peut toujours se moquer mais que peut faire d'autre un touriste que, justement, pleurer ?* (MDH: 25). Ukoliko je u ovoj funkciji upotrebljena upitna zamenica u svom proširenom obliku: *qu'est-ce que*, očuvan je kanonski red reči⁷⁸: *Qu'est-ce que vous voulez ?* (ACC: 31), *Qu'est-ce que *t'as fait ?* (FDAP), *Qu'est-ce que ce mot veut dire ?* (ACM: 241), *Qu'est-ce que cela peut te faire, si je ne recule pas devant les actes ?* (ACM: 161), *Qu'est-ce que tu appelles être d'une moralité douteuse ?* (MDH: 55), *Qu'est-ce qu'elle va comprendre ?* (ELM), *Qu'est-ce qu'on lui met ?* (ELM), *Qu'est-ce que tu as retenu en SVT ?* (ELM), *Qu'est-ce que tu as appris concernant la reproduction des êtres humains, par exemple ?* (ELM).

U razgovornom jeziku, u funkciji direktnog objekta, upotrebljava se upitna zamenica *quoi* u upitnim rečenicama tipa [SVQ], kao u sledećim primerima: *Tu cries quoi ?* (MDH: 90), *Tu notes quoi ?* (FDAP), *Ça te ferait*

⁷⁸ Međutim, ako iza *qu'est-ce que* subjekat nije lična nenaglašena zamenica ni zamenice *ce* ili *on*, moguće je upotrebiti prostu inverziju: *Mais qu'est-ce que prouve cette chanson ?* (Alfred de Musset, *Barberine*, 1913, III, 2) (Grevisse 1969: 138).

quoi ? (FDAP), *Vous voyez quoi, là ?* (FDAP), *Elle me veut quoi ?* (FDAP), *Vous faites quoi, M. Dufayel ?* (FDAP), *Ça veut dire quoi « snob » ?* (ELM), *C'est marqué quoi ?* (ELM), *Et s'il y avait quatre vers, Wei, on dirait quoi ?* (ELM), *Il a dit quoi, Louise, déjà ?* (ELM), *Et vous attendez quoi en faisant ?* (ELM), *La crème Nivea, la petite boîte bleue, ça représente quoi dans votre chiffre d'affaires ?* (RF-FIP, 28.05.11).

Kao što je to ranije već rečeno, uz predloge ne može da stoji upitna zamenica *que*, već jedino njen naglašeni oblik *quoi*, i tada pravila standardnog francuskog jezika nalazu upotrebu inverzije: *À quoi penses-tu ?* (ACC: 142), *À quoi donc puis-je t'aider ?* (ACC: 28), *À quoi rêvez-vous encore ?* (ACM: 194), *De quoi s'agit-il ?* (ACC: 122), *Et de quoi parle-t-il, Cæsonia ?* (ACC: 64), *Et de quoi parlez-vous ?* (RF-FII, 15.07.11), *Mais de quoi parlons-nous, mon amour ?* (ACC: 102), *Et que me fait une main ferme, de quoi me sert ce pouvoir si étonnant si je ne puis changer l'ordre des choses, si je ne puis faire que le soleil se couche à l'est, que la souffrance décroisse et que les êtres ne meurent plus ?* (ACC: 40), *Au nom de quoi me questionnez-vous ?* (ACM: 241), *Sur quoi aurais-tu pleurer ?* (MDH: 26).

U delu našeg korpusa koji obuhvata francuske radio-emisije, igrane filmove i dramska dela u kojima se podražava francuski razgovorni jezik, predlog + *quoi* upotrebljeno je i u upitnim rečenicama tipa [SVQ]: *Et ça sert à quoi, un compteur intelligent ?* (RF-FIP, 23.04.11), *Et tu seras avancée à quoi si *j'suis puni ?* (ELM), kao i u upitnim rečenicama tipa [QSV]: *Alors, ces compteurs, à quoi ça sert ?* (RF-FIP, 23.04.11), *À quoi tu rêvais ?* (MDH: 44), *De quoi vous vous plaignez ?* (ELM).

Ako složena upitna zamenica vrši funkciju subjekta, u upitnoj rečenici je zastupljen kanonski red reči [Q=S V]: *Laquelle dort le mieux ?* (Victor Hugo, *Les feuilles d'automne*, VI, « À un voyageur », 1831), *Lequel eût osé lui adresser la parole devant témoin ?* (François Mauriac, *Les anges noirs*, 1936, p. 97) (Grevisse 1969: 136). Međutim, u književnom jeziku, neretko se generalizuje primena inverzije i u slučajevima kada upitna reč vrši funkciju subjekta, te tako M. Grevis navodi sledeći primer sa složenom upitnom zamenicom *lequel*: *Lequel de vos ouvrages vous fit-il connaître ?* (*Les Nouvelles littéraires*, 12.04.1951) (Grevisse 1969: 136).

Uz unipersonalne glagole dolazi obavezno do inverzije, te se složena upitna zamenica nalazi na početku rečenice u funkciji „pravog subjekta”

(fr. *sujet réel*), dok se iza glagola stavlja lična zamenica srednjeg roda *il* u funkciji „prividnog subjekta” (fr. *sujet apparent*): *Lequel faut-il ?* (Grevisse 1969: 137).

Ako složena upitna zamenica ne vrši funkciju subjekta, pravila standardnog francuskog jezika nužno nalažu upotrebu inverzije subjekta, koja može biti prosta [QV-CL]: *De ces deux tableaux, lequel préférez-vous ?, Trois routes conduisent ici; par laquelle êtes-vous arrivé ?, Laquelle aimez-vous le mieux de ces deux maisons ?* (DAF)⁷⁹ ili složena: [Q GN V-CL]: *Lequel les clients choisissent-ils ?* (Delatour et al. 1991: 192).

Složene upitne zamenice takođe mogu imati proširene oblike posredstvom upitnog izraza *est-ce que* [QESV], te se na taj način čuva kanonski red reči: *Lesquelles est-ce que tu préférerais, des filles ou des femmes du monde ?* (Maupassant s.d.b: 164).

2.2.3.2.3. Red reči u parcijalnim pitanjima sa upitnim prilogima

Upotreba upitnog priloga za mesto *où* na početku upitne rečenice (sa ili bez predloga), u skladu sa pravilima standardnog francuskog jezika, nalaže upotrebu proste ili složene inverzije. Ovde navodimo primere proste inverzije u upitnim rečenicama tipa [QV-CL]: *Mais où m’emmènent-ils ?* (ACC: 131), *Il se demandait : « Où donc ai-je vu ces personnes-là ? » et, tout à coup, il reconnut un geste de la main : c’était sa femme, sa femme avec Limousin, et avec son enfant, son petit Georges* (Maupassant s.d.b: 63), *Où étais-tu ?* (MDH: 49), *Où vas-tu, Hélicon ?* (ACC: 101), *Où est-il ?* (ACM: 240), *Mais où l’avait-il mis, le bon Dieu ?* (Maupassant s.d.b: 234), *Où a-t-elle pris ce nom de Samoris ?* (Maupassant s.d.c: 161), *Où êtes-vous né ?* (ACM: 179), *Où courez-vous ainsi ?* (ACC: 49), *Où sont-ils maintenant ?* (Maupassant s.d.b: 114), *Où sont-elles ? Où pourrait-on les retrouver ? les revoir ?* (Maupassant s.d.b: 120), *Où peut-on se la procurer ?* (ACC: 137), *D’où sortez-vous ?* (Maupassant s.d.c: 160).

Navešćemo, takođe, i primere proste inverzije u upitnim rečenicama tipa [QV GN]: *Où est la douceur ?* (RF-FIL, 05.11.11), *Où va votre priorité ?* (RF-FII, 02.08.11), *Où sont mes I F ?* (FDAP), kao i primer složene inverzije [Q GN V-CL]: *Dis, maman, où l’abbé l’a-t-il trouvé, ce petit garçon ?* (Maupassant s.d.b: 234).

⁷⁹ <https://academie.atilf.fr/9/consulter/LEQUEL?options=motExact> (Pristupljeno 21. jula 2012).

Kanonski red reči može biti uspostavljen posredstvom upitnog izraza *est-ce que* u upitnim rečenicama tipa [QESV]: *Où est-ce qu'on... qu'on consume... C'est quoi les pays les plus gros consommateurs de crème Nivea ?* (RF-FIP, 28.05.11), *Alors, votre fameux compteur Linky... Où est-ce qu'on en est dans cette expérimentation ?* (RF-FIP, 23.04.11).

U delu našeg korpusa koji obuhvata francuske radio-emisije, igrane filmove i dramska dela u kojima se podražava francuski razgovorni jezik, zabeležen je veliki broj primera upotrebe upitnog priloga *où* u upitnim rečenicama tipa [SVQ]: *Je la mets où, cette table ?* (ELM), **T'es où ?* (RF-LMP, 04.11.11), **T'as une vision du monde optimiste, pessimiste, *t'en es où ?* (RF-LMP, 04.11.11), *Vous avez dormi où, du coup ? Dehors, sous la tente ?* (RF-LMP, 04.11.11), *Et en France, justement, ils sont... ils sont allés où, les... les touristes ? Plus dans la capitale, plus sur la côte à cause du beau temps ?* (RF-FIP, 30.04.11), *Et Diarra, il joue où ?* (ELM), *Ça vient d'où, ça ?* (RF-FIG, 01.11.11). Kanonski red reči očuvan je i u upitnim rečenicama tipa [QSV]: *Où je peux la trouver ?* (FDAP), *Où tu vas ?* (ELM), *Ta femme, où elle est ?* (MDH: 75), *Où elles sont ?* (FDAP).

Upotreba upitnog priloga za vreme *quand* na početku upitne rečenice (sa ili bez predloga), u skladu sa pravilima standardnog francuskog jezika, nalaže upotrebu proste ili složene inverzije. Navešćemo primer proste inverzije tipa [QV-CL]: *Quand vous verrai-je ?* (Maupassant s.d.b: 125), i primere složene inverzije [Q GN V-CL]: *Quand cela a-t-il passé, pour toi, la folie ?* (MDH: 59), *Depuis quand monsieur a-t-il vu madame rentrer pour six heures et demie ?* (Maupassant s.d.b: 8–9). Budući da, u korpusu, nismo posebno zabeležili prostu inverziju u upitnim rečenicama tipa [QV GN], ovde navodimo primer preuzet iz gramatike francuskog jezika: *Quand viendra Frédéric ?* (Delatour et al. 1991: 193).

Kanonski red reči može biti očuvan posredstvom upotrebe proširenog oblika pomoću upitnog izraza *est-ce que* [QESV], kao u sledećem primeru preuzetom iz rečnika francuskog jezika: *Quand⁸⁰ est-ce qu'on s'en va ?* (LPR).

⁸⁰ U upitnim rečenicama nema vezivanja između upitnog priloga *quand* [kã] i reči koja sledi, osim kada je *quand* upotrebljeno u svom proširenom obliku: *quand est-ce que* [kã tɛsk(ə)].

U delu korpusa koji obuhvata francuske radio-emisije, igrane filmove i dramska dela u kojima se podražava francuski razgovorni jezik, najveći broj primera sa upitnim prilogom *quand* zabeležen je u obliku [SVQ]: *Elle revient quand ?* (MDH: 76), *Vous êtes ici depuis quand ?* (FDAP), *C'est pour quand, ces cafés, Eva ?* (FDAP), *Et la généralisation, c'est pour quand ?* (RF-FIP, 23.04.11), *Tu es rentré quand ?* (RF-LMP, 04.11.11), a zabeležen je i jedan primer upitne rečenice tipa [QSV]: *Et depuis quand c'est des envies qui gouvernent ici, hein ?* (ELM). Kanonski red reči je, takođe očuvan i u konstrukciji: *c'est quand... que*, kao u sledećem primeru: *C'est quand la dernière fois que vous avez entendu quelqu'un parler comme ça ?* (ELM).

Za upitni prilog *comment* važe pravila kao i za ostale upitne priloge u direktnim pitanjima sa glagolom u ličnom glagolskom obliku. Ukoliko je upitni prilog *comment* upotrebljen na početku upitne rečenice, u skladu sa pravilima standardnog francuskog jezika, nužna je upotreba proste ili složene inverzije. Ovde navodimo primere proste inverzije u upitnim rečenicama tipa [QV-CL]: *Comment le saurais-je ?* (ACC: 30), *Comment aurais-je pu éviter de le voir ?* (MDH: 23), *Comment pourrais-je me passer de l'amour de mon fils ?* (ACM: 231), *Comment me serais-je doutée que cette ville était faite à la taille de l'amour ?* (MDH: 35), *Comment veux-tu que je te félicite si tu ne lis pas ?* (ELM), *Mais comment l'as-tu appris ?* (ACC: 81), *Comment ne serais-tu pas traité en étranger dans une maison où tu te présentes comme un étranger ?* (ACM: 169), *Comment n'avait-il pas songé à cela ?* (Maupassant s.d.b: 55), *Comment ne pouvait-il rien savoir, ne pouvait-il pas deviner en les regardant ainsi côte à côte, en face de lui ?* (Maupassant s.d.b: 41), *Comment le voyez-vous ?* (ACM: 203), *Et comment les choisissez-vous, ces sites ?* (RF-FII, 09.09.11), *Comment le savez-vous ?* (Maupassant s.d.c: 159), *Comment vous appelez-vous ?* (Maupassant s.d.a: 90), *Comment ne pouvait-on voir ces choses-là dans les âmes, comment se pouvait-il que rien ne révélât aux cœurs droits les fraudes des cœurs infâmes, que la voix fût la même pour mentir que pour adorer, et le regard fourbe qui trompe, pareil au regard sincère ?* (Maupassant s.d.b: 41). Navešćemo, takođe, i primere proste inverzije u upitnim rečenicama tipa [QV GN]: *Comment s'est porté le groupe dans cette période ?* (RF-FIP, 28.05.11), *Et... comment se fixe le prix d'une chambre d'hôtel ?* (RF-FIP, 30.04.11), *Comment est venu*

vosre vocation de cinéaste ? (RF-FIG, 01.11.11). Najzad, složena inverzija [Q GN V-CL] zabeležena je u sledećem primeru: *Comment ce pauvre être disgracieux et gauche était-il arrivé à faire le métier qui demande le plus de grâce, d'adresse, de ruse et de beauté ?* (Maupassant s.d.b: 240).

Kanonski red reči može biti očuvan posredstvom upitnog izraza *est-ce que* u upitnim rečenicama tipa [QESV]: *Damien, comment est-ce qu'on appelle les habitants de l'Argentine ?* (ELM), *Et, justement, comment est-ce que vous avez traversé la crise ces deux dernières années ?* (RF-FIP, 28.05.11), *Cette saison d'été, comment est-ce que vous la voyez ? Plutôt... plutôt d'une manière positive ?* (RF-FIP, 30.04.11), *Comment est-ce que vous expliquez cette dégradation du service rendu aux usagers ?* (RF-FIP, 23.04.11).

U delu korpusa koji obuhvata francuske radio-emisije i igrane filmove, kanonski red reči u parcijalnim pitanjima uz upitni prilog *comment* očuvan je tako što upitni prilog stoji na kraju upitne rečenice, kao u sledećim primerima upitnih rečenica tipa [SVQ]: *Si c'est un fils, tu vas l'appeler comment ?* (ELM), *Il s'appelle comment ?* (FDAP), *Elle est comment ? Grande, petite, blonde, brune ?* (FDAP), *Votre clientèle est plutôt... est plutôt comment ? Une clientèle d'affaires, des touristes étrangers [...] ?* (RF-FIP, 30.04.11), *Monsieur, ça s'écrit comment, « La Fayette » ?* (ELM), *Ça s'écrit comment, « La Fayette », alors ?* (ELM), *Trois vers par strophe, donc, ça s'appelle comment ?* (ELM), *C'est comment autour de toi ?* (RF-LMP, 04.11.11), *Et le monde ? Il est comment, le monde ?* (RF-LMP, 04.11.11).

U istom delu korpusa ili u dramskim delima koja podražavaju francuski razgovorni jezik, zabeležili smo, takođe, veliki broj upitnih rečenica tipa [QSV] u kojima je upitni prilog *comment* upotrebljen u inicijalnoj poziciji, ali gde ne dolazi do inverzije, uprkos pravilima koje nalaže standardni francuski jezik: *Au niveau pratique, comment *t'as fait pour financer tout ça ?* (RF-LMP, 04.11.11), *Comment elle est, ta femme ?* (MDH: 76), *Comment il va faire pour se venger ?* (RF-FIJ, 26.03.11), *Comment on peut désactiver son compte ?* (RF-FIJ, 27.05.11), *Comment on peut filtrer les personnes qui vous demandent en amis et qu'on ne connaît pas ?* (RF-FIJ, 27.05.11), *Et comment on repère, justement, cette menace, ces individus que vous avez arrêtés ?* (RF-FIP, 09.09.11), *Comment ils font pour prendre les feuilles examens alors que c'est top secret ?* (RF-FIJ, 01.07.11), *Et qu'est-ce que vous faites pour ça, pour développer justement la réservation par le web,*

vous allez faire des choses sur les smartphones, enfin, comment, comment vous faites ? (RF-FIP, 30.04.11), *Mais comment on sait si c'est à l'écrit ou à l'oral ?* (ELM), *Comment c'était ta folie à Nevers ?* (MDH: 58), *Esmeralda, comment ça se fait que *t'as changé ta place comme ça ?* (ELM), *Comment ça se fait que les autres font l'effort d'écrire dix lignes, et toi, une ligne ça suffit ?* (ELM), *Comment je le sais ?* (Maupassant s.d.c: 160).

Među upitnim rečenicama tipa [QSV], izdvojićemo sledeće: *Comment ça va ? Comment tu t'appelles ? / Comment vous vous appelez ?* u kojima ne dolazi do inverzije, ali koje su u tolikoj meri uobičajene u svakodnevnoj upotrebi da se njihov ustaljeni oblik ne doživljava kao kršenje jezičke norme.

Upitni prilog za količinu *combien* može biti upotrebljen kao neodređena zamenica i tada se obično nalazi u funkciji subjekta kome sledi glagol u množini, te je tako očuvan kanonski red reči (S=Q V): *Combien ont réglé leur cotisation de l'année ?* (Le Goffic 1993: 106). U navedenom primeru upotrebljeno je samostalno *combien* umesto « *combien de gens* » ili « *combien de personnes* », kao u: *Combien de personnes savent exactement le sujet ?* (RF-FIJ, 01.07.11). Slaganje sa samostalno upotrebljenim *combien* obično je u množini muškog roda (*Combien sont vraiment satisfaits de leur sort ?*), s tim što je moguće i slaganje u množini ženskog roda ako je, na osnovu konteksta, takvo slaganje opravdano (*Ces robes sont démodées : combien ont été achetées en solde ?*) (Grevisse, Goosse 2005: 229).

Iako *combien* upotrebljeno uz imenicu koja vrši funkciju subjekta zahteva kanonski red reči, M. Grevis navodi da je, čak i u ovoj upotrebi, izražena težnja ka generalizovanju upotrebe inverzije: *Combien de gens en France ont-ils le courage d'être corrects, d'être loués pour eux-mêmes ?* (François Mauriac, *La Province*, 1926, p. 28) (Grevisse 1969: 136).

Pored navedene upotrebe, *combien* može biti iskazano samostalno i u značenju: « *quelle somme d'argent* », kao u primerima: *Combien prends-tu pour le voyage ?*, *Combien as-tu dépensé aujourd'hui ?* (Grevisse, Goosse 2005: 228–229).

U skladu sa pravilima standardnog francuskog jezika, ako upitna reč ne vrši funkciju subjekta i ne sledi joj *est-ce que*, a nalazi se na početku upitne rečenice, obavezna je prosta ili složena inverzija. Ovde navodimo primere proste inverzije [QV-CL]: *Alors, en dix ans, justement, depuis*

ces attentats, combien y a-t-il eu de menaces sur le sol français ? (RF-FII, 09.09.11), *Aujourd'hui de combien de sites vous occupez-vous en France ?* (RF-FII, 02.08.11), i primjer proste inverzije [QV GN]: *Je dis : combien vous a coûté, en trois mois, la plus charmante de vos maîtresses, en argent, bijoux, soupers, dîners, théâtre, etc., entretien complet, enfin ?* (Maupassant s.d.b: 284), kao i primere složene inverzije [Q GN V-CL]: *Par exemple, combien de couples ont-ils un orgasme à cet instant ?* (FDAP), *Combien cela coûterait-il, une toilette convenable, qui pourrait te servir encore en d'autres occasions, quelque chose de très simple ?* (Maupassant s.d.a: 67).

Kanonski red reči može biti očuvan ako iza upitne reči stoji upitni izraz *est-ce que* u upitnim rečenicama tipa [QESV]: *Combien est-ce que nous vous devons, monsieur ?* (Maupassant s.d.d: 303).

U delu našeg korpusa koji obuhvata francuske radio-emisije i igrane filmove, kanonski red reči očuvan je i u upitnim rečenicama tipa [SVQ]: *Et ça coûte combien, un compteur Linky ?* (RF-FIP, 23.04.11), *Vous avez triché combien de fois au cours de cette émission ?* (RF-FIG, 01.11.11), *Tu restes combien de temps au Népal ?* (RF-LMP, 04.11.11), *Ça coûte combien ?* (ELM), *Tu es enceinte de combien ?* (ELM), *Et les vers sont de combien de syllabes, est-ce que vous pouvez me dire ?* (ELM), *Des conseils de discipline, on en a fait combien l'an dernier ?* (ELM), kao i u upitnim rečenicama tipa [QSV]: *Combien de temps ça t'a pris ?* (FDAP), *Combien de nouveaux compteurs vous avez installés sur place ?* (RF-FIP, 23.04.11), *Donc, *t'as refait ce chemin à pied. Combien de temps *t'as mis ?* (RF-LMP, 04.11.11), *Combien *t'as payé ?* (RF-LMP, 04.11.11).

Upotreba upitnog priloga za uzrok *pourquoi* na početku upitne rečenice, u skladu sa pravilima standardnog francuskog jezika, nalaže upotrebu proste [QV-CL] ili složene inverzije [Q GN V-CL]. Do proste inverzije [QV-CL] dolazi ako je subjekat lična nenaglašena zamenica, zamenica *ce* ili *on*: *Alors, pourquoi me le dis-tu ?* (ACC: 75), *Cherea, pourquoi ne m'aimes-tu pas ?* (ACC: 107), *Alors, pourquoi veux-tu me tuer ?* (ACC: 108), *Mais pourquoi ne puis-je pas partager ce bonheur avec toi ?* (ACC: 147), *Pourquoi me regardez-vous ainsi ?* (ACM: 207), *Et pourquoi vous battiez-vous ?* (ACC: 54), *Alors, pourquoi m'as-tu fait rester ?* (ACC: 68), *Pourquoi me gêneriez-vous ?* (ACM: 182), *Mais pourquoi m'avez-vous appelé « mon fils » ?* (ACM: 192), *Pourquoi, pourquoi avez-vous fait cela ?* (ACM: 241),

Pourquoi, alors qu'elle aussi le désire, ne veut-elle pas le revoir ? (MDH: 13), *Et pourquoi voulais-tu voir tout à Hiroshima ?* (MDH: 41), *Pourquoi les a-t-on fardés comme ça ?* (MDH: 72), *Un de ces messieurs s'écria : « Il y a eu pourtant des miracles autrefois. » Mais l'autre répondit : « Je le nie. Pourquoi n'y en aurait-il plus ? »* (Maupassant s.d.c: 66–67), *Pourquoi avait-il regardé cette femme d'une pareille façon ?* (Maupassant s.d.a: 118), *Mais alors pourquoi me demandes-tu si j'ai eu des maîtresses ?* (Maupassant s.d.b: 163).

Ako je u upitnoj rečenici subjekat imenica ili neka druga zamenica osim ličnih nenaglašenih zamenica ili zamenica *ce* ili *on*, prosta inverzija [QV GN] nije moguća. U tom slučaju pravila standardnog francuskog jezika zahtevaju upotrebu složene inverzije [Q GN V-CL]: *Pourquoi votre frère n'est-il pas dans cette maison ?* (ACM: 240), *Pourquoi les Français ont-ils lancé une guerre en Lybie ?* (RF-FIJ, 26.03.11), *Pourquoi le langage métaphorique permet-il pour vous de dire des choses que la société aujourd'hui soit réprouve soit n'a pas envie d'entendre ?* (RF-FIG, 01.11.11), *Pourquoi son cœur se mettait-il à battre follement à chaque bruit connu de sa chambre ?* (Maupassant s.d.a: 120), *Pourquoi un enfant aurait-il moins d'instinct qu'une bête ?* (Maupassant s.d.b: 53), *Pourquoi la vue de cette maison me fit-elle tressaillir de joie ?* (Maupassant s.d.b: 109). P. Le Goffic navodi da je verovatno razlog činjenici da je uz *pourquoi* moguća samo složena inverzija upravo taj što se pomoću ovog upitnog priloga postavlja pitanje o direktnoj vezi između subjekta i predikata (« *une question sur les motifs de la convenance du prédicat au sujet* », odnosno „pitanje o motivima na osnovu kojih je određen predikat prikladan određenom subjektu“, aut. prev.) (Le Goffic 1993: 114). Naime, upravo se takvo značenje iskazuje u složenoj inverziji, gde se subjekat u inicijalnoj poziciji, iskazan u vidu imenice (ili neke druge zamenice osim lične nenaglašene ili zamenica *ce* i *on*), ponavlja u postpoziciji iza glagola u ličnom glagolskom obliku, u vidu lične nenaglašene zamenice, pri čemu se naglašava pitanje da li taj predikat u centralnoj poziciji odgovara tom subjektu, dva puta ponovljenom (« *ce prédicat convient-il à ce sujet ?*») (Le Goffic 1993: 101).

U upitnoj rečenici iskazanoj pomoću upitnog priloga *pourquoi*, kanski red reči može biti očuvan upotrebom proširenog oblika izvedenog pomoću *est-ce que* u upitnim rečenicama tipa [QESV]: *Pourquoi est-ce que ces crèmes solaires sont aussi chères ?* (RF-FIP, 28.05.11), *Pourquoi est-*

ce que c'est plus difficile d'accepter de porter un appareil auditif que des lunettes ? (RF-FIP, 02.04.11), *Pourquoi est-ce qu'on dit « de l'indicatif » ?* (ELM), *Pourquoi est-ce qu'on dit, pourquoi est-ce qu'on précise « l'imparfait de l'indicatif » et pourquoi pas seulement « l'imparfait » ?* (ELM).

U delu korpusa koji obuhvata francuske radio-emisije, igrane filmove i dramska dela u kojima se podražava francuski razgovorni jezik, zabeležen je veliki broj upitnih rečenica tipa [QSV] u kojima je očuvan kanonski red reči bez posredstva proširenog oblika: *Pourquoi tu es à Hiroshima ?* (MDH: 40), *Pourquoi les Français, ils sont partis les premiers ?* (RF-FIJ, 26.03.11), *Pourquoi il y a une dizaine *des autres pays qui vont faire la guerre ?* (RF-FIJ, 26.03.11), *Pourquoi ils *envoient pas des soldats au sol ?* (RF-FIJ, 26.03.11), *Pourquoi on s'attaque à Kadhafi et pas aux *aut' dictateurs ?* (RF-FIJ, 26.03.11), *Pourquoi on n'interdit pas les toilettes pendant les examens ?* (RF-FIJ, 01.07.11), *Pourquoi ils *interdisent pas les téléphones ?* (RF-FIJ, 01.07.11), *Pourquoi avant les examens, le maître ou la maîtresse *regarde pas si les enfants ont quelque chose pour tricher ?* (RF-FIJ, 01.07.11), *J'ai onze ans, pourquoi je n'ai pas le droit de m'inscrire sur Facebook ?* (RF-FIJ, 01.07.11), *Pourquoi il insiste ?* (FDAP), *Pourquoi vous mettez toujours des noms comme ça, alors ?* (ELM), *Pourquoi vous *mettez pas Aïssata, ou Rachid, ou Ahmed ?* (ELM), *Pourquoi ils mettent l'imparfait « de l'indicatif » ?* (ELM), *Pourquoi, du jour au lendemain, les choses changent ?* (ELM), *Pourquoi les autres font l'effort de raconter leur vie ?* (ELM).

Uz upitni prilog *pourquoi* nije zabeležena upotreba u upitnim rečenicama tipa [SVQ].

2.2.3.3. Varijacija upitnih oblika parcijalnih pitanja

Parcijalna pitanja u francuskom jeziku najčešće mogu biti iskazana na više različitih načina, pod uslovom da upitna reč ne vrši funkciju subjekta. Ipak, u pojedinim slučajevima, uobičajenost upotrebe pojedinog upitnog oblika u određenom značenju isključuje sve ostale moguće varijante parcijalnih pitanja. Tako, na primer, pitanja na početku razgovora: *Comment ça va ?*, *Comment vas-tu ?*, *Comment allez-vous ?* ne trpe varijaciju jer u tolikoj meri imaju ukalupljeni oblik da često gube upitno značenje i postaju samo uobičajeno sredstvo za otpočinjanje komunikacije.

Varijacija upitnih oblika u parcijalnim pitanjima ne zavisi toliko od komunikativnih funkcija, koliko od stilističkih faktora, čemu će naročito biti posvećen drugi deo rada. Naime, upotreba pojedinih upitnih oblika u određenoj govornoj situaciji nije proizvoljna, već najčešće sledi izvesne zakonitosti koje se vezuju za situaciono raslojavanje jezika. Međutim, ovo pravilo nije isključivo, te kao što ne treba olako shvatiti da se uvek isto značenje može iskazati različitim upitnim oblicima, tako ni upotrebu različitih upitnih oblika ne treba uvek nužno vezivati za situaciono raslojavanje jezika. U našem korpusu zabeleženi su i slučajevi kada su, u istoj govornoj situaciji, u kratkom vremenskom razmaku, zabeležena pitanja istog ili sličnog sadržaja, iskazana u različitim upitnim oblicima, kao u sledećem primeru gde su upotrebljeni upitni oblici [SVQ] i [QSV]: *Et ça sert à quoi, un compteur intelligent ? – [...] Alors, ces compteurs, à quoi ça sert ? Ben, ça sert à faciliter les services auprès des clients* (RF-FIP, 23.04.11). U ovom slučaju, ponavljanje pitanja, u vidu upitnog oblika [QSV], moglo bi se tumačiti na način na koji je to objašnjeno u izdanju gramatike *Le bon usage* iz 2007. godine (Grevisse, Goosse 2007: 503). Naime, moglo bi se shvatiti da je pitanje: *À quoi ça sert ?* zapravo indirektno pitanje u kome se glavna rečenica podrazumeva, a ceo oblik bi onda odgovarao totalnom pitanju tipa [SV↑]: (*Alors, vous me demandez*) *à quoi ça sert ?* Reč je o retoričkom sredstvu, specifičnom za didaktičke, ali i marketinške tipove govora (Blanche-Benveniste 1997: 51).

Poglavlje o strukturnim odlikama interogativnog modaliteta u francuskom jeziku završićemo opštim napomenama o upotrebi upitno-uzvičnog *hein* i *quoi*, uz navođenja primera iz našeg korpusa.

2.2.4. Upitno-uzvično *hein* u totalnim i parcijalnim pitanjima

U francuskom jeziku upitne iskaze veoma često prati upitno-uzvično *hein* [ɛ̃] koje ima više funkcija.

Upotrebljava se samostalno u razgovornom jeziku kako bi jedan sagovornik pokazao drugom da nije čuo pređašnji iskaz, te kako bi na taj način zatražio da se on ponovi⁸¹. Čak i ako je čuo pređašnji iskaz, sagovornik

⁸¹ Učtiviji način traženja da se ponovi ili pojaśni pređašnji iskaz može se izraziti pomoću: *Pardon ?*, kao u sledećim primerima: *Bredoteau. – Pardon ? – C'est le nom que vous cherchez.* (FDAP); « *Sans toi, les émotions d'aujourd'hui ne seraient que la peau*

na taj način može pokazati svoje čuđenje ili iznenađenost, zahtevajući da se taj iskaz ponovi ne bi li proverio da li ga je dobro razumeo, te kako bi dobio dodatno pojašnjenje: *Suivez les flèches bleues, M. Quincampoix. – Hein ?* (FDAP).

Uopšteno govoreći, *hein* dodatno naglašava upitno značenje i zahteva pružanje odgovora: *Hein, Mereia, que dis-tu de cette logique ? – Elle est..., elle est rigoureuse, Caius. Mais elle ne s'applique pas au cas* (ACC: 71). U zavisnosti od intonacije i opšteg konteksta, podsticaj na pružanje odgovora može biti ostvaren u pozitivnom smislu (ohrabrenje) i negativnom smislu (pretnja). U sledećem primeru jedan sagovornik prekida drugog, te ga izaziva da ponovi ono što jeste ili nije nameravao glasno da do kraja iskaže, pri čemu se prećutani, podrazumevani semantički sadržaj, ističe u prvi plan: *Parle pour toi, espèce de... – Espèce de quoi, hein ? ! ? – Arrêtez !* (FDAP).

Uz totalna pitanja, pomoću *hein* traži se slaganje sa sadržajem iznetog iskaza, te u toj upotrebi ono služi za postavljanje dopunskih pitanja (umesto: *n'est-ce pas ?* ili *non ?*): *On dit : « pleurer comme une madeleine », hein ? – Oui.* (FDAP), *M. Dufayel, ...vous savez ce qui est arrivé à la concierge, ce matin ? Une lettre. De son mari. Avec quarante ans de retard. Ça fait beaucoup quand même, hein, M. Dufayel ?* (FDAP), *Comme ta mère *le supportait pas, il était rangé dans la cabane à outils. On va les réconcilier. Et voilà ! Pas mal, hein ?* (FDAP).

Međutim, *hein* može imati i oslabljeno upitno značenje, odnosno, ono uopšte ne mora da zahteva odgovor, nego može samo da služi kao ekspresivno sredstvo. Tako se, pomoću *hein* u sledećim upitnim iskazima, izražava prezir: *Oh ! le monstre, l'infecte monstre. Tu as encore joué. Tu viens de jouer, hein ? Et tu es content de toi ?* (ACC: 82), ironija: *Te voilà bien fier, hein ? Oui, je sers un fou. Mais toi, qui sers-tu ? La vertu ?* (ACC: 126), i slično.

U rečniku TLFi, pored toga što se opisuje upotreba *hein* kao uzvika, opisuje se i njegova upotreba u vidu „pragmatičke partikule” (fr. *particule*

morte des émotions d'autrefois. » – *Pardon ?* – « *Sans toi, les émotions d'aujourd'hui ne seraient que la peau morte des émotions d'autrefois.* » (FDAP); *Vous êtes majeure ? – Pardon ? – Vous êtes épilée ?* (FDAP). Isto značenje, na manje učtiv način, iskazuje se u razgovornom jeziku i pomoću upitnog priloga *comment*: *Comment ? (= Que dites-vous ?)* (DAF, <https://academie.atilf.fr/consulter/comment?page=1>, Pristupljeno 21. jula 2012) ili upitne zamenice: *Quoi ?*

pragmatique) koja se može naći na početku, u sredini i na kraju iskaza⁸². Na ovaj način mogla bi se objasniti i njegova fatička funkcija kojom se osigurava direktno obraćanje i prenošenje poruke: *Alors, vous le disiez, hein, Helen Willems, vous faites beaucoup d'autres choses aujourd'hui, du déodorant, du shampoing, en passant par l'après-rasage* (RF-FIP, 28.05.11), *On ne va pas monter au début des images, hein, et au querelle des images (...). J'avais envie dans le XXe siècle et dans le XXIe de prendre trois petits cas. Premièrement, une femme: Germaine Richier, une sculpteur. (...) On lui commande un Christ pour une église moderne à Assy, hein. (...) C'est une sorte de baton, hein, c'est un baton avec deux bras sur une croix* (RF-FCT, 01.11.11).

2.2.5. Upitno-uzvično *quoi*

U razgovornom jeziku upitna zamenica *quoi* upotrebljava se u eliptičnim konstrukcijama kada se traži dodatno pojašnjenje: *Regardez mes lauriers. – Ben quoi ?* (FDAP), *Quand tu veux, le mal est fait. – Quoi ?* (FDAP), *Il est distrait, lui aussi ? – Quoi, « lui aussi » ?* (FDAP), *Ça veut dire quoi ? – Dire quoi, quoi ?* (ELM).

Upitna zamenica *quoi* upotrebljava se i u uzvičnim iskazima u kojima se izražava čuđenje: *Ben, « une Autrichienne », tout le monde sait (ce que) ça veut dire, quoi !* (ELM), *Tu fantasmes ou quoi ?* (ELM). Ona se sreće i u iskazima u kojima se daje neko objašnjenje koje se smatra očiglednim: *Elle est comment ? Grande, petite, blonde, brune ? – Disons de taille moyenne. Pas une naine ni une girafe. Normale, quoi.* (FDAP).

U razgovornom jeziku, *quoi* se, takođe, upotrebljava i prilikom odazivanja: *Hé, monsieur, j'ai une question ! – Quoi ? – À ce qui paraît, au conseil de classe, vous m'avez cassé.* (ELM).

2.3. Interrogativni modalitet u srpskom jeziku

Nakon što smo opisali strukturne odlike interrogativnog modaliteta u francuskom jeziku, opisaćemo strukturne odlike upitnog sistema u srpskom, kako bismo ih, potom, mogli međusobno uporediti. Ovaj opis, kao i

⁸² <http://www.cnrtl.fr/definition/hein> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

u prethodnom poglavlju, obuhvataće, pre svega, pregled literature koja se bavi tom tematikom, a zatim opis unutarjezičkih varijeteta za iskazivanje totalnih i parcijalnih pitanja sa formalnog, kao i funkcionalnog, semantičkog i stilističkog aspekta.

2.3.1. Pregled literature

Jezik kojim se služimo pretrpeo je brojne promene naziva koje su mahom bile pre politički nego lingvistički motivisane. Tokom poslednjih decenija svedoci smo pojave da se jezik, koji se ranije nazivao srpskohrvatskim, odnosno hrvatskosrpskim, ekavskog i ijekavskog izgovora, i koji je bio zajednički najvećem broju govornika u bivšoj SFRJ (zvanični jezik u SR Srbiji, SR Hrvatskoj, SR Bosni i Hercegovini i SR Crnoj Gori), danas raščlanjuje na zasebne jezike, prvenstveno na osnovu nacionalne pripadnosti govornika (srpski, hrvatski, crnogorski, bosanski, odnosno bošnjački)⁸³.

⁸³ Nakon raspada SFRJ, u bivšim republikama u kojima je nekada zvanični jezik bio srpskohrvatski ili hrvatskosrpski, ekavskog i ijekavskog izgovora, nijedna novonastala država nije zadržala raniji naziv zvaničnog jezika:

– u Republici Hrvatskoj, Ustavom iz 1990. godine propisano je da su u službenoj upotrebi hrvatski jezik i latinično pismo (II Temeljne odredbe, Članak 12), https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html (Pristupljeno 2. aprila 2012);

– u Republici Srbiji, nakon izlaska iz državne federacije sa Crnom Gorom 2006. godine, Ustavom je propisano da su u službenoj upotrebi srpski jezik i ćirilično pismo (I Načela ustava, Jezik i pismo, Član 10), https://www.srbija.gov.rs/view_file.php?file_id=2159&cache=sr (Pristupljeno 2. aprila 2012); Statutom Autonomne Pokrajine Vojvodine iz 2009. godine određeno je da su, pored srpskog jezika i ćiriličnog pisma (uz mogućnost upotrebe latiničnog pisma), istovremeno u službenoj upotrebi mađarski, slovački, hrvatski, rumunski i rusinski jezik, kao i njihova pisma (I Osnovne odredbe, Službeni jezici i pisma, Član 26), <http://www.puma.vojvodina.gov.rs/documents.php?st=0> (Pristupljeno 2. aprila 2012);

– u Crnoj Gori, Ustavom iz 2007. godine određeno je da je službeni jezik crnogorski jezik, ćirilično i latinično pismo su ravnopravni, a pored crnogorskog, u službenoj su upotrebi i srpski, bosanski, albanski i hrvatski jezik (I Osnovne odredbe, Jezik i pismo, Član 13), <http://www.skupstina.me/index.php/me/ustav-crne-gore> (Pristupljeno 2. aprila 2012);

– u Bosni i Hercegovini, nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma iz 1995. godine, usvojeno je državno uređenje koje se sastoji od dva entiteta: Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine; prema Ustavu Republike Srpske, u službene jezike ubrajaju se „jezik srpskog naroda, jezik hrvatskog naroda, jezik bošnjačkog naroda”, a službena pisma su ćirilica i latinica (I Osnovne odredbe, Član 7), http://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/cir/ustav_republike_srpske.pdf (Pristupljeno 2. aprila 2012); dok su, prema Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine, kao službeni jezici, određeni

Smatrajući da je među „novonastalim jezicima” neuporedivo više gramatičkih sličnosti nego razlika (razlike se, uglavnom, očitavaju na leksičkom nivou), ostaje neosporna polazišna osnova da je u pitanju isti jezik, srpskohrvatski ili hrvatskosrpski, zasnovan na narodnim govorima novoštokavskih dijalekata⁸⁴. U skladu sa činjenicom da je, u osnovi, reč o istom jeziku, uz uvažavanje njegovog teritorijalno-varijantnog raslojavanja, ravnopravno smo se služili odabranom relevantnom serbokroatističkom literaturom objavljenom od početka XX veka do danas, uprkos činjenici što se u njoj, za opisani jezik, upotrebljavaju različiti termini koje ćemo po potrebi citirati („srpskohrvatski jezik”, „hrvatskosrpski jezik”, „srpskohrvatski – hrvatskosrpski jezik”, „hrvatski ili srpski jezik”, „srpski ili hrvatski jezik”, „srpski jezik”, „hrvatski jezik”).

Naša analiza strukturnih odlika interrogativnog modaliteta biće zasnovana na korpusu koji pretežno odgovara istočnoj varijanti srpskohrvatskog jezika, skraćeno označenom kao srpskom jeziku. U manjoj meri, biće ukazano na razliku u upotrebi pojedinih oblika upitnih rečenica u istočnoj i zapadnoj varijanti srpskohrvatskog jezika, odnosno, skraćeno, u srpskom i hrvatskom jeziku.

U serbokroatističkoj literaturi, posebno mesto o upitnim rečenicama zauzima studija Augusta Musića „Pitanja u hrvatskom ili srpskom jeziku”, objavljena u dva nastavka od 1908. do 1910. godine u *Radu JAZU (Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti)*, dopunjena 1914. godine „Dodatkom 'Pitanjima u hrvatskom ili srpskom jeziku'” objavljenim u istom časopisu. A. Musić je zasnovao svoju studiju na originalnoj tezi da pitanja,

samo bosanski i hrvatski jezik, a službeno pismo je latinica (I Uspostavljanje federacije, Član 6), <https://www.predstavnickidom-pfbih.gov.ba/bs/page.php?id=103> (Pristupljeno 2. aprila 2012).

⁸⁴ U šesnaestom izdanju enciklopedijskog referentnog dela *Ethnologue: Languages of the World*, u kojem je pobrojano 6.909 poznatih svetskih živih jezika, srpskohrvatski (eng. *Serbo-Croatian*) je zaveden kao „makrojezik” (eng. *macrolanguage*, ISO 639-3: hbs) za koji se procenjuje da ga govori 16.351.052 govornika. U okviru navedenog „makrojezika” obuhvaćena su tri pojedinačna jezika (eng. *individual languages*): srpski, hrvatski i bošnjački / bosanski (Serbian, Croatian, Bosnian) (Lewis, M. Paul (eds.), *Ethnologue: Languages of the World*, SIL International, Dallas, Texas, 2009, <http://www.ethnologue.com/>, Pristupljeno 23. februara 2013).

kako direktna tako i indirektna, potiču od realnih pogodbenih rečenica⁸⁵. Prema njegovom tumačenju, za ispunjenje njihovog uslova i postizanje cilja koji se pitanjima želi postići, prvenstveno je važno da onaj kome je pitanje upućeno bude obavešten o vršenju određene radnje. Tako A. Musić pitanje: *Pišu li?* tumači na sledeći način: *Ako pišu (protaza), težim za obaviješću (= kaži!), da pišu (apodoza)* (Musić 1908: 120–121). A. Musić je svoju analizu upitnih rečenica „u hrvatskom ili srpskom jeziku” zasnovao na korpusu sastavljenom od narodne književnosti koju je prikupio i objavio Vuk Stefanović Karadžić (*Srpske narodne pjesme*, 1841–1865; *Srpske narodne pripovijetke*, 1870), kao i na osnovu Karadžićevog prevoda *Novog zavjeta* na srpski jezik (1847). A. Musić je prikupljenu građu, na osnovu formalnih karakteristika, podelio na pitanja bez upitne partikule, pitanja sa upitnim partikulama ili konjunkcionalna pitanja (sa partikulama koje su često u upotrebi: *li, da (li), zar*, ali i sa onima koje imaju dijahroni značaj, budući da su zabeležene u narodnoj književnosti, ali ni u vreme objavljivanja studije nisu više bile u upotrebi: *(j)eda (li), ali, ili, oli*), disjunktivna pitanja i pronominalna pitanja (sa upitnim zamenicama i upitnim priložima)⁸⁶.

U analiziranim gramatikama i lingvističkim studijama iz oblasti serbokroatistike preovlađuje opšti stav da pitanja potiču od izjavnih (obaveštajnih) rečenica. U njima se, prema obliku pitanja, kao i prema vrsti i obimu tražene informacije, između ostalog, razlikuju sledeće kategorije pitanja:

a) nepronominalne upitne rečenice / pronominalne upitne rečenice (Končarević 1986: 77),

b) upitni iskazi sa potpunom propozicijom / upitni iskazi sa propozitivnom funkcijom (Mirić 1994),

⁸⁵ Svoju tezu da su direktna i indirektna pitanja u „genetičkoj svezi” sa pogodbenim rečenicama, A. Musić je nastojao potkrepiti i činjenicom da, u različitim jezicima, „iste riječi služe kao hipotetičke konjunkcije i kao interogativne partikule (npr. [...] lat. *si* (hipot. i interog. indir.), fr. *si* (hipot. i interog. indir.), [...] hrv. ili srp. *ako* (hipot. i interog. indir.), *li* (hipot. i interog. dir. i indir.) [...])” (Musić 1908: 111).

⁸⁶ A. Musić ovu vrstu pitanja naziva pronominalnom „jer svagda počinju s interogativnim pronomenom” (Musić 1910: 149–150), a u „interogativni pronomeni” ili u „upitne zameničke reči” (Končarević 1986: 77) podjednako se ubrajaju upitne zamenice i upitni prilozi (otuda se ova kategorija pitanja ponekad zove i „zameničkim pitanjima” (Piper u: Piper i dr. 2005: 672)).

c) predikatna pitanja / nepredikatna pitanja (Simić, Jovanović 2007: 154–155),

d) opšta pitanja / posebna ili specifična pitanja (Kristal 1988: 23, 281),

e) situativno opšta pitanja / situativno posebna pitanja (ili zamenička pitanja) (Piper u: Piper i dr. 2005: 672–673),

f) opšta upitna rečenica / posebna upitna rečenica (Stanojčić, Popović 2010: 349–350),

g) totalna pitanja / parcijalna pitanja (Popović u: Piper i dr. 2005: 1044–1046; Mrazović, 2009: 701–704).

U svim ponuđenim terminološkim rešenjima, razlikuju se dve vrste upitnih rečenica: prvi pojam označava pitanje koje se odnosi na glagol, traži se informacija o tome da li se data situacija (radnja, zbivanje, proces, stanje, i slično) u celini realizuje ili ne, te je osnovni tip odgovora: *da / ne*, a drugi pojam označava pitanje pomoću koga se traži informacija o sadržini nekog dela upitne rečenice markiranog upitnom rečju (na primer, o vršiocu radnje, predmetu radnje, okolnostima vršenja glagolske radnje, osobini nekog pojma, i slično), te je očekivani odgovor izraz kojim se iskazuje ta sadržina i upotpunjuje smisao cele rečenice.

U opisu strukturnih odlika interrogativnog modaliteta u srpskom jeziku zadržaćemo naziv totalna / parcijalna pitanja⁸⁷, kao što je to bio i slučaj prilikom opisa strukturnih odlika interrogativnog modaliteta u francuskom jeziku.

Spomenimo i da se u serbokroatističkoj literaturi, po uzoru na klasiifikaciju pitanja u engleskom jeziku, upotrebljava termin za totalna pitanja zasnovan na kriterijumu očekivanosti odgovora: „’da ili ne’ pitanja”, „’da-ili-ne’ pitanja” (en. *yes–no questions, y/n*) (Kristal 1988: 23, 42)⁸⁸, odnosno,

⁸⁷ Pored pobrojanih naziva, u *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* nude se sledeći termini na „hrvatskosrpskom jeziku” koji bi odgovarali totalnim pitanjima: „opće pitanje – ili apsolutno ili kategoričko ili jednodijelno ili primarno ili prosto pitanje ili pitanje u pravom smislu riječi”, kao i sledeći termini koji bi odgovarali parcijalnim pitanjima: „djelomično ili relativno ili sekundarno ili posredno pitanje” (Simeon II 1969: 59).

⁸⁸ U srpskohrvatskom izdanju Kristalovog rečnika, za termin na engleskom jeziku: *yes–no questions* nudi se, između ostalog, sledeći prevod: „alternativna pitanja” (Kristal 1988: 23). Drugde se, u analiziranoj literaturi koja se bavi ovom tematikom, odvajaju i zasebno definišu ove kategorije pitanja (Mirić 1994; Mihaljević 1995; Piper u: Piper i dr. 2005; Mrazović, Vukadinović 2009); „alternativna pitanja” su šire shvaćena, te se, između ostalog, za njih kaže da se najčešće javljaju u obliku *da li* pitanja i *li* pitanja (*Da li će doći Marko ili Miloš?*), ali da se mogu javiti i u vidu parcijalnog pitanja (*Ko će doći: Marko*

„da / ne pitanja” (Mrazović, Vukadinović 2009: 508). Za parcijalna pitanja, prema kriterijumu strukturnog pokazatelja upitnosti, sreće se i naziv „zamenička pitanja”, ali i „k-pitanja” budući da većina parcijalnih pitanja sadrži upitne reči koje počinju na suglasnik „k-”: (*t*)ko, koji, kako, kad(a), koliko, kuda, kamo (Rakić 1987: 109)⁸⁹.

Oblici totalnih pitanja u serbokroatističkoj literaturi definisani su na različite načine su definisani. Autori svih analiziranih gramatika i lingvističkih studija koje se bave ovom tematikom slažu se u tome da totalna pitanja mogu da budu izvedena pomoću *li*, *da li* (*da l'*), *zar* (na primer, *Viđaš li naše?* (DKP: 133), *Da li je tu Teja?* (DKP: 132), *Zar ne čitate novine?* (JSPR: 174)). Međutim, vrsta reči pomoću koje se grade totalna pitanja različito je određena: ranije je pretežno smatrano da je reč o upitnim veznicima (Maretić 1963; Babić 1964; Brabec i dr. 1968), a danas, kao što je to još tvrdio A. Musić (Musić 1908), usaglašen je stav da je reč o upitnim rečcama (česticama ili partikulama) (Katičić 1986; Minović 1987; Barić i dr. 1997; Piper u: Piper i dr. 2005; Simić, Jovanović 2007; Mrazović, Vukadinović 2009; Stanojčić, Popović 2010). Napomenimo još da, s jedne strane, Mihailo Stevanović i Ivan Klajn *li* i *zar* nazivaju upitnim rečcama (partikulama), dok, s druge strane, *da li* M. Stevanović naziva „složenim upitnim veznikom” (Stevanović 1989 II: 13), a I. Klajn ga naziva samo „spojem” (Klajn 2006: 106). Dušanka Mirić dvočlanu skupinu *da li* naziva „složenom partikulom”, uzimajući u obzir „različito

ili Miloš?) (Mrazović, Vukadinović 2009: 704). Pored navedenih termina, u prevodu Kristalovog rečnika na srpskohrvatski jezik, „da ili ne’ pitanja” nazivaju se i „inverznim pitanjima” (prema en. ‘*inverted order*’ questions) budući da je formalno, u engleskom jeziku, ova vrsta pitanja obeležena inverzijom (npr. en. *Is he coming?*, „Dolazi li on?”).

⁸⁹ Ovaj termin usvojen je prema engleskom: *wh-questions*. Naime, u engleskom jeziku većina upitnih reči počinje na „wh-”: *who*, *whom*, *what*, *which*, *whose*, *where*, *when*, *why*, itd. (Browne 1976: 195). Međutim, ponekad se i u literaturi na srpskohrvatskom jeziku doslovno prevodi i neprimereno upotrebljava termin iz engleskog jezika *wh-words* kao „wh-reči” (Kristal 1988: 281; Mihaljević 1995: 25), i, prema terminu *wh-questions*, govori se o „wh-pitanjima” (Kristal 1988: 23) ili „wh-rečenicama” (Kristal 1988: 281).

Za „parcijalna pitanja” upotrebljava se i termin „pitanja sa upitnim rečima”, ali smatramo da je on neprimeren budući da se i „totalna pitanja” mogu graditi od upitnih reči, koje takođe ubrajamo u upitne reči u širem smislu (videti definiciju „upitnih riječi” koju daje Rikard Simeon gde se kaže da je to „općenito riječ koja služi za izražavanje pitanja, npr. u hrv. *zar*, *li*, a posebice upitne zamjenice (*tko*, *što*, *koji*, *koliki*) i prilozi (*kuda*, *dokle*, *kada*)” (Simeon II 1969: 672)).

paradigmatsko određenje njenih strukturnih komponenata (*da* – veznik, *li* – partikula)”, ali i „nedjeljivost semantičke funkcije” (Mirić 1994: 146), a Lana Hudeček i Luka Vukojević govore o „čestičnoj skupini” (Hudeček, Vukojević 2007: 218). M. Stevanović, takođe, *da* upotrebljeno ispred samostalnih rečenica u upitnom značenju (na primer, *Druže Luka, da vi niste slučajno malo pogrešili?* (DKP: 133)) naziva veznikom „koji tu nema vezničkog karaktera, već je više neki upitni znak” (Stevanović 1989 II: 15). S druge strane, pojedini lingvisti, upravo iz tog razloga što nema veznički karakter, ubrajaju *da* u ovoj upotrebi, u upitne rečce (čestice ili partikule) (Musić 1908; Katičić 1986; Barić i dr. 1997; Piper u: Piper i dr. 2005).

Kada je reč o totalnim pitanjima, izvedenim pomoću *je li (je l')*, koja se sreću u razgovornom jeziku, a u kojima oblik *je* nema značenje glagola *biti* (ne stoji umesto naglašenog oblika 3. lica jednine prezenta glagola *biti*: *jeste li* kao u primeru: *Je l' to istina?* (JSPR: 223)), već može biti zamenjeno oblikom *da li* ili samo *li* (na primer, *Je l' pada sneg?* (RB1-USP, 06.02.12), umesto: *Da l' pada sneg?* ili *Pada li sneg?*), takva pitanja različito su tretirana. U većini slučajeva, ona se gotovo uopšte ni ne spominju, izuzev donekle u opisu upitnih rečenica u hrvatskom jeziku: Stjepan Babić govori o vezniku *je li* (Babić 1964), a Radoslav Katičić, kao i Eugenija Barić sa saradnicima, o upitnoj čestici *je li* (Katičić 1986; Barić i dr. 1997)⁹⁰. Na ovu pojavu ukazuje i Ljubomir Popović: „Sekvenca *je l'* (retko *je li*) u usmenom jeziku se toliko osamostalila da se, kao upitni izraz (tačnije: rečca), počela da upotrebljava i van veze sa radnim glagolskim pridevima, up. [...] *Je li nećeš da pucaš na mene?* (Dobrica Ćosić, *Koreni*, 1954, str. 136)” (Popović 2004: 147)⁹¹. U novije vreme, i P. Piper, u opisu upitnih rečenica u srpskom jeziku, govori o upitnoj reči *je li* (Piper u: Piper i dr. 2005).

⁹⁰ D. Mirić se ne slaže sa tim da se, u navedenoj upotrebi, „konstrukcija” *je li* tretira kao „upitna čestica” na način kao što to čine E. Barić i saradnici u *Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika*, čije je prvo izdanje objavljeno 1979. godine (a koje se od 1995. godine objavljuje pod nazivom *Hrvatska gramatika*) „u kojoj se kao jedine potvrde upotrebe ove konstrukcije navode iskazi gdje upotreba pomoćnog glagola nije sistemski opravdana” (Mirić 1994). Mi se priklanjamo tumačenju da je, upravo iz razloga što je u navedenoj upotrebi isključeno značenje pomoćnog glagola, reč o upitnoj reči (ili nedeljivoj složenoj upitnoj reči) *je li* u istoj meri u kojoj je to i upitna rečca (ili nedeljiva složena upitna rečca) *da li*, koja može stajati umesto *je li*, ali koja ima različite stilističke odlike.

⁹¹ Lj. Popović iznosi navedeno zapažanje u knjizi *Red reči u srpskom jeziku*, čije je drugo izdanje objavljeno 2004. godine, a koja je zasnovana na prerađenoj verziji njegove doktorske disertacije *Red reči u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku* iz 1972. godine.

Različit odnos zastupljen je i prema totalnim pitanjima čije je jedino distinktivno obeležje upitnosti zasnovano na intonaciji (na primer, *Ti ne znaš ko sam ja?* (DKP: 132)). Pojedini gramatičari ih ne spominju (Maretić 1963; Brabec i dr. 1968; Klajn 2006; Simić, Jovanović 2007), a drugi im poklanjaju manje ili više pažnje (A. Musić detaljno govori o njima nazivajući ih „pitanjima bez upitne partikule” (Musić 1908: 181–187)). Reč je o upitnim rečenicama koje imaju isti oblik kao izjavne (obaveštajne) rečenice, ali različitu intonaciju (Stevanović 1989 II: 8–9), odnosno, o neutralnim rečenicama u kojima se pitanje obeležava upitnom intonacijom (dizanjem glasa) (Stanojčić, Popović 2010: 349). Dakle, intonacija je u tom slučaju jedina oznaka pitanja (Katičić 1986: 134–135, Barić i dr. 1997: 447), a M. Minović precizira da je, u tim pitanjima, intonacija upotrebljena kao gramatičko sredstvo budući da je jedini nosilac (izražavalac) upitnog značenja (Minović 1987: 20). Stanimir Rakić ova pitanja naziva „tonskim pitanjima” (Rakić 1987: 92–94), Milan Mihaljević „nultim pitanjima” (Mihaljević 1995: 20), P. Mrazović i Z. Vukadinović „izjavnim rečenicama u funkciji pitanja” (za razliku od „izjavnih rečenica u funkciji potvrdnog iskaza” i „izjavnih rečenica u funkciji usklika”) (Mrazović, Vukadinović 2009: 55–56), P. Piper „deklarativnim pitanjima” (Piper u: Piper i dr. 2005: 676).

Parcijalno pitanje gradi se pomoću upitnih reči u koje spadaju upitni prilozici (za mesto (*gde* (*gdje*), *kud*(*a*), *kamo*, *otkud*(*a*), *odakle*, *dokle*), vreme (*kad*(*a*), *od kada* / *otkad*(*a*), *do kada* / *dokad*(*a*), *dokle*), način (*kako*), količinu (*koliko*), uzrok (*zašto*)). Ostale upitne reči od kojih se izvode parcijalna pitanja ponekad se morfološki različito definišu (mada tradicionalno preovladava podela naznačena pod a), kojoj se i mi priklanjamo):

a) upitno-odnosne zamenice (imeničke: *ko/tko*; *šta/što* i pridevske: *koji*, *koja*, *koje*; *čiji*, *čija*, *čije*; *kakav*, *kakva*, *kakvo*; *koliki*, *kolika*, *koliko*) (Brabec i dr. 1968: 94–95; Stevanović II 1989: 9–12; Stanojčić, Popović 2010: 99–106; Klajn 2006: 88–92);

b) upitne zamenice (imeničke: *ko/tko*, *šta/što* i pridevske: *koji*, *koja*, *koje*; *čiji*, *čija*, *čije*) i zamenički pridevi (*kakav*, *kakva*, *kakvo*; *koliki*, *kolika*, *koliko*) (Barić i dr. 1997: 205);

c) upitne zamenice (*ko/tko*; *šta/što*) i zamenički pridevi (*koji*, *koja*, *koje*; *kakav*, *kakva*, *kakvo*; *koliki*, *kolika*, *koliko*; *čiji*, *čija*, *čije*) (Mirić 1994).

Pojedine upitne reči poseduju varijantnu polarizovanost oblika (srpski jezik: *ko, šta*; hrvatski jezik: *tko, što*). U srpskom jeziku većinu funkcija upitno-objektnog značenja nosi oblik *šta*, dok se oblik *što* uglavnom sreće u upitno-kausalnoj funkciji (Stevanović II 1989: 10–11; Mirić 1994), te se u takvoj upotrebi *što* pre analizira kao prilog, sinonim za *zašto* (Klajn 2006: 91).

Među upitne reči koje imaju najrazuđenije oblike spadaju upitni prilozi za mesto. Prema tradicionalnom tumačenju pojedinih gramatičara „hrvatskosrpskog jezika”, često dolazi do preplitanja njihovog značenja i kršenja standardno-jezičke norme, prema kojoj bi upitni prilog *gde (gdje)* služio samo za iskazivanje mesta gde se neka radnja vrši (odgovarajući odgovor: u + imenica u lokativu), *kamo* za iskazivanje cilja kretanja (odgovarajući odgovor: u + imenica u akuzativu), *kuda* za liniju kretanja (odgovarajući odgovor: imenica u spacijalnom (prostornom) intrumentalu) (Brabec i dr. 1968: 154). Sa ovakvim stavom ne slažu se brojni gramatičari (Stevanović II 1989: 17), tim pre što se, u srpskom jeziku, za razliku od hrvatskog, upitni prilog *kamo* retko upotrebljava⁹² i njegovo značenje iskazuje se upitnim prilogom *kuda*. Osim toga, o upotrebi upitnog priloga *gde (gdje)*, koji služi kako za statički, tako i za dinamički aspekt kategorije prostora, D. Mirić zaključuje „da se insistiranje na isključivo lokativnoj upotrebi može smatrati za nasilnu intervenciju u živom jeziku” (Mirić 1994: 284). P. Piper takođe navodi da se upitni prilog *gde* upotrebljava i za pitanje o mestu i za pitanje o pravcu (npr. *Gde si?*⁹³, *Gde ideš?*), a *kuda* se upotrebljava i za pravac i za liniju kretanja (npr. *Kuda ideš?*, *Kuda si pošao?*, *Kuda si prošao?*) (Piper u: Piper i dr. 2005: 672).

U literaturi o totalnim i parcijalnim pitanjima u srpskom jeziku značajno mesto zauzimaju kontrastivne analize u kojima se sistem upitnih rečenica u srpskom jeziku poredi, između ostalih, sa ruskim, engleskim i mađarskim jezikom. Posebno izdvajamo doktorsku disertaciju D. Mirić *Upitni*

⁹² Osim u frazeologizmu (*kudi*)*kamo (lepe) sreće* (Mirić 1994) i vezniku *kamoli*.

⁹³ U nestandardnom jeziku na pitanje: *Gde si?* često se čuje odgovor: *Kući sam*. Ovaj oblik se takođe upotrebljava i uz glagole mirovanja (*Nema ga kući*, *Bolje je da sediš kući*) (Klajn 2016: 129). Reč je o nepravilnoj upotrebi spacijalnog (prostornog) lokativa bez predloga (ispravno bi bilo reći: *Kod kuće sam*, *Nema ga kod kuće*, *Bolje je da sediš kod kuće*).

iskaz u ruskom i srpskom jeziku (Mirić 1994) u kojoj je, na izuzetno sistematičan način, prikazana klasifikacija upitnih iskaza u navedena dva jezika sledeći formalno-strukturne i funkcionalno-semantičke kriterijume⁹⁴. Kada je reč o poređenju upitnih rečenica u srpskohrvatskom i francuskom jeziku, poznata nam je samo novija analiza upotrebe rečice *li* u hrvatskom jeziku i njenih ekvivalenata u francuskom (Ćosić 2006: 47–67).

2.3.2. Totalno pitanje

U srpskom jeziku, totalno pitanje može se obrazovati na sledeće načine:

1.	tonsko pitanje	<i>Čitaš knjigu? Čitao si knjigu? Čitaćeš knjigu?</i>
2.	a) <i>li</i> pitanje	<i>Čitaš li knjigu? Jesi li čitao knjigu? Hoćeš li čitati knjigu?</i>
	b) (<i>li</i>) pitanje	<i>Čitaš (li) knjigu? Jesi (li) čitao knjigu? Hoćeš (li) čitati knjigu?</i>
3.	a) <i>da li</i> pitanje	<i>Da li čitaš knjigu? Da li si čitao knjigu? Da li ćeš čitati knjigu?</i>
	b) <i>je li</i> pitanje	<i>Je l' čitaš knjigu?</i>
4.	<i>da</i> (+ neg.) pitanje	<i>Da ne čitaš (možda) knjigu? Da nisi (možda) čitao knjigu? Da nećeš (možda) čitati knjigu?</i>
5.	<i>zar</i> pitanje	<i>Zar čitaš knjigu? Zar si čitao knjigu? Zar ćeš čitati knjigu?</i>

Tabela 5: Totalno pitanje u srpskom jeziku

Totalno pitanje koje se samo na osnovu intonacije razlikuje od izjavne rečenice nazvali smo tonskim pitanjem, a među pitanjima koja su izvedena pomoću upitnih rečci, razlikujemo: *li* pitanje, *da li* pitanje, *je li* pitanje, *da* (+ neg.) pitanje i *zar* pitanje. U navedenoj podeli, *li* pitanje i (*li*) pitanje, kao

⁹⁴ Prilikom izrade našeg rada pozivali smo se na rukopis doktorske disertacije D. Mirić *Upitni iskaz u ruskom i srpskom jeziku* koja je 1995. godine odbranjena na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Navedeni rukopis je 2013. godine objavljen u Ediciji E-disertacija (knjiga 2) na istom fakultetu: <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2013/978-86-6065-176-3> (Pristupljeno 11. marta 2019).

i *da li* pitanje i *je li* pitanje (koje se obično upotrebljava uz glagol u prezentu), svrstana su u istu kategoriju, s tim što napominjemo da se (*li*) pitanje i *je li* pitanje vezuju za razgovorni jezik⁹⁵.

U nastavku ćemo detaljnije opisati svaki unutarjezički varijetet za iskazivanje totalnog pitanja u srpskom jeziku, pri čemu ćemo, kao u prethodnom poglavlju, navoditi primere iz našeg korpusa.

2.3.2.1. Oblici totalnih pitanja

2.3.2.1.1. Totalna tonska pitanja

Kao što je već napomenuto, tonska pitanja se po svojim morfološkim i sintaksičkim svojstvima ne razlikuju od izjavnih rečenica. U njima se upitno značenje iskazuje samo na osnovu intonacije. Prema tome, na primer, rečenica: *Ti ne znaš ko sam ja* (DKP: 132), izgovorena sa uzlazno-silaznom intonacijom, ima značenje izjavne rečenice (*Ti ne znaš ko sam ja.*), dok ista rečenica izgovorena sa uzlaznom intonacijom (*Ti ne znaš ko sam ja?*), ima značenje upitne rečenice.

Navešćemo primere tonskih pitanja iz korpusa našeg istraživanja:

a) potvrdni oblik: *Ti, dakle, kažeš da si vođa trupe?* (LJSŠ: 13), *Dakle niko neće sa mnom?* (JSPR: 183), *Ima vas četvoro?* (LJSŠ: 13), *Danas vam je 45. rođendan?* (DKP: 134), *Vi dolazite iz Bečkereka?* (JSPR: 209), *Družo Luka, te knjige su rukopisi, spremni za štampanje?* (DKP: 134), *Pa to si ti naleteo kad sam se vraćala?* (LJSŠ: 65), *Njega je, znači, ubilo pozorište?* (LJSŠ: 75), *Vi biste hteli da me Užice kamenuje?* (LJSŠ: 38), *I možda bi se onda stvari promenile?* (RB1-TPP, 01.02.12);

b) odrični oblik: *Valjda nećeš da kažeš da je on mislio da je sve to bilo pozorište?* (LJSŠ: 75), *Valjda ne misliš da duh pokojnog danskoga kralja treba da tražim i po užičkim pijacama?* (LJSŠ: 38), *I, naravno, ništa više, osim moje lepote, i ne vidiš?* (LJSŠ: 65), *A mene se ne plašiš?* (LJSŠ: 63), *Moje ime vam, naravno, ništa ne govori?* (DKP: 132), *Vi niste pisac po profesiji?* (DKP: 135), *Ne živite od pisanja?* (DKP: 135), *Niste iz Beograda?* (DKP: 136), *Kafedžija nije hteo ništa da ti vrati?* (LJSŠ: 59), *Valjda nije i noćas otišla da pliva?* (LJSŠ: 60).

⁹⁵ Termini: „tonsko pitanje”, „*li* pitanje”, „*da li* pitanje”, „*da* pitanje”, „*zar* pitanje” preuzeti su od S. Rakića (Rakić 1987), a navedenu klasifikaciju totalnih pitanja posebno smo upotpunili terminima: „(*li*) pitanje” i „*je li* pitanje”. Takođe smo „*da* pitanje” preinačili u „*da* (+ neg.) pitanje” budući da ova vrsta pitanja zahteva upotrebu glagola u negaciji.

2.3.2.1.2. Totalna li pitanja

Oblici *li* pitanja izvode se obično tako što se neposredno iza glagola u ličnom glagolskom obliku upotrebljava upitna rečca *li*⁹⁶. Čineći jedinstvenu izgovornu celinu, glagol i upitna enklitika *li* nalaze se obično na početku rečenice. Posebno ćemo navesti primere za proste i složene glagolske oblike.

U našem korpusu, od prostih glagolskih oblika, zabeleženi su samo primeri *li* pitanja u prezentu⁹⁷:

a) u potvrdnom obliku: *Mogu li u to ime da vas ponudim jednim pićem?* (DKP: 143), *Smem li da pogledam?* (DKP: 134), *Imaš li kocku šećera u kući?* (LJSS: 31), *Znaš li ti uopšte šta znači to, taj proces, taj glagol, ta glagolska radnja: misliti?* (LJSS: 11), *Sećaš li se šta je tvoj ujak često govorio?* (DKP: 156), *Misli li taj silaziti odozgo?* (LJSS: 52), *Idemo li na ručak?* (DKP: 131), *Smemo li čestitati?* (JSPR: 222), *O, sjeni Miloša Obilića, Hajduk-Veljka i drugih junaka, čujete li?* (JSPR: 224), *Znate li vi, gospođo, šta je pozorište?* (LJSS: 38), *A idete li vi kod lekara opšte prakse bar jednom godišnje?* (RB1-USP, 06.02.2012), *Stefane, treba li ja kundakom da ti objašnjavam?* (LJSS: 11), *Stoji li već i u novinama?* (JSPR: 190), *Postoji li neki lik na koji bi specijalno *trebali da obratimo pažnju... neko ko je tebi specijalno drag?* (RB2-K2, 02.02.2012), *Ima li neki lijek, neka krema, neka mast, bilo šta?* (RB1-USP, 06.02.2012);

b) u odričnom obliku: *Ne pokazuje li to, da magistrat ne drži za slobodom?* (JSPR: 167), *Ne vidite li da je ova reč tuđa?* (JSPR: 176).

Ako se u *li* pitanjima upotrebljava prezent glagola *biti*⁹⁸, on se javlja u svom naglašenom obliku u svim licima, osim u trećem licu jednine, gde

⁹⁶ Pored upotrebe u nezavisnim (*Bojiš li se ti mene, mala?*, Branko Ćopić, *Doživljaji Nikolettine Bursaća*, 1963, str. 104) i zavisnim upitnim rečenicama (*Ko će znati je l' Nidžo uopšte imao svoju djevojku*, B. Ćopić, *Doživljaji Nikolettine Bursaća*, 1963, str. 164), rečca *li* javlja se i u uslovnim (*Pustiš li se osećanjima, onda je gotovo!*, D. Ćosić, *Daleko je sunce*, 1966, str. 116) i namernim rečenicama (*Patim se i lomim ne bi li oni bolje živili*, B. Ćopić, *Doživljaji Nikolettine Bursaća*, 1963, str. 100) (Popović 2004: 147–148).

⁹⁷ U našem korpusu nisu zabeleženi oblici *li* pitanja u aoristu ili imperfektu, ali oni bi sledili opšti princip za građenje ove vrste totalnih pitanja u prostim glagolskim vremenima – aorist: *Rekoh li vam to?*, imperfekt: *Govorah li vam već o tome?*

⁹⁸ Prema I. Klajnu, iako neki gramatičari govore o posebnom glagolu *jesam* koji ima samo prezent (nema infinitiva), a pravim prezentom glagola *biti* smatraju oblik *budem*, takvo razdvajanje nije opravdano, te on razlikuje dva, odnosno tri prezenta glagola *biti*:

se ne upotrebljava oblik *jeste (jest)* nego *je*, koji, u ovoj upotrebi, postaje, takođe, naglašen: *to sam ja* → *jesam li to ja?*; *to si ti* → *jesi li to ti?*; *to je on* → *je li to on?*; *to smo mi* → *jesmo li to mi?*; *to ste vi* → *jeste li to vi?*; *to su oni* → *jesu li to oni?*

Navešćemo primere upotrebe prezenta glagola *biti* u *li* pitanjima iz našeg korpusa:

a) u potvrdnom obliku: *Jesam li to ja?* (RB1-USP, 06.02.12), *Jesi li ti luda?* (JSPR: 201), *Je li u takvoj meri kriv?* (JSPR: 201), *Je li prilika dobra?* (JSPR: 222), *Je li moguće?* (JSPR: 223), *Je l' ti sad srce na mestu?* (LJSS: 55), *Je li to nešto što karakteriše ovo vreme?* *Je li to internet tehnologija?* *Jesu li to uglavnom anglicizmi?* (RB1-TPP, 01.02.12), *Jeste li zadovoljni, gospoja Zelenička?* (JSPR: 177);

b) u odričnom obliku: *Nije li to lepo?* (JSPR: 172), *Ali, molim vas, pitajte se sami: vi se neprestano teškate, što ljudi ginu i što nam se sela pale; nije li to očevidno protiv narodnosti?* (JSPR: 196), *Nije li grehota, da naša braća umiru od gladi?* (JSPR: 215), *Nije li to izdajica?* (JSPR: 217).

U *li* pitanjima izvedenim od složenih glagolskih oblika, upitna rečca *li* stavlja se neposredno iza pomoćnih glagola *biti* ili *hteti*, a zatim sledi odgovarajući oblik osnovnog glagola koji se menja (u perfektu i pluskvamperfektu to je glagolski pridev radni, a u futuru prvom to je infinitiv).

Perfekt *li* pitanja gradi se tako što se, umesto enklitičkih oblika pomoćnog glagola *biti*, upotrebljavaju naglašeni oblici u svim licima osim u trećem licu jednine, gde se, umesto oblika *jeste (jest)*, čuva oblik *je*, koji je, u ovoj upotrebi, takođe naglašen: *ja sam to rekao* → *jesam li to ja rekao?*; *ti si to rekao* → *jesi li to ti rekao?*; *on je to rekao* → *je li to on rekao?*; *mi smo to rekli* → *jesmo li to mi rekli?*; *vi ste to rekli* → *jeste li to vi rekli?*; *oni su to rekli* → *jesu li to oni rekli?*

Navešćemo neke primere perfekta *li* pitanja iz našeg korpusa:

a) u potvrdnom obliku: *Jesam li ja kazao da moraju propasti?* (JSPR: 199), *Jesam li vam pokazala onaj hrastov astal ispod lipe?* (LJSS: 23), *Jesi li im dala na znanje?* (JSPR: 202), *Jesi li se za njega našminkala?* (LJSS: 68), *Jesi li možda čitala jutrošnje novine?* (LJSS: 72), *Je li poginuo u ovom*

nesvršeni u punom obliku *jesam*, u enklitičkom *sam* i svršeni prezent *budem* koji se, u standardnom srpskom jeziku, upotrebljava u zavisnim rečenicama (Klajn 2006: 152–154).

ratu? (LJSS: 23), *A je l' to krvarilo nekad?* (RB1-USP, 06.02.12), *Jeste li i vi čuli, da dolazi vojska?* (JSPR: 184), *Jeste li čitali novine, nećaće?* (JSPR: 197), *E, jeste li ga *vid'li?* (JSPR: 218), *Jeste l' imali neke plikčiče povremeno na tim mestima? A jeste li se lečili dosad?* (RB1-USP, 06.02.12), *Jesu li ih ovde u kući pobili?* (LJSS: 70);

b) u odričnom obliku: *Niste li mi jedno parče iz ruku istrgli?* (JSPR: 181).

Iako u našem korpusu nije zabeležen primer *li* pitanja u pluskvamperfektu, princip upotrebe (ne)naglašenih oblika pomoćnog glagola *biti* bio bi isti ako se grade od perfekta⁹⁹: *ja sam to bio rekao* → *jesam li to ja bio rekao?*; *ti si to bio rekao* → *jesi li to ti bio rekao?*; *on je to bio rekao* → *je li to on bio rekao?*; *mi smo to bili rekli* → *jesmo li to mi bili rekli?*; *vi ste to bili rekli* → *jeste li to vi bili rekli?*; *oni su to bili rekli* → *jesu li to oni bili rekli?*

U futuru prvom, *li* pitanja grade se tako što se dosledno upotrebljavaju naglašeni oblici pomoćnog glagola *hteti* u svim licima iza čega sledi upitna rečca *li*, a zatim infinitiv osnovnog glagola: *ja ću to reći / reći ću* → *hoću li to ja reći?*; *ti ćeš to reći / reći ćeš* → *hoćeš li to ti reći?*; *on će to reći / reći će* → *hoće li to on reći?*; *mi ćemo to reći / reći ćemo* → *hoćemo li to mi reći?*; *vi ćete to reći / reći ćete* → *hoćete li to vi reći?*; *oni će to reći / reći će* → *hoće li to oni reći?*

U našem korpusu zabeležena su sledeća *li* pitanja u futuru prvom: *Molim, hoću li kakav odgovor dobiti?* (JSPR: 209), **Oću li ja doživeti da te bar pet minuta u životu vidim treznog?* (LJSS: 22), *Hoće li biti kakav carski komesar?* (JSPR: 173), *Hoće li skoro doći?* (JSPR: 180), *Hoće li biti Dušanovog carstva?* (JSPR: 222), *Hoćemo li da nastavimo sa pakovanjem?* (LJSS: 60), *Pa hoćete li se vi odreći?* (JSPR: 221), *Hoćete li staviti kako ste i vi dobili službu izvan Vojvodine?* (JSPR: 223).

U sledećem primeru izostavljen je osnovni glagol koji se podrazumeva: **Oćemo li, glumac, po jedan cug?* (LJSS: 22), u značenju: *Hoćemo li, glumac, da popijemo po jedan cug?*

Pored pobrojanih oblika indikativa, navešćemo i primere *li* pitanja u potencijalu, i to u potvrdnom: *Kaži, bi li *puco?* (LJSS: 20), i odričnom

⁹⁹ Ako se pluskvamperfekt gradi od imperfekta pomoćnog glagola *biti*, *li* pitanje bi izgledalo ovako: *Bejah li vam već govorio o tome?*

obliku: *Ne bi li bilo dobro, da metnemo mađarske kokarde, kao gospodin Žutilov?* (JSPR: 184).

2.3.2.1.3. Totalna (li) pitanja

U govoru se, ponekad, gubi upitna rečca *li*, a mi smo te oblike nazvali „(li) pitanjima”¹⁰⁰ jer se u njima upitna rečca podrazumeva. Navešćemo sledeće primere takvih pitanja iz emisija Radio Beograda (2012): *Pre neki dan se vodila reč: kako ćemo reći – krečimo stan, ne krečimo ga? Ne. Farbamo ga? Ali nije, strana je reč. Bojimo ga? Pa strana je reč. Onda se neko setio, pa domaća reč je jedino „mastiti”. Hoćete (li) reći da mastite zidove? Ne.* (RB1-TPP, 01.02.12), *Da li si radio nekad sa Goranom Mihićem? Jesi (li) imao neko iskustvo?* (RB2-K2, 02.02.12), *Ja znam, ja sam nešto naučila... zato što naši današnji gosti nisu ovde prvi put. Već su dolazili. Slušala sam ih pažljivo i naučila lekciju. – E, ako si ti naučila, onda... – Jesi (li) ti naučio? – Ja? Pa ja nisam džabe sedeo u poslednjoj klupi, zato i moramo da ponovimo ovu lekciju!* (RB1-TPP, 10.02.12), *Znate (li) šta je opasnost roditelja na Fejsbuku?* (RB1-TPP, 10.02.12). Dodaćemo i sledeće primere iz dramskog teksta u kojem pisac podražava razgovorni jezik, te upotrebljava (li) pitanja: *Nisam ni slovo razumeo! – Misliš (li) da ja jesam?* (LJSS: 49), *Misliš (li) ti mene stalno prekidati – Stefane?* (LJSS: 53), *Blagoje, čuješ (li) ti mene?* (LJSS: 28), *Gino, jesi (li) pobesnela?* (LJSS: 29), *Jesi (li) ti luda?* (LJSS: 30), *Jesi (li) ti čuvar u zatvoru?* (LJSS: 50), *Jeste (li) je čuli šta kaže?* (LJSS: 10), *Jeste (li) vi možda bračni parovi?* (LJSS: 13), *Jesam (li) ja tebi jednom *kazo da ne zvocaš?* (LJSS: 22), *Jesi (li) se smirila?* (LJSS: 47), *Jesi (li) mogla bar malo da treneš posle svega?* (LJSS: 47), *Pa jeste (li) vi čuli onu pucnjavu malopre?* (LJSS: 29), *A reka miriše na lubenicu, jeste (li) primetili?* (LJSS: 26), *Vidite (li) šta ih je snašlo?* (LJSS: 46), **Oće (li) ko zvati te glumce?* (LJSS: 51).

¹⁰⁰ Za razliku od A. Musića, koji u kategoriju „pitanja bez upitnih partikula” ujedno ubraja pitanja koja smo mi nazvali tonskim pitanjima i (li) pitanjima (Musić 1908: 181–187), mi ove vrste totalnih pitanja razdvajamo u različite kategorije, mada ih je nekada teško razlikovati kada su u prostim glagolskim oblicima, kada nije iskazan subjekt i kada su data van konteksta (na primer, *Čitaš knjigu?* može poticati od *(Ti) čitaš knjigu?* ili *Čitaš (li) knjigu?*; međutim, *Jesi čitao knjigu?* očigledno potiče od *Jesi (li) čitao knjigu?*, za razliku od *Čitao si knjigu?*), te se njihovo pravo značenje, u nedostatku formalnih pokazatelja, otkriva na osnovu intonacije i opšteg konteksta.

O gubljenju „veznika *li*” govori i Tomislav Maretić u svojoj *Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* čije je prvo izdanje objavljeno 1899. godine¹⁰¹. On, između ostalog, navodi sledeće primere iz narodnih umotvorina koje je prikupio i objavio V. S. Karadžić: *Ne znaš kaka bilja od omraze?* (umesto: *Ne znaš li kaka bilja od omraze?*, *Srpske narodne pjesme*, 1845), *Hoćeš dati konja na razmjenu?* (umesto: *Hoćeš li dati konja na razmjenu?*, *Srpske narodne pjesme*, 1845), *Možeš dati mene dugovanje?* (umesto: *Možeš li dati mene dugovanje?*, *Srpske narodne pjesme*, 1846), kao i primer iz prevoda *Starog zavjeta* Đure Daničića (1870): *Hoćeš ići s ovijem čovjekom?* (umesto: *Hoćeš li ići s ovijem čovjekom?*, *Prva knjiga Mojsijeva*, 24, 58) (Maretić 1963: 530).

2.3.2.1.4. Totalna *da li* pitanja

U srpskom jeziku totalna pitanja mogu se graditi i tako da se, ispred glagola, upotrebi *da li* (*da l'*), sastavljeno od jednosložnog veznika *da* koji postaje naglašen kada se upotrebljava uz upitnu enklitiku *li*: *dàli* (Klajn 2006: 106, 170). Ova pitanja obično se sreću u potvrdnom obliku, te ćemo navesti primere iz korpusa:

a) u prezentu: *Da li imam sve što je potrebno da *bi na ličnom planu sa uspehom prebrodio prijemni ispit i upisao se?* (RB202-L, 26.02.12), *A, kada si ispravan... da li ti mene poštuješ?* (LJSS: 21), *Da li ipak sve ovo pokreće pitanje načina odlučivanja, procesa odlučivanja unutar Evropske unije?* (RB1-USP, 02.03.12), *A da li za tu predstavu imate dozvolu?* (LJSS: 16), *I da li ste vi uopšte svesni situacije u kojoj se nalazite?* (LJSS: 17), *Da l'vi to plaćete?* (LJSS: 37), *Da li vam se tako više sviđa?* (DKP: 130), *Da li možda znate za još neko istraživanje koje je na ovu temu rađeno?* (RB1-USP, 21.02.12), *A da li treba da se radujemo, kao možda Filip, ili da se skamenimo od užasa, kao možda ja, ako te granice nema?* (LJSS: 40);

b) u perfektu: *Kad se Filip pojavio pred tobom, da li ti je slučajno rekao: „Stani, ne boj se moje ruke”?* (LJSS: 75), *Jadranka, da li ste vi, kad ste bili mali, hteli da budete psiholog?* (RB202-L, 26.02.12);

c) u futuru: *Da li ćeš da se upišeš po svojoj želji ili ne?* (RB1-USP, 02.03.12), *Da li će čedna i nesrećna Amalija odbraniti svoje devičanstvo*

¹⁰¹ U trećem izdanju gramatike T. Maretića iz 1963. godine izostavljena je stilistika, te naziv glasi: *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. T. Maretić grupu reči: *da, da li, li, zar, kao i ali* (dijalektički), *eda, eda li* naziva upitnim veznicima.

i čast? (LJSS: 8), *Da li će to prepoznati sledeća vlada ili ne?* (RB1-USP, 02.03.12);

d) u potencijalu: *Da li bi neko mogao da mi pomogne?* (LJSS: 35), *Da li bi onda bilo pametno da budem prijatelj svom detetu na Fejsbuku?* (RB1-TPP, 10.02.12), *Da li bi nam bilo drago da nam roditelji budu na Fejsbuku?* (RB1-TPP, 10.02.12), *Da li bi to... da li bismo možda tako otišli malo na onu stranu o kojoj smo govorili?* (RB1-TPP, 01.02.12).

2.3.2.1.5. Totalna je li pitanja

U razgovornom jeziku, umesto složene rečice *da li*, upotrebljava se ponekad u tom svojstvu *je li* (koje se obično skraćuje u: *je l'*)¹⁰², te smo ova pitanja nazvali „*je li* pitanjima”. P. Piper objašnjava da „ako je predikat u prezentskom obliku punoznačnog glagola, osim reči *li* i *da li* može biti upotrebljena rečica *jel'*, koja tu ima status posebne upitne rečice, a ne dela složenog glagolskog oblika” (Piper u: Piper i dr. 2005: 675), na primer: *A je l' učiš decu?* (RB1-TPP, 10.02.12), *Je l' pada sneg?* (RB1-USP, 06.02.12), *Je l' dobijate i vi ovakve priče?* (RB1-USP, 21.02.12), *Je l' se bavite nekim sportom?* (RB1-USP, 06.02.12), *A kad „guglamo”, je l' „talasamo”?* (RB1-TPP, 10.02.12), *Je l' ti to mene zamišljaš kao nakazu?* (LJSS: 49), *Je l' sad razumeš – Stefane?* (LJSS: 53), *Je l' kažete meni?* (LJSS: 28).

U delu našeg korpusa koji obuhvata radio-emisije na srpskom jeziku zabeleženi su i primeri *je li* pitanja u potencijalu: *A recite mi, je l' *bi rekli da vam je koža malo suvlja ili ne?* (RB1-USP, 06.02.12), i u perfektu: *Je l' ste to povezali bilo sa čim?* (RB1-USP, 06.02.12).

¹⁰² Iako je usaglašen stav o tome da treba pisati odvojeno *je li*, postoje razlike u mišljenjima kako treba pisati izvedene oblike od *je li* koji se sreću u razgovornom jeziku: *je l'* ili *jel'*, *je l' da* ili *jelda*, *je l' te* ili *jelte*. U *Pravopisu srpskoga jezika* iz 2004. godine (objavljenom u vidu ekavskog izdanja priručnika za škole), stoji da bi ove oblike trebalo pisati zajedno: *jel'*, *jelte*, *jelda* (Pešikan, Pižurica i Jerković 2004: 44, 181, 195), a I. Klajn predlaže da se piše odvojeno: *je l'* i *je l' te*, a spojeno: *jel' da* (Klajn 2016: 110). U *Pravopisnom rečniku srpskog jezika sa gramatičko-pravopisnim savetnikom* navodi se da se rečica *li* piše rastavljeno od reči koja joj prethodi: *da li*, *mogu li*, *je li* i slično (osim u *kamoli*, a *kamoli*, *nekmoli*, a *nekmoli*) (Šipka 2010: 535), ali se ne daju posebne preporuke za pisanje *je l'* (ili *jel'?*), *je l' te* (ili *jelte?*), *je l' da* (ili *jelda?*). U izdanju *Pravopisa srpskoga jezika* iz 2010. godine navodi se da se rečica *li* piše odvojeno ako se nalazi u sklopu uzrečice *je li*, ali se piše spojeno u redukovanom obliku množine *jelte* (Pešikan, Jerković i Pižurica 2010: 94).

Kao što je već napomenuto, u *je li* pitanjima, oblik *je* nema značenje glagola *biti* kao u *li* pitanjima u kojima taj oblik stoji umesto naglašenog oblika 3. lica jednine prezenta glagola *biti*: *jeste (jest)* kao u primeru: *Je l' to istina?* (JSPR: 223). U *je li* pitanjima, *je li* može biti zamenjeno oblikom *da li*, tako da, na primer, pitanje: *Je l' sad razumeš – Stefane?* (LJSS: 53), može da glasi i: *Da li sad razumeš – Stefane?*, a može i biti upotrebljeno samo uz *li*, na primer: *Razumeš li sad – Stefane?* ili bez *li*: *Razumeš (li) sad – Stefane?*

2.3.2.1.6. Totalna *da* (+ neg.) pitanja

Totalna pitanja mogu biti formulisana i tako da se upotrebi upitna rečca *da*, kao u sledećim primerima (podvučeno je *da* koje uvodi totalno pitanje): *Da možda nećete da kažete da drveni mač nije ozbiljno oružje? I da drvenim mačem ne može da se proburazi aždaja, ili da se probode tiranin? I da drvenim mačem ne mogu da se odbiju udarci čeličnog? I da možda nećete da kažete da tantuzima ne može da se potkupi svedok, ili sudija, ili ministar? I da su dukati vredniji od tantuza? I da kamene kuće traju duže od nacrtanih? I da su od njih sigurnije? I da nacrtana kuća nije prava kuća?* (LJSS: 14).

Totalna pitanja izvedena pomoću *da* upotrebljenog u upitnom značenju stoje uz glagol u odričnom obliku: *I vi za sebe kažete da ste glumci! – A da ti možda nećeš da kažeš da nismo?* (LJSS: 14), *Da to ti, možda, nećeš da kažeš da ste vi – stvarnost? – A da ti možda nećeš da kažeš da nismo?* (LJSS: 15), *Da možda nećeš da kažeš da tražim izgovor?* (LJSS: 50), *A da ti možda nećeš da je braniš? Batinašku polegušu!* (LJSS: 69).

2.3.2.1.7. Totalna *zar* pitanja

Totalna pitanja mogu se graditi i pomoću upitne rečce *zar*, kao u sledećim primerima:

a) potvrdni oblik: *Zar je to rodoljublje?* (JSPR: 183), *Zar je sad važno?* (LJSS: 47), *Zar se sa takvom glavom može – misliti?* (LJSS: 11), *Zar može čovek da bude tolika zver?* (LJSS: 22), *Zar moramo i da se rugamo?* (LJSS: 69), *Zar mislite, da se tako lako kupuje sloboda?* (JSPR: 195), *Zar si spala na onog batinaša?* (LJSS: 67), *Zar se to ovde desilo?* (LJSS: 71), *No ja vidim u svakoga po jednu kokardu; zar hoćete da nosite po dve?* (JSPR: 174), *Zar biste vi odali vaše društvo?* (JSPR: 181);

b) odrični oblik: *Zar ovde ne sme naglas ni da se razmišlja?* (LJSS: 16), *Zar vi nećete?* (JSPR: 169), *Pa zar vas nije stid?* (LJSS: 67), *Zar ne vidite da je u pitanju drveni mač?* (LJSS: 15), *Zar mu nisam stisnula ruku?* (LJSS: 34), *Zar ti nisi imala druga posla, nego u mene da gledaš?* (JSPR: 191), *Zar nisi mogao ništa drugo da uradiš?* (LJSS: 66), *Zar ti je Bog zato dao toliku lepotu?* (LJSS: 67), *Zar on nije bio ovde?* (LJSS: 34), *Zar posle nećemo opet živeti zajedno?* (JSPR: 185).

2.3.2.2. Red reči u totalnim pitanjima

Red reči u tonskim pitanjima istovetan je onom koji se upotrebljava u izjavnim rečenicama (u srpskom jeziku uobičajen red reči¹⁰³ u izjavnoj rečenici je: subjekat + glagol + objekat).

Ukoliko je totalno pitanje izvedeno pomoću upitne rečce *li*, ona se u *li* pitanjima upotrebljava iza glagola u ličnom glagolskom obliku, upotrebljenom u inicijalnoj poziciji u rečenici. Subjektat može ili ne mora da bude iskazan (implicitno je sadržan u morfološkom obliku finitnog glagola), a ukoliko je iskazan, obično se upotrebljava iza glagola, odnosno, dolazi do inverzije. U sledećem primeru *li* pitanja, kako bi se subjekat dodatno istakao, upotrebljen je u inicijalnoj poziciji, ispred glagola u ličnom glagolskom obliku kome sledi upitna rečca *li*:

Zelenička: Nećaće, nećaće, zar sam dočekala, da me zmija iz ruže narodnosti ujede, da mi sunce potamni onda, kad sam mislila, da najlepše svetli?

Lepršić: Šta je vama, gospoja ujna?

Zelenička: Šta je? Ta mrska kokarda sme li dičiti srce pravog Sr-bina?

Lepršić: Ovo je zbog narodnosti, gospoja ujna. (JSPR: 195).

Iako se u *li* pitanjima upitna rečca *li* obično upotrebljava iza glagola, ona se može naći i iza drugih vrsta reči koje zauzimaju inicijalnu poziciju isticanja u emocionalno obojenim rečenicama: *Sad li će mi doći radost?*, *Istina li je da ću roditi?*, *Na sav li ćeš se zbor gnjeviti?* (prevod Starog

¹⁰³ Dok smo se, govoreći o rasporedu rečeničnih konstituenata u francuskom, služili terminom „kanonski red reči”, prilikom opisa rasporeda rečeničnih konstituenata u srpskom jeziku, govorićemo o „uobičajenom redu reči” jer je, kao što ćemo to videti u narednom poglavlju, red reči u srpskom jeziku slobodniji nego u francuskom.

zavjeta Đ. Daničića (1870), *Prva knjiga Mojsijeva*, 18, 12; 18, 13; *Četvrta knjiga Mojsijeva*, 16, 22) (Maretić 1963: 471). Ukoliko je upitna rečca *li* raspoređena iza drugih vrsta reči osim glagola¹⁰⁴, pitanjem se iskazuje čuđenje, iznenađenost, oduševljenje, prekora: *Ti li si to?*, *Ti li si to uradio?*, *Ti li to reče?!* (Mrazović, Vukadinović 2009: 495), a pravi smisao određuje se na osnovu prozodijskih karakteristika i opšteg konteksta.

Ako se, uz rečcu *li*, javljaju i neke druge enklitike, one se obavezno raspoređuju iza rečce *li*: *Sećate li se?* (DKP: 150), *Pa hoćete li se vi odreći?* (JSPR: 221), *Čujete li ih?* (DKP: 152), *O, Miloš Obiliću, čuješ li ga?* (JSPR: 182), *Jeste li ga čuli?* (JSPR: 196), *Jesi li im dala na znanje?* (JSPR: 202).

U *da li* pitanjima, *je li* pitanjima, *da* (+ neg.) pitanjima i *zar* pitanjima, složene upitne rečce *da li* i *je li*, kao i upitne rečce *da* i *zar*, obično stoje na početku rečenice.

U *da* (+ neg.) pitanjima, red reči iza upitne rečce *da* u inicijalnoj poziciji isti je kao u izjavnim rečenicama, osim uz povratne glagole gde povratna zamenica *se* dolazi odmah iza *da*, a ispred glagola u odričnom obliku kome pripada, kao u primeru koji navodi M. Stevanović: *Da se nije zapetljao s nekom...?* (D. Ćosić, *Koreni*, 1954, str. 24) (Stevanović 1989 II: 15).

2.3.2.3. Komunikativne funkcije totalnih pitanja

U našem korpusu tonska pitanja se u manjoj meri upotrebljavaju kao neutralna pitanja u kojima bi se tražila nepoznata informacija u vidu potvrdnog ili odričnog odgovora¹⁰⁵. S. Rakić, takođe, ne beleži tonska pitanja u funkciji informativnih pitanja. D. Mirić zaključuje da, „u odnosu na upitne iskaze sa strukturnim pokazateljima upitnosti, tonski iskazi u srpskom jezi-

¹⁰⁴ Upitna rečca *li* može se naći i iza upitnih reči u parcijalnim pitanjima, te tada uvodi nijansu nesigurnosti: *Kako li samo da mu to kažem?* (Mrazović, Vukadinović 2009: 495) ili neizvesnosti: *Koliku li platu ima ministar?; Gde li sam ostavio ključeve?* (Klajn 2006: 175).

¹⁰⁵ Takva pitanja A. Musić nazivao je nazivao „informativnim pitanjima” – „jer služe za informaciju onoga, koji pita”, a na njih se ne očekuje nikakav određen odgovor, odnosno, „koliko se očekuje pozitivan, toliko se očekuje i negativan” odgovor. S druge strane, on razlikuje „admirativna pitanja” – „u kojima onaj, koji pita, jasno pokazuje, kakav odgovor očekuje, i to, ako je pitanje pozitivno, negativan, ako li je pitanje negativno, pozitivan, tj. on sâm kod pozitivnoga pitanja pouzdano misli, da ono, za što pita, ne biva, a kod negativnoga, da biva”, te dodaje da se to „jasno razabira iz upitnoga tona, koji je modificiran tako, te se vidi, da se onaj, koji pita, onomu, za što pita, čudi” (Musić 1908: 140–141).

ku pokazuju veću sklonost ka izražavanju modifikovano-upitnog značenja” (Mirić 1994).

U većini slučajeva, tonska pitanja služe kao ekspresivno sredstvo kojim se iskazuje, na primer, čuđenje: *Ti nisi moj otac, Megaron? I ovo nije moja majka, Megara? Ti nemaš grbu? I nemaš rošavo lice? I nemaš zgrčenu ruku? Ni sakatu nogu?* (LJSS: 49), *Vi još sumnjate?* (JSPR: 182), *Vi se niste nimalo uplašili?* (LJSS: 24), *Sve ste ovo uspeali da uradite uz neki vaš redovan posao?* (DKP: 135); ironija: *Aaa! Ti to, što ti se muti po glavi, nazivaš mišljenje? Ti veruješ da je to, što prolazi kroz tvoju glavu, neko mišljenje?* (LJSS: 11), *Šta, i vi ste Srbin? Nije vas sramota!* (JSPR: 181); divljenje: *I ti svakoj od ovih biljčica znaš ime?* (LJSS: 64).

S. Rakić navodi da se tonska pitanja javljaju kao „pretpostavna pitanja” budući da se „obično upotrebljavaju kada govornik ima neke pretpostavke o određenoj pojavi” (*Vi ste bili u Italiji?*), a ponekad se „te pretpostavke govornika ekspliciraju pomoću sveza *dakle, prema tome, znači*, itd.” (*Vi ste, dakle, bili u Italiji?*) (Rakić 1987: 92). Ova pitanja mogu biti i „stavna pitanja” – „jer izražavaju stav za koji govornik želi da bude potvrđen ili odbačen” (Rakić 1987: 92).

U sledećim primerima ponavljaju se sagovornikove reči, u istom ili u donekle izmenjenom obliku (nemodifikovana i modifikovana eho-pitanja), uz iskazivanje čuđenja, neverice, negodovanja, ozlojeđenosti, uvređenosti u odnosu na sadržaj prethodnog iskaza ili u odnosu na izneti stav:

Smrdić: Pa gde vam je kokarda mađarska?

Šerbulić: E, on nije pridenuo ni srpsku.

Gavrilović: Ja to držim za budalaštinu.

Lepršić: Budalaštinu? Vama je narodnost budalaština?

Gavrilović: Narodnost nije budalaština; ali da čovek nije narodan, ako ne metne kokardu, to je budalaština. (JSPR: 184);

Smrdić: Znete li šta je novo?

Žutilov: Da čujemo.

Smrdić: Bila je bitka kod Pančeva; tu su Mađžari potučeni do noge. No to je ništa.

Zelenička: Ništa? Kad Srbin slavnu pobedu održi, to je ništa? O, nebo!

Smrdić: Ima važnijih novina.

Zelenička: Ništa nema važnijega od srpske pobede. (JSPR: 199);

Blagoje: Oslobođiću se i ove flaše i tebe!

*Gina: Mene možda i *oćeš – i daj Bože! – ali te flaše ne možeš nikad, ni doveka!*

Blagoje: Ne mogu? Gledaj kako ne mogu! (Baci flašu daleko u reku.) Jesi li čula kako je bućnula – buć! Pliva niz Đetinju, pa u Moravu, pa u Dunav, pa iz Dunava u Crno more, a iz Crnog mora u bestragiju! (LJSS: 57);

Luka: Možda naslov nije najbolji, ali je sigurno najistinitiji. A koliko sam razumeo Aristotela, pisac u svome zanatu ne sme praviti greške u odnosu na istinu.

Ja: Čitali ste Aristotela?

(On i Aristotel? Gledao sam ga kao priviđenje. On je, ovakav, čitao Aristotela. Ponovio sam pitanje, jer je prečutao odgovor.)

Ja: Čitali ste Aristotela?

Luka: Malo čitao, a više slušao.

Ja: Više ste slušali?

Luka: Da... što jeste – jeste.

Ja: Više ste slušali Aristotela?

(Luka me je pogledao i tiho rekao.)

Luka: Molim vas, nemojte da me vredate...

Ja: Izvinjavam se, ali...

Luka: Više sam slušao o Aristotelu. (DKP: 130–132);

Luka: Govor sam krišom snimio, u kancelariji prekucao, dva primerka dostavio, a jedan poneo kući. [...] Kod kuće sam pažljivo pročitao i konstatovao da bi vas trebalo ubiti. Jednostavno, prvi put kad se napijete, pregaziti kolima kao psa. Kao poslednje ulično pseto.

Ja: Pregaziti kao pseto?

(Posmatrao sam ga kao čudovište, a on je i dalje mirno sedeo.)

Ja: Hteli ste da me pregazite? Da me ubijete?

Luka: Da.

Ja: Šalite se, družo Luka?

*Luka: Ne. Da mi je rekao: „Gazi!” – ode ti.
Ne bi bio ni prvi ni poslednji... (DKP: 140).*

U našem korpusu zabeleženi su i primeri tonskih pitanja u kojima se traži potvrda nečega što se smatra verovatnim, očiglednim ili logičnim:

Majcen: A da li za tu predstavu imate dozvolu?

Jelisaveta: Samo kaži da nemaš ni tu dozvolu, pa ja ovog momenta dajem otkaz!

Vasilije: Ja mislim da je dovoljan naš renome!

Jelisaveta: Toga sam se i plašila!

Majcen: Znači, ni dozvolu nemate?

Vasilije: Ako vi mislite da je neka administrativna i birokratska hartijica sa nekakvim ljubičastim štembiljima i parafima važnija od našeg umetničkog renomea, ja stvarno ne znam o čemu mi ovde uopšte i razgovaramo! (LJSS: 16);

Simka (izlazi u dvorište sa prekrivenim poslužavnikom): Gino, mogu li kod tebe da sklonim srebrni escajg?

Gina: Plašiš se da ti ga ne zdipe umetnici?

Simka: Bolje da sklonim kod tebe, nego da strepim! (LJSS: 24–25);

Vasilije: Najbolje da vam otvoreno kažem... Videli ste da nam je predstava zabranjena. Poslednji dinar smo dali na zakup kafane.

Simka: Pa nećete imati para da mi platite kiriju?

Vasilije: To sam i hteo da kažem. Zato bi bilo najbolje da otputujemo odmah. (LJSS: 60);

Drobac: Ne znaš ti čime ja zarađujem lebac!

Sofija: Čime? Čekićem? Budakom? Iglom i koncem? Pekarskom lopatom?

Drobac (pokaže volujušku žilu): Evo čime!

Sofija: Ti si kočijaš?

Drobac: Batinjaš.

Sofija: Šta?

Drobac: Batinjaš... Batinjam ljude... Vežem ih na macke i batinjam... Razumiješ? Ne razumiješ! (LJSS: 65–66).

U sledećem primeru pomoću tonskog pitanja iznosi se predlog:

Blagoje: Možda bi mogla nešto časkom da umesiš?

Gina: Šta da umesim?

Blagoje: Šta bilo... pitu od jabuka! (LJSS: 52).

Totalna pitanja u koja spadaju *li* pitanja, (*li*) pitanja, *da li* pitanja i *je li* pitanja mogu imati značenje neutralnih pitanja, s tim što se (*li*) pitanja i *je li* pitanja upotrebljavaju u razgovornom jeziku (pri čemu se, kao što je već napomenuto, *je li* obično skraćuje u *je l'*)¹⁰⁶. Prema tome, pojedina pitanja možemo postaviti na bilo koji od navedena četiri načina za postavljanje neutralnih pitanja, s tim što različiti oblici nose različite stilističke odlike: *Vidaš li naše?* (DKP: 133) može glasiti i: *Vidaš naše?*¹⁰⁷, *Da li vidaš naše?*, *Je l' vidaš naše?*; *Vidite šta ih je snašlo?* (LJSS: 46) može glasiti i: *Vidite li šta ih je snašlo?*, *Da li vidite šta ih je snašlo?*, *Je l' vidite šta ih je snašlo?*; *Da li vam se tako više sviđa?* (DKP: 130), može glasiti i: *Sviđa li vam se više tako?*, *Sviđa vam se više tako?*, *Je l' vam se tako više sviđa?*; dok *Je l' se bavite nekim sportom?* (RB1-USP, 06.02.12) može biti sročeno u istom značenju i ovako: *Bavite li se nekim sportom?*, *Bavite se nekim sportom?*, *Da li se bavite nekim sportom?*

Dok *li* pitanja, (*li*) pitanja, *da li* pitanja i *je li* pitanja u potvrdnom obliku obično imaju značenje neutralnih pitanja na koja je moguće dati i potvrdan i odričan odgovor, pomoću totalnih pitanja u odričnom obliku obično se iskazuje čuđenje ili sugeriše potvrdan odgovor¹⁰⁸. U odnosu na ostale

¹⁰⁶ T. Maretić govori da se „dijalektički” (dijalekatski) upotrebljava *je li* umesto „upitnog veznika *li*”, te navodi samo jedan primer: *ja ću vidit [...]: je l' imade vukah i hajdukah [...]?* (umesto *da li imade?*, *imade li?*, *Narodne pjesme bosanske i hercegovačke*, prikupili Ivan Franjo Jukić i fra Grga Martić, 1858) (Maretić 1963: 289).

¹⁰⁷ Pitanja *Vidaš naše?*, *Bavite se nekim sportom?*, *Sviđa vam se više tako?* mogu biti upotrebljena i kao tonska pitanja, na primer u eho-pitanju, ili kao (*li*) pitanja, na primer u neutralnom pitanju, a na osnovu prozodijskih odlika i opšteg konteksta tumači se njihovo pravo značenje.

¹⁰⁸ Za *li* pitanja, T. Maretić kaže sledeće: „Veoma obični upitni veznik *li* nalazi se i u jesnim i u niječnim rečenicama; u prvom slučaju ne zna se hoće li onaj koji je pitan odgovoriti jasno ili niječno, npr. *jesi li ga vidio?*; *imate li malo hartije?* Isto znači katkad *li* i u niječnim rečenicama, npr. *nijesi li ga vidio?*; *nemate li malo hartije?* Običnije *li* u niječnim rečenicama znači isto što *zar* u isto takvim rečenicama, a *zar* kad se uzme u jesnom pitanju, očekuje se odgovor niječan i obrnuto, npr. *zar i ti to misliš?*; *zar vi ne vidite?* Ovome drugom primjeru odgovara *li* u primjerima: *nijesam li ti rekao?*; *nije li bog stvorio svijet?*” (Maretić 1963: 554).

vrste totalnih pitanja, *da li* pitanja se retko sreću u odričnom obliku, a ovaj zaključak izvodi i S. Rakić (Rakić 1987: 99). Navešćemo primer odričnog *li* pitanja na koje se očekuje potvrđan odgovor:

Lepršić: Jednim slovom: Vojvodina ima svoje sopstveno pravlenije; vojvoda postavlja činovnike – samo Srbije. Nije li to lepo?

Svi: Zaista lepo! (JSPR: 172).

Navedeno odrično *li* pitanje: *Nije li to lepo?* moglo je da bude formulirano i kao odrično *zar* pitanje: *Zar to nije lepo?*, te da se u podjednako meri na takvo pitanje očekuje potvrđan odgovor.

Rečca *zar* daje upitnoj rečenici posebnu ekspresivnu vrednost. Na takvo pitanje se često ne očekuje odgovor već se njime iskazuje čuđenje, iznenađenost, kao i negodovanje, protest:

Gina: Bože, gde li je Sekula!

Tomanija: Pa zar ti ne znaš? Da joj kažem?

Dara: Sekula ti je uhapšen! (LJSŠ: 29–30);

Majcen: [...] Ovde je protiv vas podneta gomila optužbi! Nemate ausvajs! Služite se lažnim imenima! Okupljate narod na javnom mestu! Nosite oružje! [...]

Sofija: To što vaš podnarednik, gospodine, naziva oružjem, to je obična pozorišna rekvizita!

Jelisaveta: Zar vi ne znate čime su naoružani glumci? Drvenim mačevima, kao što je ovaj, topovima od čunkova, veštačkim puškama! (LJSŠ: 13–14);

Gina: Znam da si brz na jeziku!... Piješ i lokmašiš, a ne vidiš u šta ti Sekula srlja!

Blagoje: U šta srlja?

Gina: Zar je moguće da ti baš ništa ne vidiš?

*Blagoje: Ja sam za tebe oduvek bio slepac! A najsleplji sam bio kad sam te *uzimo!*

*Gina: A *progledo si kad si potrošio miraz! (LJSŠ: 23);*

Smrdić: Šta ste se toliko s tim razgovarali?

Šerbulić: Čisto mi je sramota kazivati.

Srdić: Zar je tako zlo?

Šerbulić: Nije zlo, nego...

Smrdić: Šta je dakle?

Šerbulić: Čudna stvar. Radi se da prodamo Vojvodinu.

Smrdić: Kakav bi bio taj nevaljao čovek, koji bi svoju Vojvodinu izdao?

Šerbulić: I ja tako kažem.

Smrdić: Zar smo mi zato krv prolivali?

Šerbulić: Tako je.

Smrdić: I toliko stradali?

Šerbulić: Već to Bog jedan zna! (JSPR: 219).

Između ostalog, *zar* pitanja mogu da izraze i razne nijanse značenja: pitanje koje prerasta u uzvik (*Zar je to pravda?!; Zar je to ovde dozvoljeno?!*), čuđenje sa prekorom (*Zar se tako razgovara sa majkom?*), prekor sa primesama saveta (*Zar ne možeš doći na vreme?; Zar baš moraš toliko da pušiš?!*), čuđenje sa upozorenjem (*Zar hoćeš posao da izgubiš?*), molbu (*Zar ne bih mogla još ostati? (Pa sutra ne idem u školu)*) (Mrazović, Vukadinović 2009: 506).

Pomoću *zar* pitanja ne mogu se formulisati neutralna pitanja. Njihovom upotrebom u potvrdnom obliku obično se sugeriše odričan odgovor, a u odričnom obliku sugeriše se potvrđan odgovor:

Smrdić: *Vi ne možete potpisati.*

Šerbulić: *Zašto?*

Smrdić: *Kad niste bili u odboru. [...]*

Šerbulić: *Pa zar *bi vi mene izdali? Mi stari prijatelji!*

Smrdić: *Dobro, samo da ne okrive nas.*

Šerbulić: *Ja ću potpisati nasamo, pa posle neka traže, kad izvučem novce.* (JSPR: 220);

Šerbulić: *S Madžarima korespondirati, to baš nije lepo!*

Lepršić: *Gospoja ujna, zar tako treba?*

Žutilov: *Cudaršag¹⁰⁹! Pa još ima meni da prebacuje!*

Šerbulić: *Ja bih se stidio takovo što učiniti!* (JSPR: 224–225);

¹⁰⁹ Od mađarskog *cudarság*, u značenju „nitkovluk”, „nevaljalstvo” (JSPR: 230).

Druga građanka: Znete li vi da je rat?
Jelisaveta: Zar zato, što je rat, treba da se odreknemo i umetnosti?
Nikad! Ni po cenu života! (LJSS: 9);

Gavrilović: Žao mi je svakoga, koji strada nevino.
Smrdić: Nevino! Dakle Madžari i Švabe su nevini?
Gavrilović: Kako koji.
Smrdić: Oni zar nisu pljačkali i zla činili?
Gavrilović: Jesu, ali naši nisu gledali koji je kriv, nego koji je bogat. (JSPR: 214–215);

Luka: Zar vam ne ličim na policajca?
Ja: Ličite, ali ne govorite kao čovek koji je ceo vek proveo u policiji. (DKP: 141);

*Drobac: Nije te *stra?*
Sofija: Čega da me bude strah?
*Drobac: Ko zna ko *more iz ovog mraka da naiđe. [...]*
Sofija: Pa valjda biste me vi uzeli u zaštitu!
Drobac: Ja?
*Sofija: Zar ne *bi?*
*Drobac: *Bi. Uzeli *bi.*
Sofija: Eto vidite! I zbog čega onda da se plašim? (LJSS: 63).

S. Rakić beleži i zar pitanja upotrebljena kao „pretpostavno-eksplikativna pitanja” u kojima se pokazuje „govornikovo iznenađenje da je izraženi stav (verovatno) istinit”, te se na takva pitanja pre očekuje šire objašnjenje nego potvrđan ili odričan odgovor: *Zar si već stigao?, Zar je Hitler ostao živ?* (Rakić 1987: 106).

Oblici *da* (+ neg.) pitanja izražavaju pretpostavku, mogućnost ili verovatnoću¹¹⁰, te se na njih očekuje potvrđan odgovor:

¹¹⁰ Ova pitanja A. Musić naziva „suspikativnim pitanjima” (u kojima se nešto nagađa), te napominje da „partikula *da* može značiti *možda*”, kao u primeru: *Moj posinko, Kraljeviću Marko! Što si mi se tako ražljutio! Da ti nije nestanulo blaga?* (Srpske narodne pjesme, prikupio i objavio V. S. Karadžić, 1845, II, 429), gde se podrazumeva: *Možda*

Ja: Druže Luka, da vi niste slučajno malo pogrešili? U ovoj zgradi ima još nekoliko ljudi sa imenom Teodor...

Luka: Znam. Ali samo je jedan Teodor Teja Kraj... (DKP: 133).

R. Katičić napominje i da se „upitne čestice *zar* i *da*” mogu upotrebiti i zajedno, te, između ostalih, navodi primer iz narodne književnosti, u kome je iskazano značenje uzvičene, a ne upitne rečenice: *Zar da majka ostane i bez sina!* (V. S. Karadžić, *Narodne pripovijetke*, 1853) (Katičić 1986: 136).¹¹¹

2.3.2.4. Dopunsko pitanje

S. Rakić pitanja u kojima govornik traži potvrdu iskazanog stava naziva „tag-pitanjima” (prema engleskom terminu *question tag*, odnosno *tag question*) – a najčešće se ona „prave završnim rečicama *zar ne* i *je li*: *Ti ćeš popraviti kola, zar ne?*, *Nisi popravio kola, je li?*” (Rakić 1987: 93). Ova upitna struktura naziva se i „upitnim priveskom”, a dodaje se obično na kraju izjavne rečenice kako bi izrazila „negativnu ili pozitivnu orijentaciju” (Kristal 1988: 207). Za razliku od neutralnih pitanja, na pitanja: *Videli ste ih, zar ne?* *Videli ste ih, zar niste?* *Videli ste ih, je li?* *Videli ste ih, jel’*

ti je nestanulo blaga (Musić 1908: 170, 192). On ih tumači kao „hipotetičke rečenice, u kojima je negirana samostalna supozicija govornikova” (Musić 1908: 192). S. Rakić ovu vrstu pitanja naziva „dubioznim pitanjima”, odnosno „dubitativnim pitanjima” jer u njima govornik izražava svoju sumnju (*Da nisi bolestan?*, *Da nije pismo zatvoreno?*, *Da nisi kazao?*) (Rakić 1987: 99–100, 103). U negiranim upitnim rečenicama, konverzaciona partikula *možda* može da izrazi, sem pretpostavke, još i zabrinutost: *Da nisi možda bolesna?*, a javlja se i sa ironičnim prizvukom: *Da ne bi možda pečenih ševa?*, *Da nisi možda princ od Velsa?* (Mrazović, Vukadinović 2009: 468, 496).

¹¹¹ A. Musić deliberativna pitanja: *Da skočim u vodu, da se udavim?*, *Da se ubijem?*, *Da dignem ruku na se, da pogledam u usta strašnoj cevi?*, *Da begam u tuđ, nepoznati svet, da ogledam, ne ću li moći tamo tekar otpočeti život poštena čoveka?* (Milan Đ. Miličević, *Deset para: priča iz života u varoši*, 1881, str. 40), u zavisnosti od značenja, naziva „informativnim postulativnim pitanjima” ili „admirativnim postulativnim pitanjima”, a u njima je „u pitanje stavljena želja ili volja, uopće postulacija” (Musić 1908: 194–196). Pitanja u kojima je *zar* i *da* upotrebljeno zajedno mogu biti samo „admirativna postulativna pitanja”: *Onda dođe k Simonu Petru, i on mu reče: Gospode! zar ti moje noge da opereš?*; *Onda reče Isus Petru: zadjeni nož u nožnice. Čašu, koju mi dade otac, zar da je ne pijem?*; *A oni vikahu: uzmi, uzmi, raspni ga. Pilat im reče: zar cara vašega da razapnem?* (prevod *Novog zavjeta* V. S. Karadžića (1847), *Jevanđelje po Jovanu*, 13, 6; 18, 11; 19, 15) (Musić 1908: 219).

tako?, očekuje se potvrđan odgovor. Prema tome, pošto ova pitanja „navode” sagovornika na određenu vrstu odgovora, P. Piper takva pitanja naziva „navodećim pitanjima” (Piper u: Piper i dr. 2005: 678–679). Mi smo, za ovu vrstu pitanja, usvojili naziv „dopunska pitanja” (Mihaljević 1995: 23–25).

Navešćemo primere totalnih pitanja, iz našeg korpusa, praćenih upitnim oblikom *je li tako* (*je l' tako*), na koja se očekuje potvrđan odgovor: *Sni-manje je, dakle, trajalo skoro godinu dana, je li tako?* (RB2-K2, 02.02.12), *Ako se ne varam, profesore Matejić, vi ste mi rekli da su sedeli predstavnici različitih političkih stranaka, je li tako?* (RB1-TPP, 06.02.12), *Tu sad dobijamo prvi put... Razdvajamo stručnu maturu i opštu maturu, je li tako?* (RB1-TPP, 06.02.12), *A čak i ako se izbrišu fotografije sa Fejsbuka, svi oni, to će Nikola da objasni kao stručnjak, svi oni koji imaju adresu „url” mogu da dođu do nje, je l' tako?* (RB1-TPP, 10.02.12), *Ali, Dunja, tu onda leže i zamke, je l' tako?* (RB1-TPP, 10.02.12), *Na uboje i čireve stavljaš bokvicu, je li tako?* (LJSS: 64), *Izdajstvo se ne može trpiti. Je li tako, gospodine Gavriloviću?* (JSPR: 167).

U razgovornom jeziku, u sličnoj upotrebi, javljaju se i oblici *je l', je l' da, je l' te*. Navešćemo primere za oblik *je l' te* iz korpusa: *Molim gospo-dine Lepršiću, ovi mađarski protokoli uvedeni su od nekoliko godina, je l' te?* (JSPR: 175), *Ali da nismo u neprijateljstvu, je l' te da su vrlo učtivi?* (JSPR: 191) Sledeće pitanje postavlja se sa ironijom i izvesnom provokacijom, očekujući, na iznetu konstataciju, formalno potvrđan odgovor, a taj odgovor bi, zapravo, bio neprihvatljiv: *A koji je rodoljubac, taj može činiti što hoće, je l' te? – Rodoljubac ne može drugo raditi, nego što je rodoljubivo* (JSPR: 221). U sledećem primeru *je l' te* pre služi za najavu pitanja koje će tek uslediti: *Je l' te, molim, je li gospodin Žutilov kod kuće?* (JSPR: 194). Navedeni oblici mogu da stoje i uz parcijalna pitanja vršeći fatičku ili apelativno-vokativnu funkciju, kao u sledećem primeru koji navodi D. Mirić: *Je li, Siroče, što ne posluživaš redom?* (Dušan Kovačević, *Sveti Georgije ubiva aždahu*, 1984) (Mirić 1994).

Oblici *je l' (da) / je l' te* služe i za iskazivanje čuđenja i neverice (*Zamisli, otpustili su Marka. – Je l'?! Otkud to?; Doznali smo istinu o toj aferi. – Je l' te? Pa kako se to uopšte moglo desiti?*), a pomoću oblika *je l' da* može se sugerisati i pristanak na neku molbu (*Pomoći ćeš mi, je l' da?!*) (Mrazović, Vukadinović 2009: 494).

P. Mrazović i Z. Vukadinović uvrštavaju oblike *je l' (da) / je l' te* u „konverzacione partikule” u užem smislu (poput *ama, baš, de, dobro, e pa, eno, eto, evo, gle, (h)ajd(e), kao, neka, nema šta, vala, zar*; i tako dalje). Ove partikule dobijaju svoje značenje upotrebom u određenim govornim činovima, uz odgovarajuću intonaciju, a njihova uloga je da modifikuju, preciziraju ili dodatno ističu ilokutivnu komponentu, odnosno govornikovu nameru (Mrazović, Vukadinović 2009: 484–485).

Pored toga što se pomoću *je l' (da) / je l' te, zar ne, je l' tako*, kao i pomoću: *čujete li me?, zar nisam u pravu?, slažete li se i vi?, jesi li čula?, razumeš li me?, jesi (li) videla?*, traži slaganje sa iznetim sadržajem iskaza, pomoću navedenih oblika proverava se i da li sagovornik prati i razume ono što mu se saopštava, te oni spadaju u „kontakne signale govornika”¹¹² (Mrazović, Vukadinović 2009: 707).

2.3.2.5. Varijacija oblika totalnih pitanja

M. Stevanović zaključuje da tonska pitanja, u književnom jeziku, pojedini pisci češće ili ređe upotrebljavaju (ili ih čak, možda, uopšte i ne upotrebljavaju), te se zastupljenost ove vrste totalnih pitanja može smatrati osobinom književnog stila svakog pisca (Stevanović 1989 II: 8). P. Piper dodaje da njihova upotreba zavisi i od pragmatičkih faktora, na primer, „ako se u dijalogu želi izbeći forma naglašenijeg 'propitivanja' sagovornika” (Piper u: Piper i dr. 2005: 676). Kada je reč o zastupljenosti tonskih pitanja, D. Mirić daje statistički podatak na osnovu analize svog korpusa, koji je mahom bio sačinjen od književnih izvora (proznih i dramskih tekstova), prema kome 40,46% totalnih pitanja čine tonska pitanja, a 59,54% pitanja sa strukturnim sredstvima (upitnim rečcama) (Mirić 1994: 83)¹¹³.

Zanimljiva su, mada često neusaglašena, zapažanja o stilističkoj vrednosti i upotrebi *li* pitanja, *da li* pitanja i *je li* pitanja u istočnoj i zapad-

¹¹² U „kontakne signale govornika” spadaju i naizgled parcijalna pitanja: *šta kažete na to? šta ti misliš?*, na koja se obično očekuje iskazivanje slaganja ili neslaganja sa iznetim sadržajem iskaza, kao i naizgled totalno pitanje *znaš (li) šta?* na koje se ne očekuje odgovor, već služi kao najava iskaza koji tek treba da usledi (Mrazović, Vukadinović 2009: 707).

¹¹³ Budući da D. Mirić vrši kontrastivno poređenje upitnih iskaza u srpskom i ruskom jeziku, zanimljiv je podatak da je dominantan oblik totalnog pitanja u ruskom jeziku tonsko pitanje (prema analizama korpusa D. Mirić, čak 91,98% svih analiziranih totalnih pitanja na ruskom jeziku čine tonska pitanja).

noj varijanti srpskohrvatskog jezika¹¹⁴. Odgovarajući na pitanje „Kakva je razlika između *je li?* i *da li?*“, S. Babić zaključuje da razlike u značenju nema, budući da su oba upitna oblika sinonimna, ali je upotreba *da li* u nezavisno-upitnim rečenicama rasprostranjenija u istočnim krajevima, dok je samo *li* ili *je li* zastupljenije u zapadnim krajevima, što bi bilo potrebno, kako on kaže, potkrepiti opširnijim istraživanjima¹¹⁵. S. Babić, takođe, tvrdi da je, umesto *Da li se vedri?* ili: *Je li se vedri?*, pravilnije reći samo *Vedri li se?* (ili: *Zar se vedri?*), a umesto *Da li je nebo vedro?* bolje je reći: *Je li nebo vedro?*, te zaključuje da su takve rečenice izražajnije samim tim jer su lišene suvišnih reči (Babić 1964: 57). R. Katičić, takođe, u svojoj *Sintaksi hrvatskoga jezika* navodi da je, u *da li* pitanjima, suvišno *da*, te će se „u njegovanijem stilu uzimati samo *li*“ (Katičić 1986: 135).

Kada je reč o *je li* pitanjima, „upitna čestica *je li*“ je „nešto rjeđa od drugih i pripada više razgovornom nego književnom jeziku, ali se i u njemu javlja“ (Katičić 1986: 136), a slično se zaključuje i u *Hrvatskoj gramatici*, ali se kaže da je njena upotreba „rijetka“ (Barić i dr. 1997: 448)¹¹⁶. D. Mirić

¹¹⁴ Još su Petar Guberina i Kruno Krstić u „Razlikama između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika“ (Matica hrvatska, Zagreb, 1940, str. 43) govorili sledeće: „Srbi upotrebljavaju uvijek *da li* u upravnom govoru i neupravnom pitanju: a) *Da li je došao?*, b) *Ne znam da li je došao*. Hrvati rado prave razliku između upravnog i neupravnog pitanja, pa u upravnom pitanju upotrebljavaju *je li*, a u neupravnom *da li* ili *je li*: a) *Je li on došao?*, b) *Ne znam, da li je (je li) on došao*.“ (Hudeček, Vukojević 2007: 225). L. Hudeček i L. Vukojević delimično osporavaju navedena tvrdnje, razlikujući dva slučaja upotrebe *da li* pitanja u hrvatskom jeziku, u kojima:

1) *da li* pitanja mogu se zameniti sa *li* pitanjima (npr. *Da li radiš?* = *Radiš li?*), te se u tom slučaju *da li* pitanja smatraju odlikom „razgovornog funkcionalnog stila hrvatskoga standardnoga jezika“, a *li* pitanja spadaju u „općeobvezatni hrvatski standardni jezik“;

2) *da li* pitanja ne mogu se zameniti sa *li* pitanjima (*da li* u eliptičnim alternativnim pitanjima, npr. *Koja je haljina ljepša, da li crvena ili plava?*; *da li da* + prezent, npr. *Da li da odem po kruh?*; *da li* + infinitiv, npr. *Da li se pobuniti ili čekati?*), te se u tom slučaju smatraju odlikom „općeobvezatnog hrvatskog standardnog jezika“ (Hudeček, Vukojević 2007: 224–233).

¹¹⁵ Ričard L. Lid (Richard L. Leed), proučavajući intonaciju u srpskohrvatskim totalnim pitanjima, dolazi do zaključka da ne postoji strogo razgraničenje u upotrebi upitnih oblika u istočnoj i zapadnoj varijanti srpskohrvatskog jezika, ali neosporno postoji sklonost, u istočnoj varijanti, ka upotrebi *da li* pitanja uz intonaciju izjavnih rečenica, dok u zapadnoj varijanti postoji sklonost ka upotrebi *li* pitanja i tonskih pitanja (Leed 1968: 331).

¹¹⁶ L. Hudeček i L. Vukojević, s jedne strane, govore o „zastarjeloj čestičnoj skupini“ *je li, je l', jel'* koja je potvrđena u starijim izvorima (*Je li se kaješ za sve grijehe svoje?*,

zaključuje da je „upotreba konstrukcije *je li (je l')* karakteristična za razgovorni jezik i književnoumetničke tekstove sa takvom stilizacijom” (Mirić 1994).

Prema tumačenju S. Rakića, razlika između *da li* pitanja i *li* pitanja je uglavnom stilistička: *da li* pitanja imaju izraženiji zvanični prizvuk u odnosu na *li* pitanja, te iako se i jedna i druga vrsta totalnih pitanja javlja u svakodnevnom govoru, neka *da li* pitanja mogu da zvuče suviše formalno u običnom razgovoru budući da pitanju daju „naglašen, izričit karakter” (na primer, S. Rakić objašnjava da su s modalnim glagolima običnija *li* pitanja: *Hoćeš li da ideš u bioskop?* nego *da li* pitanja: *Da li hoćeš da ideš u bioskop?*) (Rakić 1987: 98–99).¹¹⁷ S. Rakić svoju tezu potkrepljuje zapažanjem da se *da li* pitanja češće javljaju u kvizovima i upitnicima, a *li* pitanja se češće javljaju u običnom govoru (Rakić 1987: 97). U prilog njegovoj tezi ide i shvatanje D. Mirić da „dok je upotreba partikule *li* stilski nemarkirana, za složenu partikulu (*da li*) može se ustanoviti tendencija upotrebe u oficijelnoj situaciji, kao forme kojoj se daje prednost iz razloga učtivosti, što ilustruju i primjeri iz intervjuja” (Mirić 1994).

U našem korpusu radijskog jezika, sastavljenom od šestočasovnih podkasta emisija Radio Beograda (videti Dodatak 2), zabeleženo je ukupno 96 totalnih pitanja, među kojima ubedljivo preovladavaju *da li* pitanja sa 45 % od ukupno svih totalnih pitanja, zatim slede *je li* pitanja 20%, *li* pitanja 17%, tonska pitanja 14% i (*li*) pitanja 4% (nisu zabeležena *da* (+ neg.) pitanja i *zar* pitanja). Ovi podaci znatno se razlikuju od podataka dobijenih

Antun Kanižlić, 1699–1777), ali više ne pripada „suvremenom hrvatskom standardnom jeziku”, a, sa druge strane, govore o „razgovornoj čestičnoj skupini” *je li, je l' (Je li radiš?)* koja je veoma zastupljena u „razgovornom stilu”, ali ne pripada „standardnomu jeziku”, te potom navode brojne primere upotrebe nepstandardnih *je li* pitanja, preuzetih mahom iz intervjuja objavljenih u *Vjesniku*. Međutim, oni u „razgovorni funkcionalni stil hrvatskoga standardnoga jezika” ubrajaju *je li, je l', jelda* kao dopunsko pitanje (*Stići ćemo na vrijeme, je li / jelda?*) i poštapalicu (*I sad tebe, je li / jelda, zanima moj odgovor*), dok *jel' i jel'te* u ulozu dopunskog pitanja (*Stići ćemo na vrijeme, jel' / jel'te?*) i poštapalice (*I sad tebe, je l' / jelte, zanima moj odgovor*) ubrajaju u „razgovorni stil koji ne pripada standardnomu jeziku” (Hudeček, Vukojević 2007: 221–222, 233).

¹¹⁷ Prema našem shvatanju, kada je reč o razlikovanju *da li* pitanja i *li* pitanja, u primerima koje navodi S. Rakić, „formalan, izričit karakter pitanja” u srpskom jeziku pre će zavistiti od prozodijskih elemenata nego od sintaksičkog oblika pitanja. Izričito neformalni karakter bio bi izražen pomoću (*li*) pitanja: (*H*)oćeš u bioskop?

analizom upitnih rečenica u pojedinim dramskim tekstovima u kojima se podražava razgovorni jezik, kao što je to slučaj u pozorišnim komadima Ljubomira Simovića, *Putujuće pozorište Šopalović* (1986) i D. Kovačevića, *Profesionalac* (1989). U prvom slučaju, *da li* pitanja su, od ukupno 229 totalnih pitanja, zastupljena u 7% slučajeva, a u drugom slučaju, *da li* pitanja su, od ukupno 107 totalnih pitanja, zastupljena u svega 4% slučajeva. U prvom slučaju najbrojnija su tonska pitanja (29%) i *li* pitanja (28%), a u drugom slučaju, ubedljivo najbrojnija su tonska pitanja (74%) koja se najčešće javljaju u vidu eho-pitanja, iza čega slede *li* pitanja (20%).

Na osnovu rezultata dobijenih analizom totalnih pitanja u našem korpusu, mogli bismo zaključiti da *da li* pitanja preovladavaju kao upitni oblik za iskazivanje formalnih neutralnih pitanja, koja su naročito zastupljena u radio-emisijama. Međutim, u korpusu radio-emisija, pod uticajem sve većeg prodora razgovornog jezika u medije, značajno mesto zauzima i upitni oblik *je li* pitanja, koji je nedovoljno zastupljen u deskriptivnoj gramatičkoj literaturi istočne varijante srpskohrvatskog jezika. U dramskim tekstovima, u značajnijoj meri su zastupljena pitanja koja pre služe za iskazivanje drugih komunikativnih funkcija osim traženja nepoznate informacije, a među njima se naročito ističu tonska pitanja koja vrše ekspresivnu i sugestivnu komunikativnu funkciju.

2.3.3. *Parcijalno pitanje*

U srpskom jeziku uobičajeno je da se parcijalno pitanje gradi uz pomoć upitne reči (upitna zamenica ili upitni prilog) koja zauzima inicijalnu poziciju u rečenici. U nastavku ćemo navesti primere parcijalnih pitanja iz našeg korpusa, uglavnom upotrebljenih u svom osnovnom značenju¹¹⁸.

¹¹⁸ Zadržaćemo se samo na osnovnom značenju upitnih reči, te nećemo posebno navoditi priloške izraze (npr. *koliko dugo*, *kako dugo* u upitno-temporalnom značenju) i predložko-padežne konstrukcije (npr. *zbog čega* u upitno-kauzalnom značenju), kao ni polifunkcionalnost pojedinih upitnih priloga (npr. upitni prilog *kako* služi za upitno-kvalifikativno značenje, ali i za izražavanje uzročnog značenja u admirativnom pitanju: *Izišavši pak car da vidi goste ugleda ondje čovjeka neobučena u svadbeno ruho. I reče mu: prijatelju! kako si došao amo bez svadbenoga ruha? a on oćutje* (prevod *Novog zavjeta* V. S. Karadžića (1847), *Jevanđelje po Mateju*, 22, 11–12) (Musić 1910: 180–181) – osim toga, *kako* služi i za izražavanje sumnje, nerazumevanja, neslaganja sa stavom adresata, negacije mogućnosti, deliberativno značenje, i drugo (Mirić 1994: 275)). Naime, koliko

2.3.3.1. Oblici parcijalnih pitanja

2.3.3.1.1. Parcijalna pitanja sa upitnim zamenicama

Parcijalna pitanja mogu biti izvedena pomoću zamenica koje se po funkciji dele na imeničke i pridevske.

Imeničke zamenice spadaju u samostalne reči (poput imenica), a dele se po vrsti, između ostalog, na upitno-odnosne zamenice¹¹⁹ za lica *ko (tko)* i nežive pojmove *šta (što)*¹²⁰.

Pridevske zamenice nisu samostalne reči, već spadaju u kategoriju odredbenih (zavisnih) reči (poput prideva) koje imaju oblike za sva tri roda (muški, ženski i srednji) i za oba broja (jedinu i množinu). Pridevske zamenice se, između ostalog, dele na upitno-odnosne zamenice¹²¹ pomoću kojih se postavlja pitanje o licima i neživim pojmovima (*koji, koja, koje*), pripadanju i poreklu (*čiji, čija, čije*), osobinama (*kakav, kakva, kakvo*), veličini ili količini (*koliki, kolika, koliko*). Sve upitno-odnosne zamenice, kako imeničke tako i pridevske, kao što im ime kaže, upotrebljavaju se i u upitnim i u odnosnim rečenicama.

Zajedničko imeničkim i pridevskim upitnim zamenicama jeste to da se menjaju po padežima. Kao i kod prideva, nominativ i akuzativ muškog roda svih pridevskih upitnih zamenica uz *dva, tri, četiri* ili *oba* imaće oblik

god da bi semantička analiza sredstava za iskazivanje parcijalnih pitanja bila zanimljiva, naročito u pogledu kontrastiranja francuskog i srpskog jezika, ona bi prevazilazila okvire zadatog cilja našeg rada.

¹¹⁹ Pored pobrojanih, u imeničke zamenice spadaju i lične zamenice (*ja, ti, on, ona, ono*, itd.), lična zamenica za svako lice (*sebe, se*), neodređene zamenice složene sa *ko* i *šta* (*neko, netko, nešto, nešta*), odrične zamenice složene sa *ko* i *šta* (*niko, nitko, ništa*), opšte zamenice složene sa *ko* i *šta* (*svako, svatko, svašta; ma ko, ma tko, ma šta, ma što; bilo ko, bilo tko, bilo šta, bilo što*).

¹²⁰ Dok je jasno razgraničena upotreba imeničkih upitno-odnosnih zamenica: na lica (*ko / tko*) i na nežive pojmove (*šta / što*), ova upotreba nije jasno razgraničena kada su u pitanju životinje, te se tako za neku životinju pita: *Šta je to?*, ali se, na primer, kaže: *Kome si dao seno?* – *Konju*. (a ne: *#Čemu si dao seno?*) (Piper u: Piper i dr. 2005: 672).

¹²¹ Pored pobrojanih, u pridevske zamenice spadaju i prisvojne zamenice (*moj, moja, moje; tvoj, tvoja, tvoje; njegov, njegova, njegovo*, itd.), pokazne zamenice (*ovaj, ova, ovo; onaj, ona, ono; taj, ta, to*, itd.), neodređene zamenice (*neki, neka, neko; nekakav, nekakva, nekakvo*, itd.), odrične zamenice (*nikoji, nikoja, nikoje; nikakav, nikakva, nikakvo*, itd.) i opšte ili određene zamenice (*svaki, svaka, svako; ma koji, ma koja, ma koje; bilo koji, bilo koja, bilo koje*).

dvojine na *-a*: *Čija tri prsta?*, *Kakva četiri brata?*, *Koja dva prozora si razbio?* (Klajn 2006: 89).

Navešćemo najpre primere iz našeg korpusa za imeničku upitnu zamenicu za lica *ko*: *Ko pravi ovde nered?* (LJSS: 10), *Ko sme dirnuti u narodnu zenicu?* (JSPR: 206), *Ko još zabranjuje narodu čitati i pisati?* (JSPR: 197), *A zbog koga dolazi?* (DKP: 131), *Kom ne treba Vojvodina?* (JSPR: 225), *A kome ste je predali?* (DKP: 130), *Kome ona može da se obrati?*, *Kome mi možemo da se žalimo?* (RB1-USP, 21.02.2012), *Ama koga se odričem?* (LJSS: 48), *A koga najčešće viđaš?* (DKP: 133), *Muža varaš sa Sekulom, Sekulu sa glumcem. A s kim ćeš sutra glumca prevariti?* (LJSS: 48), *Pred kim da me je stid?* (LJSS: 67), *O kome pričate?* (LJSS: 71).

U složenim glagolskim oblicima, slaganje glagolskog prideva radnog je u muškom rodu: *Ko ti je dao to?* (JSPR: 169), *Ko je to video?* (JSPR: 213), *Ko me je spasao?* (DKP: 145), *Ko je na tu veliku misao došao, dostojnu velikoga Dušana?* (JSPR: 178), *Ko ti je *kazo da *spuštiš ruke?* (LJSS: 11), *Ko je u koga pucao?* (LJSS: 30).

U nastavku navodimo primere imeničke upitne zamenice *šta* „za predmet ili bilo šta osim lica u funkciji subjekta” (Stevanović II 1989: 10): *Šta je to?* (JSPR: 168), *Šta gledaš tamo?* (LJSS: 50), *Ali šta će svet reći?* (JSPR: 218), *Šta ste za narod učinili?* (JSPR: 205), *A šta bi radili?* (JSPR: 217), *Čega da me bude strah?* (LJSS: 63), *Iz čega da puca go čovek?* (LJSS: 71), *A od čega je umro?* (DKP: 138), *Zbog čega mi se mešate u život ceo dan?* (LJSS: 48), *Po čemu da se orijentišem?* (LJSS: 49), *U šta srlja?* (LJSS: 23), *Na šta vi odvajate tih sat, sat i po?* (RB202-L, 26.02.12), *O čemu vi to govorite?* (LJSS: 67), *O čemu su te „Besede”, družu Luka?* (DKP: 139).

U složenim glagolskim oblicima, slaganje glagolskog prideva radnog je u srednjem rodu: *Šta je bilo, Marta?* (DKP: 161), *Šta se desilo?* (DKP: 161), *Šta li je to moglo da puca?* (LJSS: 25), *Šta ga je onda moglo odmamiti od Sekule?* (LJSS: 56), *A šta se to onda promenilo od decembra kada smo isto očekivali kandidaturu?* (RB1-USP, 02.03.12), *Šta bi za Srbiju značilo predsedavanje Generalnom skupštinom?* (RB1-USP, 02.03.12).

Navešćemo i primere parcijalnih pitanja izvedenih pomoću pridevske upitne zamenice *koji, koja, koje*: *Koji strani jezik govorite?* (RB1-TPP, 01.02.12), *Koja je vaša omiljena bajka?* (RB202-L, 26.02.12), *Koji su bili*

razlozi zbog kojih su baš tebe odabrali da budeš reditelj te serije? (RB2-K2, 02.02.12), Koji su faktori rizika za promenu kože? (RB1-USP, 06.02.12), Koje vam strane reči najviše smetaju u našem jeziku? (RB1-TPP, 01.02.12), A koje su to moje „problematične” knjige? (DKP: 139), Koju ono ulogu rešava u nacionalnom kontekstu? (RB1-TPP, 06.02.12), Koju sliku da skinem? (DKP: 147), Na koju masku misliš: na masku glumca, ili na masku ludaka? (LJSŠ: 75), Nameće se pitanje da li će ovo uticati na odnos dve zemlje i na koji način? (RB1-USP, 02.03.12), Sa kojim znanjem nam izlaze deca? (RB1-TPP, 06.02.12), U kojim slučajevima treba uklanjati mladeže, a u kojim ne? (RB1-USP, 06.02.12).

U genitivu, dativu i akuzativu jednine muškog i srednjeg roda, umesto punih oblika *kojeg(a)*, *kojem(u)*, moguće je upotrebiti i sažete oblike *kog(a)*, *kom(e)*, te ćemo ovde navesti primer za skraćeni oblik dativa jednine srednjeg roda: *Kao po kom pravu predsedatelj nešto više znači, nego drugi članovi?* (JSPR: 203).

U našem korpusu zabeležena su samo dva primera pridevske upitne zamenice *čiji*, *čija*, *čije*: *Čiji je to sud?* (RB1-USP, 21.02.12), *Čije su ovo knjige?* (LJSŠ: 137).

U nastavku izdvajamo, iz našeg korpusa, sledeće primere parcijalnih pitanja koji se grade pomoću pridevske upitne zamenice *kakav*, *kakva*, *kakvo*: *Kakav osećaj tu imate?* (RB1-USP, 21.02.12), *Kakav vi utisak imate?* (RB1-USP, 21.02.12), *Kakva je boja srpska?* (JSPR: 175), *Kakva je to vika?* (JSPR: 224), *Kakva je sadašnja mlada generacija kao generacija?* (RB202-L, 26.02.12), *Mladi nekada i mladi sada, kakva je, kolika je razlika?* (RB202-L, 26.02.12), *Dobro, a kakvo ja to očekujem obrazovanje?* (RB1-TPP, 06.02.12), *Uzmite sredotočno pravlenije, koje je ovih dana ustanovljeno: kakvi su činovnici?* (JSPR: 207), *Kakve su reakcije?* (RB2-K2, 02.02.12), *Kakva su to nova zanimanja?* (RB1-TPP, 01.02.12), *A, kakve ja veze imam sa njima?* (DKP: 157), *O kakvoj vi to ribi govorite?* (LJSŠ: 38).

Pridevska upitna zamenica *kakav*, *kakva*, *kakvo* služi prvenstveno za postavljanje pitanja o osobini: *U kakvom je stanju ranjenik?*, ali često ima isto značenje kao *koji*, *koja*, *koje*: *Kakav se to skandal dogodio?* (Klajn 2006: 89).

U našem korpusu zabeležen je jedan primer upotrebe pridevske upitne zamenice *koliki*, *kolika*, *koliko*: *Mladi nekada i mladi sada, kakva je, kolika je razlika?* (RB202-L, 26.02.12).

D. Mirić primećuje da se u savremenom srpskom jeziku ređe upotrebljavaju oblici u množini *koliki*, *kolike*, *kolika*, te da se umesto njih radije upotrebljava upitni prilog *koliko*, na primer: umesto *Kolike si knjige uzela?* kaže se *Koliko si knjiga uzela?* (Mirić 1994).

2.3.3.1.2. Parcijalna pitanja sa upitnim prilogima

Kao što je napomenuto, u upitne priloge spadaju oblici za mesto (*gde* (*gdje*), *kud(a)*, *kamo*, *otkud(a)*, *odakle*, *dokle*), vreme (*kad(a)*, *od kada* / *otkad(a)*, *do kada* / *dokad(a)*¹²², *dokle*), način (*kako*), količinu (*koliko*), uzrok (*zašto*).

U upitne priloge za mesto spada najveći broj oblika među kojima se naročito često upotrebljava oblik *gde* (*gdje*): *Gde se ja nalazim?* (LJSS: 48), *Pa dobro, Blagoje, gde si ti dosad?* (LJSS: 22), *Gde je barjak?* (JSPR: 211), *A gde je, u stvari, granica između života i pozorišta?* (LJSS: 40), *Gde je moja knjiga?! Gde je knjiga?!* (DKP: 155), *Gde smo negde najslabiji? Gde najčešće nasedamo, da tako kažem?* (RB1-TPP, 10.02.12), *Gde su moje nenapisane knjige?* (DKP: 129), *Gde su barikade?* (JSPR: 210), *Pa gde su ti doktori?* (JSPR: 215), *Gde si sve to naučio?* (LJSS: 64), *A gde ste igrali pre nego što ste došli kod nas?* (LJSS: 24), *Gde ćeš sad opet?* (LJSS: 27).

U našem korpusu zabeležene su dijalekatske varijante ovog upitnog priloga, *gdi*: *Gdi je taj odbor?* (JSPR: 210)¹²³ i *đe*: *Đe mi je žila?* (LJSS: 31).

Izdvajamo i sledeće primere parcijalnih pitanja koji su izvedeni pomoću upitnog priloga za mesto *kud(a)*: *Kud sam ja pristao?* (JSPR: 211), *Kuda ide strategija?* (RB1-TPP, 06.02.12), *Kud se dede Lepršić?* (JSPR: 218), *Kud znamo bežati?* (JSPR: 210), *Kud se znamo okrenuti?* (JSPR: 211), *Kuda nas vodite?* (LJSS: 11), *Kud zaista želite da idete?* (RB1-TPP, 06.02.12), *Za Boga, kud ćemo sad?* (JSPR: 209), *I kud ćete sad?* (LJSS: 78),

¹²² Pravilno je pisati *od kada* / *otkad*, *otkada*, kao i *do kada* / *dokad*, *dokada* (u zavisnosti od toga da li se posebno naglašava prilog *kada*), ali je ispravno pisati samo *otkud*, *otkuda*, i *otkako* (Pešikan i dr. 2010: 95, 97, 402, 304).

¹²³ Iako nije posebno zabeležena u našem korpusu, u srpskom jeziku se upotrebljava i dijalekatska varijanta *di* u kojoj dolazi do redukcije inicijalne suglasničke grupe.

Kuda treba naša zemlja, kojim putem da krene do 2020. godine da bi negde drugde stigla nešto kasnije? (RB1-TPP, 06.02.12).

U našem korpusu nije zabeležen oblik parcijalnog pitanja uz upitni prilog *kamo* koji je češće u upotrebi u zapadnoj varijanti srpskohrvatskog jezika, dok je u istočnoj varijanti srpskohrvatskog jezika značenje ovog upitnog priloga obuhvaćeno upitnim prilogom *kuda*.

Upitni prilog za mesto *otkud(a)* ne sreće se u našem korpusu u svom osnovnom, već u svom uzročnom značenju, uz primese čuđenja i iznenađenosti: *Vi ste dobar poznavalac diplomatije, poznavalac odnosa među državama – upravo zato htela bih da popričamo o stvarima koje su se dogodile u samom finišu ovog briselskog najnovijeg sastanka. Kao neprijatan tuš, delovalo je istupanje Rumunije koja je pokušala da blokira odluku ministara, uz primedbu da se ne poštuju prava rumunske manjine. Otkud to?* (RB1-USP, 02.03.12). Slične primere srećemo i „u iskazima sa komunikativnim ciljem identifikacije 'porekla' nekog stanja, posesivnog odnosa ili znanja kao objekta pitanja” (Mirić 1994), i to kako uz upitni prilog *otkud(a)*: *Otkud ja da znam?* (LJSŠ: 46), *Otkud ti znaš kako mi je?* (LJSŠ: 29), *Otkud onda znaš sva ta imena?* (LJSŠ: 64), *I otkud znaš šta se čime leči?* (LJSŠ: 64), *Otkud vam takva mašta?* (LJSŠ: 63), *Otkud toliki novci?* (JSPR: 220), tako i uz upitni prilog *odakle*: *Odakle vam, onda, pravo da me svojatate sa njima?* (DKP: 157), *Odakle oni znaju za vaša interesovanja?* (RB1-TPP, 10.02.12).

U našem korpusu zabeležen je jedan primer upotrebe upitnog priloga za mesto *odakle* u svom osnovnom značenju: *A odakle ste vi?* (RB1-USP, 06.02.12).

Navodimo i nekoliko primera parcijalnih pitanja izvedenih pomoću upitnog priloga za vreme *kad(a)*: *Kad da ti kažem?* (LJSŠ: 27), *A kad da razvijem kore?* (LJSŠ: 52), *A kad se to pojavi? Leti, zimi?* (RB1-USP, 06.02.12), *Kada očekujete da bismo mogli da je dobijemo?* (RB1-USP, 02.03.12), *Kad sam mu dao?* (LJSŠ: 12), *Kad sam vam rekao?* (DKP: 159), *A kad, kad sam pisao?* (DKP: 160), *Kad si pre i njega stigla da prigriš?* (LJSŠ: 48), *Kad je rekao?* (LJSŠ: 74), *Kad je Srbin nosio bradu?* (JSPR: 204), *A kad ste vi došli?* (JSPR: 214), *Šta kažu, kad će deliti kupovne knjižice?* (LJSŠ: 71).

Zabeležen je jedan primer upotrebe upitnog priloga za vreme *od kada / otkad(a)*: *A od kad ste taksista? Od kada ste taksista?* (DKP: 156).

U našem korpusu nije zabeležena upotreba upitnog priloga za vreme *do kada / dokad(a)*, koji i u korpusu D. Mirić pokazuje znatno ređu upotrebu u odnosu na upitni prilog *dokle*, koji se upotrebljava u vremenskom značenju, a čije je primarno značenje spacijalno.

Posebno izdvajamo i primere parcijalnih pitanja koji su izvedeni pomoću upitnog priloga za vreme *dokle*: *Dokle mislite da se svađate? Dok Drobac ne izmakne?* (LJSS: 58), *Dokle ćemo trpiti, da nam deca budu Pište i Janoši?* (JSPR: 175).

Navešćemo i primere parcijalnih pitanja koji su izvedeni pomoću upitnog priloga za način *kako* u svom osnovnom značenju: *Kako ih poznaješ i razlikuješ po mraku?* (LJSS: 64), *Kako vam je ćerka?* (DKP: 130), *To, s tobom i Sekulom... kako se desilo?* (LJSS: 48), *Kako hladnoća utiče na kožu, na izložene delove tela, i kako da se zaštitimo?* (RB1-USP, 06.02.12), *Kako se to može lečiti?* (RB1-USP, 06.02.12), *Dobro večer, kako ste?* (RB1-USP, 06.02.12), *Izvinite, kako se vi zovete?* (DKP: 133), *Kako se zovu oni opisi između razgovora?* (DKP: 160), *Kako ste me pronašli, kad niste ništa videli?* (DKP: 145), *Kako biste vi sebe zapravo predstavili?* (RB202-L, 26.02.12).

U našem korpusu zabeleženi su i primeri parcijalnih pitanja koji su izvedeni pomoću upitnog priloga za količinu *koliko*: *Koliko sam zagrabio?* (JSPR: 213), *Koliko ima godina?* (LJSS: 46), **Kol'ko prosečni Japanac pojede ribe u toku svog prosečnog života?* (RB1-TPP, 06.02.12)¹²⁴, **Koliko može da ima sati?* (LJSS: 59), *Koliko je ta tema zastupljena na vašem sajtu?* (RB1-USP, 21.02.12), *A koliko uspevate da probudite tu vrstu empatije?* (RB1-TPP, 10.02.12), *Koliko je eksperata radilo, profesore Matejiću?* (RB1-TPP, 06.02.12), *Nek mu se sekvestira imanje, koliko će izgubiti?* (JSPR: 201), *Koliko će trajati javna rasprava?* (RB1-TPP, 06.02.12), *Iz *kolko voda ispiraš?* (LJSS: 27).

¹²⁴ U radio-emisijama, sinkopu samoglasnika *i* u upitnom prilogu *koliko* beležili smo apostrofom (*kol'ko*), mada je u književnim delima koja čine deo našeg korpusa zadržana samo grafija *kolko*.

Najzad, navodimo i primere parcijalnih pitanja uz *zašto*¹²⁵, osnovni oblik upitnog priloga za uzrok: *A zašto te to toliko čudi?* (DKP: 156), *Zašto misliš da je on odgovoran?* (LJSS: 14), *Kad ti znaš kako bi trebalo igrati grofa, zašto ti ne uzmeš njegovu ulogu?* (LJSS: 35), *Srbin ima dovoljno cveća u svome vertu, zašto da od drugih ukrase traži?* (JSPR: 176), *Zašto nam je sad ovako?* (RB1-USP, 06.02.12), *Zašto to toliko obavijamo tajanstvenošću?* (RB1-USP, 21.02.12), *Pa zašto nam ne kažete šta je novo?* (JSPR: 222), *Zašto su je uhapsili?* (DKP: 142), *Pa zašto ste njih onako falili, a naš narod kudili?* (JSPR: 188), *Kad može srpski vojvoda, zašto ne bismo i mi?* (JSPR: 198), *Zašto bismo govorili „stejdz“?* (RB1-TPP, 01.02.12), *Zašto bi neki ludak bio moj rođak?* (DKP: 132).

U razgovornom jeziku upotrebljava se i skraćeni oblik upitnog priloga *zašto*, odnosno oblik *što* u istom kauzalnom značenju: *Što pitaš?* (LJSS: 72), *Što nećeš da mi kažeš kakvu akciju?* (LJSS: 12), *Što ne gledaš *đe staješ?* (LJSS: 63), *Što vređaš travku?* (LJSS: 64), *U Karlovcima bila je skupština. Izabrali su patrijarha i vojvodu. – Što ne vičete „živeli“?* (JSPR: 181), *Što ne protestiraju?* (JSPR: 217), *Pa što si onda dolazila, kad ne možeš?* (LJSS: 72), *Ej, a što si bio na tom sajtu?* (RB1-TPP, 10.02.12).

U manjoj meri, upotrebljava se u kauzalnom značenju i oblik *šta*: *E, šta se vi opet ljutite?* (JSPR: 204), *Šta se ljutim?* (JSPR: 205), *Pa, šta ste skrstili ruke?* (JSPR: 210), *Šta se ne spremate?* (JSPR: 210). Prema tumačenju D. Mirić, upotreba oblika *šta* za izražavanje upitno-uzročnog znače-

¹²⁵ U komadu „Rodoljupci“ Jovana Sterije Popovića, koji čini deo našeg korpusa, *zašto* srećemo i u arhaičnoj upotrebi u značenju „zato što“:

Gavrilović: [...] Boja je za narod odlični znak, kao i za čoveka haljina. Ali ja bogme zbog haljine neću se tući ni poginuti.

Leprčić: Zašto nemate čuvstva za narodnost.

Gavrilović: Može biti. Ja držim sreću narodnu u jeziku i zakonu, u veličini i napretku, a ne u kokardama i bojama. (JSPR: 188);

Gavrilović: Više je Nađ uvažavao naš narod, nego vi, kao Srbli.

Leprčić: Dabogme, zašto se boji. A zašto ne spominje naše privilegije? Čekajte samo, dokle ih zaokupe graničari, pa će tražiti i on Tunguziju. (JSPR: 188);

Gavrilović: Tako govoriti kao vi, to je retkost kod ženskih.

Zelenička: Zašto svaka ne oseća, šta je nacionalni ponos. (JSPR: 195).

nja obično je praćeno negativnim emocijama i izražavanjem nezadovoljstva (Mirić 1994).

U našem korpusu zabeleženo je nekoliko primera parcijalnih pitanja u kojima je iza upitnih reči upotrebljena upitna rečca *li*: *Ako hapsite ljude zbog drvenih mačeva, na kojima jedino može da se isprži jaje ili skuva čaj — naravno, pod uslovom da imate jaje ili čaj — šta li tek radite sa onima koji imaju prave puške, i prave bombe?* (LJSŠ: 15–16), *Bože, šta li to puca?* (LJSŠ: 24), *Šta li je to moglo da puca?* (LJSŠ: 25), *Gde li se samo od greha sačuvaše, da mi je znati?* (DKP: 157). Ova pitanja su po pravilu retorska.

2.3.3.2. Red reči u parcijalnim pitanjima

U srpskom jeziku u parcijalnim pitanjima uobičajeno je da upitna reč stoji na početku rečenice, te su takve gotovo sve upitne rečenice zabeležene u našem korpusu, uz retke izuzetke.

U njima je karakteristična češća upotreba inverzije, odnosno stavljanje tematskog subjekta iza glagola koji dolazi u medijalnu poziciju (Popović 2004: 149): *Šta kaže devojka?* (JSPR: 218), *Šta znači ova „strategija“?* (RB1-TPP, 06.02.12), *Šta hoće „strategija“?* (RB1-TPP, 06.02.12), *Kuda ide „strategija“?* (RB1-TPP, 06.02.12), *Šta bi od svega navedenog razumela nečija baka?* (RB1-TPP, 01.02.12), *Kad može srpski vojvoda, zašto ne bismo i mi?* (JSPR: 198), *Kako izgleda obrazovni sistem u celini?* (RB1-TPP, 06.02.12), *Gde rade otac i sin Krkobabići?* (RB1-USP, 21.02.12).

Međutim, moguće je i zadržati raspored u kome subjekat dolazi ispred glagola: *Šta „strategija obrazovanja i vaspitanja“ predočava?* (RB1-TPP, 06.02.12), *Šta obrazovanje može da uradi, šta bi moglo da uradi ako se pokaže dovoljno svesti i osetljivosti za važnost obrazovanja za razvoj Srbije?* (RB1-TPP, 06.02.12), *Šta oni tu zapravo traže?* (RB1-TPP, 01.02.12), *Šta vi očekujete?* (RB1-USP, 02.03.12), *Na šta vi odvajate tih sat, sat i po?* (RB202-L, 26.02.12), *Kome ona može da se obrati?* (RB1-USP, 21.02.12), *Kome mi možemo da se žalimo?* (RB1-USP, 21.02.12), *Kako vi uspete sve to da organizujete?* (RB202-L, 26.02.12).

U izvesnim slučajevima, upitnoj reči može da prethodi neki tematski ili uvodni član (sem glagola), „pri čemu se intenzifikuje njegova informativna funkcija” (Popović 2004: 242): *Mladi nekada i mladi sada, kakva je,*

kolika je razlika? (RB202-L, 26.02.12), *To s tobom i Sekulom... kako se desilo?* (LJSS: 48).

Kao što primećuje Lj. Popović, ovakvo izdvajanje obično je praćeno kontrastiranjem izdvojenog člana:

Gavrilović: Ja držim sreću narodnu u jeziku i zakonu, u veličini i napretku, a ne u kokardama i bojama. Ove, kako su danas izabrali, tako se mogu sutra promeniti, pa niko neće osetiti nikakvu štetu.

Šerbulić: Da se manemo toga: nego kažite, mi šta ćemo raditi, kad dođu soldati?

Gavrilović: Daćemo im kvartir i hranićemo ih. Šta znamo? (JSPR: 184–185).

Ponekad se upitna reč može naći u finalnoj poziciji, i to tako da se nadovezuje na prethodni kontekst: *Narod se tukao i krv prolivao, pa zašto?* (JSPR: 206). Slične primere navodi i Lj. Popović: *Bio je sluga. Služio je kome? Nauci? Koješta.* (Jovan Popović, *Reda mora da bude*, 1932), „*Kakav je ovo život*”, *pričale su*, „*pasji. Čuvaš poštenje, za koga?*” (Novak Simić, *Brkići iz Bara*, 1947) (Popović 2004: 252). U ovim primerima, „finalna pozicija odgovara poziciji koju bi u analognoj neupitnoj rečenici zauzimao rečenični fokus, a to je baš onaj rečenični član čije se sadržine tiče pitanje”, te se, prema tome, u tom slučaju, „upitna i obaveštajna rečenica poklapaju sa gledišta rasporeda fokusa” (Popović 2004: 252). Ovakvim rasporedom, rečenica se segmentira na dva dela razdvojena pauzom i intonacijom: prvi deo, iskazan u vidu konstatacije, nadovezuje se na prethodni poznati kontekst i ne nosi upitno značenje, a u drugom delu je sadržana upitna reč koja se ne odnosi na celu rečenicu, nego na određeni rečenični član koji, ukoliko se ne nadomesti u vidu valjanog odgovora, može da ospori vrednost čitave ranije iznete konstatacije. Često se na ova pitanja i ne očekuje valjan odgovor, te ona spadaju u retorska pitanja.

Pored navedene upotrebe upitne reči u finalnoj poziciji, Lj. Popović navodi i mogućnost upotrebe takvog rasporeda u službi isticanja (poentiranja) sadržine odgovarajućeg člana: *Mali i tihi Sesil [...] uhvatio je [...] nit koja će posle smrti Elizabete [...] vezati dva bratska naroda i dovesti na presto Engleske, koga? škotskog kralja* (Isidora Sekulić, *Mir i nemir (ogledni radovi)*, 1957) (Popović 2004: 253). Primećujemo da ni u ovom slučaju nije reč o pitanju u pravom smislu te reči, već je pre reč o stilskom sredstvu

pomoću koga se izbegava monotonost u naraciji i unosi izvesna dramska napetost pre pružanja odgovarajućeg odgovora, koji može ili ne mora da se podrazumeva.

Najzad, možemo pomenuti i upotrebu upitnih reči u finalnoj poziciji u eho-pitanjima u vidu reakcije na prethodni iskaz koji nije u potpunosti primljen usled buke u komunikacijskom kanalu ili je primljen sa dozom neverice i čuđenja, pa se traži njegova potvrda. U tom slučaju ponavlja se neosporan deo primljene poruke, a umesto rečeničnog člana koji nije prenet ili koji se nastoji proveriti, upotrebljava se upitna reč sa upitnom intonacijom, i to na mestu koji traženi rečenični član zauzima u izjavnoj rečenici: *Martin je udario koga na primanju?, Oni su dva što?, Ječna su pitanja dokaz za što?, Kigali je gdje u Africi?* (Mihaljević 1995: 31–32). Navešćemo sličan primer iz našeg korpusa:

Gina: [...] *Blagoje, čuješ ti mene?*

Simka: *Stoji *ko¹²⁶ oduzet!*

Gina: *Blagoje!*

Blagoje: *Kad je gledam, osećam se *ko soba...*

Gina: (Kad je gledaš, osećaš se) **Ko šta?*

Blagoje: ... **ko soba u koju su uneli ljubičice!* (LJSS: 28).

2.3.4. Upitno-uzvično a u totalnim i parcijalnim pitanjima

U razgovornom jeziku dopunsko pitanje gradi se i pomoću upitne rečce *a*¹²⁷, kao u primeru: *Uvek si me dočekivao. Noćas nisi. Ostareo si, a?* (D. Ćosić, *Koreni*, 1954, str. 4), a ona se upotrebljava i „kao rečca za pojačavanje upitnosti i kad rečenica ima druge upitne znake [...]: *A što se ti uplićeš... a?* (Simo Matavulj, *Bakonja fra Brne*, 1892, str. 31)” (Stevanović II 1989: 9). Osim toga, ova rečca, u nestandardnom razgovornom jeziku, služi i prilikom odazivanja.

¹²⁶ U srpskom razgovornom jeziku, usled sažimanja samoglasnika, oblik *kao* izgovara se *kô*.

¹²⁷ Kao što to P. Piper navodi, osim ove upotrebe, rečca *a* javlja se i samostalno u razgovornom jeziku „kao funkcionalni ekvivalent zameničkog pitanja: *Šta kažeš?* (npr. *Neko zvoní. – A?*)” (Piper u: Piper i dr. 2005: 678).

2.3.5. Upitno-uzvično šta

Spomenimo i da se, u razgovornom jeziku, oblik *šta*, osim u svom osnovnom značenju upitne zamenice za stvari, upotrebljava i kao partikula, čije su najčešće funkcije „fatička i izražavanje emocionalnih komponenata (iznenađenja, nezadovoljstva)” (Mirić 1994: 169):

Filip: Ako vi niste moji roditelji, ko sam ja?

Blagoje: O čemu ovaj bunca?

Filip: I ko ste, u tom slučaju, vi?

Blagoje: Ja?

Filip: Ti nemaš grbu?

Blagoje: Grbu? Šta će mi grba?

Filip: I nemaš rošavo lice?

Blagoje: Šta? [...] Je l ti to mene zamišljaš kao nakazu? (LJSŠ: 49);

Lepršić (peva): Na noge, Srbliji braćo, sloboda zove!

Šerbulić: Žalosna nam sloboda!

Lepršić: Šta, i vi ste Srbin? Nije vas sramota! (JSPR: 181).

Zamenica *šta* uz nenaglašeni oblik pomoćnog glagola *biti* u trećem licu jednine: *šta je*, upotrebljava se za odazivanje (umesto učtivijeg oblika: „molim”):

Sofija: Jelisaveta!

Jelisaveta (iz kuće): Šta je?

Sofija: Nisi mi kazala kako je divan pogled odavde!

Jelisaveta (izlazi na verandu): Kad da ti kažem?

Morala sam sama da raspakujem kofere. (LJSŠ: 27);

Jelisaveta (s verande): Sofija!

Sofija: Šta je, šta gori?

Jelisaveta: Znaš li gde su mačevi?

Sofija: Otkud ja da znam? (LJSŠ: 46).

2.4. Predlog modela kontrastivne analize strukturnih odlika interogativnog modaliteta u francuskom i srpskom jeziku

2.4.1. Opšte napomene

Kontrastivna analiza strukturnih odlika interogativnog modaliteta u francuskom i srpskom jeziku biće zasnovana, u oba pravca, na poređenju izvornih dramskih dela na francuskom: ACCa, ACMa, MDHa i njihovih objavljenih prevoda na srpski: ACCb, ACMb, MDHb, kao i na poređenju izvornih dramskih dela na srpskom: JSPRa, LJSŠa, DKPa i njihovih objavljenih prevoda na francuski: JSPRb, LJSŠb, DKPb. U manjoj meri, analiziraćemo i način na koji je književni prevod dramskog dela DKPb adaptiran prilikom njegovog izvođenja na sceni: DKPd.

Posebno ćemo izdvojiti osnovne sličnosti i razlike u oba jezika najpre u totalnim, a zatim u parcijalnim pitanjima (prvenstveno uz upitne reči upotrebljene u svom osnovnom značenju). Poređićemo samo pitanja u kojima je upotrebljen glagol u ličnom glagolskom obliku, a takva pitanja se, u oba jezika, mogu iskazati na dva glagolska načina: u indikativu i kondicionalu (potencijalu).

2.4.2. Totalna pitanja u francuskom i srpskom jeziku

2.4.2.1. Oblici totalnih pitanja u francuskom i srpskom jeziku

U francuskom jeziku svi oblici totalnih pitanja: [SV↑], [ESV], [V-CL] i [GN V-CL] spadaju u standardni jezik. U srpskom jeziku totalna pitanja mogu se graditi pomoću standardnih oblika: tonsko pitanje, *li* pitanje, *da li* pitanje, *da* (+ neg.) pitanje i *zar* pitanje, ili nestandardnih oblika, specifičnih za razgovorni jezik: (*li*) pitanje i *je li* pitanje.

I u francuskom i u srpskom jeziku totalno pitanje može se razlikovati od izjavnih rečenica samo na osnovu upitne intonacije (u klasifikaciji totalnih pitanja u francuskom jeziku takva pitanja smo označili: [SV↑], a u srpskom kao tonska pitanja).

Dok se u francuskom jeziku totalno pitanje može izvesti samo inverzijom, koja može biti prosta: [V-CL] ili složena: [GN V-CL], u srpskom jeziku sama inverzija ne nosi upitno značenje, već se ona upotrebljava uz upitnu rečcu *li* u takozvanim *li* pitanjima (s tim što zamenički subjekat ne

mora nužno da bude iskazan). U nestandardnom upitnom obliku (*li*) pitanja, u kome je upotrebljena inverzija, a izostavljena upitna rečca *li*, upitno značenje uspostavlja se pre na osnovu intonacije i podrazumevane upitne rečce *li*, nego na osnovu same inverzije.

U francuskom jeziku totalno pitanje može biti izvedeno posredstvom upitnog izraza *est-ce que*, te smo takva pitanja označili: [ESV], a u srpskom standardnom jeziku, pored upotrebe upitne rečce *li* u *li* pitanjima, upotrebljava se i složena upitna rečca *da li* u *da li* pitanjima, dok se upitna rečca *je li* upotrebljava u *je li* pitanjima, kojima se odlikuje srpski razgovorni jezik.

Totalna pitanja u srpskom jeziku specifična su po tome što modalna značenja, osim pomoću prozodijskih, iskazuju i posebnim morfološkim sredstvima, upotrebom upitne rečce *zar* u *zar* pitanjima i upitne rečce *da* u *da* (+ neg.) pitanjima – „što modalnost srpskohrvatskih upitnih rečenica čini vidljivijom” (Rakić 1987: 91), o čemu će biti više reči u poglavlju o komunikativnim funkcijama totalnih pitanja u francuskom i srpskom jeziku.

Pošto se u francuskom jeziku totalno pitanje gradi na tri načina: [SV↑], [ESV] i [V-CL], odnosno [GN V-CL], a u srpskom jeziku se ono gradi na pet načina: tonsko pitanje, *li* pitanje, *da li* pitanje, *zar* pitanje, *da* (+ neg.) pitanje, odnosno na sedam načina ako računamo i oblike koji se sreću u razgovornom jeziku: (*li*) pitanje i *je li* pitanje, možemo govoriti samo o delimičnom poklapanju pojedinih upitnih oblika u navedena dva jezika.

2.4.2.2. Red reči u totalnim pitanjima u francuskom i srpskom jeziku

U oba jezika moguće je da totalno pitanje ima isti sintaksički oblik kao izjavna rečenica od koje se razlikuje samo po intonaciji. Iz tog razloga, izložićemo najpre osnovne razlike u redu reči koje se javljaju u izjavnoj rečenici u oba jezika.

Za razliku od vezanog (fiksog) reda reči u francuskom jeziku, u srpskom jeziku red reči je slobodniji zahvaljujući očuvanjem flektivnom sistemu (deklinaciji po padežima). Dok je u francuskom jeziku kanonski raspored osnovnih rečeničnih elemenata u izjavnoj rečenici: S + V + O (podrazumeva se da je objekat, ukoliko je upotrebljen, iskazan u vidu imenice ili imeničke sintagme, a ne zamenice), u srpskom jeziku navedeni red reči je stilski neutralan, ali je moguće upotrebiti bilo koju od ostalih mogućih kombinacija rasporeda rečeničnih elemenata, koja onda postaje stilski markirana. Drugim rečima, umesto neutralnog reda reči u rečenici: *Marko*

voli Milicu (S + V + O), u srpskom jeziku je moguće iskazati isto osnovno značenje uz isticanje različitih rečeničnih elemenata u inicijalnoj ili finalnoj poziciji, u zavisnosti od verbalnog i situacionog konteksta, te je tako svaki izbor funkcionalno relevantan: *Marko Milicu voli* (S + O + V), *Milicu Marko voli* (O + S + V), *Voli Marko Milicu* (V + S + O), *Voli Milicu Marko* (V + O + S), *Milicu voli Marko* (O + V + S)¹²⁸. Zauzimanjem redosleda koji odstupa od stilski neutralnog, pojedini rečenični elementi se ističu i suprotstavljaju elementima koji nisu nužno iskazani, a podrazumevaju se na osnovu opšteg konteksta (*Milicu Marko voli, a ne Jelicu; Marko Milicu voli, ne mrzi je; Milicu voli Marko, a ne Dušan*, itd.)¹²⁹. Dok se u srpskom jeziku, u navedenim primerima, funkcija subjekta i objekta lako određuje na osnovu morfološkog oblika imenice, odnosno upotrebljenog padeža (subjekat je iskazan u nominativu, a objekat u akuzativu), u francuskom jeziku vezani

¹²⁸ Među navedenim mogućim redosledima subjekta, glagola i objekta u rečeničnom nizu, raspored S + V + O je najčešći u najvećem broju jezika (specifičan je, između ostalih, i za engleski jezik), raspored S + O + V je dosta čest (upotrebljava se u japanskom jeziku), raspored V + S + O je srednje frekventan, dok su ostali rasporedi vrlo retki, prema podacima koje navodi Radmila Đorđević, pozivajući se na sledeći izvor: J. H. Greenberg (ed.), *Universals of Language*, „Some Universals of Grammar with Particular Reference to the Order of Meaningful Elements”, Cambridge (Mass.), The M.I.T. Press, 1963, pp. 60–63 (Đorđević 2009: 121–122). Međutim, ovi podaci razlikuju se, u pogledu zastupljenosti određenih tipova rasporeda rečeničnih elemenata, od podataka koji se navode u *The World Atlas of Language Structures Online*, prema kojima, na osnovu 1.377 analiziranih jezika, najučestaliji redosled je S + O + V (565 jezika), zatim S + V + O (488 jezika), pa sledi V + S + O (95 jezika), V + O + S (25 jezika), O + V + S (11 jezika) i O + S + V (4 jezika), dok 189 jezika nema dominantan raspored rečeničnih elemenata (kao, na primer, nemački jezik, u kome se podjednako upotrebljava S + V + O, kao i S + O + V) (Dryer, Matthew S., Chapter 81: „Order of Subject, Object and Verb”, in: Dryer, Matthew S., Haspelmath, Martin (eds.), *The World Atlas of Language Structures Online*, Max Planck Digital Library, Munich, 2011, <http://wals.info/chapter/81> (Pristupljeno 24. aprila 2012)). U navedenoj klasifikaciji koju nudi *The World Atlas of Language Structures Online*, u grupu jezika u kojoj je zastupljen redosled S + V + O, uvršteni su podjednako francuski i srpski jezik (kao i, na primer, ruski jezik) – uz napomenu da se, pored jezika koji nalažu strogu upotrebu kanonskog reda reči u izjavnoj rečenici (en. *rigid word order*), kao, na primer, u francuskom jeziku, u istu kategoriju ubrajaju i jezici sa fleksibilnim redom reči (en. *flexible word order*), ali gde se jedan red reči izdvaja kao neutralan i dominantan, kao što je to slučaj, na primer, u srpskom i ruskom jeziku.

¹²⁹ Naravno, pojedini rečenični elementi mogu se i u stilski neutralnom redu reči posebno istaći zahvaljujući prozodijskim sredstvima (intonacija, rečenični akcent, pauze, i slično).

red reči služi kao sredstvo za izražavanje gramatičkih odnosa, te rečenice: *Pierre aime Marie* i *Marie aime Pierre* imaju različito značenje (u prvom primeru *Pierre* je subjekat, a u drugom primeru je to *Marie*)¹³⁰.

U srpskom jeziku zamenički subjekat ne mora nužno da bude iskazan, već je on implicitno sadržan u ličnom obliku glagola. U francuskom jeziku subjekat mora biti iskazan u izjavnim i upitnim rečenicama upotrebljenim uz glagol u ličnom glagolskom obliku (subjekat jedino nije iskazan u uzvičnim rečenicama, uz glagole u imperativu).

Iako, za razliku od francuskog jeziku, red reči u srpskom nije strogo omeđen u izjavnoj rečenici na raspored S + V + O, pojam „slobodnog reda reči” ne treba doslovno shvatati, o čemu je još govorio Pera P. Đorđević¹³¹, prema navođenju Lj. Popovića: „Ali, i ako vidimo tu slobodu; i ako razmeštaj reči u našim rečenicama nije vezan za onako stalna pravila, kakva su, recimo, u novim jezicima evropskim (francuskom, engleskom, pa i nemačkom): – opet ni ovaj naš slobodni red nije prost nered” (Popović 2004: 14). Prema tome, „slobodan red reči” ne znači da je on proizvoljan, jer kada bi se upotrebljavao bilo koji raspored reči, to „i ne bi bilo ravno slobodi, nego haosu” (Popović 2004: 14), te bi bilo ispravnije govoriti o relativno slobodnom redu reči.

Red reči u srpskom jeziku sledi određene zakonitosti, među kojima, pre svega, opšti princip da se iza poznate informacije saopštava nova informacija (tema + rema), a pri tom je tipična tema gramatički subjekat, dok je tipična rema predikat, sâm ili praćen zavisnim rečeničnim članovima. Čak i ako zamenički subjekat nije iskazan, rečenica je i dalje tematizovana, mada implicitno, jer je na osnovu kongruentnog glagolskog oblika i na osnovu

¹³⁰ U francuskom jeziku se za isticanje rečeničnih delova upotrebljava „formula *c'est... qui*” (kojom se naglašava subjekat, na primer: *C'est moi qui lui ai téléphoné hier*) i „formula *c'est... que*” (kojom se naglašavaju ostale funkcije, na primer indirektni objekat: *C'est à lui que j'ai téléphoné hier*, ili, na primer, priloška odredba za vreme: *C'est hier que je lui ai téléphoné*) (Papić 1992: 178). Naglašavanje subjekta i objekta postiže se i izdvajanjem fokalizovanog člana (imenice ili naglašene zamenice) na početak ili kraj rečenice, koji se, u nefokalizovanom delu rečenice, javlja u vidu nenaglašene zamenice, kao u primerima: *Ce film, il vous a plu ?; Il est sympathique, M. Dupont; Toi, tu t'en moques; Pierre, je lui ai téléphoné hier; Il l'a bâtie lui-même, sa maison; Eux, on les respecte; Tu me connais, moi* (Papić 1992: 180–181).

¹³¹ Pera P. Đorđević, „O redu reči u srpskom jeziku: pristupna akademijaska beseda”, *Glas Srpske kraljevske akademije*, LIII, 1898, str. 167–231.

konteksta jasno kom se pojmu pripisuje sadržaj reme (Popović 2004: 29). Važno je istaći da tematsko-rematska progresija nije zasnovana na čisto formalnoj, nego na sintaksičko-semantičkoj rečeničnoj strukturi, te da je tako, u zavisnosti od konteksta i rečenične perspektive, umesto običnog reda reči S + V + O, moguće upotrebiti bilo koju od mogućih permutacija osnovnih rečeničnih elemenata, pri čemu značajnu ulogu u informativnoj aktualizaciji rečenice imaju i prozodijska sredstva (rečenični akcenat, intonacija, obavezne i ekspresivne pauze, i slično).

Iako se služimo terminom „slobodan red reči”, treba imati na umu da pojedine vrste reči u srpskom jeziku imaju uvek strogo određeno mesto u rečenici, bez mogućeg pomeranja, a u pitanju su one reči koje nemaju vlastiti akcenat nego se spajaju sa naglašenima, i to tako što im prethode (proklitike) ili im slede (enklitike).

Pored totalnih pitanja koja svojim oblikom odgovaraju izjavnim rečenicama, a razlikuju se od potonjih samo na osnovu intonacije (pitanja tipa [SV↑] i tonska pitanja), postoje i upitni oblici u kojima je očuvan red reči: S + V + O, ali je u inicijalnoj poziciji upotrebljen upitni izraz *est-ce que* u pitanjima tipa [ESV], odnosno složena upitna rečca *da li* u *da li* pitanjima ili složena upitna rečca *je li* u *je li* pitanjima.

Kao što smo to već napomenuli, u oba jezika totalna pitanja grade se i pomoću inverzije, sa značajnom razlikom što se u srpskom jeziku ona upotrebljava uz iskazanu ili podrazumevanu upitnu rečcu *li* u *li* pitanjima i (*li*) pitanjima, a u francuskom jeziku inverzija sama po sebi nosi upitno značenje u pitanjima tipa [V-CL] i [GN V-CL]. U pisanju inverzija se u francuskom jeziku obeležava crticom (sponom) između glagola u ličnom obliku i subjekta u vidu nenaglašene lične zamenice ili zamenica *on* i *ce*, dok se u srpskom jeziku inverzija ortografski posebno ne obeležava.

2.4.2.3. Komunikativne funkcije totalnih pitanja u francuskom i srpskom jeziku

U francuskom jeziku neutralno pitanje može biti postavljeno posredstvom svih raspoloživih oblika totalnih pitanja: [SV↑], [ESV], [V-CL] ili [GN V-CL]. Kao što smo to ranije videli, među pobrojanim upitnim oblicima, pitanje tipa [ESV] upotrebljava se prevashodno za neutralna pitanja, dok ostale vrste pitanja, a među njima naročito pitanje tipa [SV↑], mogu,

posredstvom intonacije, poslužiti i za iskazivanje subjektivnog stava govornika u odnosu na sâm sadržaj pitanja, te da sugerišu potvrdni ili odrični odgovor. Navedeni oblici (izuzev [ESV] koji obično ima značenje neutralnog pitanja) mogu da grade i retorska pitanja, odnosno samo formalno da imaju oblik pitanja, ali da se na njih zapravo ne očekuje odgovor, već da služe samo kao ekspresivno sredstvo.

U sledećim primerima totalno pitanje tipa [SV↑] prevodi se na srpski jezik kao tonsko pitanje¹³²:

Martha (sur un autre ton) :
Vous êtes Tchèque, naturellement ?

Jan : Naturellement.

Martha : Domicile habituel ?

Jan : La Bohême.

Martha : Vous en venez ?

Jan : Non, je viens d'Afrique.

(Elle a l'air de ne pas comprendre.)

De l'autre côté de la mer.

Martha : Je sais. (Un temps.)

Vous y allez souvent ?

Jan : Assez souvent. [...]

Marta (drukčijim tonom):

Vi ste, naravno, Čeh?

Jan: Naravno.

Marta: Stalno prebivalište?

Jan: Češka.

Marta: Dolazite iz Češke?

Jan: Ne, dolazim iz Afrike.

(Reklo bi se da ona ne razume.)

Preko mora.

Marta: Shvatam. (Pauza.)

I tamo često idete?

Jan: Prilično često. [...]

¹³² Kada je reč o totalnim pitanjima tipa [SV↑] u književnom delu ACMa, zanimljivo je spomenuti da je zabeležen različit pristup u prevodenju ovog upitnog oblika u dva analizirana prevoda: na srpskom (ACMb) i na hrvatskom jeziku (ACMc). Dok se u prevodu objavljenom na srpskom gotovo sva takva pitanja dosledno prevode tonskim pitanjima, čime ova vrsta pitanja postaje učestalija nego što je to uobičajeno u standardnoj upotrebi srpskohrvatskog jezika, u prevodu objavljenom na hrvatskom veći broj takvih pitanja iskazan je *li* pitanjima. Tako su pitanja: *Vous en venez ?*, *Vous y allez souvent ?*, *Vous voulez vous fixer ici ?*, *Vous y avez habité ?*, *Vous allez y rester longtemps ?*, *Il y a donc si longtemps que vous habitez cet hôtel ?* (ACMa: 180, 188–189), u prvom slučaju prevedena na sledeći način: „Dolazite iz Češke?“, „I tamo često idete?“, „Nastanićete se ovde?“, „Živeli ste ovde?“, „Ostaćete dugo?“, „Oдавno živite u ovoj gostionici?“ (ACMb: 110, 113), a u drugom slučaju: „Dolazite li odande?“, „Idete li tamo često?“, „Hoćete li ostati ovdje?“, „Jeste li ovdje živjeli?“, „Hoćete li dugo ostati?“, „Stanujete li, dakle, već oдавno u ovom svratištu?“ (ACMc: 135–142).

Martha : Vous voulez vous fixer ici ?

Jan : Je ne sais pas. C'est selon ce que j'y trouverai. (ACMa: 179–180)

Marta: Nastanićete se ovde?

Jan: Ne znam. Zavisi od toga šta ću ovde naći. (ACMb: 110)

Totalno pitanje tipa [SV↑] prevodi se i kao *li* pitanje ili, ređe, kao *da li* pitanje:

Martha (avec une dureté soudaine) : Ah ! j'oubliais ! Vous avez de la famille ?

Jan : J'en avais.

Mais il y a longtemps que je l'ai quittée. (ACMa: 181–182)

Marta (odjednom tvrdo):

Ah, zaboravila sam! Imate li porodicu?

Jan: Imao sam je.

Ali sam je davno napustio. (ACMb: 110)

La mère (à Martha) : Tu as rempli la fiche ?

Martha : Oui.

La mère : Est-ce que je puis voir ? Vous m'excuserez, monsieur, mais la police est stricte. (ACMa: 187)

Majka (Marti): Jesi li popunila upitnik?

Marta: Jesam.

Majka: Mogu li da pogledam? Izvinite, gospodine, ali naša policija je stroga. (ACMb: 113)

Le vieux patricien (tremblant) :

C'est la torture. [...]

Cherea : Cela ne te ferait rien de ne pas claquer des dents ainsi ?

J'ai ce bruit en horreur. [...]

Cherea (sans broncher) : Connaissez-vous le mot favori de Caligula ? [...]

Le vieux patricien : Cela ne te ferait rien de ne pas faire de philosophie ?

Je l'ai en horreur. (ACCa: 122–123)

Stari patricij (drhtavo):

Mučit će nas. [...]

Hereja: Ne bi li prestao s tim užasnim cvokotanjem?

Užasavam se tog zvuka. [...]

Hereja (ne trepnuvši): Znate li Kaligulinu omiljenu rečenicu? [...]

Stari patricije: Da li bi prestao s tim užasnim filozofiranjem?

Užasava me. (ACCC: 91–92)

Poslednja dva primera, iskazana u izvornom obliku kao totalno pitanje tipa [SV↑] (*Cela ne te ferait rien de ne pas claquer des dents ainsi ?*, *Cela ne te ferait rien de ne pas faire de philosophie ?*), prevedena su i kao je li pitanje, pri čemu se naglašava neformalni karakter razgovora:

Le vieux patricien (tremblant) :

C'est la torture. [...]

Cherea : Cela ne te ferait rien de ne pas claquer des dents ainsi ?

J'ai ce bruit en horreur. [...]

Cherea (sans broncher) :

Connaissez-vous

le mot favori de Caligula ? [...]

Le vieux patricien : Cela ne te ferait rien de ne pas faire de philosophie ?

Je l'ai en horreur. (ACCa: 122–123)

Stari patricije (drhteći):

Onda, mučenje. [...]

Hereja: Je l'bi mogao

da prestaneš da cvokočeš zubima?

Užasavam se tog zvuka. [...]

Hereja (ne trepnuvši):

Znate li koja je Kaligulina omiljena rečenica? [...]

Stari patricije: Je l'bi mogao

da se maneš filozofiranja?

Ja se toga užasavam. (ACCb: 89)

U korpusu našeg istraživanja neutralno pitanje na francuskom jeziku tipa [ESV] obično se prevodi na srpski jezik u vidu li pitanja ili da li pitanja:

Caligula : [...] *Qu'est-ce que tu fais ? Tu écris toujours ? Est-ce que tu peux me montrer tes dernières pièces ?*

Le jeune Scipion (mal à l'aise, lui aussi, partagé entre sa haine et il ne sait pas quoi) : J'ai écrit des poèmes, César. (ACCa: 77)

Kaligula: [...] *Šta radiš?*

I dalje pišeš.¹³³ Možeš li da mi pokažeš poslednje što si napisao?

Mladi Scipion (i on s nelagodom, razdiran između mržnje i ni sam ne zna čega drugog): Pisao sam pesme, Cezare. (ACCb: 64)

¹³³ U izvorom tekstu, upotrebljeno je pitanje [SV↑] kojim se iskazuje čuđenje: *Tu écris toujours ?*, što je u navedenom prevodu samo iskazano izjavnom rečenicom: „I dalje pišeš.”, dok je u drugom konsultovanom prevodu zadržana upitna rečenica: „Šta radiš? Pišeš? Možeš li mi pokazati svoja najnovija djela?” (ACCa: 57).

<p><i>Cherea : <u>Est-ce que tu participes au concours, Caius ?</u></i> <i>Caligula : C'est inutile. Il y a longtemps que j'ai fait ma composition sur ce sujet. (ACCa: 136)</i></p>	<p><i>Hereja: <u>Da li ćeš se i ti takmičiti, Gaje?</u></i> <i>Kaligula: Nema potrebe. Odavno sam ja napisao pesmu na tu temu. (ACCb: 89)</i></p>
---	--

Osim toga, neutralno pitanje na francuskom jeziku tipa [V-CL] ili [GN V-CL] obično se prevodi na srpski jezik, takođe, u vidu *li* pitanja ili *da li* pitanja:

<p><i>Jan : [...] <u>Puis-je monter dans ma chambre ?</u></i> <i>La mère : Allez, monsieur. Le vieux domestique vous attend dans le couloir. (Il la regarde et veut parler.)</i> <i><u>Avez-vous besoin de quelque chose ?</u></i> <i>Jan (hésitant) : Non, madame. Mais... je vous remercie de votre accueil. (ACMa: 77)</i></p>	<p><i>Jan: [...] <u>Mogu li da odem u svoju sobu?</u></i> <i>Majka: Samo vi idite, gospodine. Stari sluga vas čeka u hodniku.¹³⁴</i> <i><u>Da li vam je nešto potrebno?</u></i> <i>Jan (oklevajući): Nije, gospođo. Ali... hvala vam na dočeku. (ACMb: 115)</i></p>
--	---

<p><i>Hélicon : [...] <u>Mais sais-tu que l'on complotte contre ta vie ? [...] <u>Veux-tu m'écouter et connaître ce qui te menace ?</u></u></i> <i>Caligula (s'arrête et le regarde fixement) : Je veux seulement la lune, Hélicon. Je sais d'avance ce qui me tuera. (ACCa: 134)</i></p>	<p><i>Helikon: [...] <u>Ali, da li znaš da kuju zaveru da te ubiju? [...] <u>Hoćeš li da me saslušam i da čuješ kakva ti opasnost preti?</u></u></i> <i>Kaligula (zastaje i netremice ga gleda): Ja hoću samo mesec, Helikone. Unapred znam šta će me ubiti. (ACCb: 73–74)</i></p>
--	---

¹³⁴ U navedenom prevodu izostavljena je didaskalija: *Il la regarde et veut parler*, koja je prevedena u drugom konsultovanom prevodu: „On je gleda. Želi nešto reći” (ACMc: 145).

Kao što smo to ranije primetili, analizirajući upitne oblike totalnih pitanja u svakom jeziku ponaosob, pitanja tipa [ESV] u francuskom jeziku i *da li* pitanja u srpskom jeziku retko se sreću u odričnom obliku.

Kada pitanje tipa [SV↑] iskazuje „modifikovano upitno značenje” (Mirić 1994) (ekspresivna i sugestivna pitanja), naročito kada je u odričnom obliku, prevodi se najčešće kao *zar* pitanje:

<p><i>Le vieux patricien : Qui sera le jury ?</i> <i>Caligula : Moi. <u>Cela n'est pas suffisant ?</u></i> <i>Le vieux patricien : Oh ! oui.</i> <i>Tout à fait suffisant. (ACCa: 136)</i></p>	<p><i>Stari patricije: Ko će ih ocenjivati?</i> <i>Kaligula: <u>Ja, zar to nije dovoljno?</u></i> <i>Stari patricije: O, da.</i> <i>Sasvim dovoljno. (ACCb: 89)</i></p>
<p><i>Martha : Vous voulez vous fixer ici ?</i> <i>Jan : Je ne sais pas.</i> <i>C'est selon ce que j'y trouverai.</i> <i>Martha : Cela ne fait rien.</i> <i><u>Mais personne ne vous attend ?</u></i> <i>Jan : Non, personne, en principe.</i> <i>(ACMa: 180)</i></p>	<p><i>Marta: Nastanićete se ovde?</i> <i>Jan: Ne znam.</i> <i>To će zavisiti od toga šta ću ovde naći.</i> <i>Marta: Dobro, nije važno.</i> <i><u>Ali zar vas niko ne čeka?</u></i> <i>Jan: Ne, u načelu, niko.</i> <i>(ACMb: 110)</i></p>

Kada nije upotrebljeno kao neutralno pitanje, totalno pitanje tipa [V-CL] ili [GN V-CL], naročito kad je u odričnom obliku, prevodi se, takođe, najčešće kao *zar* pitanje:

<p><i>Maria : Je viens rejoindre mon mari. [...]</i> <i>Martha : [...] Cela vous sera difficile. Votre mari n'est plus ici.</i> <i>Maria : <u>Que dites-vous là ? N'a-t-il pas pris une chambre chez vous ?</u></i> <i>Martha : Il avait pris une chambre, mais il l'a quittée dans la nuit. [...]</i></p>	<p><i>Marija: Došla sam po svog muža. [...]</i> <i>Marta: [...] To neće biti izvodljivo. Muž vam više nije ovde.</i> <i>Marija: Šta to govorite?</i> <i><u>Zar nije uzeo sobu kod vas?</u></i> <i>Marta : Uzeo je sobu, ali ju je noćas napustio. [...]</i></p>
---	---

<p><i>Maria (avec éclat) : Mais alors, qu'est-il donc arrivé ? Pourquoi votre frère n'est-il pas dans cette maison ? <u>Ne l'avez-vous pas reconnu et, votre mère et vous, n'avez-vous pas été heureuses de ce retour ?</u></i> <i>Martha : Votre mari n'est plus là parce qu'il est mort. (ACMa: 238–240)</i></p>	<p><i>Marija (prasnivši): Ali ako je tako, šta se onda dogodilo? Zašto vaš brat nije u ovoj kući?</i> <i>Zar ga niste prepoznale i zar vaša majka i vi niste bile srećne što se vratio?</i> <i>Marta: Vaš muž više nije ovde zato što je mrtav. (ACMb: 134–135)</i></p>
<p><i>Caligula : Récite-moi ton poème. Le jeune Scipion : Je t'en prie, César, non.</i> <i>Caligula : Pourquoi ?</i> <i>Le jeune Scipion : Je ne l'ai pas sur moi.</i> <i>Caligula : <u>Ne t'en souviens-tu pas ?</u></i> <i>Le jeune Scipion : Non. (ACCa: 78–79)</i></p>	<p><i>Kaligula: Recituj mi svoju pesmu. Mladi Scipion: Molim te, Cezare, nemoj.</i> <i>Kaligula: Zašto?</i> <i>Mladi Scipion: Nemam je ovde.</i> <i>Kaligula: <u>Zar je se ne sećaš?</u></i> <i>Mladi Scipion: Ne. (ACCb: 65)</i></p>

U nastavku ćemo videti kako se totalna pitanja prevode sa srpskog na francuski jezik. U srpskom jeziku za neutralna pitanja najčešće se upotrebljavaju oblici *li* pitanja i *da li* pitanja, odnosno, u razgovornom jeziku (*li*) pitanja i *je li* pitanja. Totalna pitanja koja su izvedena samo upitnom intonacijom, odnosno tonska pitanja, retko se upotrebljavaju kao neutralna pitanja, te pretežno služe za izražavanje govornikovog subjektivnog stava (čuđenja, neverice, divljenja, negodovanja, i slično) ili se njima traži potvrda onoga što se smatra verovatnim, logičnim ili očiglednim. Preostali oblici totalnih pitanja u srpskom jeziku: *zar* pitanja i *da* (+ neg.) pitanja ne mogu imati značenje neutralnih pitanja, već prvenstveno služe za iskazivanje govornikovog subjektivnog stava.

Sa srpskog na francuski jezik, tonsko pitanje se prevodi kao pitanje tipa [SV↑]:

Ja: Nemojte se ljutiti, druže Luka, ali moram nešto da vas pitam.

Vi niste pisac po profesiji?

Luka: Ne.

Ja: Ne živite od pisanja?

Luka: Ne.

Ja: Sve ste ovo uspeli da uradite uz neki vaš redovan posao?

Luka: Da. [...] Radio sam puno. Trudio sam se da budem profesionalac. (DKPa: 135–136)

Moi : Ne vous fâchez pas, camarade Luka, mais je dois vous poser une question...

Vous n'êtes pas écrivain, de profession ?

Luka : Non.

Moi : Vous ne vivez pas de l'écriture ?

Luka : Non.

Moi : Vous avez réussi à faire tout ça, en marge de votre travail quotidien ?

Luka : Oui. [...] J'ai beaucoup travaillé. Je me suis efforcé d'être un professionnel. (DKPb: 25–27)

Prilikom prevođenja sa srpskog na francuski jezik, oblik *li* pitanja prevodi se na sve moguće raspoložive načine građenja totalnih pitanja u francuskom jeziku, odnosno kao pitanje tipa [SV↑], [ESV] i [V-CL] ili [GN V-CL], kao u sledećim primerima:

Simka: [...] Jeste li videli kako je reka blizu?

Dok je moj pokojni major bio živ, posle ručka sedimo ovde, jedemo kajsije, a on koštice sa verande baca u reku!

Jelisaveta: Muž vam je bio major?

Simka: Artiljerijski!

Vasilije: Je li poginuo u ovom ratu?

Simka: Nije, umro je od zapaljenja pluća! (LJSŠa: 23)

Simca : [...] Vous avez vu comme la rivière est proche ?

Lorsque feu mon mari était encore en vie, après le déjeuner on restait ici, on mangeait des abricots et il lançait les noyaux dans la rivière !

Elizabeth : Votre mari était major ?

Simca : Oui, d'artillerie.

Vassili : Et il est mort pendant cette guerre ?

Simca : Non, il est mort d'une pneumonie. (LJSŠb: 36–37)

<p><i>Luka: [...] Vratili ste se u restoran, i dok ste naručivali večeru, zamolili ste kelnera da skinе Titovu sliku sa zida. [...]</i></p> <p><i>– Neće moći, gospodine, slika je naslikana na zidu.</i></p> <p><i>– <u>Dobro, rekao si ti, ako ne možete da skinete sliku sa zida, možete li da skinete ime sa grada?</u></i></p> <p><i>Ja: To sam rekao?</i></p> <p><i>Luka: Da. (DKPa: 147–148)</i></p>	<p><i>Luka : [...] Vous êtes retourné au restaurant, et pendant que vous commandiez le dîner, vous avez demandé au serveur de décrocher du mur le portrait de Tito. [...]</i></p> <p><i>– Ça ne sera pas possible monsieur, le portrait est peint sur le mur.</i></p> <p><i>– <u>Bon, tu as dit, si vous ne pouvez pas décrocher Tito du mur, vous pouvez peut-être le décrocher du nom de la ville ?</u></i></p> <p><i>Moi : C’est ce que j’ai dit ?</i></p> <p><i>Luka : Oui. (DKPb: 60–61)</i></p>
<p><i>Luka: [...] Kad smo se vraćali kući, moj Miloš kaže meni: „Ćale, zašto vi u policiji ne formirate Odeljenje za spas srpske literature? [...]</i></p> <p><i><u>Znaš li, Ćale, kolika bi to biblioteka bila?!” (DKPa: 151–152)</u></i></p>	<p><i>Luka : [...] Pendant notre retour à la maison, mon Miloš me dit : « Papa, pourquoi vous, à la police, vous ne formeriez pas une Section pour la sauvegarde de la littérature serbe ? [...]</i></p> <p><i><u>Est-ce que tu sais, papa, quelle bibliothèque cela ferait ? » (DKPb: 72)</u></i></p>
<p><i>Šerbulić: <u>Je li kod kuće Žutilov?</u></i></p> <p><i>Milčika: Nije. Zašto tako hitno?</i></p> <p><i>Šerbulić: Imamo važna posla. [...]</i></p> <p><i><u>Hoće li skoro doći?</u></i></p> <p><i>Milčika: Ja mislim da hoće. Izvol’te sestі. (JSPRa: 180)</i></p>	<p><i>Šerbulić : <u>Žutilov est-il à la maison ?</u></i></p> <p><i>Milčika : Non. Pourquoi est-ce si urgent ?</i></p> <p><i>Šerbulić : Nous avons à traiter avec lui d’affaires importantes. [...]</i></p> <p><i><u>Va-t-il bientôt arriver ?</u></i></p> <p><i>Milčika : Je pense que oui. Je vous en prie, asseyez-vous. (JSPRb: 76–77)</i></p>

U srpskom razgovornom jeziku upitna rečca *li* ne mora da bude eksplicitno iskazana, već može da se podrazumeva, i to u pitanjima koja smo mi označili kao (*li*) pitanja, gde se zadržava red reči (inverzija) kao u *li*

pitanjima. Međutim, ovakva pitanja izvedena inverzijom u srpskom jeziku ne možemo izjednačiti sa totalnim pitanjima u francuskom, gde upotreba inverzije ima različitu stilističku vrednost i nije uvetovana iskazanom ili podrazumevanom upotrebom upitne reči, kao što je to u srpskom jeziku slučaj sa upitnom rečom *li*. Budući da (*li*) pitanja, u srpskom, i [V-CL] i [GN V-CL], u francuskom jeziku, pripadaju različitim jezičkim registrima, ne iznenađuje činjenica što se obično ne sreću kao prevodni ekvivalenti. U našem korpusu (*li*) pitanja prevedena su na francuski jezik uglavnom pomoću upitnog oblika [SV↑] ili ređe pomoću upitnog oblika [ESV]:

Simka: Jesi se smirila?

Gina: Smiriću se kad umrem.

Simka: Jesi mogla bar malo da treniš posle svega?

Gina: Da trenem?

*Pored tebe i tvojih glumaca? [...]
Spaljivala sam Sekuline papire.*

Simka: Pa jesi šta našla?

Gina: Našla sam ovo!

(Pruži Simki pismo.) [...]

Blagoje: [...] Jesi sve spalila?

*Gina: Spalila sam! Kamo sreće da sam bila pametna, pa da ne čitam šta spaljujem! Tako bar ne *bi nikada saznala...*

(LJSŠa: 47, 50)

Simca : Ah, te voilà, tu t'es un peu calmée ?

Gina : Je serai calmée quand j'aurai rendu l'âme !

Simca : Est-ce que tu as pu faire un petit somme, au moins, après tout ça ?

Gina : Tu parles !

*À côté de toi et de tes acteurs ! [...]
J'étais en train de brûler les papiers de Sékoula.*

Simca : Alors, tu as trouvé quelque chose ?

Gina : Tiens, voilà ce que j'ai trouvé !

(Elle tend une lettre à Simca.) [...]

*Blagoje : [...] *T'as tout brûlé ?¹³⁵*

*Gina : Oui, j'ai tout brûlé. Si seulement *j'avais pas été assez bête pour lire ce que j'ai brûlé.*

*Comme ça *j'aurais pas su.*

(LJSŠb: 74–75, 79)

¹³⁵ Kako bi se označilo da upitni oblik (*li*) pitanja: *Jesi sve spalila?* pripada razgovornom jeziku, u prevodu na francuski jezik upotrebljen je upitni oblik [SV↑] u kome dolazi do pojave specifične za francuski razgovorni jezik: gubljenje vokala [y] u nenaglašenoj ličnoj zamenici drugog lica jednine ispred glagola koji počinje na vokal, te je, umesto standardnojezičkog oblika: *Tu as tout brûlé ?*, upotrebljeno: *T'as tout brûlé ?*

<i>Vasilije: Pocepali ste mi dozvolu!</i>	<i>Vassili : Vous avez déchiré mon autorisation!</i>
<i>Milun: Kakvu dozvolu?</i>	<i>Miloun : Quelle autorisation ?</i>
<i>Vasilije: Šta se sad pravite ludi, kakvu dozvolu!</i>	<i>Vassili : Pourquoi vous faites l'idiot, maintenant ? Quelle autorisation !</i>
<i>Dozvolu za predstave, koju sam vam dao pred ovim ljudima!</i>	<i>Mais l'autorisation pour notre pièce, celle que je vous ai donnée devant toutes ces personnes.</i>
<i>Milun: Ti meni dao?</i>	<i>Miloun : Tu me l'as donnée ?</i>
<i>Vasilije: A vi ste je pocepali i pojeli!</i>	<i>Vassili : Et vous l'avez déchirée et mangée !</i>
<i>Milun: Ja? Šta ti to govoriš?</i>	<i>Miloun : Moi ? Qu'est-ce que tu racontes là ? *T'en as une preuve de ce que tu dis ?</i>
<u><i>Imaš ti neki dokaz za to što govoriš?</i></u>	<i>Vassili : La preuve, vous l'avez mangée, mais j'ai ces témoins.</i>
<i>Vasilije: Dokaz ste pojeli, ali imam ove svedoke!</i>	<i>Miloun : Vous avez vu que celui-là m'a donné une autorisation ?</i>
<i>Milun: Jeste li vi videli da mi je ovaj dao neku dozvolu?</i>	<i>Gina : Non, nous n'avons pas vu.</i>
<i>Gina: Nismo!</i>	<i>Miloun : *Est-ce qu'y a eu trace ici d'une autorisation ?</i>
<i>Milun: Da li se ovde uopšte pojavila neka dozvola?</i>	<i>Gina : Non.</i>
<i>Gina: Nije!</i>	<i>Miloun (à Blagojé) : <u>Toi, *t'as vu que j'ai déchiré ici une autorisation ?</u></i>
<i>Milun (Blagoju): <u>Jesi ti video da sam ja ovde *pocepo neku dozvolu?</u></i>	<i>Gina : *Il a pas vu. (LJSŠb: 87–88)</i>
<i>Gina: Nije video! (LJSŠa: 54–55)</i>	

Kao što smo to ranije videli, u srpskom razgovornom jeziku upotrebljava se i složena upitna rečca *je li u je li* pitanjima, a, u našem korpusu, ova pitanja najčešće odgovaraju u francuskom jeziku upitnom obliku [SV↑]:

<p><i>Gina: Ne istresaj mi to tvoje đubre na veš!</i> <i>Jelisaveta: <u>Je l kažete meni?</u></i></p> <p><i>Gina: Zar ga ja ovde perem da ga ti prljaš?</i> <i>Jelisaveta: Istresam spavaćicu, gospođo, gde je tu đubre?</i> (LJSSa: 28)</p>	<p><i>Gina : Ne secoue pas ta merde sur mon linge !</i> <i>Elizabeth : <u>C'est à moi que vous dites ça ?</u></i> <i>Gina : Je vais le laver toute la journée pour que tu le salisses ?</i> <i>Gina : Je secoue ma chemise de nuit, Madame. Où est la merde là-dedans ?</i> (LJSSb: 45)</p>
<p><i>Luka: [...] Ti misliš da si ovde postavljen zato što zaslužuješ da budeš ovde? <u>Je l' to misliš?</u></i> <i>Ja: Da, baš to, družo Luka!</i> <i>Mislim da mi je mesto da radim ovde.</i> (DKPa: 157)</p>	<p><i>Luka : [...] Tu penses que tu as été nommé ici pour ton mérite ? <u>C'est ce que tu penses ?</u></i> <i>Moi : Mais parfaitement, camarade Luka ! Je crois que c'est ma place de travailler ici.</i> (DKPb: 86)</p>
<p><i>Filip: Ti nemaš grbu?</i> <i>Blagoje: Grbu? Šta će mi grba?</i></p> <p><i>Filip: I nemaš rošavo lice?</i></p> <p><i>Blagoje: Šta?</i> <i>Filip: I nemaš zgrčenu ruku?</i> <i>Ni sakatu nogu?</i> <i>Blagoje: <u>Je l ti to mene zamišljaš kao nakazu?</u></i> <i>Filip: Ti nisi Ričard!</i> <i>Blagoje: A ko je *reko da jesam?</i> (LJSSa: 49)</p>	<p><i>Philippe : Tu n'as pas de bosse ?</i> <i>Blagoyé : Une bosse ? Pour quoi faire ?</i> <i>Philippe : Et tu n'as pas un visage grêlé ?</i> <i>Blagoyé : Quoi ?</i> <i>Philippe : Et tu n'as pas une main raidie, ni une jambe coupée ?</i> <i>Blagoyé : <u>Non mais dis donc, tu m'imagines comme un monstre</u> !¹³⁶</i> <i>Philippe : Tu n'es pas Richard.</i> <i>Blagoyé: Et qui t'a dit que j'étais ?</i> (LJSSb: 77–78)</p>

¹³⁶ U datom primeru navedeno pitanje: *Je l ti to mene zamišljaš kao nakazu?* nema značenje pravog pitanja, već se njime iskazuje čuđenje, što se vidi i iz prevoda na francuski jezik, gde je ova rečenica iskazana kao uzvična: « Non mais dis donc, tu m'imagines comme un monstre ! »

Oblik *da li* pitanja prevodi se na sve moguće raspoložive načine građenja totalnih pitanja u francuskom jeziku, odnosno kao pitanje tipa [SV↑], [ESV] i [V-CL] ili [GN V-CL], kao u sledećim primerima:

Vasilije: Nismo mi držali nikakve govore, nego smo izveli odlomak iz jedne scene, radi reklame!

*Majcen: A šta ste reklamirali?
Vasilije: Predstavu!*

Majcen: A da li za tu predstavu imate dozvolu?

Jelisaveta: Sad samo kaži da nemaš ni tu dozvolu, pa ja ovog momenta dajem otkaz! (LJSŠa: 16)

Vassili : Mais nous ne faisons pas de discours. Nous jouions le début d'une scène pour nous faire de la publicité.

*Maïtsen : De la publicité pour quoi ?
Vassili : Pour la représentation de ce soir.*

Maïtsen : Et pour cette représentation vous avez une autorisation ?

Elizabeth : Si tu dis maintenant que tu ne l'as pas non plus, je donne ma démission à la minute même. (LJSŠb: 25–26)

Ja: Zašto bi neki ludak bio moj rođak?

Marta: Pa, on me je pitao: „Da li je tu Teja?” A vi ste mi rekli da vas je tako majka zvala.

Ja: Pitao vas je da li je tu Teja?

Marta: Da. (DKPa: 132)

Moi : Pourquoi un fou serait-il mon cousin ?

Marta : Eh bien, il m'a demandé : « Est-ce que Teja est là ? » Et vous m'avez dit que c'est ainsi que votre mère vous appelait.

Moi : Il vous a demandé :

« Est-ce que Teja est là ? »

Marta : Oui. (DKPb: 15–16)

Šerbulić: Ako se Rusija umeša, onda je dobro.

Lepršić: Vi još sumnjate? Kažite, da li bi smela Srbija pomoć šiljati, da Rusija nije zapovedila?

Šerbulić : Si la Russie s'en mêle, alors tout va bien.

Lepršić : Vous doutez encore ? Dites-moi, la Serbie oserait-elle envoyer de l'aide si la Russie ne l'avait pas ordonné ?

<p>Šerbulić: <i>Sad sam malo utešen.</i> (JSPRa: 182)</p>	<p>Šerbulić : <i>Je suis un peu rassuré à présent.</i> (JSPRb: 79)</p>
<p>137</p>	
<p>Oblik <i>zar</i> pitanja najčešće se prevodi na francuski jezik kao totalno pitanje tipa [SV↑] ili [V-CL], odnosno [GN V-CL], kao u sledećim primerima:</p>	
<p><i>Ja: Druže Luka, molim vas, ako je ovo neka šala, ako je ovo neko smislio da bi me napravio ludim, ja vam se kunem... [...]</i></p>	<p><i>Moi : Camarade Luka, je vous en prie, si c'est une blague, si quelqu'un a inventé toute cette histoire pour me rendre fou, je vous jure... [...]</i></p>
<p><i>Luka: <u>Zar vam ne ličim na policajca?</u></i></p>	<p><i>Luka : <u>Pour vous je n'ai pas l'air d'un policier ?</u></i></p>
<p><i>Ja: Ličite, ali ne govorite kao čovek koji je ceo vek proveo u policiji.</i> (DKPa: 141)</p>	<p><i>Moi : Vous en avez l'air, mais vous ne parlez pas comme un homme qui a passé toute sa vie dans la police.</i> (DKPb: 44)</p>
<p><i>Jelisaveta: <u>Šta se to ovde događa?</u></i></p>	<p><i>Elizabeth : <u>Mais qu'est-ce qui se passe ici ?</u></i></p>
<p><i>Druga građanka: Ništa, došao đavo po svoje!</i></p>	<p><i>2e femme : Il se passe que diable est venu chercher sa part !</i></p>
<p><i>Treća građanka: Čekamo da iznesu leševe!</i></p>	<p><i>3e femme : On attend qu'on sorte les cadavres.</i></p>
<p><i>Jelisaveta: <u>Zar se to ovde desilo?</u></i></p>	<p><i>Elizabeth : <u>Mais comment</u>¹³⁷, <u>c'est ici que c'est arrivé ?</u></i></p>
<p><i>Četvrta građanka: Ovde! [...]</i></p>	<p><i>4e femme : Oui, ici. [...]</i></p>
<p><i>Majcen: Straža!</i></p>	<p><i>Maïtsen : Gardes !</i></p>
<p><i>Jelisaveta: Filipe!</i></p>	<p><i>Elizabeth : Philippe !</i></p>
<p><i>Majcen: Ne dajte mu da pobegne!</i></p>	<p><i>Maïtsen : Ne le laissez pas échapper.</i></p>

¹³⁷ U prevodu *zar* pitanja: *Zar se to ovde desilo?* (« Mais comment, c'est ici que c'est arrivé ? »), na početku rečenice upotrebljen je veznik *mais* i prilog *comment*, koji služe kao dodatno sredstvo za isticanje čuđenja.

<p><u>Prva građanka: Pa zar je to ubica?</u> [...] (Stražari pucaju. Filip pada mrtav.) (LJSSa: 71–72)</p>	<p>1ere femme : <u>Mais c'est lui le meurtrier ?</u> [...] (Les gardes tirent. Philippe tombe mort.) (LJSSb: 117–120)</p>
<p><u>Nadž: [...]</u> Sram i stid da bude vašim učenim ljudima, tako narode ogorčavati! [...] <u>Ištite vaša prava, pišite, dokazujte, a nemojte da se grdim o i ružimo.</u></p> <p><u>Zar posle nećemo opet živeti zajedno?</u> Gavrilović: <u>Ja sam uvek govorio, da se tako ne piše: Za Boga, sve se može na lep način kazati.</u> (JSPRa: 185)</p>	<p><u>Nadž :</u> [...] <u>Honte et déshonneur à vos savants d'exaspérer ainsi les peuples !</u> [...] <u>Réclamez vos droits, écrivez, argumentez, mais ne nous insultons pas et ne nous injurions pas les uns les autres.</u></p> <p><u>N'allons-nous pas ensuite de toute façon vivre ensemble ?</u> Gavrilović : <u>J'ai toujours dit qu'il ne fallait pas écrire ainsi. Pour l'amour du ciel, tout peut se dire de manière courtoise.</u> (JSPRb: 84–85)</p>
<p><u>Vasilije: Ko je ovaj?</u> <u>Gina: Ko će biti, batinaš! [...]</u> <u>Neće da se smiluje nikom!</u> <u>Ni mladom, ni starom, ni bolesnom!</u> <u>Neće da se smiluje ni za pare!</u> <u>Davali su mu i zlatne satove, samo da ne bije, al on, zlikovac, neće ni zlatan sat!</u></p> <p><u>Vasilije: Zar čovek može da bude tolika zver?</u> <u>Gina: Nije on zver, nego gore od zveri, nečovek!</u> (LJSSa: 21–22)</p>	<p><u>Vassili : Qui c'est celui-là ?</u> <u>Gina : Ben, c'est le bourreau ! [...]</u> <u>Il n'a pitié de personne !</u> <u>Ni jeunes, ni vieux, ni malades !</u> <u>Pour de l'argent non plus, il n'a pas de pitié ! On lui a donné des montres en or pour qu'il ne frappe pas, mais lui, le salaud, il n'en voulait pas, même une montre en or !</u></p> <p><u>Vassili : Un homme peut-il être une telle bête ?</u> <u>Gina : *C'est pas une bête, mais pire qu'une bête, un monstre !</u> (LJSSb: 33–34)</p>

Međutim, u izvesnim slučajevima, zar pitanje se prevodi i kao pitanje tipa [ESV] u potvrdnom obliku, koje naizgled ima oblik neutralnog pitanja, a zapravo se njime iskazuje ironija, čuđenje, uvređenost, negodovanje, i slično:

<p><i>Vasilije: Gospodine podnaredniče, sve je to lako objasniti! Ja mislim...</i></p> <p><i>Filip: Aaa! Ti to, što ti se muti po glavi, nazivaš mišljenje? Mišljenje? Sa takvom glavom kao što je tvoja? Ti veruješ da je to, što prolazi kroz tvoju glavu, neko mišljenje? Ti mora da o sebi imaš neko veoma visoko mišljenje, kad tako misliš! Šta kaže, „ja mislim”! Ništa manje! <u>Zar se sa takvom glavom može – misliti?</u> Znaš li ti uopšte šta znači to, taj proces, taj glagol, ta glagolska radnja: misliti? Mislio je Aristotel, Stefane, mislili su Platon i Dekart, Stefane, a ne ti! (LJSŠa: 11)</i></p>	<p><i>Vassili : Monsieur le sergent, tout ça peut s'expliquer facilement. Je pense...</i></p> <p><i>Philippe : Ah ! agiter tout ça dans ta tête, tu appelles ça penser ? Penser ? Avec une tête comme la tienne ? Tu t'imagines que ce qui traverse ta tête est une pensée ? Mais tu dois avoir de toi-même une très haute opinion pour croire ça ! Qu'a-t-il dit ? Je pense ! Rien de moins ! <u>Est-ce qu'avec une tête pareille on peut penser ?</u> Sais-tu même ce que ça veut dire cette fonction, cette action, cette forme verbale, penser ? Aristote pensait, Stéphane, et Platon, et Descartes, mais pas toi ! (LJSŠb: 17)</i></p>
--	--

<p><i>Vasilije: Ja sam u pozorištu, a ne u cirkusu!</i></p> <p><i>Drobac: Nisi slučajno neka skitnica? Ili kockar?</i></p> <p><i>Vasilije: <u>Zar vam ja ličim na kockara?</u></i></p> <p><i>Drobac: Pitam. Zbog Uredbe o telesnoj kazni.</i></p>	<p><i>Vassili : Je suis dans un théâtre, pas dans un cirque !</i></p> <p><i>Le Broyeur : Tu ne serais pas par hasard un vagabond ou un type qui est joueur ?</i></p> <p><i>Vassili : <u>Est-ce que j'ai l'air d'un joueur ?</u></i></p> <p><i>Le Broyeur : Je demande. C'est à cause du Règlement sur le châtiment corporel.</i></p>
---	--

<p><i>Po članu tri, telesnom kaznom kažnjavaće se i skitnice, besposličari, kockari, pijanice i lica koja prenose lažne vesti. (LJSŠa: 20)</i></p>	<p><i>Selon l'article 3, sont punis par châtement corporel les vagabonds, les oisifs, les joueurs, les ivrognes et toute personne qui propage des fausses nouvelles. (LJSŠb: 31)</i></p>
<p><i>(Odmaknu se od Sofije. Ona, ošišana do glave, kleči na sredini scene. Svi je, za trenutak, posmatraju bez reči.) [...]</i> <i>Tomanija: Znaš li *kolko ćeš da uštediš na češljevima, na ukosnicama, na papilotnama? Nema pranja kose, uvijanja, gubljenja vremena!</i> <i>Gina: <u>Zar moramo i da se rugamo?</u></i> <i>Blagoje: A da ti možda nećeš da je braniš? Batinašku polegušu! (LJSŠa: 68–69)</i></p>	<p><i>(Ils s'écartent de Sophie. Elle, la tête tondue, est à genoux au milieu de la scène. Tous la regardent un moment, sans dire un mot.) [...]</i> <i>Tomania : Tu sais combien tu vas économiser pour les peignes, les épingles, les bigoudis ? Plus de cheveux à laver, plus de mise en plis, plus de perte de temps.</i> <i>Gina : <u>Est-ce qu'on a aussi besoin de se moquer ?</u></i> <i>Blagoyé : Tu veux peut-être la défendre, la traînée du tortionnaire. (LJSŠb: 112–113)</i></p>

U našem korpusu, najmanje je bilo *da* (+ neg.) pitanja, a svi primeri takvih pitanja prevode se na francuski jezik kao totalna pitanja tipa [SV↑]:

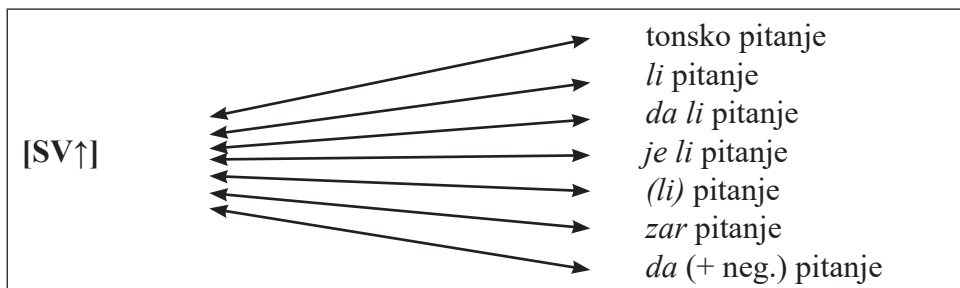
<p><u>Filip: Da možda nećete da kažete da drveni mač nije ozbiljno oružje?</u></p> <p>Vasilije: Molim vas, ne obraćajte pažnju na njega!</p> <p><u>Filip: I da drvenim mačem ne može da se proburazi aždaja, ili da se probode tiranin?</u> <u>I da drvenim mačem ne mogu da se odbiju udarci čeličnog?</u></p> <p>Jelisaveta: Posle mačevanja, to bi moglo da služi kao sitnina za potpalu!</p> <p><u>Filip: I da možda nećete da kažete da tantuzima ne može da se potkupi svedok, ili sudija, ili ministar?</u> <u>I da su dukati vredniji od tantuza?</u> <u>I da kamene kuće traju duže od nacrtanih? I da su od njih sigurnije?</u> <u>I da nacrtana kuća nije prava kuća?</u></p> <p>Jelisaveta: Nemojte da slušate njegove fantazije! (LJSŠa: 14)</p>	<p><u>Philippe : Vous voulez dire peut-être que l'épée en bois n'est pas une épée véritable ?</u></p> <p>Vassili : S'il vous plaît, ne faites pas attention à lui.</p> <p><u>Philippe : Qu'avec une épée en bois on ne peut pas éventrer un dragon ou transpercer un tyran ?</u> <u>Et qu'avec une épée en bois on ne peut pas réussir une parade contre une épée en acier ?</u></p> <p>Elizabeth : Après le combat on pourrait peut-être en faire du petit bois ?</p> <p><u>Philippe : Et vous voulez dire peut-être qu'avec des jetons on ne peut pas soudoyer un témoin, un juge ou un ministre ? Que les ducats ont plus de valeur que les jetons ? Selon vous les maisons en pierre dureraient plus longtemps que les maisons dessinées ? Et elles seraient plus sûres ? Et une maison dessinée ne serait pas une vraie maison ?</u></p> <p>Elizabeth : N'écoutez pas ses folies ! (LJSŠb: 22)</p>
<p>Čovek: Bio sam ubeđen da me „poznaješ” bar dve poslednje godine... Bar toliko... Međutim, vidim...</p>	<p>L'homme : J'étais convaincu que tu m'avais « identifié », au moins ces deux dernières années... au moins... Cependant, je vois...</p>

<p><i>Ja: <u>Da vi niste...</u></i> <i>Čovek: Prijatelj iz vojske? [...]</i></p> <p><i>Ja sam Luka Laban... Luka Laban... Moje ime vam, naravno, ništa ne govori? (Nikad čuo. Čovek me je posmatrao hladno i mirno. Počeo sam da gubim živce, što meni ne pada teško.)</i></p> <p><i>Ja: <u>Druže Luka, da vi niste slučajno malo pogrešili?</u></i></p> <p><i>U ovoj zgradi ima još nekoliko ljudi sa imenom Teodor...</i> <i>Luka: Znam. Ali samo je jedan Teodor Teja Kraj... (DKPa: 133)</i></p>	<p><i>Moi : <u>Vous ne seriez pas...</u></i> <i>L'homme : Un copain de régiment ? [...]</i></p> <p><i>Je suis Luka... Luka Laban... Mon nom, bien sûr, ne vous dit rien ? (Jamais entendu. L'homme m'observait froidement et calmement. Je commençais à perdre mon sang-froid, ce qui ne m'était pas très difficile.)</i></p> <p><i>Moi : <u>Camarade Luka, vous ne vous seriez pas un peu trompé par hasard ?</u></i></p> <p><i>Dans ce bâtiment, il y a d'autres personnes du nom de Teodor...</i> <i>Luka : Je sais. Mais il n'y a qu'un seul Teodor Teja Kraj... (DKPb: 18–20)</i></p>
---	---

Možemo zaključiti da, prilikom prevođenja sa francuskog na srpski i sa srpskog na francuski jezik, postoje ekvivalentni upitni oblici koji se učestalo javljaju, a koje ćemo pokušati šematski da prikazemo. Razlikovaćemo neutralno pitanje od markiranog pitanja, pri čemu pod markiranim pitanjem podrazumevamo pitanje putem kojeg govornik, pomoću morfoloških i/ili prozodijskih sredstava, iznosi i svoj subjektivni stav u odnosu na sagovornika, predmet govora i/ili očekivan odgovor.

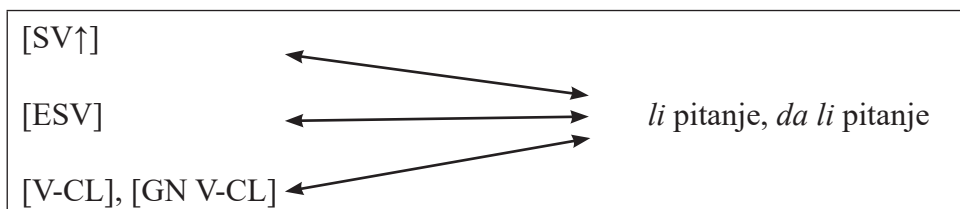
Pre svega, možemo primetiti da se na najviše načina može prevesti, sa francuskog na srpski jezik, upitni oblik [SV↑]¹³⁸, koji u francuskom jeziku služi i za neutralno i za markirano pitanje, u standardnom i u razgovornom jeziku:

¹³⁸ Važno je ukazati na različite mogućnosti prevođenja upitnog oblika [SV↑] na srpski jezik jer smo primetili da se, u pojedinim prevodima, ovaj oblik **automatski** prevodi kao tonsko pitanje, dok on, zapravo, pokriva čitav spektar različitih značenja i upotrebe u francuskom jeziku koji se na srpskom jeziku **različito** iskazuje.

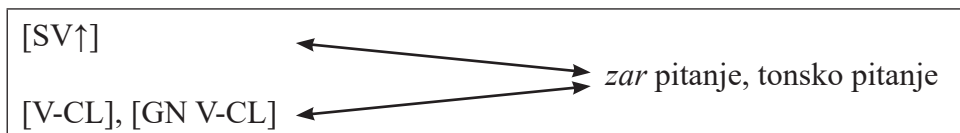
Prikaz 1: Upitni oblik u francuskom: [SV↑] i ekvivalentni upitni oblici u srpskom

Neutralno pitanje na francuskom jeziku može se iskazati pomoću svih raspoloživih oblika totalnih pitanja, a na srpskom standardnom jeziku ono se obično iskazuje pomoću dva upitna oblika – *li* pitanje ili *da li* pitanje:

Prikaz 2: Neutralno pitanje (standardni jezik)

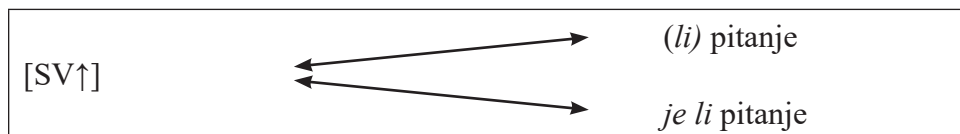
Kada je reč o „markiranom pitanju”, ono se obično na francuskom jeziku iskazuje pomoću svih upitnih oblika totalnih pitanja osim oblika [ESV], a na srpskom jeziku pomoću *zar* pitanja ili tonskog pitanja (izostavljamo iz Prikaza 3. upitni oblik *da* (+ neg.) pitanje čiji su malobrojni oblici u našem korpusu prevedeni samo u vidu upitnog oblika [SV↑]):

Prikaz 3: Markirano pitanje (standardni jezik)

Nestandardni oblici totalnih pitanja koji pripadaju srpskom razgovornom jeziku: (*li*) pitanje i *je li* pitanje, prevode se na francuski jezik kao totalno pitanje tipa [SV↑] (uz eventualne fonetske, morfološke, sintaksičke

ili leksičke modifikacije iskaza kako bi se označio odgovarajući jezički registar):

Prikaz 4: Markirano pitanje (razgovorni jezik)

2.4.2.4. Stilističke odlike totalnih pitanja u francuskom i srpskom jeziku

Na osnovu Prikaza 4, vidimo da su, u srpskom jeziku upitni oblici (*li*) pitanja i *je li* pitanja stilistički markirani jer su svojstveni razgovornom jeziku, dok, u francuskom jeziku odgovarajući upitni oblik [SV↑] nije nužno stilistički markiran jer se sreće u različitim jezičkim registrima.

U francuskom jeziku, stilistička diferencijacija totalnih pitanja vrši se, pre svega, u negovanom jeziku, upotrebom upitnog oblika izvedenog složenom inverzijome: [GN V-CL]. Upotreba totalnih pitanja izvedenih prostom inverzijom: [V-CL] nije nužno stilistički markirana budući da su, i u svakodnevnom jeziku, ustaljeni pojedini upitni oblici izvedeni na taj način. Međutim, dosledna upotreba inverzije u upitnim oblicima, proste ili, naročito, složene, svakako upućuje na negovani jezik. Neretko, prilikom pismenog prevođenja sa srpskog na francuski jezik, prednost se daje upitnim oblicima izvedenim inverzijom, na uštrb stilističke diferencijacije koja bi zahtevala upotrebu upitnih oblika koji odgovaraju neformalnijem vidu izražavanja. Ukoliko je reč o dramskim tekstovima, prilikom njihove pripreme za izvođenje na sceni, dolazi neminovno i do stilističke adaptacije, koja svakako obuhvata i upitne oblike. Takav je slučaj i u prevodu dramskog dela D. Kovačevića *Profesionalac* (1990) koji čini deo našeg korpusa: (DKPb). U izvođenju pozorišne trupe *Le théâtre de poche* iz Ženeve (u koprodukciji sa *Théâtre Vidy* iz Lozane), u režiji Lorans Kalam (Laurence Calame)¹³⁹, izmenjeni su, na primer, sledeći upitni oblici (na snimku predstave od 15.

¹³⁹ Izvođenje *Profesionalca* na francuskom jeziku (« Le professionnel »), prema prevodu dramskog teksta D. Kovačevića, proglašeno je za najbolju predstavu na 49. Sterijinom pozorju u Novom Sadu 2004. godine (Sterijina nagrada i nagrada Okruglog stola kritike), a, pored toga, L. Kalam dobila je i nagradu za najbolju režiju i Piter Wilkinson (Peter Wilkinson) za najbolju scenografiju.

marta 2003. godine: (DKPd)) u odnosu na one koji su dati u objavljenom prevodu¹⁴⁰:

Luka : [...] *Je peux m'asseoir ? Je souffre du dos...*

Moi : *Je vous en prie, je vous en prie... [...]*

Luka : *Ça m'est interdit, sur du moelleux. Tant que je le pouvais, je n'en avais pas, maintenant que j'en ai, je ne peux plus.*

Puis-je prendre votre chaise ?

Moi : *Oui, bien sûr.*

(DKPb: 37)

Luka : [...] *Je peux m'asseoir ? Je souffre du dos...*

Moi : *Je vous en prie, je vous apporte... [...]*

Luka : *Non, ça m'est interdit, sur du moelleux. Tant que *j'pouvais, je n'en avais pas, maintenant que j'en ai, *j'en peux plus.*

*J'peux prendre votre chaise ?

Moi : *Oui, bien sûr.*

(DKPd: 00:18:33-00:18.44)

Luka : [...] *J'ai plusieurs fois décidé de vous tuer, et comme vous pouvez le constater, je ne l'ai pas fait. Par contre, vous sauver la vie, je l'ai fait plus d'une fois, comme vous pouvez le constater aussi. [...]*

Moi : *Vraiment, je vous en remercie, camarade Luka. Me voilà à la fois content et rassuré. [...]* Grâce à vous j'ai atteint aujourd'hui mon quarante-cinquième anniversaire.

Puis-je, pour l'occasion, vous offrir un verre ?

Luka : *Si vous pensez que je le mérite.* (DKPb: 48–49)

Luka : [...] *J'ai plusieurs fois décidé de vous tuer, et comme vous pouvez le constater, je ne l'ai pas fait. Par contre, vous sauver la vie, ça, je l'ai fait plus d'une fois, comme vous pouvez le constater aussi. [...]*

Moi : *Moi, je vous en remercie, camarade Luka. Grâce à vous, me voilà rassuré et bien content. Non, non, mais... grâce à vous j'ai atteint aujourd'hui mon quarante-cinquième anniversaire. Alors, pour l'occasion, je vous offre un verre ?*

Luka : *Si vous pensez que je le mérite.* (DKPd: 00:26:33-00:27:08)

¹⁴⁰ Kada bude bilo reči o stilističkim odlikama parcijalnih pitanja u francuskom i srpskom jeziku, videćemo da je, na sličan način, sprovedena i adaptacija pojedinih parcijalnih pitanja.

Moi : Vous les entendez ?

Luka : J'entends.

Moi : Ils fêtent mon anniversaire, ils passent des chansons de mon pays natal, pour me rappeler d'où je viens et où je dois retourner.

Ce sont peut-être eux qui vous ont poussé à venir...

Luka : Tu crois que je te trompe ?

Que je te mens ?

Moi : Je ne sais pas, mais je vous en supplie...

Luka : Sais-tu ce qu'aurait répondu ton ami, l'ingénieur Yotsa ? Il aurait dit : « Je ne suis pas communiste, je n'ai donc pas le droit de mentir. » (DKPb: 73)

Moi : Vous les entendez ?

Luka : J'entends.

*Moi : Ils fêtent mon anniversaire, ils passent des musiques de mon pays natal, de ma province, pour me rappeler d'où je viens et où je devrais retourner. *C'est peut-être eux qui vous ont fait venir...*

Luka : Tu crois que je te trompe ?

Que je te mens ?

*Moi : *J'sais plus.*

Luka : Tu sais ce qu'aurait répondu ton ami, l'ingénieur Yotsa ? Il aurait dit : « Je ne suis pas communiste, donc je n'ai pas le droit de mentir. » (DKPd: 00:43:34-00:43:57)

2.4.3. Parcijalna pitanja u francuskom i srpskom jeziku

2.4.3.1. Oblici parcijalnih pitanja u francuskom i srpskom jeziku

Prilikom poređenja parcijalnih pitanja u francuskom i srpskom jeziku, primećujemo da se upitne reči, izuzev upitnih priloga, u određenoj meri različito morfološki određuju u navedena dva jezika. Naime, kao što to I. Klajn primećuje, „U većini zapadnoevropskih jezika zamenicama se nazivaju samo oblici tipa *on, ko, neko*, koji u rečenici obavljaju imeničke funkcije, dok se oblici tipa *moj, takav, svaki*, koji se odnose na imenicu i slažu se s njom, svrstavaju među prideve¹⁴¹. U srpskoj gramatici i jedni i drugi spadaju u zamenice, samo se one prve nazivaju imeničkim, a druge pridevskim zamenicama” (Klajn 2006: 79).

¹⁴¹ Kao što je to ranije napomenuto, u francuskom jeziku, pored termina *les déterminants interrogatifs*, upotrebljava se i *les adjectifs interrogatifs* („upitni pridevi”) koji se obično na srpski jezik ne prevodi doslovno, nego se prednost daje terminu „upitni determinativi”.

Prema tome, u navedena dva jezika, poređićemo parcijalna pitanja izvedena pomoću:

- a) prostih upitnih zamenica u francuskom jeziku i imeničkih upitnih zamenica u srpskom jeziku;
- b) složenih upitnih zamenica u francuskom jeziku i pridevskih upitnih zamenica u srpskom jeziku;
- c) upitnih determinativa u francuskom jeziku i pridevskih upitnih zamenica u srpskom jeziku;
- d) upitnih priloga u francuskom i srpskom jeziku.

Sve upitne reči, osim upitnih priloga, spadaju u promenljive reči, koje se, u srpskom jeziku, menjaju po padežima, a u francuskom jeziku se padeški odnosi iskazuju pomoću predloga i položaja reči u rečenici. Složene upitne zamenice i upitni determinativi u francuskom jeziku imaju oblike za jedninu i množinu, te razlikuju muški i ženski rod, dok pridevske upitne zamenice u srpskom jeziku, pored navedenog, razlikuju i srednji rod¹⁴².

2.4.3.1.1. Parcijalna pitanja sa prostim upitnim zamenicama u francuskom i imeničkim upitnim zamenicama u srpskom jeziku

Prostoj upitnoj zamenici za lica u francuskom jeziku: *qui* odgovara u srpskom imenička upitna zamenica: *ko*, kao što se to vidi u sledećim primerima koje ćemo navesti:

Maria : Je viens rejoindre mon mari. (Elle entre.)

Martha (la regardant) : Qui est votre mari ?

Maria : Il est arrivé ici hier et devait me rejoindre ce matin. Je suis étonnée qu'il ne l'ait pas fait. (ACMa: 238)

Marija: Došla sam po svog muža. (Ulazi.)

Marta (gledajući je): Ko je vaš muž?

Marija: Doputovao je juče, i jutros je trebalo da dođe po mene. Čudi me što to nije učinio. (ACMb: 134)

¹⁴² U francuskom jeziku, retko je kad zastupljen srednji rod, a takvo značenje, na primer, kao što smo to videli, u pojedinim slučajevima, između ostalog, može imati složena upitna zamenica *lequel*.

<p>(<i>Graja i vika rastu.</i> <i>Uleće Milun.</i>) <i>Milun: Ko pravi ovde nered?</i> <i>Treća građanka: Pitaj njih!</i> [...] <i>Vasilije: Mi smo putujuće pozorište</i> <i>Šopalović! (LJSŠa: 10)</i></p>	<p>(<i>Le vacarme et les cris augmentent.</i> <i>Miloun surgit.</i>) <i>Miloun : Qui fait du tapage, ici ?</i> <i>3e femme : *T'as qu'à demander à</i> <i>ceux-là ! [...]</i> <i>Vassili : Monsieur, nous sommes</i> <i>le théâtre ambulant Chopalovitch.</i> (LJSŠb: 15–16)</p>
--	--

U francuskom jeziku, u funkciji subjekta, zamenica *qui* može se javiti i u svom proširenom obliku: *qui est-ce qui* (takav oblik se ređe upotrebljava, ali navedeni primeri iz našeg korpusa mogli su da glase i: *Qui est-ce qui est votre mari?*, *Qui est-ce qui fait du tapage, ici?* – u srpskom jeziku prevod bi ostao isti, odnosno zamenica *ko*, u funkciji subjekta, ostala bi u nominativu)¹⁴³.

Za iskazivanje direktnog objekta za lica, u francuskom jeziku može se upotrebiti oblik *qui* bez predloga ili prošireni vid ove zamenice: *qui est-ce que*, a u srpskom se upotrebljava zamenica *ko* u akuzativu ili genitivu:

Čovek: *Secate li se te vaše priče*
 „Prijatelj iz vojske”? [...]

O onom čoveku koji vam je prišao
na ulici, zagrlio vas, izljubio i
upitao:

Viđaš li naše? [...]

Viđam, naravno da viđam!

L'homme : Vous souvenez-vous
de votre histoire : « Le copain de
régiment » ? [...]

De cet homme qui s'est approché de
vous dans la rue, vous a pris dans
ses bras et embrassé, puis vous a
demandé :

« Tu vois les nôtres ? » [...]

« Oui, bien sûr que je les vois !

¹⁴³ Vjekoslav Ćosić sugerise da bi se, u izvesnom smislu, mogli smatrati približno ekvivalentnim oblicima: *Tko li je došao?* i « *Qui est-ce qui est venu ?* » (Ćosić 2006: 57). Međutim, rečca *li* u parcijalnim pitanjima uglavnom upućuje na retorska pitanja, dok u francuskom jeziku prošireni oblik pitanja (upitna reč + *est-ce que / est-ce qui*) ne mora da nosi takvo značenje, već se takvim oblikom upravo može dodatno insistirati na upitnom značenju (osim toga, potrebno je posebno napomenuti da postoji i slučaj kada prošireni oblik pitanja nema alternativni prosti oblik, kao što ćemo to uskoro videti kod upitne zamenice za stvari u funkciji subjekta: *qu'est-ce qui*).

*Kako ih ne *bi viđao!
I čovek ti je poverovao, zagrlio te,
potapšao po ramenu – bilo mu je
drago što se nisi odrodio, i upitao
te:
Koga najčešće viđaš? Pa... i tu si,
kao sad, stao i pokušao da se
setiš bar jednog imena. (DKPa:
133)*

*Comment pourrais-je ne pas les voir!
» Et l'homme t'a cru, il t'a pressé
dans ses bras, t'a donné quelques
tapes sur l'épaule, content que tu ne
te sois pas renié, et il t'a demandé :
« Et qui vois-tu le plus souvent ? »¹⁴⁴.
Là aussi, comme maintenant, tu étais
debout, et essayais de te souvenir
d'au moins un nom. (DKPb: 18–19)*

U francuskom jeziku padeška značenja iskazuju se pomoću predloga, te je takav slučaj i uz zamenicu *qui*:

*Martha [...] : [...] Vers qui donc,
dans le monde, aurais-je pu me
tourner, sinon vers celle qui avait
tué en même temps que moi ? Mais
je me trompais. Le crime aussi est
une solitude, même si on se met à
mille pour l'accomplir. (ACMa:
245)*

*Marta [...] : [...] Kome sam ja, u
ovom svetu, mogla da se okrenem,
ako ne onoj koja je ubijala zajedno
sa mnom?
Međutim, prevarila sam se. I zločin
je usamljenost, čak i ako se hiljadu
ljudi udruži da ga izvrši. (ACMb:
137)*

*Ja: [...] A šta mislite, kako sam
mogao da pročitam knjigu koja
vam je vraćena pre pet meseci?
Nije vam vraćena?
A kome ste je predali? Pa, izvolite,
tražite je od njega... (DKPa: 130)*

*Moi : [...] À votre avis, comment
aurais-je pu lire un livre qui vous a
été renvoyé il y a cinq mois ?... On
ne vous l'a pas renvoyé ?
Et à qui l'avez-vous remis ? Alors,
je vous en prie, demandez-le lui...
(DKPb: 9)*

Prostoj upitnoj zamenici za stvari u francuskom jeziku: *que* (*quoi*) odgovara u srpskom jeziku imenička upitna zamenica: *šta*. U francuskom

¹⁴⁴ Navedeno pitanje na francuskom jeziku moglo je, između ostalog, i da glasi: « Qui est-ce que tu vois le plus souvent ? ».

jeziku, ova zamenica, u funkciji subjekta, može se javiti samo u svom proširenom vidu: *qu'est-ce qui*:

<p><i>Cæsonia (même jeu) :</i> <i>Et pourquoi vous battiez-vous ?</i> <i>Cherea : Nous nous battions pour rien.</i> <i>Cæsonia : Alors, ce n'est pas vrai.</i> <i>Cherea : <u>Qu'est-ce qui n'est pas vrai ?</u></i> <i>Cæsonia : Vous ne vous battiez pas.</i> (ACCa: 54–55)</p>	<p><i>Cezionija (istim tonom):</i> <i>A zbog čega ste se tukli?</i> <i>Hereja: Ni zbog čega.</i> <i>Cezionija: Ma hajde, to nije istina.</i> <i>Hereja: <u>Šta nije istina?</u>¹⁴⁵</i> <i>Cezionija: Niste se tukli.</i> (ACCb: 54)</p>
<p><i>Ja: Zašto mi ostavljate ključeve?</i> <i>Marta: Neću više dolaziti.</i> <i>Ja: Nećete više dolaziti?</i> <i>Marta: Ne... [...]</i> <i>Ja: Zašto?</i> <i><u>Šta se desilo? Šta je bilo, Marta?</u></i> <i>(Gledala me je ćuteći. Oči su joj bile mutne i uplašene.) (DKPa: 161)</i></p>	<p><i>Moi : Pourquoi me laissez-vous les clés ?</i> <i>Marta : Je ne viendrai plus.</i> <i>Moi : Vous ne viendrez plus ?</i> <i>Marta : Non... [...]</i> <i>Moi : Mais pourquoi ?</i> <i><u>Qu'est-ce qui s'est passé ? Qu'est-il arrivé, Marta ?</u></i> <i>(Elle me regardait en silence, les yeux embués et apeurés.) (DKPb: 96–97)</i></p>

U prethodnom primeru naveden je i jedini slučaj kada upitna zamenica *que* može imati funkciju subjekta, a to je kada uz unipersonalne glagole vrši funkciju „pravog subjekta” (fr. *sujet réel*): *Qu'est-il arrivé, Marta ?*

Za iskazivanje direktnog objekta za stvari, u francuskom jeziku se može upotrebiti oblik *que* bez predloga ili prošireni vid ove zamenice: *qu'est-ce que*, a u srpskom se upotrebljava zamenica *šta* u odgovarajućem padežu:

¹⁴⁵ U hrvatskom jeziku upotrebljava se oblik *što*: „Što nije istina?” (ACCc: 39).

<p><i>Caligula : C'était difficile à trouver.</i> <i>Hélicon : Quoi donc ?</i> <i>Caligula : Ce que je voulais.</i> <i>Hélicon : <u>Et que voulais-tu ?</u></i> <i>Caligula (toujours naturel) : La lune.</i> (ACCa: 24)</p>	<p><i>Kaligula: Bilo je teško naći.</i> <i>Helikon: A šta to?</i> <i>Kaligula: Ono što sam želeo.</i> <i>Helikon: <u>A šta si želeo?</u></i> <i>Kaligula (i dalje prirodno): Mesec.</i> (ACCb: 41)</p>
<p><i>L'intendant (d'une voix mal assurée) : Nous... nous te cherchions, César.</i> <i>Caligula (d'une voix brève et changée) : Je vois.</i> <i>L'intendant : Nous... c'est-à-dire...</i> <i>Caligula (brutalement) : <u>Qu'est-ce que vous voulez ?</u></i> <i>L'intendant : Nous étions inquiets, César.</i> (ACCa: 31)</p>	<p><i>Upravitelj palate (nesigurno):</i> <i>Mi... mi smo te tražili, Cezare.</i> <i>Kaligula (odsečno i promenjenim glasom): Vidim.</i> <i>Upravitelj palate: Mi... to jest...</i> <i>Kaligula (grubo): <u>Šta hoćete?</u></i> <i>Upravitelj palate: Brinuli smo se, Cezare.</i> (ACCb: 44)</p>
<p><i>Šerbulić: [...] Rodoljupci, vi rodoljupci!</i> <i>Šta ste za narod učinili?</i> <i>Smrdić: <u>A šta ste učinili vi?</u></i> <i>Šerbulić: Više od vas.</i> <i>Ko je po kafanama javno govorio, da Srbliji moraju dobiti, nego ja; ja se čudim, kako su me Madžari trpili.</i> (JSPRa: 205)</p>	<p><i>Šerbulić : [...] Des patriotes, vous, des patriotes !</i> <i>Qu'avez-vous fait pour la nation ?</i> <i>Smrdić : <u>Et vous, qu'est-ce que vous avez fait?</u></i> <i>Šerbulić : Plus que vous. Qui, sinon moi, déclarait publiquement dans les cafés que les Serbes devaient l'emporter ? Je m'étonne que les Hongrois m'aient laissé faire.</i> (JSPRb: 112)</p>

Ukoliko, u francuskom jeziku, upitnoj zamenici za stvari prethodi predlog, umesto oblika *que*, obavezno se upotrebljava oblik *quoi*:

<p><i>Cherea (calme et s'asseyant) :</i> <u>De quoi s'agit-il ?</u> <i>Premier patricien et le vieux patricien (ensemble) :</i> <i>La conjuration est découverte.</i> (ACCa: 122)</p>	<p><i>Hereja (smireno, sedajući):</i> <u>U čemu je stvar?</u> <i>Prvi patricije i stari patricije (zajedno):</i> <i>Zavera je otkrivena.</i> (ACCb: 82)</p>
<p><i>Maria (avec une sorte de distraction) :</i> <i>Pourquoi, pourquoi avez-vous fait cela ?</i> <i>Martha : <u>Au nom de quoi me questionnez-vous ?</u></i> <i>Maria (dans un cri) : Au nom de mon amour ! (ACMa: 241)</i></p>	<p><i>Marija (nekako rastreseno):</i> <i>Zašto, zašto ste to učinile?</i> <i>Marta: <u>U ime čega me ispitujete?</u></i> <i>Marija (kriknuvši): U ime svoje ljubavi! (ACMb: 135)</i></p>
<p><i>Lepršić: [...] U Evropi ima osamdeset miliona Slavjana, i Evropa mora biti slavjanska!</i> <i>Žutilov: <u>Šta se to nas tiče?</u></i> <i>Lepršić: <u>Šta se tiče?</u></i> <i>To je greh protiv narodnosti; a greh protiv narodnosti veći je u sadašnje vreme nego smrtni greh. (JSPRa: 171)</i></p>	<p><i>Lepršić : [...] Il y a en Europe quatre-vingts millions de Slaves, aussi l'Europe doit être slave !</i> <i>Žutilov : <u>En quoi cela nous concerne-t-il ?</u></i> <i>Lepršić : <u>En quoi ça nous concerne ?</u></i> <i>C'est un péché contre la nation ; et un péché contre la nation est plus grave à l'heure actuelle qu'un péché mortel. (JSPRb: 62–63)</i></p>
<p><i>Sofija: Što ste me prepali!</i> <i>Drobac: Plivaš i po noći?</i> <i>Sofija: Ko ste vi?</i> <i>Drobac: Nije te *stra?</i> <i>Sofija: Čega da me bude strah?</i> <i>Drobac: Ko zna ko *more iz ovog mraka da naiđe. (LJSŠa: 62–63)</i></p>	<p><i>Sophie : Comme vous m'avez fait peur !</i> <i>Le Broyeur : Tu *t'baignes aussi la nuit ?</i> <i>Sophie : Qui êtes-vous ?</i> <i>Le Broyeur : *T'as pas peur ?</i> <i>Sophie : <u>De quoi aurais-je peur ?</u></i> <i>Le Broyeur : N'importe qui peut s'amener dans le noir. (LJSŠb: 101)</i></p>

Ako je, u francuskom jeziku, parcijalno pitanje formulirano na sledeći način: [SVQ], takođe se isključivo upotrebljava naglašeni oblik zamenice *que*, odnosno zamenica *quoi*:

Blagoje: O čemu ovaj bunca? [...]

Simka: [...] Neka vam objasne glumci, ja ne umem!

*Blagoje: Šta da objasne? (Gini) I zašto je *kazo da se odričeš sina?*

*Gina: Zato što je *momentalni bolesnik!*

Blagoje: Šta kažeš da je?

Gina: Mene naziva majkom, a tebe ocem!

Kad pogledam njega ludog, i tebe pijanog, ne bi me čudilo i da je istina! (LJSŠa: 49–50)

Blagoyé : Mais il déraille, celui-là ! [...]

Simca : [...] Les acteurs n'ont qu'à vous expliquer, moi j'en suis incapable.

Blagoyé : Expliquer quoi ? (à Gina) Et pourquoi il a dit que tu renies à ton fils ?

Gina : Parce qu'il est « momentanément » malade!

Blagoyé : Tu dis qu'il est quoi ?

Gina : Moi, il m'appelle mère, toi père !

*À vous voir tous les deux, lui complètement fou et toi saôul, ben *j'serais pas surprise que ce soit vrai. (LJSŠb: 77–79)*

Sažet pregled oblika prostih upitnih zamenica u francuskom i adekvatnih imeničkih upitnih zamenica u srpskom jeziku dajemo u sledećim prikazima:

PROSTA UPITNA ZAMENICA ZA LICA U FRANCUSKOM	subjekat	QUI QUI EST-CE QUI	IMENIČKA UPITNA ZAMENICA ZA LICA U SRPSKOM: KO (u odgovarajućem padežu, sa ili bez predloga) OD KOGA = ČIJI, ČIJA, ČIJE (pridevska upitna zamenica)
	direktni objekat	QUI QUI EST-CE QUE	
	sa predlogom	PAR QUI AVEC QUI... DE QUI, À QUI	

Prikaz 5: Prosta upitna zamenica za lica u francuskom i imenička upitna zamenica za lica u srpskom jeziku

PROSTA UPITNA ZAMENICA ZA STVARI U FRANCUSKOM	subjekat	----- QU'EST-CE QUI	IMENIČKA UPITNA ZAMENICA ZA STVARI U SRPSKOM: ŠTA (u odgovarajućem padežu, sa ili bez predloga)
	direktni objekat	QUE QU'EST-CE QUE	
	sa predlogom	PAR QUOI AVEC QUOI etc.	

Prikaz 6: Prosta upitna zamenica za stvari u francuskom i imenička upitna zamenica za stvari u srpskom jeziku

2.4.3.1.2. Parcijalna pitanja sa složenim upitnim zamenicama u francuskom i pridevskim upitnim zamenicama u srpskom jeziku

Za razliku od srpskog u francuskom jeziku postoje proste i složene upitne zamenice. U našem korpusu zabeleženo je malo primera parcijalnih pitanja izvedenih pomoću složenih upitnih zamenica, a one mahom u srpskom jeziku odgovaraju pridevskoj upitnoj zamenici *koji, koja, koje*:

Jan : *Je ne te laisserai pas longtemps. Comprends donc, Maria, que j'ai une parole à tenir.*

Maria : *Quelle parole ?*

Jan : *Celle que je me suis donnée le jour où j'ai compris que ma mère avait besoin de moi.*

Maria : *Tu as une autre parole à tenir.*

Jan : *Laquelle ?*

Maria : *Celle que tu m'as donnée le jour où tu as promis de vivre avec moi. (ACMa: 173–174)*

Jan: *Neću te dugo ostaviti samu. Shvati, Marija, ja moram da održim reč.*

Marija: *Koju reč?*

Jan: *Onu koju sam sebi dao onog dana kad sam shvatio da sam potreban majci.*

Marija: *Još jednu reč treba da održiš.*

Jan: *Koju?*

Marija: *Onu koju si dao meni onog dana kad si obećao da ćeš živeti sa mnom. (ACMb: 107)*

Navešćemo i jedan zabeleženi primer iz našeg korpusa u kome je složena upitna zamenica iz francuskog jezika iskazana u srpskom jeziku kao pridevska upitna zamenica *kakav, kakva, kakvo*:

Le jeune Scipion : Et quelle immonde solitude doit être la tienne !

Caligula (éclatant, se jette sur lui et le prend au collet ; il le secoue) :

La solitude !

Tu la connais, toi, la solitude ?

Celle des poètes et des impuissants.

La solitude ? Mais laquelle ? Ah ! tu ne sais pas que seul, on ne l'est jamais !

Et que partout le même poids d'avenir et de passé nous accompagne ! (ACCa: 83)

Mladi Scipion: I kako užasna mora biti tvoja samoća!

Kaligula (planuvši, baci se na njega i zgrabi ga za okovratnik; drmusa ga): Samoća!

Ti, ti poznaješ samoću?

Samoću pesnika i nemoćnika.

Samoća? Ali kakva?¹⁴⁶ Ah! ti ne znaš da čovek nikad nije sâm!

I da nas posvuda prati isti teret budućnosti i prošlosti! (ACCb: 66)

U narednom prikazu dajemo skraćeni pregled oblika složenih upitnih zamenica u francuskom jeziku i odgovarajućih pridevskih zamenica u srpskom jeziku:

¹⁴⁶ „Samoća? Ali koja?” (ACCc: 62).

<p>SLOŽENE UPITNE ZAMENICE U FRANCUSKOM:</p> <p>LEQUEL, LAQUELLE LESQUELS, LESQUELLES</p>	<p>PRIDEVSKE UPITNE ZAMENICE U SRPSKOM:</p> <p>KOJI, KOJA, KOJE</p> <p>(KAKAV, KAKVA, KAKVO)</p>
--	--

Prikaz 7: Složene upitne zamenice u francuskom i pridevske upitne zamenice u srpskom jeziku

2.4.3.1.3. Parcijalna pitanja sa upitnim determinativima u francuskom i pridevskim upitnim zamenicama u srpskom jeziku

Kao što smo ranije videli, upitni determinativi u francuskom jeziku najčešće služe za postavljanje pitanja o identitetu, a ređe o kvalitetu, te odgovaraju, u srpskom jeziku, pridevskim upitnim zamenicama *koji, koja, koje*:

Martha : Domicile habituel ?

Jan : La Bohême.

Martha : Vous en venez ?

Jan : Non, je viens d'Afrique. [...]

Martha [...] : Quelle est votre destination ?

Jan : Je ne sais pas. Cela dépendra de beaucoup de choses. (ACMa: 179–180)

Marta: Stalno prebivalište?

Jan: Češka.

Marta: Dolazite iz Češke?

Jan: Ne, dolazim iz Afrike. [...]

Marta [...]: Koje vam je odredište?

Jan: Ne znam. To će zavisi od mnogo čega. (ACMb: 110)

Jelisaveta: Njega je, znači, ubilo pozorište?

Vasilije: Ali je zato spaslo pravog ubicu!

Jelisaveta: A to, što smo mislili da je maska, bilo je lice!

Elizabeth : Alors ça veut dire que le théâtre l'a tué !

Vassili : Oui, mais le théâtre a sauvé le vrai meurtrier.

Elizabeth : Et ce qu'on croyait être le masque était le visage ?

<p><i>Vasilije: <u>Na koju masku misliš: na masku glumca, ili na masku ludaka?</u></i> <i>Jelisaveta: Mislim na masku ludog glumca! (LJSŠa: 75)</i></p>	<p><i>Vassili : <u>À quel masque penses-tu ? Au masque de l'acteur ou au masque du fou ?</u></i> <i>Elizabeth : Je pense au masque de l'acteur-fou ! (LJSŠb: 125)</i></p>
--	--

Međutim, upitni determinativi mogu, u pojedinim slučajevima, odgovarati, u srpskom jeziku, pridevskim upitnim zamenicama *kakav, kakva, kakvo*:

<p><i>Caligula : [...] <u>Quel est le châtement réservé aux esclaves paresseux ?</u></i> <i>Cæsonia : Le fouet, je crois. (ACCa: 56–57)</i></p>	<p><i>Kaligula: [...] <u>Kakva je kazna predviđena za lenje robove?</u></i> <i>Cezonija: Bičevanje, čini mi se. (ACCb: 55)</i></p>
<p><i>Lepršić: Ovo su kokarde mađarske, a naša je želja imati srpske.</i> <i>Nančika: Dobro.</i> <u><i>Kakva je boja srpska?</i></u> <i>Šerbulić: Šta, Srpkinja, pa ne zna ni kakva je boja srpska! (JSPRa: 175)</i></p>	<p><i>Lepršić : Celles-ci sont des cocardes hongroises, notre désir est d'en avoir des serbes.</i> <i>Nančika : Bon.</i> <u><i>Quelles sont les couleurs serbes ?</i></u> <i>Šerbulić : Quoi, une Serbe qui ignore quelles sont les couleurs serbes ! (JSPRb: 69)</i></p>

U francuskom jeziku pitanje o poreklu ili pripadanju postavlja se tako što zamenici *qui* prethode predlozi *à* ili *de* ili pomoću upitnog determinativa *quel*, a, u srpskom, takvo se pitanje može, između ostalog, iskazati pomoću pridevske upitne zamenice: *čiji, čija, čije*, kao u sledećim primerima:

Caligula : [...] Tout a l'air si compliqué. Tout est si simple pourtant. Si j'avais eu la lune, si l'amour suffisait, tout serait changé. Mais où étancher cette soif ? Quel cœur, quel dieu auraient pour moi la profondeur d'un lac ? (s'agenouillant et pleurant) Rien dans ce monde, ni dans l'autre, qui soit à ma mesure. (ACCa: 150)

Kaligula: [...] Kako je sve zamršeno. A ipak, jednostavno. Da sam dobio mjesec, da je ljubav dostajala, sve bi se izmijenilo. Ali gdje utažiti žeđ? Čije srce, koji bog ima za mene dubinu jezera? (Pada na koljena; plače.) Ništa na ovom ni na onom svijetu nije po mojoj mjeri. (ACCc: 112)

*Ja: Pa... šta da radim sa ovim vašim knjigama?
Luka: Sa mojim knjigama?
Nisu to moje knjige.
Ja: Nisu vaše?
Luka: Ne.
Ja: A čije su?
Luka: Vaše.
Ja: Čije?
Luka: Vaše. Tvoje. [...]
Nemojte se smejati, molim vas...
Ja: Kako da se ne smejem?
Taman sam pomislio da ste ozbiljan čovek, a vi meni predajete moje knjige.
Čije su ovo knjige?
Luka: Vaše... Ja sam Luka Laban, policajac u penziji. (DKPa: 136–137)*

*Moi : Alors... Qu'est-ce que je fais de tous vos livres ?
Luka : De mes livres ?
Ce ne sont pas mes livres.
Moi : Ce ne sont pas les vôtres ?
Luka : Non.
Moi : Et de qui sont ces livres ?
Luka : De vous.
Moi : De qui ?
Luka : De vous. Ce sont les tiens. [...]
Ne riez pas, s'il vous plaît...
Moi : Comment, que je ne rie pas ?
Je pensais, à l'instant, que vous étiez un homme sérieux et voilà que vous me remettez mes soi-disant livres. À qui sont ces livres ?
Luka : À vous... Je suis Luka Laban, policier en retraite. (DKPb: 29–31)*

Upitni determinativi u francuskom jeziku mogu imati i značenje koje se u srpskom iskazuje pridevskom upitnom zamenicom *koliki, kolika, koliko*:

<p><i>Un homme : La vie a augmenté et les salaires sont devenus insuffisants.</i> <i>Nada : Nous le savions et voici un nouveau barème.</i> <i>Il vient d'être établi.</i> <i>L'homme : <u>Quel sera le pourcentage de l'augmentation ?</u></i> <i>Nada (il lit) : C'est très simple.</i> <i>Barème numéro 108. [...]</i> <i>L'homme : <u>Mais quelle augmentation cela représente-t-il ?</u></i> <i>Nada : L'augmentation est pour plus tard, le barème pour aujourd'hui.</i> <i>(Camus 1948: 122–123)</i></p>	<p><i>Jedan čovek: Život je poskupeo i nadnice su postale nedovoljne.</i> <i>Nada: To nam je poznato, i evo nove obračunske skale nadnica.</i> <i>Upravo je stupila na snagu.</i> <i>Čovek: <u>Kolika će biti povišica?</u></i> <i>Nada (čita): To je vrlo jednostavno.</i> <i>Skala broj 108. [...]</i> <i>Čovek: <u>Ali kolika je povišica?</u></i> <i>Nada: Povišica dolazi kasnije, obračunska skala nadnica danas.</i> <i>(Kami 2008c: 176)</i></p>
---	--

U francuskom jeziku, upitnim determinativima mogu da prethode predlozi kako bi se iskazala razna značenja koja, u srpskom, pridevske upitne zamenice dobijaju u različitim padežima, sa ili bez predloga:

<p><i>Martha : Mère, il faudra le tuer.</i> <i>[...] <u>Dans quelle chambre le mettrons-nous ?</u></i> <i>La mère : N'importe laquelle, pourvu que ce soit au premier.</i> <i>(ACMa: 163–165)</i></p>	<p><i>Marta: Majko, moraćemo da ga ubijemo. [...]</i> <i><u>U koju sobu ćemo ga smestiti?</u></i> <i>Majka: U bilo koju, samo da je na prvom spratu. (ACMb: 103)</i></p>
<p><i>Martha : [...] Vous a-t-il parlé longuement, mère ?</i> <i>La mère : Non. Deux phrases en tout.</i> <i>Martha : <u>De quel air vous a-t-il demandé sa chambre ?</u></i> <i>La mère : Je ne sais pas. Je vois mal et je l'ai mal regardé. (ACMa: 162)</i></p>	<p><i>Marta: [...] Je li dugo razgovarao s vama, majko?</i> <i>Majka: Nije. Rekao je svega dve rečenice.</i> <i>Marta: <u>S kakvim vas je izrazom lica pitao za sobu?</u></i> <i>Majka: Ne znam. Vid mi je slab i jedva da sam ga pogledala. (ACMb: 102)</i></p>

<p><i>Smrdić: Kao po kom pravu predsjedatelj nešto više znači, nego drugi članovi?</i> <i>Žutilov: Hoćete li da budete komesar u kakvom srezu?</i> <i>Smrdić: Dabogme, kad su drugi sve opapoljili. (JSPRa: 203)</i></p>	<p><i>Smrdić : De quel droit le président a-t-il plus de poids que les autres membres ?</i> <i>Žutilov : Voulez-vous être commissaire dans l'un des districts ?</i> <i>Smrdić : Mais bien sûr, maintenant que les autres ont tout pillé ! (JSPRb: 109–110)</i></p>
<p><i>Filip: I zašto uz ribu služite crno vino?</i> <i>Simka: O kakvoj vi to ribi govorite?</i></p> <p><i>Filip: Govorim o ovoj kečigi! Kao da ste je pohovali u strugotini! [...]</i> <i>Simka: Čuli ste šta mi je rekao! S kakvim pravom?</i> <i>Sofija: Nije on to rekao vama, nego Simoni! (LJSŠa: 38–39)</i></p>	<p><i>Philippe : Et pourquoi, avec le poisson, servez-vous du vin rouge ?</i> <i>Simca : Mais de quel poisson parlez-vous ?</i> <i>Philippe : Je parle de ce sterlet que vous avez dû cuire dans les copeaux ! [...]</i> <i>Simca : Mais vous avez entendu ce qu'il m'a dit ! De quel droit ?</i> <i>Sophie : Ce n'est pas à vous qu'il l'a dit, mais à Simone. (LJSŠb: 62)</i></p>

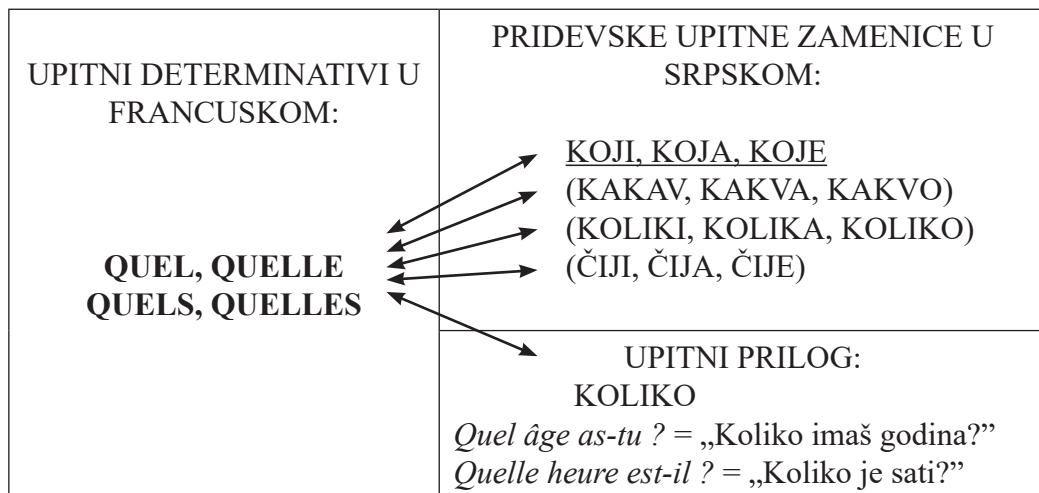
U sledećim primerima, upitni determinativ *quel* i imenica uz koju stoji (*quel âge, quelle heure*) izražavaju značenje koje se, u srpskom jeziku, iskazuje pomoću upitnog priloga *koliko* i odgovarajuće imenice (*koliko godina, koliko sati*):

<p><i>Lui : C'était un beau jour d'été à Paris, ce jour-là, j'ai entendu dire, n'est-ce pas ?</i> <i>Elle : Il faisait beau, oui.</i> <i>Lui : Quel âge avais-tu ?</i> <i>Elle : Vingt ans. Et toi ?</i> <i>Lui : Vingt-deux ans. (MDHa: 51)</i></p>	<p><i>On: Bio je to lep letnji dan u Parizu, taj dan, čuo sam da pričaju, zar ne ?¹⁴⁷</i> <i>Ona: Da, vreme je bilo lepo.</i> <i>On: Koliko si imala godina?</i> <i>Ona: Dvadeset. A ti?</i> <i>On: Dvadeset dve. (MDHb: 37)</i></p>
--	---

¹⁴⁷ U ovom prevodu doslovno se prati red reči kakav je u izvornom obliku na francuskom jeziku. Smatramo da bi, na srpskom, adekvatniji bio prevod: „Čuo sam da je toga dana u Parizu bio lep letnji dan, zar ne?“ (aut. prev.).

<p><i>Vasilije: Taj njihov sin...</i> <i>Simka: Sekula?</i> <i>Vasilije: <u>Koliko ima godina?</u></i> <i>Simka: Ako bi preživeo,</i> <i>o Nikoljdanu bi napunio devetnaest.</i> (LJSŠa: 46–47)</p>	<p><i>Vassili : Leur fils...</i> <i>Simca : Sékoula ?</i> <i>Vassili : <u>Quel âge a-t-il ?</u></i> <i>Simca : S'il s'en sort vivant,</i> <i>il aura dix-neuf ans pour la Saint-Nicolas.</i> (LJSŠb: 73)</p>
<p><i>Jelisaveta: *<u>Kolko može da ima sati?</u></i> <i>Vasilije: Ne znam. Satom sam platilo prenoćište u Požegi.</i> (LJSŠa: 59)</p>	<p><i>Elizabeth : <u>Quelle heure peut-il être ?</u></i> <i>Vassili : Je ne sais pas. J'ai payé notre nuit à Pojéga avec ma montre.</i> (LJSŠb: 96)</p>

U sledećem prikazu, dat je pregled različitih oblika koji, u srpskom jeziku odgovaraju oblicima francuskih upitnih determinativa:

Prikaz 8: Upitni determinativi u francuskom i pridevske upitne zamenice u srpskom jeziku

2.4.3.1.4. Parcijalna pitanja sa upitnim prilogima u francuskom i srpskom jeziku

U francuskom jeziku upitni prilog za mesto *où* može da iskazuje statički ili dinamički aspekt prostornog značenja, te, u zavisnosti od toga, može da bude preveden na srpski na razne načine. Ukoliko označava statički aspekt, on se na srpski dosledno prevodi pomoću upitnog priloga *gde*:

Martha : [...] *Mais je dois vous demander votre nom et vos prénoms.*

Jan : *Hasek, Karl.* [...]

Martha : *Date et lieu de naissance ?*

Jan : *J'ai trente-huit ans.*

Martha : *Où êtes-vous né ?*

Jan (il hésite) : *En Bohême.*

(ACMa: 178–179)

Marta: [...] *A sad mi, molim vas, recite ime i prezime.*

Jan: *Karl Hasek.* [...]

Marta: *Mesto i godina rođenja?*

Jan: *Imam trideset osam godina.*

Marta: *Gde ste rođeni?*

Jan (okleva): *U Češkoj.*

(ACMb: 109)

Martha : [...] *Votre mari est mort cette nuit, je vous assure que cela n'est pas une plaisanterie. Vous n'avez plus rien à faire ici.*

Maria : *Mais vous êtes folle, folle à lier ! C'est trop soudain et je ne peux pas vous croire. Où est-il ? Faites que je le voie mort et alors seulement je croirai ce que je ne puis même pas imaginer.* (ACMa: 240)

Marta: [...] *Muž vam je noćas umro, uveravam vas da to nije šala.*

Vi ovde više nemate šta da tražite.

Marija: *Ali vi ste ljudi, načisto ljudi. To je suviše neočekivano i ne mogu da vam poverujem. Gde je on? Dajte mi da ga vidim mrtvog i tek tad ću poverovati u ono što ne mogu čak ni da zamislim.* (ACMb: 135)

<p><i>Vasilije: Kažite mi... gde je sada vaš pekar?</i></p> <p><i>Simka: Stanimirović ili Slović?</i></p> <p><i>Vasilije: Pitam u principu... Gde mislite da treba da bude pekar?</i></p> <p><i>Simka: Gde će biti nego u pekarnici?</i></p> <p><i>Vasilije: A apotekar?</i></p> <p><i>Simka: U apoteci. Ne razumem zašto pitate.</i></p> <p><i>Vasilije: A učitelj?</i></p> <p><i>Simka: U školi!</i></p> <p><i>Vasilije: A gde je kovač? Gde je vodeničar?</i></p> <p><i>Simka: Kovač u kovačnici. Vodeničar u vodenici. Smešna pitanja!</i></p> <p><i>Vasilije: A gde, po toj istoj logici, treba da bude glumac?</i></p> <p><i>Simka: Znam šta hoćete da kažem: u pozorištu! (LJSŠa: 37–38)</i></p>	<p><i>Vassili : Dites-moi... où est maintenant votre boulanger ?</i></p> <p><i>Simca : Stanimirović ou Slović ?</i></p> <p><i>Vassili : Je vous demande en général : à votre avis où doit se trouver un boulanger ?</i></p> <p><i>Simca : Où voulez-vous qu'il soit ? Dans sa boulangerie !</i></p> <p><i>Vassili : Et le pharmacien ?</i></p> <p><i>Simca : Dans sa pharmacie ! Je ne comprends pas pourquoi vous me posez toutes ces questions.</i></p> <p><i>Vassili : Et l'instituteur ?</i></p> <p><i>Simca : À l'école !</i></p> <p><i>Vassili : Et où est le forgeron ? Et le meunier ?</i></p> <p><i>Simca : Le forgeron est dans sa forge et le meunier dans son moulin. Quelles questions !</i></p> <p><i>Vassili : Et selon cette même lo- gique, où doit se trouver l'acteur ?</i></p> <p><i>Simca : Je sais ce que vous voulez dire : dans le théâtre ! (LJSŠb: 60)</i></p>
---	--

U narednom primeru upotrebljen je nestandarni oblik upitnog pri-
loga za mesto: *đe*, koji je odlika narodnog govora u pojedinim krajevima
srpskohrvatskog govornog područja, a na francuski jezik je stilistički ade-
kvatno iskazan posredstvom nestandarnog oblika parcijalnog pitanja [Q *que*
SV], kojim se odlikuje narodni govor u pojedinim francuskim regijama:

(Svi odjednom učute: ulazi Drobac.)
Drobac: Zaboravio sam žilu.

*Ovden sam *neđe ostavio žilu.

*De mi je žila?

Zove me Majcen na dužnost, kad
*niđe žile! Ja sam bez one volujske
žile *ko bez ruke! (LJSŠa: 31)

(Tous se taisent. Entre Le Broyeur.)
Le Broyeur : J'ai oublié mon nerf-
de-bœuf. Ici, quelque part, j'ai
laissé mon nerf-de-bœuf.

*Où qu'il est ?

Maïtsen m'appelle au service,
je *trouve pas le nerf. Sans ce nerf-
de-bœuf je suis comme sans mains.
(LJSŠa: 51)

Ukoliko upitni prilog za mesto où iskazuje dinamički aspekt (pravac kretanja), on se, na srpski jezik, prevodi pomoću upitnog priloga *kuda*:

(Hélicon dépose la tablette sur un
des sièges et se retire.)

Caligula : Où vas-tu, Hélicon ?

Hélicon (sur le seuil) : Te chercher
la lune. (ACCa: 101)

(Helikon spušta pločicu na jednu
stolicu i povlači se.)

Kaligula: Kuda si pošao,
Helikone?¹⁴⁸

Helikon (na pragu): Da ti tražim
mesec. (ACCb: 74)

Jelisaveta: Ja uopšte ne vidim
kakve veze mi, kao glumci, imamo
s takvim stvarima!

Milun: Ja ću da ti pokažem kakve
imate veze! Napred!

Sofija: Kuda nas vodite?

Milun: Nije tvoje da pitaš!
Napred, kad govorim! (LJSŠa: 11)

Elizabeth : Je ne comprends
vraiment pas ce que nous, les
acteurs, nous avons à voir avec
toutes ces choses-là.

Miloun : Je vais te montrer, moi,
ce que vous avez à voir. Allez, en
avant !

Sophie : Mais où nous emmenez-
vous ?

Miloun : C'est pas à toi de
questionner ! En avant, j'ai dit !
(LJSŠb: 17)

¹⁴⁸ U hrvatskom jeziku upotrebljava se upitni prilog *kamo* koji se u srpskom retko sreće: „Kamo ćeš, Helikone?” (ACCa: 76).

Međutim, umesto upitnog priloga *kuda*, u upotrebi se sreće i upitni prilog *gde* koji, takođe, pored statičkog, može da označava i dinamički aspekt kategorije prostora (pravac kretanja):

<p>(<i>Ils sont dans le couloir de l'hôtel.</i>) <i>Lui : Où vas-tu en France ? À Nevers ?</i> <i>Elle : Non. À Paris. (Un temps.) À Nevers, non je ne vais plus jamais.</i> (MDHa: 56)</p>	<p>(<i>Oni su u holu hotela.</i>) <i>On: Gde ideš u Francusku? U Never?</i> <i>Ona: Ne. U Pariz. (Pauza.) U Never više nikad ne idem.</i> (MDHb: 39)</p>
--	--

<p><i>Milun: A sad me slušaj!</i> <i>Odavde ima do sutra da mi se izgubiš!</i> <i>Vasilije: Gde da se izgubim?</i> <i>Milun: Ne zanima me!</i> <i>Slobodan si da ideš kuda *oćeš!</i> (LJSŠa: 55)</p>	<p><i>Miloun : Et maintenant *t'écoutes : *t'as jusqu'à demain pour décamper d'ici.</i> <i>Vassili : Et je vais où ?</i> <i>Miloun : *C'est pas mes oignons ! *T'es libre d'aller où tu veux !</i> (LJSŠb: 88)</p>
--	---

Obliku upitnog priloga za mesto *d'où* odgovaraju, u srpskom jeziku oblici: *odakle*, *otkud(a)*. Ovi oblici, u svom osnovnom značenju priloga za mesto, iskazuju polazišnu tačku kretanja, a u primerima koje ovde navodimo iskazuju poticanje nečega (znanja ili materijalnog dobra):

<p><i>Drobac: Nisam ja travar!</i> <i>Sofija: Otkud onda znaš sva ta imena?</i> <i>Drobac: A otkud ti znaš?</i> <i>Sofija: I otkud znaš šta se čime leči?</i> <i>Gde si sve to naučio?</i> <i>Drobac: Pa to ti znade svako djete u Sinjevcu!</i> (LJSŠa: 64)</p>	<p><i>Le Broyeur : Moi, je *suis pas un guérisseur.</i> <i>Sophie : D'où sais-tu tous ces noms, alors ?</i> <i>Le Broyeur : Ben et toi, d'où tu les sais ?</i> <i>Sophie : D'où sais-tu quelle plante guérit quoi ? Où as-tu appris tout cela ?</i> <i>Le Broyeur : Ben, dame, tous les gamins savent ça à Sinievac !</i> (LJSŠb: 105)</p>
---	---

<p>Šerbulić: <i>Ko potpiše, dobija pedeset dukata u zlatu.</i> Smrdić: <i>Šta, šta?</i> <u>Otkud toliki novci?</u> Šerbulić: <i>Kaže da se unapred plaća.</i></p> <p>Smrdić: <i>Ali, toliki ljudi!</i> <i>To će mnogo izneti!</i> (JSPRa: 220)</p>	<p>Šerbulić : <i>Quiconque signe touche cinquante ducats-or.</i> Smrdić : <i>Quoi, quoi ?</i> <u>D'où vient tant d'argent ?</u> Šerbulić : <i>Il dit que c'est payable d'avance.</i> Smrdić : <i>Mais avec tant de gens !</i> <i>Cela va coûter beaucoup !</i> (JSPRb: 131–132)</p>
--	--

U našem korpusu nisu zabeleženi primeri za upitni prilog *jusqu'ou* koji bi iskazivao krajnju tačku kretanja i koji bi, u srpskom, odgovarao upitnom prilogu *dokle*, kao ni primeri za *par ou* koji bi označavao liniju kretanja i odgovarao, u srpskom, upitnom prilogu *kuda* ili konstrukciji *kojim putem*.

U francuskom jeziku, upitnom prilogu za vreme *quand* odgovara, u srpskom, upitni prilog za vreme *kad(a)*:

<p><i>Elle : Tu es tout seul à Hiroshima ?... ta femme, où elle est ?</i> Lui : <i>Elle est à Unzen, à la montagne. Je suis seul.</i> Elle : <u>Elle revient quand ?</u> Lui : <i>Ces jours-ci.</i> (MDHa: 75–76)</p>	<p><i>Ona: Sam si u Hirošimi?... tvoja žena, gde je ona?</i>¹⁴⁹ On: <i>U Uzenu</i>¹⁵⁰, <i>na planini.</i> <i>Sâm sam.</i> Ona: <u>Kada se vraća?</u> On: <i>Ovih dana.</i> (MDHb: 52)</p>
--	---

¹⁴⁹ Smatramo da je u prevodu na srpski jezik suvišno ponavljanje subjekta u vidu zamenice ako je već iskazan imeničkom sintagmom (međutim, u francuskom jeziku česta je repriza tematskog člana u vidu zamenice, naročito u pitanjima tipa [QSV], kao u primeru: *Ta femme, où elle est ?*, ili dolazi do njegove anticipacije, kao u primeru: *Comment elle est, ta femme ?*).

¹⁵⁰ Reč je o japanskom vulkanu Unzenu koji je u prevodu pogrešno naveden („Uzen”).

<p><i>Smrdić: <u>A kad ste vi došli?</u></i></p> <p><i>Gavrilović: Kad i svi; nego sam se zadržao u Grockoj. (JSPRa: 214)</i></p>	<p><i>Smrdić : <u>Quand donc êtes-vous arrivé ?</u></i></p> <p><i>Gavrilović : En même temps que tout le monde, mais je suis resté un peu à Grocka. (JSPRb: 124)</i></p>
<p><i>Sofija: Jelisaveta! Jelisaveta (iz kuće): Šta je? Sofija: Nisi mi kazala kako je divan pogled odavde!</i></p> <p><i>Jelisaveta (izlazi na verandu): <u>Kad da ti kažem?</u></i></p> <p><i>Morala sam sama da raspakujem kofere! Sofija: A jesi li videla onu pšenicu, prepunu bulki? Jelisaveta: <u>Kad da je vidim?</u></i></p> <p><i>Celo sam jutro iznosila kostime! (LJSŠa: 27)</i></p>	<p><i>Sophie : Elizabeth ! Elizabeth (de l'intérieur) : <u>Qu'est-ce qu'il y a ?</u></i></p> <p><i>Sophie : Tu ne m'avais pas dit qu'on avait une vue si merveilleuse ici !</i></p> <p><i>Elizabeth (sort sur le balcon) : <u>Je me demande quand j'aurais pu te le dire !</u></i></p> <p><i>J'ai été obligée de défaire les valises toute seule !</i></p> <p><i>Sophie : Et tu as vu ces blés, pleins de coquelicots !</i></p> <p><i>Elizabeth : <u>Quand est-ce que j'aurais pu les voir ?</u></i></p> <p><i>J'ai sorti les costumes toute la matinée. (LJSŠb: 42)</i></p>

Ukoliko se postavlja pitanje o početnoj tački na vremenskoj osi, u francuskom jeziku upotrebljava se konstrukcija *depuis quand*, koja, u srpskom, odgovara oblicima *od kada* i *otkad(a)*:

Ja: A od kad ste taksista?

(Zastao je, pogledao me i ćuteći, polako, dolio čašicu.

Pomislio sam da me nije čuo, pa sam ponovio pitanje.)

Ja: Od kada ste taksista?

Luka: *Od kada su na vlast došli ovi tvoji.*

Ja: *Od kad su na vlast došli „ovi moji”?*

(Mislio sam da se šali, ali je on bio savršeno ozbiljan.)

Luka: *Da, dobro si me čuo.*

(DKPa: 156–157)

Moi : Et depuis quand faites-vous le taxi ?

(Il s'est arrêté, m'a regardé et sans rien dire, doucement, a rempli son verre. J'ai cru qu'il ne m'avait pas entendu. Alors j'ai répété la question.)

Moi : Depuis quand faites-vous le taxi ?

Luka : *Depuis que tes amis sont arrivés au pouvoir.*

Moi : « Mes amis » sont arrivés au pouvoir ?

(Je pensais qu'il plaisantait, mais il était parfaitement sérieux.)

Luka : *Oui, tu m'as bien entendu.*

(DKPb: 83–84)

Ukoliko se postavlja pitanje o završnoj tački na vremenskoj osi, u francuskom jeziku upotrebljava se konstrukcija *jusqu'à quand*, koja, u srpskom, odgovara oblicima *do kada*, *dokad(a)* i *dokle*:

Dara: Dokle mislite da se svađate?

Dok Drobac ne izmakne?

Gina: *Muški klimakterijum je gori od ženskog!* (LJSŠa: 58)

Dara : Jusqu'à quand vous allez vous disputer comme ça ? Jusqu'à ce que Le Broyeur nous échappe ?

Gina : *Le retour d'âge est pire chez les hommes que chez les femmes !*

(LJSŠb: 93–94)

U francuskom jeziku upitnom prilogu za način *comment* odgovara u srpskom, upitni prilog za način *kako*:

<p><i>Le jeune Scipion : Oui, oui. C'est tout cela !</i> <u>Mais comment l'as-tu appris ?</u> <i>Caligula (pressant le jeune Scipion contre lui) : Je ne sais pas. Peut-être parce que nous aimons les mêmes vérités. (ACCa: 81)</i></p>	<p><i>Mladi Scipion: Da, da. O svemu tome!</i> <u>Ali kako si dokučio?</u> <i>Kaligula (privije mladog Scipiona na grudi): Ne znam. Možda zato što volimo iste istine. (ACCb: 66)</i></p>
<p><i>Ja: <u>Izvinite,</u></i> <u>kako se vi zovete?</u> <i>Čovek: Ja sam Luka Laban... Luka Laban... Moje ime vam, naravno, ništa ne govori?</i> <i>(Nikad čuo. [...])</i> <i>[...] Neću vas dugo zadržavati. Znam da idete na ručak sa Martom...</i> <i>Ja: <u>Kako znate?</u></i> <i>Luka: Danas vam je 45. rođendan?</i> <i>Ja: Jeste. (DKPa: 133–134)</i></p>	<p><i>Moi : Excusez moi.</i> <u>Comment vous appelez-vous ?</u> <i>L'homme : Je suis Luka... Luka Laban... Mon nom, bien sûr, ne vous dit rien ?</i> <i>(Jamais entendu. [...])</i> <i>[...] Je ne vous retiendrai pas longtemps, je sais que vous allez déjeuner avec Marta...</i> <i>Moi : <u>Comment le savez-vous ?</u></i> <i>Luka : Aujourd'hui, c'est votre quarante-cinquième anniversaire ?</i> <i>Moi : Oui, c'est exact. (DKPb: 20–21)</i></p>

U narednom primeru, upitni prilog *comment* prevodi se, na srpski, pridevskom upitnom zamenicom *kakav, kakva, kakvo*:

<p><i>Elle : <u>Comment elle est, ta femme ?</u> [...]</i> <i>Lui : Belle. Je suis un homme qui est heureux avec sa femme. (MDHa: 75–76)</i></p>	<p><i>Ona: <u>Kakva je ona, tvoja žena?</u>¹⁵¹</i> <i>[...]</i> <i>On: Lepa. Ja sam čovek koji je srećan sa svojom ženom. (MDHb: 52)</i></p>
---	---

Naime, u savremenom francuskom jeziku, pomoću upitnog determinativa postavlja se pitanje o identitetu, a pomoću upitnog priloga *comment* postavlja se pitanje o kvalitetu. U srpskom jeziku upotrebljavaju se različite

¹⁵¹ Videti napomenu broj 149.

pridevske zamenice za postavljanje pitanja o identitetu: *koji, koja, koje*, i kvalitetu: *kakav, kakva, kakvo*.

U francuskom jeziku, upitnom prilogu za količinu *combien* odgovara, u srpskom, upitni prilog za količinu *koliko*:

*Simka: Iz *koliko voda ispiraš?*

Gina: Iz pet.

Simka: Ceo život provedu kao na lađi: danas ovde, sutra onde!

Gina: Meni su sve lađe potonule u ovom koritu! (LJSŠa: 27)

priSimca: Dans combien d'eaux tu rinces ?

Gina: Ah moi, j'en mets bien cinq.

Simca: Toute leur vie se passe comme sur un bateau ! Aujourd'hui ici, demain là-bas !

Gina: Ben moi, mon bateau il a coulé dans ma bassine. (LJSŠb: 43)

Smrdić: Vidim ja, rodoljubije se ne uvažava.

Šerbulić: Još ste vi dobro; zgrabili ste, kad ste bili u odboru, pa vam je sad lako.

Smrdić: Koliko sam zgrabio? Čujem, da su mi iz kuće odneli sve.

Šerbulić: Platila je kasa odborska. (JSPRa: 213)

Smrdić: Je vois que le patriotisme est tenu en piètre estime.

Šerbulić: Vous, encore, vous vous en sortez bien ; vous vous êtes tout approprié quand vous étiez dans le comité, si bien que maintenant vous êtes à l'aise.

Smrdić: Mais combien me suis-je approprié ? J'ai entendu dire qu'on avait dévalisé ma maison.

Šerbulić: C'est la caisse du comité qui payait. (JSPRb: 122–123)

U našem korpusu nije zabeleženo pitanje u kome se, pomoću upitnog priloga *combien*, pita za cenu nečega (npr. *Ça fait combien ?*, *Combien coûte cette voiture ?* (LPR)), a takvo značenje moglo bi se, u srpskom jeziku iskazati pomoću upitnog priloga *koliko* (*Koliko to košta?*, *Koliko staju ta kola?*) ili *pošto* (*Pošto je to?*, *Pošto su ta kola?*).

U francuskom jeziku upitnom prilogu za uzrok *pourquoi* odgovara u srpskom upitni prilog za uzrok *zašto*:

Caligula : [...] Cherea,
pourquoi ne m'aimes-tu pas ?
Cherea : *Parce qu'il n'y a rien
d'aimable en toi, Caius.*
*Parce que ces choses ne se
commandent pas. Et aussi, parce
que je te comprends trop bien et
qu'on ne peut aimer celui de ses
visages qu'on essaie de masquer
en soi.*
Caligula : Pourquoi me hair ?
Cherea : *Ici, tu te trompes, Caius.*
Je ne te hais pas. [...]
Caligula : Alors, pourquoi veux-tu
me tuer ?
Cherea : *Je te l'ai dit : je te juge
nuisible. (ACCa: 107–108)*

Kaligula: [...] Hereja,
zašto me ne voliš?
Hereja: *Zato što u tebi nema ničeg
što bi se moglo voleti.*
*Zato što se osećanjima ne može
zapovedati.*
*A i zato što te suviše dobro razumem
i što se ne može voleti ono svoje lice
koje pokušavamo da sakrijemo i od
samog sebe.*
Kaligula: Zašto me mrziš?
Hereja: *Tu se varaš, Gaje.*
Ne mrzim te. [...]
Kaligula: Zašto onda hoćeš da me
ubiješ?
Hereja: *Rekao sam ti: mislim da si
štetan. (ACCb: 77)*

Ovo značenje može se, na srpskom, iskazati, između ostalog, i pomoću konstrukcije *zbog čega*:

Cæsonia (*ironique, montrant le
désordre*) : *Vous vous battiez ?*
Cherea : *Nous nous battions.*
Cæsonia (*même jeu*) :
Et pourquoi vous battiez-vous ?
Cherea : *Nous nous battions pour
rien. (ACCa: 54–55)*

Cezionija (*ironično, pokazajući
nered*): *Tukli ste se?*
Hereja: *Tukli smo se.*
Cezionija (*istim tonom*):
*A zbog čega ste se tukli?*¹⁵²
Hereja: *Ni zbog čega. (ACCb: 54)*

U srpskom razgovornom jeziku, uzročno značenje iskazuje se i pomoću oblika *što* i *šta*, koji se, u takvoj upotrebi, takođe svrstavaju u upitne priloge:

¹⁵² „Zašto ste se tukli?” (ACCc: 39).

*Jelisaveta: Kad ti znaš
kako bi trebalo igrati grofa,
zašto ti ne uzmeš njegovu ulogu?
Sofija: A ko bi onda igrao Amaliju?
Vasilije? [...]
Sofija: Ovako više ne može da se
radi!
Jelisaveta: I ne znam
kakav je ovo repertoar!
Vasilije: Šta ti sad odjednom smeta
repertoar?
Jelisaveta: Ansambl od četiri
glumca ne može da igra komad sa
petnaest ili dvadeset lica! (LJSŠa:
35)*

*Elizabeth : Puisque tu sais si bien
comment on doit jouer le comte,
pourquoi tu ne prends pas le rôle ?
Sophie : Et qui jouerait alors Amalia ?
Vassili ? [...]
Sophie : On ne peut plus travailler
comme ça.
Elizabeth : Je me demande
ce que c'est que ce répertoire !
Vassili : Pourquoi il te gêne, tout
d'un coup, ce répertoire ?
Elizabeth : Une troupe de quatre
acteurs ne peut pas jouer une pièce
avec quinze ou vingt personnages.
(LJSŠb: 55–56)*

*Lepršić: [...] Zna li vi,
da je Vojvodina potvrđena?
Šerbulić: Kako?
Lepršić: U Karlovcima bila je
skupština. Izabrali su patrijarha i
vojvodu. – Što ne vičete „živeli”?
Šerbulić: Ako vas međutim ovde
okupe Madžari za protokole?
Lepršić: Ha, ha, ha! Trideset
hiljada Srbijanaca dolaze nam u
pomoć, i sedam miliona dukata.
(JSPRa: 181–182)*

*Lepršić : [...] Savez-vous
que la Voïvodine a été proclamée ?
Šerbulić : Comment ?
Lepršić : L'assemblée s'est tenue
à Karlovci. On a élu un patriarche
et un voïvode... Pourquoi ne criez-
vous pas « vivat » ?
Šerbulić : Et si cependant
les Hongrois allaient s'en prendre
à nous ici à cause des registres ?
Lepršić : Ha, ha, ha ! Trente mille
Serbes de Serbie viennent à notre
secours, et aussi sept millions de
ducats. (JSPRb: 78–79)*

Smrdić: E, šta se vi opet ljutite?

Šerbulić: Šta se ljutim?

Dok su bili Mađari, ko se više s njima mešao i drugovao nego vi.

Častili ste ih, vaše žene i kćeri išle na bal i s honvidima igrale; pa vi u odboru, a ja, koji sam protokole cepao, ništa. (JSPRa: 204–205)

Smrdić: Mais pourquoi donc vous fâchez-vous encore ?

Šerbulić: Pourquoi est-ce que je me fâche ? Du temps des Hongrois, personne ne les fréquentait et ne les cultivait autant que vous. Vous les invitez à dîner, vos femmes et vos filles allaient au bal et dansaient avec des militaires hongrois ; maintenant vous voilà dans le comité, alors que moi qui ai déchiré les registres, bernique ! (JSPRb: 111)

U narednom prikazu dajemo pregled upitnih priloga (u osnovnom značenju) na francuskom jeziku i njihove moguće adekvatne oblike na srpskom:

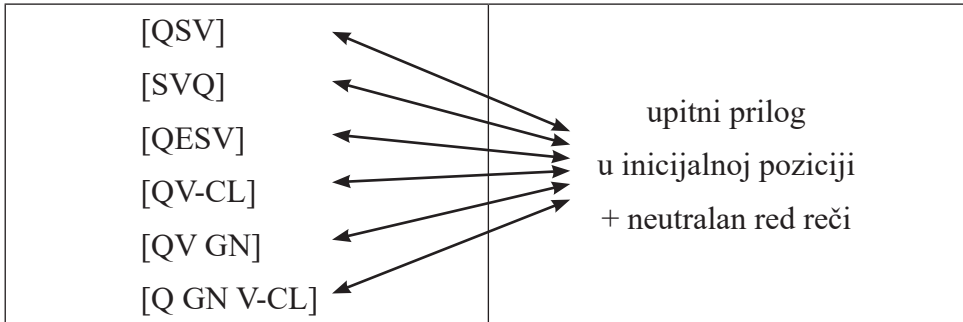
MESTO	OÙ		GDE	<u>statički aspekt / pravac kretanja</u>
			KUD(A)	<u>pravac kretanja</u>
	D'OÙ		OTKUD(A)	<u>polazišna tačka</u>
			ODAKLE	
JUSQU'OÙ		DOKLE	<u>krajnja tačka</u>	
PAR OÙ		KUD(A)	<u>linija kretanja</u>	
		KOJIM PUTEM		

VREME	QUAND	↔	KAD(A)
	DEPUIS QUAND	↔	OTKAD(A), OD KADA
	JUSQU'À QUAND	↗ ↘	DOKLE DOKAD(A), DO KADA
NAČIN	COMMENT	↗ ↘	KAKO
			KAKAV, KAKVA, KAKVO
KOLIČINA	COMBIEN	↗ ↘	KOLIKO
			POŠTO
UZROK	POURQUOI	↗ ↘ ↗ ↘	ZAŠTO
			ZBOG ČEGA
			ŠTO
			ŠTA

Prikaz 9: Upitni prilozi u francuskom i srpskom jeziku

2.4.3.2. Red reči u parcijalnim pitanjima i njihove stilističke odlike u francuskom i srpskom jeziku

Dok je u srpskom jeziku, uz retka odstupanja, red reči u parcijalnim pitanjima takav da upitna reč zauzima inicijalnu poziciju uz uobičajeni raspored ostalih rečeničnih elemenata, u francuskom jeziku, iako norma nalaže upotrebu upitne reči u inicijalnoj poziciji uz prostu inverziju: [QV-CL], [QV GN] ili složenu inverziju: [Q GN V-CL] (izuzev u slučaju [Q=S V] gde obavezno upitna reč u funkciji subjekta prethodi glagolu), veoma su česta odstupanja od ovog pravila. Naime, u francuskom razgovornom jeziku postoji težnja ka uspostavljanju kanonskog reda reči: S + V + O, i to tako da je upitna reč upotrebljena na početku upitne rečenice: [QESV] i [QSV], ili na njenom kraju: [SVQ], uprkos tome što norma manje ili više osuđuje odstupanja od gore navedenog načela. Prema tome, u francuskom jeziku postoji više oblika za izražavanje parcijalnih pitanja (izuzev oblika [Q=S V]), dok je, u srpskom, ustaljena upotreba jednog oblika, kao što je to predstavljeno u sledećem prikazu:

Prikaz 10: Red reči u parcijalnim pitanjima izvedenim pomoću upitnih priloga u francuskom i srpskom jeziku

U francuskom jeziku, red reči u parcijalnim pitanjima nosi snažno stilističko obeležje, što je teško porediti sa srpskim, gde je inače red reči fleksibilniji usled očuvanijeg flektivnog sistema (deklinacije po padežima), ali gde, u parcijalnim pitanjima, upitna reč gotovo uvek zauzima inicijalnu poziciju. U drugom delu našeg rada, nastojaćemo da opišemo način na koji se, u normativnoj, deskriptivnoj i didaktičkoj literaturi, opisuju stilističke vrednosti onih parcijalnih pitanja koja pokazuju najveći stepen varijacije u francuskom jeziku.

U francuskom književnom jeziku doslednije se poštuju normativna načela nego u govoru, te se tako čuva inverzija u direktnim parcijalnim pitanjima, ponekad čak i u dijalozima koji bi trebalo da podražavaju razgovorni jezik. Kao i prilikom opisivanja stilističkih odlika totalnih pitanja u francuskom i srpskom jeziku, i ovde ćemo navesti primere parcijalnih pitanja onako kako su dati u objavljenom prevodu na francuski jezik dramskog dela D. Kovačevića *Profesionalac* (1990): (DKPb), i onako kako su navedena pitanja adaptirana prilikom njihovog izvođenja na sceni u organizaciji pozorišne trupe *Le théâtre de poche* iz Ženeve (u koprodukciji sa *Théâtre Vidy* iz Lozane), u režiji L. Kalam (na snimku predstave od 15. marta 2003. godine: (DKPd)):

Moi : Votre livre a été refusé avant que je n'arrive à ce poste. [...]
Que dites-vous ? Pourquoi j'utilise le mot « refusé » ? Ce mot vous blesse. [...] Je suis un insolent ? Un insolent ?! À votre avis, comment aurais-je pu lire un livre qui vous a été renvoyé il y a cinq mois ?...
 (DKPb: 9)

Moi : Non, mais votre livre a été refusé avant que je n'arrive à ce poste. [...]
Qu'est-ce que vous dites ? Hein ? Pourquoi j'utilise le mot « refusé » ? Ah, ce mot vous blesse. [...] Ah, je suis un insolent ? Un insolent... Non, mais, expliquez-moi comment j'aurais pu lire un livre qui vous a été renvoyé il y a déjà cinq mois ?...
 (DKPd: 00:04:55-00:05:31)

Moi : Depuis quand faites-vous le taxi ?
Luka : Depuis que tes amis sont arrivés au pouvoir. [...]
Moi : Et quel lien aurais-je avec eux ?
Luka : Je ne sais pas. Vraiment, je n'en sais rien. Je ne suis plus dans le service, alors je ne suis plus aussi bien informé.
 (DKPb: 83–84)

Moi : Depuis quand faites-vous le taxi ?
Luka : Depuis que tes amis sont arrivés au pouvoir. [...]
Moi : Et quel lien j'aurais avec eux, moi ?
*Luka : *Je sais pas. *J'en sais vraiment rien. Je ne suis plus dans le service, alors je ne suis plus aussi bien informé.*
 (DKPd: 00:56:12-00:56:38)

Moi : Et, qui m'a retrouvé ? Qui m'a sauvé ?
Luka : Moi.
Moi : Vous ?
Luka : Moi.
Moi : Mais, ne me... Comment m'avez-vous retrouvé, puisque vous n'avez rien vu ?
Luka : C'est une femme qui me l'a dit.

Moi : Et, qui m'a retrouvé ? Qui m'a sauvé ?
Luka : Moi.

Moi : Alors, comment vous m'avez retrouvé, puisque vous n'aviez rien vu ?
Luka : C'est une femme qui me l'a dit.

<p><i>Moi : Une femme ?</i> <i>Luka : Oui.</i> <i>Moi : Et qu'est-ce qu'elle vous a dit ?</i> <i>Luka : Votre ami vient de tomber du train. (DKPb: 53–55)</i></p>	<p><i>Moi : Et qu'est-ce qu'elle vous a dit ?</i> <i>Luka : Votre ami vient de tomber du train. (DKPd: 00:30:23-00:30:48)</i></p>
<p><i>Marta : Qu'est-ce qu'il veut celui-là ?</i> <i>Moi : Rien, Marta. Tout est en ordre...</i> <i>Marta : <u>Pourquoi vous déshabillez-vous ?</u></i> <i>Moi : Je vous le dirai plus tard.</i></p> <p><i>Marta : Vous êtes affreusement pâle.</i> <i>Moi : Je me sens bien...</i> <i>Marta : S'il le faut, je vais appeler la police.</i> <i>Moi : Non, non, non... [...]</i> <i>Marta : Vous m'excuserez, si le café n'est pas très bon. C'est moi qui l'ai préparé...</i> <i>Ils viennent d'arrêter la cuisinière.</i> <i>Moi : Angélique, la cuisinière ?</i> <i>Marta : Oui.</i> <i>Moi : <u>Pourquoi l'ont-ils arrêtée ?</u></i> <i>Marta : Elle a jeté une casserole d'eau bouillante aux yeux du chef du personnel. Elle l'a tout bonnement aveuglé.</i> <i>(DKPb: 45–46)</i></p>	<p><i>Marta : Qu'est-ce *qu'i vous veut, celui-là ?</i> <i>Moi : Rien, Marta. Tout est en ordre...</i> <i>Marta : <u>Pourquoi vous vous déshabillez ?</u></i> <i>Moi : Je vous le raconterai plus tard.</i> <i>Marta : Vous êtes affreusement pâle.</i> <i>Moi : Non, je me sens bien...</i> <i>Marta : S'il le faut, j'appelle la police.</i> <i>Moi : Non, non, non... [...]</i> <i>Marta : Vous m'excuserez, si le café n'est pas très bon...</i></p> <p><i>Ils viennent d'arrêter la cuisinière.</i> <i>Moi : Qui ça, Angélica ?</i> <i>Marta : Oui, à la cantine.</i> <i>Moi : <u>Et pourquoi ils l'ont arrêtée ?</u></i> <i>Marta : Elle a jeté une casserole d'eau bouillante aux yeux du chef du personnel. Elle l'a tout bonnement aveuglé.</i> <i>(DKPd: 00:23:56-00:24:22)</i></p>

Luka : [...] *Vous avez donné une veste en cuir au capitaine, et en retour il vous a donné cette paire de jumelles.*

Moi : *Excusez-moi, mais pourquoi ai-je troqué une veste contre des jumelles ?*

Moi : *C'est Zoran qui vous a conseillé de faire l'échange, sous prétexte que quand la guerre arriverait, avec les jumelles vous auriez le grade de commandant.*

(DKPb: 68–69)

Luka : [...] *Vous avez donné une veste en cuir au capitaine, et en retour il vous a donné cette paire de jumelles.*

Moi : *Et pourquoi j'aurais troqué une veste contre des jumelles, moi ?*

Moi : *C'est Zoran qui vous a conseillé de faire l'échange, sous prétexte que quand la guerre arriverait, avec des jumelles vous auriez le grade de major.*

(DKPd: 00:39:09-00:39:41)

2.4.4. Dopunsko pitanje

U našem korpusu, najčešće dopunsko pitanje na francuskom jeziku je *n'est-ce pas*, a prevodi se na srpski jezik kao „zar ne” ili „je l' da”:

Caligula (*pris d'un rire inextinguible*) : *Le Trésor ? Mais c'est vrai, voyons, le Trésor, c'est capital.*

L'intendant : *Certes, César.*

Caligula (*toujours riant, à Cæsonia*) : *N'est-ce pas, ma chère, c'est très important, le Trésor ?*

Cæsonia : *Non, Caligula, c'est une question secondaire.* (ACCa: 32)

Kaligula (*prsnuvši u nezadrživ smeh*): *Riznicom? Ama tako je, zbilja, riznica, to je nešto od životnog značaja.*

Upravitelj: *Svakako, Cezare.*

Kaligula (*i dalje se smejući, Cezioniji*): *Zar ne, draga moja, riznica je veoma važna?*

Cezionija: *Ne, Kaligula, to je nešto sporedno.* (ACCb: 44)

<p><i>Martha : [...] Je regrette, monsieur, que cette chambre ne soit pas aussi confortable que vous pourriez le désirer.</i></p> <p><i>Jan : Elle est particulièrement propre, c'est le plus important. <u>Vous l'avez d'ailleurs récemment transformée, n'est-ce pas ?</u></i></p> <p><i>Martha : Oui. Comment le voyez-vous ?</i></p> <p><i>Jan : À des détails. (ACMa: 202–203)</i></p>	<p><i>Marta: [...] Žao mi je, gospodine, što ova soba nije onoliko udobna koliko biste verovatno želeli.</i></p> <p><i>Jan: Izuzetno je čista, a to je najvažnije.</i></p> <p><i><u>Vi ste je, uostalom, nedavno preuredili, zar ne?</u></i></p> <p><i>Marta: Da. Kako znate?</i></p> <p><i>Jan: Po nekim detaljima. (ACMb: 118)</i></p>
<p><i>Martha : Votre mari n'est plus là parce qu'il est mort. [...]</i></p> <p><i>Maria : <u>Vous plaisantez, n'est-ce pas ?</u> Jan m'a souvent dit que, petite fille, déjà, vous vous plaisiez à déconcerter.</i></p> <p><i>Nous sommes presque sœurs et...</i></p> <p><i>Martha : [...] Votre mari est mort cette nuit, je vous assure que cela n'est pas une plaisanterie. (ACMa: 240)</i></p>	<p><i>Marta: Vaš muž više nije ovde zato što je mrtav. [...]</i></p> <p><i>Marija: <u>Šalite se, je l' da?</u></i></p> <p><i>Jan mi je često pričao da ste vi još kao devojčica voleli da zbunjujete.</i></p> <p><i>Mi smo skoro sestre...</i></p> <p><i>Marta: [...] Muž vam je noćas umro, uveravam vas da to nije šala. (ACMb: 135)</i></p>

Osim toga, dopunsko pitanje na francuskom razgovornom jeziku uvedeno je i pomoću *hein*, koje se na srpski jezik, u našem korpusu, ne prevodi ili se prevodi kao „a”, „je li”, „zar ne”:

<p><i>Caligula : [...] Au fait, quand je suis entré, vous complotiez, n'est-ce pas ?</i> <u><i>On y allait de sa petite conspiration, hein ?</i></u> <i>Le vieux patricien : Caius, comment peux-tu ?... (ACCa: 61–62)</i></p>	<p><i>Kaligula: [...] U stvari, kad sam ušao, vi ste kovali zaveru, zar ne?</i> <u><i>Smišljali ste neku malu urotu?</i>¹⁵³</u> <i>Stari patricije: Gaje, kako možeš?... (ACCb: 57)</i></p>
<p><i>Le jeune Scipion : [...] Oh ! le monstre, l'infect monstre. Tu as encore joué. <u>Tu viens de jouer, hein ?</u></i> <i>Et tu es content de toi ?</i> <i>Caligula (avec un peu de tristesse) : Il y a du vrai dans ce que tu dis. J'ai joué. (ACCa: 82)</i></p>	<p><i>Mladi Scipion: [...] Oh! Čudovište! Gnusno čudovište. Opet si glumio. <u>Sve vreme si glumio, a?</u>¹⁵⁴</i> <i>I jesi li zadovoljan sobom ?</i> <i>Kaligula (pomalo tužno): Ima istine u tvojim rečima. Glumio sam. (ACCb: 66)</i></p>

U narednom primeru na francuskom jeziku *hein* je upotrebljeno uz parcijalno pitanje, vršeći fatičku funkciju i dodatno podstičući sagovornika na pružanje odgovora, a prevedeno je, u dva različita objavljena prevoda, kao „hajde” ili „ha”:

<p><i>Caligula : Et dès l'instant où tu crois que j'ai pris la décision de t'empoisonner, tu fais ce qu'il faut pour t'opposer à cette volonté. [...] Cela fait deux crimes, et une alternative dont tu ne sortiras pas : ou bien je ne voulais pas te faire mourir et tu me suspectes injustement, moi, ton empereur. Ou bien je le voulais, et toi, insecte, tu t'opposes à mes projets.</i></p>	<p><i>Kaligula: A otkako veruješ da sam odlučio da te otrujem, činiš sve što treba da se suprotstaviš mojoj volji. [...] To su, dakle, dva zločina i jedna alternativa iz koje ti nema izlaza: ili ja nisam hteo da te ubijem i ti me nepravedno sumnjičiš, mene, svog imperatora; ili sam ja, pak, hteo da te ubijem, a ti se, crve, protiviš mojoj volji.</i></p>
--	---

¹⁵³ „U stvari, kad sam ušao, vi ste spletkarili, je li? Petljali nešto kao malu urotu, je li?” (ACCc: 44).

¹⁵⁴ „Upravo si glumio, zar ne?” (ACCc: 61).

<p>(<i>Un temps. Caligula contemple le vieillard avec satisfaction.</i>) <u>Hein, Mereia, que dis-tu de cette logique ?</u> <i>Mereia : Elle est..., elle est rigoureuse, Caius. Mais elle ne s'applique pas au cas.</i> (ACCa: 71)</p>	<p>(<i>Pauza. Kaligula zadovoljno gleda starca.</i>) <u>Hajde, Mereja, šta veliš na tu logiku?</u>¹⁵⁵ <i>Mereja: Ona je, ona je dosledna, Gaje. Ali se ne može primeniti na ovaj slučaj.</i> (ACCb: 62)</p>
--	---

U našem korpusu, među oblicima dopunskih pitanja na srpskom jeziku, pored *zar ne* i *je l' da*, sreću se i oblici *je li tako* i *je l' te*, koji se dosledno na francuski jezik prevode oblikom « n'est-ce pas »:

<p><i>Šerbulić: Treba ih tužiti.</i> <i>Žutilov: Treba s njima dole.</i> <i>Šerbulić: Tako je.</i> <i>Izdajstvo se ne može trpiti.</i> <u><i>Je li tako, gospodine Gavriloviću?</i></u> <i>Gavrilović: Oni znaju šta treba da čine.</i> (JSPRa: 167–168)</p>	<p><i>Šerbulić : Il faut les dénoncer.</i> <i>Žutilov : Il faut les renverser.</i> <i>Šerbulić : C'est vrai.</i> <i>On ne saurait souffrir la trahison.</i> <u><i>N'est-ce pas, monsieur Gavrilović ?</i></u> <i>Gavrilović : Ils savent ce qu'ils ont à faire.</i> (JSPRb: 58)</p>
<p><i>Sofija: Sigurno si travar!</i> <i>Drobac: Travar?</i> <i>Sofija: [...] <u>Na uboje i čireve stavljaš bokvicu, je li tako?</u></i> <i>Drobac: Bokvicu.</i> (LJSSa: 64)</p>	<p><i>Sophie : Tu es sans doute un guérisseur ?</i> <i>Le Broyeur : Un guérisseur ?</i> <i>Sophie : [...] <u>Sur les bleus et les ulcères tu poses le plantain. N'est-ce pas?</u></i> <i>Le Broyeur : *L'plantain ?</i>¹⁵⁶ (LJSSb: 104–105)</p>
<p><i>Gavrilović: <u>Molim gospodine Lepršiću, ovi madžarski protokoli uvedeni su od nekoliko godina,</u></i></p>	<p><i>Gavrilović : <u>Dites-moi, je vous prie, monsieur Lepršić, ces actes en hongrois ont été introduits il y a plusieurs</u></i></p>

¹⁵⁵ „Ha, Mereja, šta kažeš na tu logiku?” (ACCc: 52).

¹⁵⁶ Iako je u izvornoj verziji upotrebljena izjavna rečenica, u prevodu je data upitna rečenica.

<p><u>je l' te?</u> <i>Lepršić: Da su mogli, oni bi ih uveli pre potopa. (JSPRa: 175)</i></p>	<p><u>années, n'est-ce pas ?</u> <i>Lepršić : S'ils avaient pu, ils les auraient introduits avant même le déluge. (JSPRb: 70)</i></p>
<p><i>Milčika: Pa zašto ste vi s onim obrlajntantom toliko razgovarali?</i></p> <p><i>Nančika: On se čudio kako lepo znam madžarski.</i></p> <p><i>Milčika: To je i meni moj rekao.</i></p> <p><i>Nančika: Ja ti kažem: moraš se njih čuvati.</i></p> <p><i>Milčika: <u>Ali da nismo u neprijateljstvu, je l' te da su vrlo učitivi?</u></i></p> <p><i>Nančika: To je istina. (JSPRa: 191)</i></p>	<p><i>Milčika : Mais pourquoi alors avez-vous tellement conversé avec ce lieutenant?</i></p> <p><i>Nančika : Il s'étonnait que je sache si bien le hongrois.</i></p> <p><i>Milčika : C'est aussi ce que m'a dit le mien.</i></p> <p><i>Nančika : Je te le dis : tu dois te méfier d'eux.</i></p> <p><i>Milčika : <u>Mais s'il n'y avait pas les hostilités entre nous... n'est-ce pas qu'ils sont très courtois ?</u></i></p> <p><i>Nančika : C'est vrai. (JSPRb: 91)</i></p>
<p><i>Lepršić (peva): „Na noge, Srbliji braćo, Sloboda zove!”</i></p> <p><i>Šerbulić: Žalosna nam sloboda!</i></p> <p><i>Lepršić: <u>Šta, i vi ste Srbin?</u></i></p> <p><i>Nije vas sramota! (JSPRa: 181)</i></p>	<p><i>Lepršić (chante) : « Debout, Serbes mes frères, La liberté appelle ! »</i></p> <p><i>Šerbulić : Triste liberté que la nôtre !</i></p> <p><i>Lepršić : <u>Quoi, et vous êtes Serbe ?</u></i></p> <p><i>N'avez-vous pas honte ! (JSPRb: 78)</i></p>

¹⁵⁷ U digitalnom izdanju rečnika Larousse, *quoi* se analizira kao „uzvična zamenica” (*le pronom exclamatif*) (<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/quoi/65795?q=quoi#65046>, Pristupljeno 8. jula 2012), ali u ranijim štampanim izdanjima ovog rečnika, *quoi* se, u ovoj upotrebi, analizirao kao „uzvični prilog” (*l'adverbe exclamatif*) (LRI: 846).

<p><i>Zelenička: [...] Mi moramo, draga moja, da osnujemo „odbor rodoljubica” [...].</i> <i>Nančika: To je lepo. No, mislim, da će biti opasno, dok su ovdje Mađžari.</i> <i>Zelenička: Šta, mi da se bojimo? Bez žertve ne može biti.</i> <i>I mi treba da pokažemo svetu, kako Srpkinja poginuti ume za svoju narodnost. (JSPRa: 181)</i></p>	<p><i>Zelenička : [...] Nous devons, ma chère, organiser un « comité de patriotes » [...].</i> <i>Nančika : C’est bien. Mais je pense que cela peut être dangereux tant que les Hongrois sont ici.</i> <i>Zelenička : <u>Quoi, que nous ayons peur ?</u> Il ne peut pas ne pas y avoir de sacrifice. Et nous devons montrer au monde qu’une femme serbe est prête à périr pour sa nation... (JSPRb: 94)</i></p>
--	---

Između ostalog, *šta*, odnosno, *quoi*, upotrebljava se i kada se od sagovornika traži dodatno pojašnjenje, zato što sagovornik zaista nije čuo ono što je prethodno rečeno ili zato što ne razume ili ne može da poveruje u ono što je čuo:

<p><i>Caligula : C’était difficile à trouver.</i> <i>Hélicon : Quoi donc ?</i> <i>Caligula : Ce que je voulais.</i> <i>Hélicon : Et que voulais-tu ?</i> <i>Caligula (toujours naturel) : La lune.</i> <i>Hélicon : <u>Quoi ?</u></i> <i>Caligula : Oui, je voulais la lune.</i> <i>Hélicon : Ah! (Silence. Hélicon se rapproche.) Pour quoi faire ?</i> <i>Caligula : Eh bien !... C’est une des choses que je n’ai pas. (ACCa: 24)</i></p>	<p><i>Kaligula: Bilo je teško naći.</i> <i>Helikon: A šta to?</i> <i>Kaligula: Ono što sam želeo.</i> <i>Helikon: A šta si želeo?</i> <i>Kaligula (i dalje prirodno): Mesec.</i> <i>Helikon: <u>Šta?</u></i> <i>Kaligula: Da, želeo sam mesec.</i> <i>Helikon: Ah! (Ćutanje. Helikon mu prilazi.) A šta bi s njim?¹⁵⁸</i> <i>Kaligula: Pa eto!... To je nešto što nemam. (ACCb: 41)</i></p>
--	--

¹⁵⁸ „A zašto?” (ACCc: 17).

<i>Drobac: Ne znaš ti čime ja zarađujem lebac! [...]</i>	<i>Le Broyeur : Tu sais pas avec quoi *j'gagne mon pain ?¹⁵⁹ [...]</i>
<i>Sofija: Ti si kočijaš?</i>	<i>Sophie : Tu es cocher ?</i>
<i>Drobac: Batinjaš.</i>	<i>Le Broyeur : Bourreau.</i>
<i>Sofija: Šta?</i>	<i>Sophie : <u>Quoi ?</u></i>
<i>Drobac: Batinjaš... Batinjam ljude... Vežem ih na macke i batinjam... Razumiješ? Ne razumiješ!</i>	<i>Le Broyeur : Bourreau... je frappe les gens... je les attache sur des chevaux *d'torture et je frappe. Tu comprends ? *Tu comprends pas.</i>
(LJSŠa: 65–66)	(LJSŠb: 107)

2.4.5. Opšti zaključak

Kontrastivna analiza upitnog sistema u francuskom i srpskom jeziku pruža osnov za utvrđivanje potencijalnih mogućnosti pojave pozitivnog ili negativnog transfera iz maternjeg jezika u procesu učenja francuskog kao stranog jezika. Pored izvesnih sličnosti, sredstva za iskazivanje upitnog značenja u navedena dva jezika pokazuju i značajne razlike. U kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika namenjenoj srbofonim govornicima, bilo bi korisno videti kako se pojedine strukturne (morfološke, sintaksičke, leksičke), kao i semantičke, funkcionalne i stilističke razlike u izražavanju upitnog značenja u navedenim jezicima odražavaju na usvajanje interogativnog modaliteta na francuskom jeziku.

Iz raznih mogućnosti poređenja kompleksnog upitnog sistema u dva jezika, posebno izdvajamo različito stilističko određenje upitnih oblika u francuskom i srpskom. S jedne strane, za razliku od francuskog, u srpskom jeziku postoji više načina za izražavanje totalnog pitanja različitih komunikativnih i stilističkih vrednosti (sedam upitnih oblika u srpskom, od čega pet standardnih: tonsko pitanje, *li* pitanje, *da li* pitanje, *da* (+ neg.) pitanje, *zar* pitanje, i dva nestandardna: (*li*) pitanje i *je li* pitanje, naspram četiri standardna upitna oblika u francuskom: [SV↑], [ESV], [V-CL] i [GN V-CL]). Međutim, s druge strane, ukoliko upitna reč nije iskazana u funkciji subjekta, francuski, za razliku od srpskog, pruža mogućnost izbora između više različito stilistički definisanih upitnih oblika parcijalnih pitanja (najmanje šest

¹⁵⁹ Iako je u izvornoj verziji upotrebljena uzvična rečenica, u prevodu je data upitna rečenica.

upitnih oblika u francuskom, od čega tri standardna: [QV-CL], [QV GN] i [Q GN V-CL] i tri oblika čija se normativna vrednost, kao što ćemo to videti u drugom delu rada, različito definiše: [QESV], [SVQ] i [QSV], naspram jednog uobičajenog upitnog oblika u srpskom: upitni prilog u inicijalnoj poziciji + neutralan red reči). Upravo parcijalna pitanja u kojima upitna reč ne vrši funkciju subjekta, a među njima naročito parcijalna pitanja izvedena upitnim priložima, pokazuju najveći stepen varijacije u francuskom jeziku. Iz tog razloga, drugi deo našeg rada biće posvećen pragmatičkom aspektu iskazivanja interogativnog modaliteta na francuskom jeziku, jezičkoj varijaciji i stilističkim vrednostima upitnih oblika (posebno parcijalnih pitanja izvedenih upitnim priložima).

3. STATISTIČKE ANALIZE UPOTREBE INTEROGATIVNIH VARIJETETA U FRANCUSKOM GOVORNOM JEZIKU I DEFINISANJE NJIHOVIH STILISTIČKIH ODLIKA

Stilističke vrednosti i upotreba upitnih oblika u francuskom govornom jeziku, a među njima naročito onih oblika koji pokazuju najveći stepen varijacije, često su na različite načine predstavljene u normativnoj i deskriptivnoj literaturi francuskog jezika. Radi boljeg razumevanja statusa jezičkih varijeteta za iskazivanje upitnog značenja nužno je da vidimo kakav je odnos samih izvornih govornika prema jezičkoj varijaciji, te u kojoj se meri, prema statističkim rezultatima analize korpusa francuskog govornog jezika, izvorni govornici služe pojedinim upitnim oblicima u formalnim i neformalnim govornim situacijama.

3.1. Statističke analize upotrebe interogativnih varijeteta u korpusima francuskog govornog jezika

3.1.1. Korpusi francuskog govornog jezika

Nastojeći da se prevaziđu „intuitivna i impresionistička zapažanja” u opisivanju jezičke varijacije, u drugoj polovini prošlog veka prikupljeno je nekoliko korpusa francuskog govornog jezika (Coveney 1997: 90). Između ostalog, analizirana je i učestalost upotrebe pojedinih sredstava za iskazivanje upitnog značenja, a ovde ćemo izneti rezultate nekoliko takvih značajnijih statističkih analiza zastupljenosti pojedinih upitnih oblika, urađenih na korpusu francuskog govornog jezika. Ukratko ćemo opisati na koji način je prikupljen korpus za svako dato istraživanje, a potom ćemo izneti njihove glavne rezultate i zapažanja, koje ćemo, naposletku, uslovno pokušati da uporedimo (poređenje

može biti samo uslovno zbog usvojenog različitog metodološkog pristupa, ne-ujednačenog obima i svrhe istraživanja pri izradi svakog korpusa pojedinačno).

3.1.1.1. Analiza korpusa „osnovnog francuskog jezika” (1964)

U okviru projekta „osnovnog francuskog jezika” (nazvanog 1954. godine *français élémentaire*, a, potom, od 1959. godine, preimenovanog u *français fondamental 1er degré*, koji je sadržavao 1.475 reči, i koji je upotpunjen sa *français fondamental 2e degré*, i dodatnih 1.609 reči), leksička analiza prikupljenog korpusa francuskog govornog jezika imala je za cilj izradu frekvencijskog rečnika¹⁶⁰. Ministarstvo prosvete Republike Francuske (*le Ministère de l'Éducation Nationale*) poverilo je, 1951. godine, izradu ovog rečnika posebnoj komisiji čiji istraživački centar je bio smešten u Sen-Kluu (*l'École Normale Supérieure de Saint-Cloud*). Ceo projekat sproveli su Rene Mišea (René Michéa), Pol Rivenk (Paul Rivenc) i Orelijen Sovažo (Aurélien Sauvageot) sa Žoržem Gugenemom (Georges Gougenheim) na čelu. Cilj je bio, između ostalog, da se dobije relevantna osnova za izradu udžbeničkog materijala koji će omogućiti što efikasnije učenje francuskog kao stranog jezika, konkurentno učenju ostalih stranih jezika, naročito sve rasprostranjenijem engleskom jeyiku.

Za potrebe tog projekta, analizirani su zvučni zapisi ukupno 275 izvornih govornika francuskog jezika (138 muškaraca, 126 žena i 11 dece školskog uzrasta) različitog geografskog porekla (86 ispitanika je bilo iz Pariza, 133 iz različitih francuskih regija ili, u manjem broju slučajeva, iz drugih frankofonih zemalja, dok za 56 ispitanika nije utvrđeno geografsko

¹⁶⁰ Frekvencijski rečnici postajali su i pre rečnika „osnovnog francuskog jezika”, ali on se, zahvaljujući tehnološkom razvitku, razlikuje od svojih prethodnika po tome što nije zasnovan na analizi književnog jezika, već na analizi govornog jezika. Uz pomoć magnetofona (*Recordon*) sniman je živi govor koji je, potom, bio podvrgnut transkribovanju i analiziranju. Novo tehničko pomoćno sredstvo unelo je revoluciju u izučavanje govornog jezika, i pored svojih skromnih početničkih mogućnosti (snimak nije mogao da traje duže od šest minuta, magnetofon nije bio lako prenosiv budući da je imao preko šest kilograma što je otežavalo snimanje spontanijih govornih situacija, itd.). Frekvencijski rečnik „osnovnog francuskog jezika” razlikuje se, na primer, od rečnika „osnovnog engleskog jezika” (*Basic English*) iz 1928. godine, i po tome što on nije „konačan”, već pruža mogućnost upotpunjavanja leksičkim fondom iz raznih oblasti, u zavisnosti od cilja učenja francuskog jezika (na primer, u izdanju CRÉDIF-a: *Centre de Recherche et d'Étude pour la Diffusion du Français*, Saint-Cloud, objavljena je, 1960. godine, dopuna „osnovnog francuskog jezika” namenjena studentima koji studiraju francusku književnost: *Vocabulaire d'Initiation à la Critique et à l'Explication Littéraire*).

poreklo). Analizom su obuhvaćeni ispitanici različitog kulturnog, obrazovnog i profesionalnog profila (među njima najviše je bilo studenata, gimnazijalaca, nastavnika, profesora, inženjera, trgovaca, kancelarijskih službenika, radnika u fabrikama, domaćica, itd.). U 163 zabeležena audio-snimka, ispitanici govore o različitim temama (najviše o poslu kojim se bave, zatim o porodici, prijateljima, putovanjima, zdravlju, prevoznim sredstvima, svakodnevnom životu, umetnosti, sportu, stanovanju, kućnim poslovima, studentskom životu, hrani, itd.).

Autori projekta „osnovnog francuskog jezika” objavili su, pored frekvencijskog rečnika, i gramatiku „osnovnog francuskog jezika”, gde je čitavo poglavlje posvećeno analizi direktnih pitanja, kojih je u njihovom korpusu zabeleženo preko hiljadu. Pored rezultata analize upotrebe upitnih oblika, autori daju i preporuke za primenu dobijenih rezultata u nastavi francuskog kao stranog jezika (Gougenheim et al. 1964: 225–230).

Rezultati koji se odnose na totalna pitanja prikazani su u sledećoj tabeli:

S ≠ GN			S = GN		
[SV↑]	<i>Tu viens ?</i>	?	[SV↑]	<i>Votre ami vient ?</i>	?
[ESV]	<i>Est-ce que tu viens ?</i>	159	[ESV]	<i>Est-ce que votre ami vient ?</i>	33
[V-CL]	<i>Viens-tu ?</i>	120	[GN V-CL]	<i>Votre ami vient-il ?</i>	5

Tabela 6: Analiza totalnih pitanja u korpusu „osnovnog francuskog jezika” (Gougenheim et al. 1964: 226)

Na osnovu predočenih podataka, očigledno je da totalna pitanja nisu u potpunosti obuhvaćena ovom analizom. Naime, nema podataka za učestalost upotrebe upitnog oblika [SV↑] za koji se, u kasnijim analizama, pokazalo da je najčešći u francuskom govornom jeziku. Na osnovu podataka kojima raspolažemo, možemo samo izneti zaključke o zastupljenosti preostalih upitnih oblika totalnih pitanja. Odvojeno su dati rezultati za upitne oblike u kojima je subjekat izražen u vidu lične nenaglašene zamenice, pokazne zamenice *ce* ili neodređene zamenice *on* (S ≠ GN) od oblika u kojima je subjekat izražen u vidu neke druge zamenice sem pobrojanih, ili pak u vidu imenice ili imeničke grupe (S = GN). U prvom slučaju (S ≠ GN), nije zabeležena velika razlika u

upotrebi između upitnih oblika [ESV] i [V-CL] (oblik [ESV] javlja se u 159 primera, a oblik [V-CL] u čak 120 primera), te su oba ova oblika uvrštena u gramatiku „osnovnog francuskog jezika”. Međutim, u drugom slučaju (S = GN), gotovo se sedam puta češće javlja upitni oblik [ESV] u odnosu na oblik [GN V-CL], te stoga potonji oblik nije uvršten u gramatiku „osnovnog francuskog jezika”. U sledećoj tabeli, prikazani su rezultati koji se odnose na parcijalna pitanja izvedena pomoću upitnih priloga¹⁶¹:

		<i>où (d'où)</i>	<i>quand</i>	<i>comment</i>	<i>pourquoi</i>	<i>combien</i>	ukupno
1.	[QSV] ¹⁶²	2 (3,5%)	0	49 (34%)	17 (57%)	9 (19%)	77
2.	[QESV]	11 (19%)	9 (33%)	7 (5%)	2 (7%)	1 (2%)	30
3.	[SVQ]	6 (10%)	7 (26%)	4 (3%)	1 (3%)	27 (56%)	45
4. a)	[QV-CL]	25 (43%)	10 (37%)	71 (49%)	10 (33%)	7 (15%)	123
b)	[QV GN]	7 (12%)	0	3 (2%)	0	1 (2%)	11
c)	[Q GN V-CL]	2 (3,5%)	0	2 (1%)	0	0	4
ukupno:		53 (91%)	26 (96%)	136 (94%)	30 (100%)	45 (94%)	290

Tabela 7: Analiza parcijalnih pitanja izvedenih pomoću upitnih priloga u korpusu „osnovnog francuskog jezika” (Gougenheim et al. 1964: 228)

¹⁶¹ U zagradi su date relativne vrednosti iskazane posebno za svaki upitni prilog, kojih nema u originalnoj tabeli, a koje su ovde date radi lakše preglednosti i uslovnog poređenja sa rezultatima ostalih istraživanja.

¹⁶² U prikazu rezultata za [QSV], nisu odvojeno predstavljeni rezultati za upitne oblike u kojima je subjekat imenica (npr. *Où ton père va ?*) i oni u kojima je subjekat lična nenaglašena zamenica, pokazna zamenica *ce* ili neodređena zamenica *on* (npr. *Où il va ?*), kao što je to učinjeno u originalnoj tabeli. Ovi rezultati prikazani su zbirno, kao što su to Ž. Gugenem i njegovi saradnici uradili i za oblike [QESV], npr. *Où est-ce qu'il (ton père) va ?* i [SVQ], npr. *Il (ton père) va où ?*

Ukupno je zabeleženo 290 upitnih rečenica¹⁶³ izvedenih upitnim priložima, među kojima su najbrojnija parcijalna pitanja uz *comment* (136 pitanja, što predstavlja gotovo polovinu od svih pitanja postavljenih pomoću upitnih priloga).

Tumačeći dobijene rezultate, Ž. Gugenem i njegovi saradnici izvođe zanimljive zaključke o učestalosti određenih oblika parcijalnih pitanja. Upitni oblik [QESV] češći je uz jednosložne upitne priloge (*où, quand*) dok je uz dvosložne priloge (*comment, pourquoi, combien*) češći oblik [QSV]. Upitni oblik [SVQ] naročito je zastupljen uz upitni prilog *combien* kada se postavlja pitanje vezano za cenu ili količinu.

Na osnovu dobijenih podataka i izvršenih analiza, Ž. Gugenem i njegovi saradnici preporučuju da, u nastavi francuskog kao stranog jezika, budu zastupljeni upitni oblici [QV-CL], ako je subjekat lična nenaglašena zamenica, pokazna zamenica *ce* ili neodređena zamenica *on*, ili [QESV], ako je subjekat imenica. Moguće je, takođe, uvesti u nastavu sledeće oblike koji se često sreću u svakodnevnom govoru: *Comment ça va ?* i *Ça coûte combien ?*

Dakle, navedene preporuke ne slede ranije iznete zaključke o različitoj zastupljenosti upitnih oblika u zavisnosti od broja slogova koje sadrže upitni prilozima. Naime, iako je utvrđeno da je uz dvosložne priloge najčešći upitni oblik [QSV], ovi nestandardni oblici, uprkos raširenoj upotrebi u govornom jeziku (*combien* 19%, *comment* 34%, *pourquoi* 57%), ne preporučuje se da budu zastupljeni u nastavi francuskog kao stranog jezika (izuzev pitanja *Comment ça va ?*). Ustanovljeno je da je upitni oblik [SVQ] naročito čest uz upitni prilog *combien* (56%), a u nastavi se toleriše upotreba tog oblika jedino u slučaju: *Ça coûte combien ?* Ne treba zanemariti ni činjenicu da se oblik [SVQ] relativno često sreće i uz upitni prilog *quand* (26%), o čemu nema govora u opštim preporukama.

U nastavi se preporučuje upotreba proste inverzije [QV-CL] za koju se pokazalo da je zastupljena u govoru uz sve upitne priloge, mada u nejednakim razmerama (*comment* 49%, *où* 43%, *quand* 37%, *pourquoi* 33%, *combien* 15%). Pošto je utvrđeno da je u govoru zanemarljivo retka upo-

¹⁶³ Zapravo, zabeleženo je ukupno 307 parcijalnih pitanja, ali ovde nisu prikazani rezultati za upitne oblike [Q *c'est que* SV] (ukupno 12 pitanja, od čega 4 uz *où* = 7%, 8 uz *comment* = 6%) i [Q *que* SV] (ukupno 5 pitanja, od čega 1 uz *où* = 2%, 1 uz *quand* = 4%, 3 uz *combien* = 6%).

treba složene inverzije (*où* 3,5%, *comment* 1%, nijedan slučaj uz *quand*, *pourquoi*, *combien*), upitni oblik [Q GN V-CL] nije našao svoje mesto u gramatici „osnovnog francuskog jezika”. Umesto složene inverzije, preporučuje se upotreba upitnog oblika [QESV], koji je donekle učestaliji uz jednosložne priloge (*où* 19%, *quand* 33%), ali je izuzetno redak uz dvosložne upitne priloge (*pourquoi* 7%, *comment* 5%, *combien* 2%).

Na osnovu iznetih preporuka za učenje upitnih oblika u nastavi francuskog kao stranog jezika, očigledno je da autori projekta izrade rečnika i gramatike „osnovnog francuskog jezika”, primenjujući kombinovani metodološki pristup, tek delimično poštuju rezultate dobijene analizom upotrebe pojedinih upitnih oblika u svom korpusu. Naime, u skladu sa dobijenim rezultatima, koji pokazuju da je složena inverzija retko zastupljena u govoru, upitni oblik [Q GN V-CL] nije našao svoje mesto u gramatici „osnovnog francuskog jezika”. Međutim, uprkos posvedočenoj čestoj upotrebi oblika [SVQ] i [QSV] u francuskom govornom jeziku, Ž. Gugenem i njegovi saradnici, dosledno sledeći normativna načela francuskog jezika, ne odobravaju upotrebu navedenih oblika u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika (osim retkih izuzetaka), budući da se oni smatraju manje ili više nestandardnima.

Pored Ž. Gugenema i njegovih saradnika, korpus „osnovnog francuskog jezika” analizirali su nezavisno i lingvisti koji nisu imali direktnog učešća u njegovom prikupljanju. Među njima, zanimljivo je izdvojiti analizu belgijskog lingviste Žaka Pola (Jacques Pohl)¹⁶⁴. Prema navođenju E. Kavenija (Coveney 2002: 105–112) i Martina Elsig (Martin Elsig) (Elsig 2009: 16), Ž. Pol je obradio jedan deo transkribovanog korpusa „osnovnog francuskog jezika” (645 od ukupno preko hiljadu upitnih rečenica), tako što je ispitanike, u zavisnosti od njihovog nivoa obrazovanja i društvenog statusa, podelio na dve grupe: srednja klasa i radnička klasa. U narednoj tabeli prikazani su rezultati koje on daje za totalna pitanja:

¹⁶⁴ Jacques Pohl, « Observations sur les formes d’interrogation dans la langue parlée et dans la langue écrite non-littéraire », in: *Actes du Xe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes*, t. 2, Klincksieck, Paris, 1965. (Coveney 2002: 105–112, Elsig 2009: 16).

<u>NIVO OBRAZOVANJA</u> →		srednja klasa	radnička klasa
<u>UPITNI OBLIK</u> ↓			
1.	[SV↑]	82,2%	90,7%
2.	[ESV]	8,9%	4,6%
3. a)	[V-CL]	8,9%	4,6%
b)	[GN V-CL]		
ukupno:		270	151

Tabela 8: Analiza Ž. Pola: upotreba totalnih pitanja u korpusu „osnovnog francuskog jezika” (Coveney 2002: 111; Elsig 2009: 16)

Navedeni rezultati, za razliku od onih koje daju Ž. Gugenem i njegovi saradnici, pokazuju neospornu dominantnost oblika [SV↑] u odnosu na ostale oblike totalnih pitanja, ali je neobično što preostali upitni oblici, [ESV] i [V-CL], imaju podjednaku zastupljenost.

Kada je reč o parcijalnim pitanjima, Ž. Pol navodi sledeće rezultate:

<u>NIVO OBRAZOVANJA</u> →		srednja klasa	radnička klasa
<u>UPITNI OBLIK</u> ↓			
1.	[QSV]	7,7%	27,5%
2.	[QESV]	46,5%	53,6%
3.	[SVQ]	10,3%	8,7%
4. a)	[QV-CL]	35,5%	10,2%
b)	[QV GN]		
c)	[Q GN V-CL]		
ukupno:		155	69

Tabela 9: Analiza Ž. Pola: upotreba parcijalnih pitanja u korpusu „osnovnog francuskog jezika” (Coveney 2002: 112)

Podaci koje Ž. Pol navodi upotpunjuju pregled upotrebe upitnih oblika u francuskom jeziku koji su prethodno dali Ž. Gugenem i njegovi saradnici. Naime, na osnovu ovakvog preseka podataka, zaključujemo da je prosta inverzija zastupljenija u govoru srednje klase nego u govoru radničke klase. Zaključujemo, takođe, da se obe klase služe supstandardnim oblicima [SVQ] i [QSV], s tim što je u radničkoj klasi učestaliji oblik [QSV], čiju

upotrebu norma francuskog jezika naročito osuđuje. Zamerka ovako pojednostavljenom pregledu upotrebe upitnih oblika bila bi ta što se pogrešno može steći utisak o dominantnoj zastupljenosti oblika [QESV], budući da je u tu kategoriju najverovatnije ubrojano više upitnih oblika¹⁶⁵ koje ostali analitičari uglavnom razvrstavaju u posebne kategorije.

3.1.1.2. Analiza dečjeg govora, korpus CRÉDIF-a (1966)

Tokom šezdesetih godina, u Francuskoj i Velikoj Britaniji, prikupljen je obiman korpus dečjeg govora (dece uzrasta od osam do trinaest godina), zahvaljujući međunarodnom projektu saradnje između francuske organizacije CRÉDIF (*Centre de Recherche et d'Étude pour la Diffusion du Français, École Normale Supérieure de Saint-Cloud*) i organizatora britanskog projekta *Nuffield Foreign Languages Teaching Materials Project* (*Nuffield College, University of Oxford*).

U periodu od 1964. do 1965. godine, na području pariskih predgrađa i francuske provincije, sniman je govor devetogodišnjaka različitog socijalnog porekla (učestvovalo je 79 dece, od čega 44 dečaka i 35 devojčica, podeljenih na 26 grupa, pretežno od po troje dece), te je dobijeno 26 snimaka među kojima je svaki sadržavao prosečno 30 minuta razgovora na slobodnu temu i 10 minuta snimljenog razgovora tokom igranja. Deca su snimana, uglavnom, u školi i, delimično, u porodičnom okruženju, a težilo se ka tome da se, u što je moguće većoj meri, podstaknu spontani razgovori među njima kako bi se utvrdila njihova interesovanja i kako bi se kasnije sprovedla lingvistička analiza njihovog govora. Cilj projekta je bio da dobijeni rezultati nađu praktičnu primenu, te da se tako, između ostalog, obezbedi verodostojan oslonac za izradu podsticajne udžbeničke građe prilagođene datom dečjem uzrastu.

Nakon objavljivanja transkripcije odabranih delova korpusa (od 26 snimaka zadržano je 16, a transkripcijom nisu obuhvaćeni samo oni delovi snimljenih razgovora koji nisu bili u dovoljnoj meri spontani) (Leclercq 1966), dobijen je dragocen materijal za istraživanje dečjeg govora koji je, između ostalog, poslužio i za statističku analizu zastupljenosti pojedinih upitnih oblika (u navedenom korpusu zabeleženo je ukupno 816 pitanja). Ovu analizu sproveo je nemački lingvista Ludvig Sel (Ludwig Söll)¹⁶⁶ čije ćemo rezultate pokazati ona-

¹⁶⁵ E. Kaveni zaključuje da su, pod rezultatima za upitni oblik [QESV], verovatno ubrojani i podaci za nestandardne oblike [Q *que* SV] i [Q *c'est que* SV] jer oni drugde nisu posebno iskazani.

¹⁶⁶ Ludwig Söll, „Der neufranzösische direkte Fragesatz in einem Corpus der Kindersprache“, in: Coseriu, Eugenio; Stempel, Wolf-Dieter (eds.), *Sprache und*

ko kako ih predstavljaju E. Kaveni (Coveney 2002: 106–112) i M. Elsig (Elsig 2009: 16). U sledećoj tabeli prikazani su rezultati za totalna pitanja:

1.	[SV↑]	90,9%
2.	[ESV]	7,7%
3. a)	[V-CL]	1,1%
b)	[GN V-CL]	0,2%
ukupno:		452

Tabela 10: Analiza L. Sela: upotreba totalnih pitanja u korpusu *CRÉDIF*-a (Coveney 2002: 111, Elsig 2009: 16)

Kao što se moglo pretpostaviti, upitni oblik [SV↑] najzastupljeniji je u dečjem govoru. Najmanje je zastupljen upitni oblik [V-CL] i [GN V-CL]. Prema navođenju E. Kavenija, L. Sel objašnjava da su u korpusu svi oblici proste inverzije upotrebljeni kao replike iz filmskih dijaloga (osim jednog primera: *As-tu regardé Télé-Dimanche ?*).

Rezultati zastupljenosti pojedinih oblika parcijalnih pitanja dati su u sledećoj tabeli:

1.	[QSV]	31,6%
2.	[QESV]	41,5%
3.	[SVQ]	12,9%
4. a)	[QV-CL]	3,6%
b)	[QV GN]	
c)	[Q GN V-CL]	
ukupno:		364

Tabela 11: Analiza L. Sela: upotreba parcijalnih pitanja¹⁶⁷ u korpusu *CRÉDIF*-a (Coveney 2002: 111)

Geschichte. Festschrift für Harri Meier zum 65. Geburtstag, Fink, München, 1971, pp. 493–506. (prevedeno sa nemačkog na francuski jezik: L. Söll, « L'interrogation directe dans un corpus de langage enfantin », in: Hausmann, F.-J. (éd.), *Études de grammaire française descriptive*, Groos, Heidelberg, 1982) (Coveney 2002: 106–112, Elsig 2009: 16).

¹⁶⁷ U tabeli nisu posebno iskazani podaci za upitne oblike: [Q *que* SV] = 6,9%, [Q *c'est que* SV] = 3,3%, [*c'est* Q *que* SV] = 0,3%.

Analiza dečjeg govora potvrđuje činjenicu da se inverzija retko upotrebljava u spontanom govoru. U navedenoj analizi najčešći upitni oblik je [QESV]. Veoma je zastupljen upitni oblik [QSV] koji norma naročito osporava, a gotovo se duplo ređe od njega upotrebljava upitni oblik [SVQ].

3.1.1.3. Analiza korpusa P. Benšteta (1973)

Sociolingvistička analiza upotrebe upitnih oblika u francuskom govornom jeziku koju je sproveo romanista nemačkog porekla, Peter Benštet (Peter Behnstedt)¹⁶⁸, smatra se najpotpunijom kvantitativnom studijom te vrste urađenom na korpusu francuskog govornog jezika (Coveney 2002: 106). Njegovim korpusom obuhvaćena su tri jezička nivoa¹⁶⁹:

a) „radijski jezik” (nem. *Rundfunksprache*), koji je u kasnijim tumačenjima rezultata P. Benšteta poistovećen sa „negovanim francuskim jezikom” (fr. *français soutenu*) – ovaj deo korpusa dobijen je snimanjem 4.000 intervjua i razgovora objavljenih na radiju, te odgovara formalnom govoru srednje klase;

b) „familijarni francuski jezik” (fr. *le français familier*) – korpus izveden na osnovu razgovora u kojima je učestvovalo osamnaest osoba koji su snimani tokom nedelju dana, kao i na osnovu trodnevnog praćenja razgovora troje drugih ispitanika, te se smatra da ovaj deo korpusa odgovara neformalnom govoru srednje klase;

c) „narodni francuski jezik” (fr. *le français populaire*)¹⁷⁰ – korpus koji potiče od autorovih razgovora sa predstavnicima radničke klase za vreme rada u svojstvu suvozača teretnog vozila.

¹⁶⁸ Peter Behnstedt, *Viens-tu ? Est-ce que tu viens ? Tu viens ? – Formen und Strukturen des Direkten Fragesatzes im Französischen*, Tübinger Beiträge zur Linguistik, Tübingen, 1973. (Coveney 2002: 106).

¹⁶⁹ Budući da rezultate ove sociolingvističke analize, koja je originalno napisana na nemačkom jeziku, navodimo pomoću posrednih izvora (Valdman 1982, 2000, 2003, Coveney 2002), ne raspoložemo detaljnijim podacima o tome na osnovu kojih kriterijuma su odabrani predstavnici pojedinih jezičkih nivoa (pol, uzrast, geografsko poreklo, obrazovanje, zanimanje, i slično). Pišući o rezultatima P. Benšteta, ni E. Kaveni se ne poziva na originalan izvor, već na tumačenje Bernara Ala (Bernard Al, *La notion de grammaticalité en grammaire générative-transformationnelle. Étude générale et application à la syntaxe de l'interrogation directe en français parlé*, Presse universitaire de Leyde, Leiden, 1975).

¹⁷⁰ A. Valdman zamera P. Benštetu što, za razliku od govora srednje klase u kojem je izvršena stilistička podela na formalan i neformalan varijetet, u govoru radničke klase ne vrši stilističku diferencijaciju (Valdman 1982: 224).

U tabeli koja sledi prikazani su rezultati sociolingvističke analize P. Benšteta kojom je obuhvaćena upotreba totalnih pitanja u različitim jezičkim nivoima (rezultati su prikazani na način kako ih navodi M. Elsig):

<u>JEZIČKI NIVO</u> →		„negovani francuski jezik”	„familijarni francuski jezik”	„narodni francuski jezik”
<u>UPITNI OBLIK</u> ↓				
1.	[SV↑]	41%	94,7%	94,5%
2.	[ESV]	39%	4,4%	5,5%
3. a)	[V-CL]	20%	0,9%	0%
b)	[GN V-CL]			
ukupno:		12 069	340	181

Tabela 12: Sociolingvistička analiza P. Benšteta: upotreba totalnih pitanja (1973) (Elsig 2009: 16)

Podaci za „negovani francuski jezik” (tačnije, „radijski jezik”) pokazuju da u ovom jezičkom nivou prednjače upitni oblici u kojima je očuvan kanonski red reči, kao i da nema velike razlike između zastupljenosti upitnih oblika [SV↑] i [ESV]. Međutim, u ovom jezičkom nivou nije zanemarljiv ni udeo upitnih oblika izvedenih inverzijom (zbirno su prikazani rezultati za [V-CL] i [GN V-CL]).

Podaci za ostala dva jezička nivoa upućuju na dominantnu zastupljenost upitnog oblika [SV↑] i u manjoj meri na zastupljenost upitnog oblika [ESV]. U „familijarnom francuskom jeziku”, inverzija¹⁷¹ se samo sreće u 0,9% upitnih oblika, dok u „narodnom francuskom jeziku” nije zabeležen nijedan slučaj njene upotrebe.

Način na koji M. Elsig tumači rezultate P. Benšteta donekle se razlikuje od tumačenja koje daju E. Kaveni i K. Togeby. Naime, dok E. Kaveni precizira da je, u „negovanom francuskom jeziku”, od 20% totalnih pitanja izvedenih inverzijom, samo 4% izvedeno složenom inverzijom (Coveney 2002: 111), danski romanista K. Togeby tvrdi da je složena inverzija podjednako zastupljena kao i prosta inverzija (Togeby 1974: 315). K. Togeby

¹⁷¹ M. Elsig ne navodi da li je reč o prosto ili složenoj inverziji, a Knud Togeby (Knud Togeby) navodi da je u pitanju prosta inverzija [V-CL] pošto je složena inverzija [GN V-CL] sasvim iščezla iz upotrebe u ovom jezičkom nivou (umesto *Ton père vient-il ?* upotrebljava se *Ton père, il vient ?*) (Togeby 1974: 315).

dodaje i da se inverzija naročito upotrebljava uz jednosložne ili dvosložne glagolske oblike, i to posebno uz glagole u 3. licu jednine i množine prezenta ili futura.

Kada je reč o parcijalnim pitanjima, E. Kaveni izdvaja sledeće rezultate analize korpusa P. Benšteta:

<u>JEZIČKI NIVO</u> →		„negovani francuski jezik”	„familijarni francuski jezik” ¹⁷²	„narodni francuski jezik” ¹⁷³
<u>UPITNI OBLIK</u> ↓				
1.	[QSV]	10%	46%	36%
2.	[QESV]	3%	12%	8%
3.	[SVQ]	25%	33%	12%
4. a)	[QV-CL]	47%	3%	9% ¹⁷⁴
b)	[QV GN]	12%	2%	
c)	[Q GN V-CL]	3%	0%	
ukupno ¹⁷⁵ :		4.367	446	587

Tabela 13: Sociolingvistička analiza P. Benšteta: upotreba parcijalnih pitanja (1973) (Coveney 2002: 112)

Na osnovu rezultata prikazanih u Tabeli 13, zaključujemo da je u „negovanom francuskom jeziku” dominantan upitni oblik izveden inverzijom (62%), i to naročito prostom inverzijom (59%). Među onim upitnim oblici-

¹⁷² Ovde je prikazano 96% upitnih oblika koji se sreću u „familijarnom francuskom jeziku” jer, među pobrojanim oblicima, nije posebno iskazan rezultat za upitni oblik [Q *c'est que* SV] koji je zastupljen u 4% slučajeva.

¹⁷³ Ovde je prikazano svega 65% upitnih oblika koji se sreću u „narodnom francuskom jeziku” jer, među pobrojanim oblicima, nisu posebno iskazani rezultati za [Q *que* SV] koji je zastupljen u čak 26% slučajeva, [Q *que c'est que* SV] u 6% slučajeva i [Q *c'est que* SV] u 3% slučajeva. K. Togebe posebno ističe upitni oblik [Q *que* SV] koji je gotovo podjednako čest u upotrebi u „narodnom francuskom jeziku” kao i oblik [QSV], naročito uz *pourquoi, comment, combien, qui, quel*, a ređe uz *où* i *quand*.

¹⁷⁴ E. Kaveni navodi da se prema B. Alu sreću obe vrste proste inverzije, a prema A. Valdmanu samo prosta inverzija tipa [QV GN].

¹⁷⁵ M. Elsig iznosi različite podatke o ukupnom broju zabeleženih parcijalnih pitanja: 4.246 u „negovanom francuskom jeziku”, 254 u „familijarnom francuskom jeziku” i 192 u „narodnom francuskom jeziku” (Elsig 2009: 16). Takođe se, u izvesnoj meri, razlikuju i statistički rezultati koje oni nude.

ma u kojima je očuvan kanonski red reči, najviše se ističe parcijalno pitanje tipa [SVQ] sa 25% zastupljenosti i [QSV] sa 10% zastupljenosti. Najmanje zastupljeno parcijalno pitanje je ono u kojem je upotrebljen upitni oblik [QESV] (3%).

Za razliku od „negovanog francuskog jezika”, u ostalim jezičkim nivoima inverzija spada među najmanje zastupljene upitne oblike: „familiarni francuski jezik” (5%) i „narodni francuski jezik” (9%). Dati podaci odnose se na prostu inverziju budući da se složena inverzija ne upotrebljava u ovim jezičkim nivoima. Dakle, u oba jezička nivoa najzastupljeniji su upitni oblici u kojima je očuvan kanonski red reči, ali je, među njima, takođe, najmanje zastupljen upitni oblik [QESV]: „familiarni francuski jezik” (12%) i „narodni francuski jezik” (8%). Među preostalim upitnim oblicima u kojima je očuvan kanonski red reči, za razliku od „negovanog francuskog jezika”, prednjači parcijalno pitanje tipa [QSV]: „familiarni francuski jezik” (46%)¹⁷⁶ i „narodni francuski jezik” (36%)¹⁷⁷, čemu sledi parcijalno pitanje tipa [SVQ]: „familiarni francuski jezik” (33%) i „narodni francuski jezik” (12%).

Kao i u slučaju predavljanja rezultata učestalosti upotrebe pojedinih oblika totalnih pitanja u korpusu P. Benšteta, prikaz E. Kavenija donekle se razlikuje od onog koji daje K. Togeby. K. Togeby posebnu pažnju posvećuje „familiarnom francuskom jeziku”, te za ovaj jezički nivo navodi sledeće podatke zastupljenosti različitih upitnih oblika: 47% za [QSV], 32% za [SVQ], 13% za [QESV] i 4% za [QV-CL] (Togeby 1974: 315). U okviru rezultata koji se odnose na upotrebu upitnog oblika [QSV], K. Togeby posebno ističe da se parcijalno pitanje tog tipa naročito često sreće uz dvosložne upitne priloge *pourquoi* i *comment*, ali ne uz jednosložni upitni prilog *quand*. Upitni oblik [SVQ] naročito se često sreće uz *combien*, *quand*, *quoi*, retko uz *comment*, a nikada uz *pourquoi*. Parcijalno pitanje tipa [QESV] naročito je često uz *où* i *quand*¹⁷⁸. Prosta inverzija tipa [QV-CL] sreće se u ustaljenim pitanjima uz upitni prilog *comment* (na primer,

¹⁷⁶ Ovom rezultatu mogao bi se dodati podatak za sličan upitni oblik: [Q *c'est que* SV] (4%), te bi tada ukupna zastupljenost iznosila 50%.

¹⁷⁷ Kada bi se podacima za upitni oblik [QSV] (36%) dodali i rezultati njima sličnih upitnih oblika, specifičnih za „narodni francuski jezik”: [Q *que* SV] (26%), [Q *que c'est que* SV] (6%) i [Q *c'est que* SV] (3%), ukupna zastupljenost iznosila bi čak 71%.

¹⁷⁸ Upitni oblik [Q *c'est que* SV] sreće se, takođe, uz upitne priloge *où* i *quand*.

Comment allez-vous ?), a relativno je česta i uz upitni prilog *où*. Prosta inverzija tipa [QV GN] izuzetno je retka, a složena inverzija je u potpunosti iščezla u „familijarnom francuskom jeziku”.

P. Benštet je, u odnosu na ostale statističke analize upotrebe upitnih oblika u francuskom jeziku, otišao korak dalje u svom proučavanju budući da je poredio svoje rezultate sa subjektivnom procenom njihove zastupljenosti iz perspektive izvornih govornika. Naime, sprovedena je anketa u kojoj je učestvovalo dvesta pripadnika srednje klase. Kada je reč o totalnim pitanjima, ispitanici su dobili listu od četrdeset pitanja i trebalo je da procene u kojim slučajevima bi upotrebili inverziju, i to u govornim situacijama koje bi odgovarale „familijarnom francuskom jeziku”. Od 8.000 zabeleženih upitnih rečenica, čak 4.435 (55%) je sadržavalo inverziju, a ona se, zapravo, u navedenom jezičkom nivou, upotrebljava samo u 0,6% slučajeva (McCool 1994: 57)¹⁷⁹. Zanimljivo je primetiti da je čak dvanaestero ispitanika odgovorilo da bi upotrebili inverziju u svih četrdeset pitanja. Međutim, tokom jednonedeljnog praćenja govora petero od dvanaestero ispitanika, P. Benštet je došao do zaključka da oni, u „familijarnom francuskom jeziku”, u situacijama nalik onima objašnjenima u anketi, uopšte ne upotrebljavaju inverziju.

Rezultati učestalosti određenih tipova parcijalnih pitanja u „familiar-nom francuskom jeziku” i subjektivne procene zastupljenosti njihovih oblika prema viđenju izvornih govornika, prikazani su u sledećoj tabeli:

UPITNI OBLIK ↓		UPOTREBA	PROCENA
1.	[QSV]	47%	30%
2.	[QESV]	15%	19%
3.	[SVQ]	35%	20%
4. a)	[QV-CL]	3%	30%
b)	[QV GN]		
c)	[Q GN V-CL]		

Tabela 14: Poređenje P. Benšteta: statistička vrednost i subjektivna procena upotrebe oblika parcijalnih pitanja u „familiar-nom francuskom jeziku” (1973) (Valdman 1982: 225)

¹⁷⁹ M. Elsig daje podatak da se, u totalnim pitanjima „familiar-nog francuskog jezika”, inverzija javlja u 0,9% slučajeva (Elsig 2009: 16).

Očigledno je da su ispitanici u svom govoru precenili zastupljenost standardnih oblika parcijalnih pitanja izvedenih inverzijom: [QV-CL], [QV GN], [Q GN V-CL] (procena: 30% vs. statistika: 3%), a potcenili su zastupljenost nestandardnih upitnih oblika: [SVQ] (procena: 20% vs. statistika: 35%), [QSV] (procena: 30% vs. statistika: 47%). Ovi rezultati ukazuju na stilističku vrednost koju izvorni govornici pridaju pojedinačno svakom obliku upitnih rečenica. Možemo primetiti da jedino nema veće razlike u podacima koji se odnose na tip parcijalnih pitanja [QESV] (procena: 19% vs. statistika: 15%) što ukazuje na činjenicu da ovaj upitni oblik izvorni govornici doživljavaju kao stilistički **neutralan**.

3.1.1.4. Analiza korpusa E. Kavenija (1996)¹⁸⁰

Početak osamdesetih godina prošlog veka, britanski sociolingvista E. Kaveni prikupio je korpus francuskog govornog jezika tako što je snimao svoje razgovore sa organizatorima (nadzornicima, animatorima i drugim osobljem) letnjih kampova (fr. *colonies de vacances*) u kojima borave deca uzrasta od 7 do 14 godina. E. Kaveni je obišao petnaest letnjih kampova, pretežno u departmanu Som (fr. *Somme*), u Pikardiji, na severu Francuske. Iako se u toj regiji upotrebljava pikardski dijalekat (fr. *le picard*), E. Kaveni navodi da je, zbog centralizacije, aktivna upotreba ovog dijalekta veoma ograničena, te da u njegovom korpusu nije zabeležen značajniji dijalekatski uticaj.

U razgovorima je učestvovalo trideset članova osoblja dečjih letnjih kampova. Podjednako su bili zastupljeni predstavnici oba pola, predstavnici više, srednje i radničke klase, a svi sagovornici su bili, uglavnom, starosne dobi od 17 do 37 godina (uz izuzetak koji su činile tri starije žene između 50 i 60 godina). Snimljeni razgovori prevazilazili su formu intervjua i preraštili u verbalne interakcije u kojima su svi učesnici ravnopravno postavljali pitanja jedni drugima¹⁸¹, a osnovna tema razgovora bila je sećanje na detinj-

¹⁸⁰ E. Kaveni prikupio je korpus francuskog govornog jezika 1982. godine i na njemu je zasnovao svoju doktorsku tezu koja je odbranjena 1990. godine (*Variability in Interrogation and Negation in Spoken French, University of Newcastle upon Tyne*), koja je prvi put objavljena 1996. godine (Coveney 2002).

¹⁸¹ E. Kaveni spominje da se služio posebnom taktikom pomoću koje je govorio o sebi i o svom britanskom poreklu, te je navodio sagovornike da mu postavljaju dodatna pitanja. Neformalnom govoru doprinosila je i činjenica što je autor nekoliko dana boravio u kampu pre svakog snimanja, nastojeći da prethodno upozna organizatore, a tokom samog snimanja učesnici u razgovoru nisu se međusobno persirali (osim retkih izuzetaka).

stvo i na nekadašnji boravak u sličnoj sredini, kao i poređenje ranijih sa novijim iskustvima boravka i učešća u radu dečjih letnjih kampova (razmene iskustava sa autorom koji je i sâm svojevremeno radio u svojstvu animatora dečjih letnjih kampova).

Snimljeni materijal traje 18 časova, a u njemu su izdvojena 302 direktna pitanja, od čega 180 totalnih pitanja i 122 parcijalna pitanja. Najveći deo direktnih pitanja odnosi se na retorska pitanja ili „pitanja postavljena u konverzacijske svrhe”¹⁸² (142 pitanja), zatim na pitanja postavljena E. Kaveniju tokom njegovog razgovora sa izvornim govornicima (129 pitanja), a manji deo pitanja zabeležen je tokom prekida razgovora E. Kavenija sa ispitanicima, te tokom kratkih dijaloga među izvornim govornicima (31 pitanje).

U narednoj tabeli dati su rezultati učestalosti upotrebe oblika totalnih pitanja:

1.	[SV↑]	79,4%
2.	[ESV]	20,6%
3.	[V-CL]	0%
ukupno:		180

Tabela 15: Analiza E. Kavenija: upotreba totalnih pitanja (Coveney 2002: 118)

Analiza E. Kavenija pokazuje da inverzija nije zabeležena ni u jednom obliku totalnih pitanja. Dominantan oblik totalnih pitanja je [SV↑] (79,4%), ali oblik [ESV] zauzima, takođe, značajno mesto (20,6%).

U sledećoj tabeli, dati su rezultati učestalosti upotrebe pojedinih tipova parcijalnih pitanja u korpusu E. Kavenija:

¹⁸² Retorska pitanja ili „pitanja postavljena u konverzacijske svrhe” razlikuju se od pitanja postavljenih radi dobijanja informacija. E. Kaveni u kategoriju retorskih pitanja ili „pitanja postavljenih u konverzacijske svrhe” ubraja pitanja koja govornici postavljaju sami sebi, nekoj stvarnoj ili zamišljenoj osobi, a na koja ne očekuju odgovor (Coveney 2002: 109).

1.	[QSV]	23,8%
2.	[QESV]	48,4%
3.	[SVQ]	15,6%
4. a)	[QV-CL]	6,6%
b)	[QV GN]	2,5%
c)	[Q GN V-CL]	0%
ukupno:		122

Tabela 16: Analiza E. Kavenija: upotreba parcijalnih pitanja¹⁸³ (Coveney 2002: 111)

Primećujemo da je najmanje zastupljen upitni oblik izveden prostom inverzijom ([QV-CL] + [QV GN] = 9,1%), dok složena inverzija nije zabeležena ni u jednom slučaju. Najučestaliji upitni oblik je [QESV] (48,4%). Među preostalim upitnim oblicima manja je razlika u zastupljenosti: [QSV] se javlja u 23,8%, a [SVQ] u 15,6% upitnih rečenica.

3.1.1.5. Analiza korpusa F. Gade (1997)

F. Gade sprovela je 1997. godine manje obimno istraživanje zastupljenosti upitnih oblika u govornom francuskom jeziku, a ono je bilo zasnovano na analizi telefonskih razgovora (autorka je pošla od pretpostavke da se telefonski pozivi pretežno obavljaju kako bi se saznala ili pojasnila neka informacija, te da dijalog takve vrste podrazumeva, u izvesnoj meri, učestalu upotrebu direktnih pitanja). F. Gade ne daje detaljnija objašnjenja o temi ili stepenu formalnosti razgovora, kao ni o profilu učesnika u komunikaciji (pol, starosna dob, nivo obrazovanja, poreklo, socijalni položaj svakog učesnika ponaosob, međusobni odnos učesnika u komunikaciji).

Tokom 90 minuta snimljenih telefonskih razgovora, zabeleženo je 260 upitnih iskaza (u proseku tri pitanja u minuti), od čega 22 pitanja nisu posebno analizirana budući da su to retorska pitanja, eho-pitanja ili alternativna pitanja (Gadet 2002: 113). Preostalih 238 pitanja čine 174 totalna pitanja i 64 parcijalna pitanja. Sledeći nivo selekcije bio je da se posebno eliminišu ona pitanja koja sadrže samo imeničku sintagmu, te su najzad analizirana 154 totalna pitanja i 53 parcijalna pitanja.

¹⁸³ Iz tabelarnog prikaza upotrebe parcijalnih pitanja izostavljen je upitni oblik [Q=S V] koji je zastupljen u 3,3% slučajeva.

Relativna učestalost upitnih oblika totalnih pitanja prikazana je u sledećoj tabeli¹⁸⁴:

1.	[SV↑]	136 (88,3%)
2.	[ESV]	16 (10,4%)
3. a)	[V-CL]	1 (0,65%)
b)	[GN V-CL]	1 (0,65%)
ukupno:		154

Tabela 17: Analiza F. Gade: upotreba totalnih pitanja (Gadet 2001a: 112)

Rezultati analize totalnih pitanja F. Gade potvrđuju dominantnu zastupljenost upitnog oblika [SV↑], iza čega sledi, sa daleko manjim udelom relativne zastupljenosti, upitni oblik [ESV], dok se oblici totalnih pitanja izvedeni prostom ili složenom inverzijom javljaju u neznatnom broju slučajeva.

Relativna učestalost upitnih oblika parcijalnih pitanja data je u sledećoj tabeli:

1.	[QSV]	13 (24%)
2.	[QESV]	11 (21%)
3.	[SVQ]	9 (17%) ¹⁸⁵
4. a)	[QV-CL]	5 (9%)
b)	[QV GN]	
c)	[Q GN V-CL]	
ukupno ¹⁸⁶ :		38 (71%)

Tabela 18: Analiza F. Gade: upotreba parcijalnih pitanja (Gadet 2001a: 112)

¹⁸⁴ U tabelarnom prikazu rezultata F. Gade, u zagradi će biti data relativna učestalost svakog pojedinačnog upitnog oblika (iako je nema u izvornoj verziji) radi lakšeg uslovnog poređenja sa ostalim ranije iznetim analizama.

¹⁸⁵ Među upitnim oblicima tipa [SVQ] ubrajaju se rečenice poput: *On sera en moyenne combien a priori ?*, ali tu nije uvršteno 11 upitnih rečenica (21%) za koje se kaže „da sadrže samo upitnu reč (*Pourquoi ?*) ili *c'est* + upitnu reč (*C'est qui ?*)” (Gadet 2001a: 112).

¹⁸⁶ Iz tabelarnog prikaza izostavljen je oblik [*c'est Q que SV*] koji se javlja u tri upitne rečenice (6%), kao i jedna rečenica (2%) koja, kako to F. Gade tumači, ima oblik totalnog pitanja, ali očigledno ima značenje parcijalnog pitanja [*Et il s'appelle ? – Grégory*].

Najmanje zastupljen upitni oblik jeste onaj u kome je upotrebljena inverzija (rezultati su dati zbirno i ne objašnjava se da li je reč o prostoju ili složenoj inverziji). F. Gade napominje da su sva parcijalna pitanja izvedena inverzijom upotrebljena uz upitni prilog *comment*, i to na početku razgovora.

Međutim, uprkos relativno slaboj zastupljenosti inverzije u govoru (koju potvrđuju i brojne druge analize korpusa francuskog govornog jezika), F. Gade smatra da ne treba iznositi ishitrene zaključke o opštem pojednostavljanju sistema upitnih rečenica u francuskom jeziku (izuzev gubljenja regionalnih upitnih oblika izvedenih pomoću upitne rečice *-ti*). Naime, izvorni govornici poseduju aktivno ili pasivno znanje svih upitnih oblika, te sintaksički složeni upitni oblici (na primer, [Q GN V-CL]), iako se retko upotrebljavaju u svakodnevnom govoru, imaju značajno mesto u pisanom jeziku ili u negovanom govoru (Gadet 2001a: 113).

3.1.2. Opšti zaključak statističkih analiza upotrebe interogativnih varijeteta u francuskom govornom jeziku (1964–1997)

Teško je porediti rezultate istraživanja koja su sprovedena u vremenskom rasponu od pedesetak godina (prvi značajniji korpus francuskog govornog jezika prikupili su Ž. Gugenem i njegovi saradnici početkom pedesetih godina prošlog veka), u kojima je primenjen različit metodološki pristup (koji se naročito promenio krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošlog veka sa razvojem sociolingvistike i pod uticajem kvantitativnog pristupa proučavanju jezičke varijacije Vilijama Labova (william Labov)¹⁸⁷), čije su ciljne grupe različito definisane (u zavisnosti od starosne dobi, pola, stepena obrazovanja i/ili društvenog položaja), u kojima je na različit način prikupljen korpus (snimanje taktički vođenih intervjuja ili samo spontanijih razgovora među izvornim govornicima), čiji su korpusi različitog

¹⁸⁷ Američki sociolingvisti V. Labov primenio je kvantitativni statistički pristup u proučavanju fonetskih i fonoloških karakteristika govora stanovnika Njujorka, pripadnika srednjeg i višeg društvenog sloja, uzimajući u obzir, pored društvene pripadnosti, i ostale nejezičke varijable, kao što su pol, starosna dob, stepen obrazovanja, stepen formalnosti ili neformalnosti govornih situacija, i slično (*The Social Stratification of English in New York City*, Center for Applied Linguistics, Washington D. C., 1966) (Ivić II 2001: 134; Trask 2005: 173). Po uzoru na njegov kvantitativni pristup, usledila su brojna istraživanja društvene uslovljenosti jezičke varijacije na svim nivoima jezičke analize, te je tako, između ostalog, njegov uticaj primetan i u proučavanju oblika direktnih pitanja u francuskom jeziku (naročito u radovima P. Benšteta i E. Kavenijaja).

obima (od 151 do 12.069 totalnih pitanja, od 53 do 4.367 parcijalnih pitanja), koja na različit način tretiraju prikupljene podatke (na primer, pojedini autori u [QESV] uvrštavaju i one upitne oblike koje drugi autori razvrstavaju u [Q *que* SV] i [Q *c'est que* SV]), koja imaju različitu svrhu istraživanja (mada su najčešće sprovedena sa namerom da budu primenjena u nastavi francuskog kao stranog jezika). Prema tome, poređenjem ovako disparatnih polazišnih osnova navedenih analiza upotrebe upitnih oblika u francuskom govornom jeziku, moguće je samo **uslovno** izvesti određene zaključke o tendencijama njihove zastupljenosti u savremenom francuskom jeziku.

Podaci koji su, u navedenim istraživanjima, dati za totalna pitanja, prikazani su u Tabeli 19 (sledeći redosled od najveće ka najmanjoj zastupljenosti upitnih oblika izvedenih inverzijeom):

	TOTALNA PITANJA				UKUPNO
	[SV↑]	[ESV]	[V-CL]	[GN V-CL]	
1.	41%	39%	20%		12.069
2.	82,2%	8,9%	8,9%		270
3.	90,7%	4,6%	4,6%		151
4.	88,3%	10,4%	0,65%	0,65%	154
5.	90,9%	7,7%	1,1%	0,2%	452
6.	94,7%	4,4%	0,9%		340
7.	79,4%	20,6%	0%		180
8.	94,5%	5,5%	0%		181

Legenda: Rednim brojevima (1–8) označeni su sledeći analizirani korpusi:

1. Korpus P. Benšteta: „negovani francuski jezik”
2. Korpus „osnovnog francuskog jezika”, analiza Ž. Pola: srednja klasa
3. Korpus „osnovnog francuskog jezika”, analiza Ž. Pola: radnička klasa
4. Korpus F. Gade (telefonski razgovori)
5. Korpus *CRÉDIF*-a (dečki govor), analiza L. Sela
6. Korpus P. Benšteta: „familijarni francuski jezik”
7. Korpus E. Kavenija (osoblje u dečjim letnjim kampovima)
8. Korpus P. Benšteta: „narodni francuski jezik”

Tabela 19: Pregled statističkih rezultata upotrebe totalnih pitanja u francuskom govornom jeziku

Najveći broj totalnih pitanja izvedenih inverzijom zabeležen je u korpusu „negovanog francuskog jezika” P. Benšteta (20%), dok je, prema njegovim rezultatima, u „familijarnom francuskom jeziku” ovaj oblik neznatno prisutan (0,9%), a u „narodnom francuskom jeziku” uopšte ga nema. Analiza dela korpusa „osnovnog francuskog jezika” koju je sproveo Ž. Pol pokazuje da je inverzija svakako zastupljenija u srednjoj klasi nego u radničkoj klasi (8,9% vs. 4,6%). Navedeni rezultati značili bi da upotreba inverzije zavisi od jezičkog nivoa i stepena obrazovanja (Ž. Pol je izvršio podelu na srednju i radničku klasu u zavisnosti od stepena obrazovanja). Sve ostale analize pokazuju neznatnu zastupljenost inverzije (analiza dečjeg govora L. Sela: 1,3%, korpus telefonskih razgovora F. Gade: 1,3%) ili njenu potpunu nezastupljenost (korpus E. Kavenija).

Sve analize potvrđuju najveću zastupljenost upitnog oblika [SV↑], ali u različitim relativnim vrednostima (od 41% u „negovanom francuskom jeziku” do 94,5% u „narodnom francuskom jeziku” i 94,7% u „familijarnom francuskom jeziku”). Sve analize, osim analize P. Benšteta koja se odnosi na „negovani francuski jezik”, idu u prilog dominantnoj zastupljenosti upitnog oblika [SV↑] (uglavnom sve pokazuju učestalost iznad 80%).

Oblik totalnog pitanja [ESV] jedino je u značajnijoj meri upotrebljen u „negovanom francuskom jeziku” (39%) i donekle u korpusu E. Kavenija (20,6%), a u svim ostalim analizama upotrebljen je od 4,4% do 10,4%, te ima **neutralnu** stilističku vrednost.

U narednoj tabeli dajemo podatke o učestalosti oblika parcijalnih pitanja u analiziranim korpusima (i u ovoj tabeli redosled ide od najveće ka najmanjoj zastupljenosti upitnih oblika izvedenih inverzijom):

	PARCIJALNA PITANJA						UKUPNO ¹⁸⁸
	[QSV]	[QESV]	[SVQ]	[QV-CL]	[QV GN]	[Q GN V-CL]	
1.	10 %	3 %	25 %	47 %	12 %	3 %	4.367 (100 %)
2.	7,7 %	46,5 %	10,3 %	35,5 %		0 %	155 (100 %)
3.	27,5 %	53,6 %	8,7 %	10,2 %		0 %	69 (100 %)
4.	24 %	21 %	17 %	9 %			53 (71 %)
5.	36 %	8 %	12 %	9 %		0 %	587 (65 %)
6.	23,8 %	48,4 %	15,6 %	6,6 %	2,5 %	0 %	122 (96,9 %)
7.	46 %	12 %	33 %	3 %	2 %	0 %	446 (96 %)
8.	31,6 %	41,5 %	12,9 %	3,6 %			364 (89,6 %)

Legenda: Rednim brojevima (1–8) označeni su sledeći analizirani korpusi:
1. Korpus P. Benšteta: „negovani francuski jezik”
2. Korpus „osnovnog francuskog jezika”, analiza Ž. Pola: srednja klasa
3. Korpus „osnovnog francuskog jezika”, analiza Ž. Pola: radnička klasa
4. Korpus F. Gade (telefonski razgovori)
5. Korpus P. Benšteta: „narodni francuski jezik”
6. Korpus E. Kavenija (osoblje u dečjim kampovima)
7. Korpus P. Benšteta: „familijarni francuski jezik”
8. Korpus CRÉDIF-a (dečji govor), analiza L. Sela

Tabela 20: Pregled statističkih rezultata upotrebe parcijalnih pitanja u francuskom govornom jeziku

¹⁸⁸ Prikazan je ukupan broj svih parcijalnih pitanja u korpusu, ali rezultati u procentima dati su samo za označene upitne oblike, te nisu posebno prikazani rezultati za nestandardne upitne oblike kojima se odlikuje, na primer, „narodni francuski jezik” (kao, na primer, [Q *que* SV], [Q *c'est que* SV], i slično).

I u ovom slučaju, najveći broj parcijalnih pitanja izvedenih inverzijom zabeležen je u korpusu „negovanog francuskog jezika” P. Benšteta (62%), dok je broj ovih oblika neuporedivo manji u „narodnom francuskom jeziku” (9%) i u „familijarnom francuskom jeziku” (5%). I pored velike učestalosti inverzije u „negovanom francuskom jeziku”, parcijalna pitanja koja su izvedena složeneom inverzijom iznose samo 3%. Ovo je ujedno i jedino istraživanje u kojem su zasebno iskazani rezultati za upotrebljene upitne oblike izvedene složenom inverzijom, dok ostala istraživanja ili daju zbirno rezultate proste i složene inverzije ili svedoče o potpunom izostavljanju ovih oblika u govoru. Tako, analiza dela korpusa „osnovnog francuskog jezika” koju je sproveo Ž. Pol pokazuje da srednja i radnička klasa ne upotrebljavaju složenu inverziju u govoru, ali prosta inverzija prisutnija je u govoru srednje klase nego u govoru radničke klase (35,5% vs. 10,2%). Ovi rezultati bi, takođe, potvrđivali činjenicu da upotreba inverzije zavisi od jezičkog nivoa i stepena obrazovanja, ali to bi se, pre svega, odnosilo na prostu inverziju, dok složena inverzija ostaje veoma retko zastupljena ili je u govoru uopšte nema.

Oblik parcijalnog pitanja [SVQ] najviše je zastupljen u „familijarnom francuskom jeziku” (33%), a nešto manje u „negovanom francuskom jeziku” (25%). U svim ostalim analizama, ovaj upitni oblik pokazuje manje oscilacije učestalosti (od 8,7% do 17%). Međutim, nestandardni upitni oblik [QSV] pokazuje veće razlike u zastupljenosti u zavisnosti od jezičkog nivoa i stepena obrazovanja. Tako je, s jedne strane, ovaj oblik zabeležen u „negovanom francuskom jeziku” u 10% slučajeva, a, sa druge strane, u „narodnom francuskom jeziku” u 36% slučajeva i u „familijarnom francuskom jeziku” u 46% slučajeva. Isto tako, srednja klasa ga upotrebljava manje nego radnička klasa (7,7% vs. 27,5%). Prema tome, upotreba ovog oblika, u obrnutoj je proporciji u odnosu na upotrebu proste inverzije i mogla bi zavisiti od jezičkog nivoa i stepena obrazovanja. Sve ostale analize pokazuju značajnu zastupljenost upitnog oblika [QSV] (od 23,8% do 31,6%).

Upitni oblik [QESV] pokazuje, takođe, značajne razlike u rezultatima (od 3% do 53,6%), ali bilo bi pogrešno iznositi uopštene zaključke o njegovoj zastupljenosti budući da pojedini autori, verovatno, u rezultate za ovaj oblik ubrajaju i njegove nestandardne varijante, poput [Q *que* SV] i [Q *c'est que* SV]. U svakom slučaju, ne postoje značajnije razlike njegove zastupljenosti u zavisnosti od jezičkih nivoa (3% u „negovanom francuskom jeziku”,

8% u „narodnom francuskom jeziku”, 12% u „familijarnom francuskom jeziku”) i društvene pripadnosti govornika (46,5% u govoru srednje klase, 53,6% u govoru radničke klase).

3.1.3. Predlog metodologije analize direktnih totalnih i parcijalnih pitanja u korpusu radijskog jezika (2011)

Budući da korpus „francuskog negovanog jezika” P. Benšteta pokazuje najveću zastupljenost inverzije u totalnim i parcijalnim pitanjima, a on je, zapravo, dobijen analizom upitnih rečenica u francuskim radio-emisijama, zanimalo nas je da li bi analiza novijih radio-emisija pokazala sličnu tendenciju. Pošto smo svedoci sve većeg prodora razgovornog jezika u medije, izvedena je pretpostavka da savremeni radijski jezik neće pokazati slične relativne vrednosti zastupljenosti pojedinih upitnih oblika kao što je to bio slučaj sedamdesetih godina prošlog veka kada je korpus P. Benšteta poistovećen sa „negovanim francuskim jezikom”. Kako bismo proverili naše pretpostavke, sprovedeno je ogledno istraživanje koje je obuhvatilo analizu odabranih audio-podkasta tri francuske radio-stanice (*France Info, France Inter, Le Mouv'*) koje čine deo francuske nacionalne radio-mreže *Radio France*. Ukupno trajanje snimljenog materijala iznosi približno šest sati, a u njemu su zastupljene raznovrsne aktuelne društveno-političke i ekonomske teme, kultura (književnost, film, fotografija), razonoda (putovanja), i slično (detaljniji opis sadržaja radio-emisija nalazi se u Dodatku 1).

Zabeleženo je ukupno 247 totalnih pitanja i 132 parcijalna pitanja. Iako je teško vršiti poređenje našeg korpusa radijskog jezika sa neuporedivo obimnijim korpusom P. Benšteta (koji sadrži 12.069 totalnih pitanja i 4.367 parcijalnih pitanja), moguće je izvesti pojedina zapažanja koja bi bilo potrebno potvrditi sveobuhvatnijim istraživanjima.

U narednoj tabeli, prikazani su rezultati zastupljenosti pojedinih oblika totalnih pitanja u našoj analizi radijskog jezika:

1.	[SV↑]	169 (69%)
2.	[ESV]	60 (24%)
3. a)	[V-CL]	13 (5%)
b)	[GN V-CL]	5 (2%)
ukupno:		247

Tabela 21: Analiza totalnih pitanja u korpusu radijskog jezika (2011)

Naši rezultati pokazuju da je najzastupljeniji upitni oblik [SV↑] budući da je na taj način postavljeno čak više od dve trećine svih totalnih pitanja (69%). U značajnoj meri je, takođe, zastupljen upitni oblik [ESV] (24%), ali je on ipak gotovo tri puta manje prisutan od oblika [SV↑], te se ovi rezultati u velikoj meri razlikuju od rezultata P. Benšteta gde je upotreba ovih oblika bila skoro izjednačena (41% [SV↑], 39% [ESV]). Značajna razlika u odnosu na rezultate P. Benšteta primetna je, takođe, i u rezultatima zastupljenosti totalnih pitanja izvedenih inverzijom. Dok se u korpusu P. Benšteta inverzija u totalnim pitanjima javlja u 20% slučajeva, u našem korpusu zabeleženo je svega 7% takvih oblika, i to 5% oblika proste inverzije [V-CL] i 2% složene inverzije [GN V-CL].

Upitne rečenice tipa [SV↑] sreću se u svim analiziranim radio-emisijama, naročito u *Allô la planète*¹⁸⁹ gde se javljaju gotovo kao isključivi oblik totalnih pitanja: *Ça va bien ?*, **T'es voilà de retour à Montréal, alors ?*, **Y a pas très longtemps ?*, **Y a quelques jours ?*, **T'as été accueilli en héros ?*, *Il faut donc onze ans pour faire le tour du monde à pied ?* (RF-LMP, 04.11.11). U istoj radio-emisiji, upotrebljeno je pitanje: *Ça marche bien, semble-t-il ?* (RF-LMP, 04.11.11), gde je umetnut ustaljeni oblik u inverziji: *semble-t-il* koji ima značenje: *selon toute apparence, apparemment, à ce qu'il apparaît* (TLFI)¹⁹⁰.

Navešćemo još neke primere upotrebe totalnih pitanja tipa [SV↑] u raznim radio-emisijama: *On peut très bien imaginer que vos amis proches, que l'on connaît en partie, sont peut-être glissés dans ce livre ?*, *Mais vous ne voulez pas le dire, c'est ça ?*, *Jean-Marie Le Clézio, l'art c'est du vide ?*

¹⁸⁹ Radio-emisija *Allô la planète* emitovala se, u vreme našeg istraživanja, na radio-stanici *Le Mouv'*, namenjenoj mahom mladima, u kojoj je naročito bila zastupljena upotreba razgovornog jezika.

¹⁹⁰ <http://www.cnrtl.fr/definition/sembler> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

(RF-FIL, 05.11.11), *Cette crise est donc, au fait, une crise politique puisque les politiques n'ont pas réussi à harmoniser les différences qu'il y avait entre les dix-sept pays ?*, *C'est de l'égoïsme ?*, *Donc, si je comprends bien, sortir la Grèce de la zone euro, ça ne suffit pas pour vous ?* (RF-FII, 13.09.11), *Un événement comme le mariage royal d'hier, c'est une bonne affaire pour Best Western ?*, *Ça veut dire que le bon conseil à donner c'est de réserver longtemps en avance ?*, *C'est ça ?* (RF-FIP, 30.04.11), *Si on triche, on peut aller en prison ?*, *Mais ça n'empêchera pas tout le monde de tricher ?* (RF-FIJ, 01.07.11), **C'est des questions que tu te poses ?¹⁹¹*, *Tu étais fort en maths à l'école ?*, *Je pourrais peut-être vous poser une question en marocain ?* (RF-LMF, 29.10.11), *Vous avez appris vraiment le français en lisant la littérature française ?*, *Vous parlez l'arabe ?*, *Vous parlez sept langues ?* (RF-FIG, 01.11.11).

Upitne rečenice tipa [ESV] sreću se u većini analiziranih radio-emisija. U retkim slučajevima, [ESV] prednjači u odnosu na ostale oblike totalnih pitanja, a to se dešava u kratkim radio-emisijama, kao, na primer, *France Info Junior* gde pitanja postavljaju deca uzrasta od 10 do 14 godina: *Est-ce que Sarkozy l'a décidé tout seul d'aller faire *un guerre¹⁹² en Lybie ?*, *Est-ce que ça va durer pendant des années comme en Irak ?*, *Si on tue Kadhafti, est-ce que la guerre sera terminée ?*, *Est-ce que Kadhafti peut attaquer la France ?* (RF-FIJ, 26.03.11), ili u emisiji *Les invités de France Info: Et sur la méthode, est-ce que c'est légal de repérer justement les communications téléphoniques d'un journaliste, sachant que la Commission nationale des interceptions de contrôle de sécurité n'a pas été saisie dans cette affaire ?*, *Alors, justement, est-ce que vous avez déjà reçu une convocation de la juge dans cette affaire ?*, *Est-ce qu'en France il y a une vigilance particulière à deux jours du onze septembre ?*, *Est-ce qu'en France il y a eu aussi des attaques potentiels déjoués ?*, *Est-ce qu'il y a un avant et un après onze septembre ?*, *Est-ce qu'en France la lutte antiterroriste a changé depuis cet attentat ?* (RF-FII, 09.09.11), kao i u emisiji *Patron, chef d'entreprise: Pour Best Western, est-ce que c'est également une bonne période ?*, *Est-ce que*

¹⁹¹ U francuskom razgovornom jeziku konstrukcija *c'est... que* javlja se i uz jedninu i množinu (te se, tako, umesto: *Ce sont des questions que tu te poses ?*, kaže: **C'est des questions que tu te poses ?*).

¹⁹² Imenica *guerre* je ženskog roda i, u navedenom kontekstu, trebalo bi da stoji uz određeni član ženskog roda: *faire la guerre* (LPR).

les touristes qui se rendaient en Tunisie ou au Maroc ont décidé de bouder ces destinations et préfèrent rester en France ou aller dans d'autres destinations ?, Justement, vous êtes présents sur Internet. Est-ce que les réservations se font de plus en plus par ce biais-là ?, Est-ce que l'addition a baissé chez les Best Western ?, Est-ce que tout cela n'a pas eu pour conséquence de vous enlever des clients, et notamment des clients étrangers ?, Est-ce que ce modèle est toujours pertinent aujourd'hui ? (RF-FIP, 30.04.11).

Budući da je u našem korpusu najmanje zastupljen upitni oblik izveden složenom inverzijom [GN V-CL] (ukupno 5 pitanja, odnosno 2% korpusa), zanimljivo je videti u kojim je tipovima radio-emisija on zabeležen. Najviše totalnih pitanja izvedenih složenom inverzijome [GN V-CL] (3 pitanja) zabeleženo je u književnoj radio-emisiji *La librairie francophone*¹⁹³ u kojoj gostuju ugledni frankofoni književnici¹⁹⁴: *L'écrivain est-il un être égocentrique voire égoïste ?, Les musées sont-ils les derniers lieux où se rencontrent les cultures pour vous ?, L'art est-il pour vous une appropriation du monde et de la nature ? (RF-FIL, 05.11.11).* Preostali primeri upotrebe složene inverzije [GN V-CL] zabeleženi su u razgovoru sa Žerar Longeom (Gérard Longuet), ministrom odbrane Republike Francuske: *Ce processus est-il irréversible ? (RF-FII, 23.06.11)* i u razgovoru sa Vensanom Deportom (Vincent Desportes), generalom divizije kopnene vojske Republike Francuske (na temu učešća u mirovnim misijama): *Le drame qui s'est produit hier, la mort de cinq soldats français dans un attentat-suicide, vous conforte-t-il dans votre analyse de la situation ? (RF-FII, 14.07.11).*

Kada je reč o prostoj inverziji, upitne rečenice koje sadrže oblik [V-CL] zabeležene su, takođe, u najvećem broju slučajeva, u književnoj radio-emisiji *La librairie francophone: Est-ce un homme que vous allez rencontrer au musée du Louvre prochainement ?, « Crois-tu que ça suffit*

¹⁹³ Treba imati u vidu da se ova radio-emisija emituje na tri kontinenta: u Evropi, Africi i Severnoj Americi (Francuska i njene prekomorske teritorije: *France Inter*, Švajcarska: *Radio Suisse Romande – La Première*, Belgija: *Radio Télévision Belge Francophone – La Première*, Afrika i Evropa: *Radio Télévision Belge Francophone Internationale*, Kanada: *La première chaîne de la Radio-Canada*, Severna Amerika: *Réseau Sirius*), te da ona, samim tim, ima poseban značaj u širenju „negovanog francuskog jezika”.

¹⁹⁴ U analiziranoj radio-emisiji, od 5. novembra 2011. godine, gosti su bili: Ananda Devi (Ananda Devi), mauricijska spisateljica i Žan-Mari Gistav Le Klezio (Jean-Marie Gustave Le Clézio), francuski pisac, dobitnik Nobelove nagrade za književnost 2008. godine.

d'écrire ? », *Pensez-vous que le monde a perdu pied, justement, que nous avons oublié notre racine, nos metissages et donc notre histoire commune ?* (RF-FIL, 05.11.11), kao i u radio-emisiji *Les invités de France Info* u kojoj gostuju ministri, predstavnici Vlade i raznih političkih stranaka: *Est-ce vous, Frédéric Péchenard*¹⁹⁵, *qui avez demandé que les factures téléphoniques de ce journaliste soient examinées ?* (RF-FII, 09.09.11), *Pensez-vous que la zone euro va éclater ?* (RF-FII, 13.09.11), *Ségolène Royal*¹⁹⁶, *faut-il supprimer le défilé du 14 juillet, comme le souhaite Éva Joly ?* (RF-FII, 15.07.11), *Pouvez-vous être plus précis sur le calendrier de retrait aujourd'hui ?* (RF-FII, 14.07.11).

U našem korpusu radijskog jezika ukupno su zabeležena 132 parcijalna pitanja, a posebno su izdvojena i analizirana samo ona koja pokazuju najveću strukturnu varijabilnost – reč je o parcijalnim pitanjima izvedenim pomoću upitnih priloga *où, quand, comment, pourquoi*. Ukupno su zabeležena 63 takva parcijalna pitanja, a u narednoj tabeli prikazujemo rezultate analize njihove zastupljenosti:

1.	[QSV]	31 (49%)
2.	[QESV]	8 (13%)
3.	[SVQ]	11 (17%)
4. a)	[QV-CL]	6 (9,5%)
b)	[QV GN]	6 (9,5%)
c)	[Q GN V-CL]	1 (2%)
ukupno:		63

Tabela 22a: Analiza parcijalnih pitanja u korpusu radijskog jezika (2011)

Navedeni rezultati znatno se razlikuju od rezultata dobijenih analizom korpusa radijskog jezika P. Benšteta, naročito u pogledu zastupljenosti upitnih oblika izvedenih složenom inverzijom. Dok su rezultati za složenu

¹⁹⁵ U vreme emitovanja emisije Frederik Pešnar (Frédéric Péchenard) bio je generalni direktor francuske policije.

¹⁹⁶ Segolen Roajal (Ségolène Royal, *Parti socialiste*) i Eva Žoli (Éva Joly, *Europe Écologie Les Verts*) su francuske političarke.

inverziju [Q GN V-CL] približno jednaki i ukazuju na njenu slabu zastupljenost u govoru (3% vs. 2%), rezultati za prostu inverziju [QV-CL] + [QV GN] drastično se razlikuju: u korpusu radijskog jezika P. Benšteta prosta inverzija je dominantni upitni oblik parcijalnih pitanja (47% + 12% = 59%), a u našem korpusu inverzija se neuporedivo manje upotrebljava (9,5% + 9,5% = 19%).

U našem korpusu najčešći upitni oblik je [QSV] sa 49% zastupljenosti, te se, u tom smislu, ovi rezultati pre približavaju rezultatima analize „francuskog familijarnog jezika” P. Benšteta ([QSV] = 46%) nego rezultatima „francuskog negovanog jezika” ([QSV] = 10%). Naši rezultati bliski su i rezultatima analize „francuskog familijarnog jezika” P. Benšteta po podacima koji se odnose na zastupljenost upitnog oblika [QESV] (13% vs. 12%), ali se ipak razlikuju od navedenog jezičkog nivoa po upotrebi inverzije: [QV-CL] + [QV GN] + [Q GN V-CL] koja je u našem korpusu zastupljenija nego u „francuskom familijarnom jeziku” (21% vs. 5%) i po upotrebi upitnog oblika [SVQ] koji je prisutniji u „francuskom familijarnom jeziku” nego u našem korpusu (33% vs. 17%).

Opšti pregled učestalosti pojedinih upitnih oblika parcijalnih pitanja uz *où*, *quand*, *comment*, *pourquoi* nužno je upotpuniti analizom upotrebe pojedinačno svakog upitnog priloga uz navedeni upitni oblik:

		<i>où</i>	<i>quand</i>	<i>comment</i>	<i>pourquoi</i>	ukupno
1.	[QSV]	0	0	19 (56%)	12 (80%)	31
2.	[QESV]	2 (18%)	1 (33%)	3 (9%)	2 13%	8
3.	[SVQ]	5 (46%)	2 (67%)	4 (12%)	0	11
4. a)	[QV-CL]	1 (9%)	0	5 (14%)	0	6
b)	[QV GN]	3 (27%)	0	3 (9%)	0	6
c)	[Q GN V-CL]	0	0	0	1 7%	1
ukupno:		11	3	34	15	63

Tabela 22b: Analiza parcijalnih pitanja u korpusu radijskog jezika (2011)

U tom slučaju dobijamo zanimljive podatke¹⁹⁷ koji se podudaraju sa nekim ranijim istraživanjima francuskog govornog jezika, a koji pokazuju da je oblik [QSV] naročito zastupljen uz dvosložne upitne priloge (u našem korpusu nijedno pitanje sa jednosložnim priložima *où*, *quand* nije tako formulisano, ali od ukupno svih pitanja izvedenih pomoću dvosložnog upitnog priloga *comment*, 56% pitanja postavljeno je na taj način, a od ukupno svih pitanja izvedenih pomoću dvosložnog upitnog priloga *pourquoi*, čak 80% pitanja odgovara tom upitnom obliku). Sa druge strane, upitni oblik [SVQ] mnogo je češći uz jednosložne upitne priloge (u našem korpusu nijedno pitanje sa dvosložnim prilogom *pourquoi* nije tako postavljeno, a od svih pitanja postavljenih uz dvosložni upitni prilog *comment*, tako je formulisano samo 12% pitanja, ali uz jednosložne upitne priloge taj procenat je mnogo veći: 46% od svih pitanja izvedenih pomoću *où* i čak 67% pitanja izvedenih pomoću *quand*).

¹⁹⁷ Sa većom pouzdanošću mogu se izvesti zaključci za dvosložne upitne priloge *comment* i *pourquoi* kojih je zabeleženo više (ukupno 49 pitanja, od čega 34 uz *comment* i 15 uz *pourquoi*) nego jednosložnih upitnih priloga *où* i *quand* (ukupno 14 pitanja, od čega 11 uz *où* i samo 3 uz *quand*).

Kao prilikom predstavljanja rezultata za totalna pitanja, tako je i za parcijalna pitanja zanimljivo navesti u kojim se radio-emisijama pojedini upitni oblici posebno često sreću. U analiziranom šestočasovnom radio-programu, zabeležen je samo jedan primer parcijalnog pitanja izvedenog složenom inverzijom [Q GN V-CL]: *Pourquoi le langage métaphorique permet-il pour vous de dire des choses que la société aujourd'hui soit réprouve soit n'a pas envie d'entendre ?* (RF-FIG, 01.11.11). Reč je o pitanju postavljenom u emisiji *Le grand entretien* na radio-stanici *France Inter*¹⁹⁸ u kojoj je gostovao francuski reditelj rumunskog porekla Radu Mihaileanu (Radu Mihaileanu). U istoj emisiji zabeleženi su i primeri proste inverzije uz upitni prilog *comment*, [QV GN]: *Comment est venu votre vocation de cinéaste ?*, i [QV-CL]: *Comment fait-on pour filmer dans une langue étrangère ?* (RF-FIG, 01.11.11). Isti reditelj gostovao je i u emisiji *Fresh cultures* na radio-stanici *Le Mouv'* koja je snimljena u drugačijem duhu, te su u njoj pitanja slične sadržine¹⁹⁹ postavljena na sasvim drugačiji način: *Pourquoi *t'as fait ce choix, en fait ?*, *Pourquoi ça tient une place aussi importante ?*, *Comment ça t'es venu cette idée ? *Pa'ce que ça va pas de soi...*, *Comment on dirige des acteurs quand i' parlent dans une langue qu'on *maîtrise pas ?* (RF-LMF, 29.10.11). Kao što je već ranije rečeno, radio-stanica *Le Mouv'* namenjena je mlađoj slušalačkoj publici i u njoj je naročito zastupljen razgovorni jezik koji se, pored ostalih karakteristika²⁰⁰, odlikuje i upotrebom

¹⁹⁸ Radio-stanica *France Inter* je među najslušanijima u okviru francuske nacionalne radio-mreže *Radio France*, a njen radio-program namenjen je najširoj slušalačkoj publici. U emisiji *Le grand entretien* gostuju intelektualci, umetnici, ugledne ličnosti francuskog društva.

¹⁹⁹ U obe radio-emisije *Le grand entretien* i *Fresh cultures*, povod gostovanja reditelja Radu Mihaileanua bila je premijera njegovog filma „Vrelo žena” (*La Source des Femmes*, 2011).

²⁰⁰ Propadanje nenaglašanih vokala (*tu as fait > t'as fait*), uprošćavanje suglasničkih grupa (*parce que > pa'ce que; ils parlent > i's parlent*), izostavljanje prvog dela negacije (*on ne maîtrise pas > on *maîtrise pas*), upotreba anglicizama (*fresh*). Prisniji ton u razgovoru postiže se i izbegavanjem persiranja kao u sledećem primeru iz iste radio-emisije: *Non, mais j'avais une question plus précisément à vous poser; bon ben, sur le fait que vous avez... que tu as, pardon, passé, beaucoup de temps donc avec ces femmes au Maroc. On se rend compte, euh... que, ben, ces femmes sont vraiment au centre de la société, justement on en parle dans le film. J'trouve que le regard occidental veut qu'on infantilise beaucoup ces femmes. [...] Je voulais savoir qu'est-ce que tu en pensais* (RF-LMF, 29.10.11). U poslednjoj rečenici očigledna je još jedna tendencija u razgovornom jeziku, a to je upotreba direktnih pitanja (*Qu'est-ce que tu en pensais ?*) umesto indirektnih (*ce que tu en pensais*).

upitnih oblika u kojima je očuvan kanonski red reči. Ovakva tendencija primetna je i u emisiji *Allô la planète* koja se, takođe, emituje na radio-stanici *Le Mouv'*, te u kojoj su naročito prisutni upitni oblici [QSV]: *Comment ça se passe ?*, *Comment on fait ?*, *Au niveau pratique, comment *t'as fait pour financer tout ça ?*, *Et les sujets, comment vous les choisissez ?*, *Comment vous vous êtes retrouvés là-bas ?* i [SVQ]: *C'est comment autour de toi ?*, *Et le monde ? Il est comment, le monde ?*, **T'es où ?*, *Vous avez dormi où, du coup ?*, **T'as une vision du monde optimiste, pessimiste, t'en es où ?*, *Tu es rentré quand ?* (RF-LMP, 04.11.11).

Pretežna upotreba upitnog oblika [QSV] uz upitne priloge *comment* i *pourquoi* naročito je primetna u radio-emisiji *France Info Junior* u kojoj deca uzrasta od 10 do 14 godina²⁰¹ postavljaju pitanja stručnjacima i urednicima redakcija: *Comment on va être sûrs qu'on *va pas toucher des rebelles ?*, *Comment il va faire pour se venger ?*, *Pourquoi les Français ils sont partis les premiers ?*, *Pourquoi il y a une dizaine *des autres pays qui vont faire la guerre ?*, *Pourquoi ils *envoient pas des soldats au sol ?*, *Pourquoi on s'attaque à Kadhafi et pas aux *aut' dictateurs ?* (RF-FIJ, 26.03.11), *Comment ils font pour prendre les feuilles examens alors que c'est top secret ?*, *Pourquoi on n'interdit pas les toilettes pendant les examens ?*, *Pourquoi *ils interdisent pas les téléphones ?*, *Pourquoi avant les examens, le maître ou la maîtresse *regarde pas si les enfants ont quelque chose pour tricher ?* (RF-FIJ, 01.07.11), *Comment on peut désactiver son compte ?*, *Comment on peut filtrer les personnes qui vous demandent en amis et qu'on ne connaît pas ?*, *J'ai onze ans, pourquoi je n'ai pas le droit de m'inscrire sur Facebook ?* (RF-FIJ, 27.05.11).

²⁰¹ Pri tom ne treba olako izneti zaključak da deca u tom uzrastu ne vladaju složenijim sintaksičkim strukturama upitnih oblika u kojima bi bila zastupljena inverzija. Naime, istraživanja o kojima govore Kler Blanš-Benvenist (Clair Blanche-Benveniste) i Kolet Žanžan (Colette Jeanjean), u kojima se tražilo od dece da kroz igru oponašaju govor odraslih, jasno pokazuju da Francuzi već na ranom uzrastu, slušajući odrasle, usvajaju različite upitne oblike, među kojima je i složena inverzija, te kojima pridaju određene stilističke vrednosti, u zavisnosti od govornih situacija u kojima ih sreću (Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986). Međutim, u dečjem govornom repertoaru najčešće su ipak zastupljeni upravo oni upitni oblici koji se najviše javljaju u njihovom okruženju, a to su oblici kojima se odlikuje razgovorni jezik, odnosno oblici u kojima je očuvan kanonski red reči.

Činjenica da su pojedini upitni oblici zastupljeniji u određenim radio-emisijama ne treba da nas navede na zaključak o homogenoj, jasno razlučenoj upotrebi pojedinih upitnih oblika u određenim govornim situacijama. Naime, često dolazi do njihovog preplitanja, uzastupne upotrebe različitih upitnih oblika u istoj govornoj situaciji. Takav je slučaj i u zabeleženom primeru radio-emisije *Patron, chef d'entreprise*²⁰², u kojoj su, u kratkom vremenskom razmaku od sedam minuta, upotrebljena četiri različita upitna oblika: [SVQ]: *Alors, vous gérez des hôtels trois et quatre étoiles. Votre clientèle est plutôt... est plutôt comment ? Une clientèle d'affaires, des touristes étrangers, c'est quoi le profil type de votre client ?*, [QV GN]: *Et... comment se fixe le prix d'une chambre d'hôtel ?*, [QSV]: *Et qu'est-ce que vous faites pour ça, pour développer justement la réservation par le web ? Vous allez faire des choses sur les smartphones ? Enfin, comment... comment vous faites ?*, [QESV]: *Stéphane Gauthier, directeur général de Best Western en France. On est quoi... allez, à deux mois de... de vacances d'été. Cette saison d'été, comment est-ce que vous la voyez ? Plutôt... plutôt d'une manière positive ?* (RF-FIP, 30.04.11). Sličan primer je i sa radio-emisijom *Le grand entretien* u kojoj se, pored navedenih upitnih oblika [QV-CL], [QV GN], [Q GN V-CL], javljaju i oblici [QSV]: *Comment ça s'est passé ?* i [SVQ]: *Ça vient d'où, ça ?* (RF-FIG, 01.11.11). Po našem mišljenju, interferencija upitnih oblika u govoru ne dovodi nužno do stilističke nekoherentnosti, već pre svojom, kako intonativnom i ritmičkom, tako i strukturnom raznovrsnošću, unosi izvesnu dinamičnost u dijalošku interakciju. Međutim, heterogenost upitnih oblika ne znači da svaki upitni oblik može biti upotrebljen u bilo kojoj govornoj situaciji.

²⁰² Reč je o radio-emisiji u kojoj gostuju direktori ili predstavnici uspešnih francuskih preduzeća koji odgovaraju na pitanja redakcije i komentarišu aktuelne ekonomske teme. U navedenoj emisiji, od 30. aprila 2011. godine, gost je bio Stefan Gotije (Stéphane Gauthier), generalni direktor lanca hotela *Best Western* u Francuskoj.

3.2. Stilističke odlike interogativnih varijeteta za iskazivanje direktnih parcijalnih pitanja u francuskom jeziku u normativnoj i deskriptivnoj literaturi

3.2.1. Predmet analize

Nakon što smo videli rezultate značajnijih statističkih analiza zastupljenosti različitih oblika totalnih i parcijalnih pitanja u francuskom govornom jeziku, videćemo kako su definisane stilističke vrednosti pojedinih upitnih oblika koji pokazuju najveći stepen varijacije, a to su, pre svega, parcijalna pitanja izvedena pomoću upitnih priloga²⁰³ *où, quand, comment* i *pourquoi*. Poređićemo na koji način su njihove stilističke vrednosti predstavljene u normativnom rečniku i deskriptivnim rečnicima, a, zatim, i u gramatikama francuskog jezika namenjenim govornicima kojima je francuski maternji jezik, kao i u gramatikama francuskog jezika namenjenim strancima.

3.2.2. Rečnici francuskog jezika

3.2.2.1. Normativni rečnik Francuske akademije

Normativni rečnik Francuske akademije²⁰⁴, pored leksičkih datosti, ortografskih i ortoepskih napomena, sadrži i izvesna morfološka i sintaksička načela koja odgovaraju uzornom jezičkom nivou oličenom u ovom rečniku, a koji nosi naziv *le bon usage*. Između ostalog, navedena pravila od-

²⁰³ Izuzećemo *combien* jer, kao što smo videli, za razliku od ostalih upitnih priloga, on može da vrši funkciju subjekta i, samim tim, da gradi upitni oblik [Q=S V]. U normativnom rečniku Francuske akademije, *combien* se definiše kao determinativ (fr. *déterminant*, na primer: *Combien de livres possédez-vous ?*) ili kao upitna zamenica (fr. *pronom interrogatif*, na primer: *Combien sont-ils ? Des soldats, combien sont revenus ?*) (DAF, <https://academie.atilf.fr/9/consulter/COMBIEN?options=motExact&page=1>, Pristupljeno 21. jula 2012).

²⁰⁴ Reč je o nedovršenom, devetom izdanju *Dictionnaire de l'Académie française* čija su za sada objavljena tri toma: prvi tom (od odrednica *A* do *Enzyme*) objavljen je 1992. godine, drugi tom (od odrednica *Eocène* do *Mappemonde*) objavljen je 2000. godine, a treći tom (od odrednica *Maquereau* do *Quotité*) objavljen je 2011. godine. Prikupljena rečnička građa redovno se objavljuje u *Le Journal officiel de la République française*, « Édition des Documents administratifs »: <http://www.journal-officiel.gouv.fr/dae.html> (Pristupljeno 16. oktobra 2011), a na sajtu Francuske akademije dostupno je i digitalizovano izdanje rečnika od odrednica *A* do *Quotité*: <https://academie.atilf.fr/9/> (Pristupljeno 16. oktobra 2011).

nose se i na redosled reči u direktnom pitanju, te se, uz pojam „interogacije” (fr. *interrogation*), izričito kaže da direktno pitanje mora biti iskazano uz inverziju subjekta i glagola, te da „ovo pravilo ne trpi nikakve izuzetke”²⁰⁵. Uz upitne priloge *où, quand, comment* i *pourquoi*, isključivo su navedeni primeri upitnih oblika u inverziji (upitni oblik [QV-CL]: *Où suis-je ?, Où demeurez-vous ?, Où en sommes-nous ?, Où a-t-il pris cette idée ?, D’où venez-vous ?, Par où s’est-il enfui ?, Quand tiendrez-vous votre promesse ?, Quand arriverez-vous ?, Jusqu’à quand* ou, litt., *jusques à quand faudra-t-il attendre ?, Pour quand me promettez-vous une réponse ?, Comment allez-vous ?, Comment se porte-t-il ?, Comment a-t-il pu se sauver ?, Comment dirais-je ?, Comment vous êtes-vous avisé de venir ici ?, Comment s’est-il adressé à moi plutôt qu’à un autre ?, Pourquoi riez-vous ?, Pourquoi donc a-t-il donné sa démission ?*; upitni oblik [QV GN]: *De quand date cet usage ?*; upitni oblik [Q GN V-CL]: *À quand la partie est-elle remise ?*)²⁰⁶.

Za „direktni upitni izraz” *est-ce que* (fr. *locution interrogative directe*), kaže se da se pomoću njega gradi upitni oblik koji može da zameni inverziju, te se navodi samo primer za totalno pitanje (*Est-ce que vous viendrez ?*). Međutim, upotreba ovog upitnog izraza uz upitne determinative, zamenice ili priloge vezuje se za „nemarni govor” (fr. *la langue relâchée*), te takav oblik treba izbegavati. Čak se izričito napominje da se u govoru mora upotrebiti pitanje u obliku [QV-CL] (*Quand partez-vous ?*), a ne u obliku [QESV] (*Quand est-ce que vous partez ?*)²⁰⁷. Uz odrednicu *quand*,

²⁰⁵ <https://academie.atilf.fr/9/consulter/interrogation?page=1> (Pristupljeno 21. jula 2012).

²⁰⁶ <https://academie.atilf.fr/9/consulter/O%C3%99?options=motExact&page=1>, <https://academie.atilf.fr/9/consulter/quand?page=1>, <https://academie.atilf.fr/9/consulter/comment?page=1>, <https://academie.atilf.fr/9/consulter/pourquoi?page=1>, (Pristupljeno 6. avgusta 2012).

²⁰⁷ <https://academie.atilf.fr/9/consulter/%C3%8ATRE?options=motExact&page=1> (Pristupljeno 21. jula 2012).

Napomenimo i da je izneti stav Francuske akademije u odnosu na upotrebu upitnog izraza *est-ce que* u suprotnosti sa opisom koji je dat u prethodnom (osmom) izdanju rečnika, objavljenom između 1932. i 1935. godine, gde je, bez ikakvih restrikcija vezanih za upotrebu, naveden primer upitnog oblika (pod odrednicom nepromenljive pokazne zamenice *ce*): *Quand est-ce que vous partirez ?* <https://academie.atilf.fr/8/consulter/ce?page=1> (Pristupljeno 25. jula 2012). Uz odrednicu *que*, napominje se da konstrukcija *c’est... que* služi za isticanje (*C’est dans cette maison qu’il habite*), a tu se ubrajaju i upitni oblici gde je konstrukcija *c’est... que* upotrebljena u inverziji, a pomoću koje se ističe

navodi se posebno oblik [QESV] (*Quand est-ce que... ?*), u kome dolazi do vezivanja, te se napominje da je to „familijarni izraz” (fr. *le tour familier*), odnosno da pripada „jeziku koji se upotrebljava u svakodnevnom razgovoru i ne odgovara negovanom stilu”²⁰⁸.

3.2.2.2. Deskriptivni rečnici

U deskriptivnim rečnicima francuskog jezika, predstavljanje jezičke varijacije u funkciji je, pre svega, situacionog raslojavanja jezika koje je često zasnovano na razlikovanju, stilistički neusaglašeno definisanih, jezičkih nivoa. Jezička heterogenost odnosi se mahom na leksički fond, ali u izvesnoj meri obuhvata i sintaksu francuskog jezika, kao što ćemo to videti na primeru direktnih parcijalnih pitanja izvedenih pomoću upitnih priloga *où*, *quand*, *comment* i *pourquoi*.

U deskriptivnom rečniku *Trésor de la langue française* (1971–1994) (TLFI), zasnovanom na književnim delima iz XIX i XX veka²⁰⁹, navode se primeri za standardne upitne oblike [QV-CL]: *Où est-ce ? Où êtes-vous certain d’avoir vu Honoré ?* (Émile Zola, *Le Débâcle*, 1892), *Par où dois-je entrer ? – Par la porte, bien sûr, déclara Fauchery agacé* (Émile Zola, *Nana*, 1880), *Quand vous verrai-je? murmura-t-il, très bas* (Joris-Karl Huysmans, *Là-bas*, t. 2, 1891), *Quand revient-elle, ton Américaine ?* (Édouard Bourdet, *Le Sexe faible*, 1931), *Comment t’appelles-tu ?* (Léon Frapié, *La Maternelle*, 1904), *Comment allez-vous, cher Marquis ?* (Georges Duhamel, *Chronique des Pas-*

upitni prilog upotrebljen u inicijalnoj poziciji (*Où est-ce qu'on trouvera ce livre ?*) <https://academie.atilf.fr/8/consulter/que?page=1> (Pristupljeno 25. jula 2012).

U izdanju gramatike *Le bon usage* iz 2007. godine, navodi se da se u nedovršenom, devetom izdanju normativnog rečnika Francuske akademije (1992–) „ne pravi razlika između govornog i pisanog jezika”, te da je način predstavljanja upotrebe upitnog izraza *est-ce que*, u najmanju ruku, nepotpun (Grevisse, Goosse 2007: 499).

²⁰⁸ <https://academie.atilf.fr/9/consulter/familier?page=1> (Pristupljeno 22. jula 2012).

²⁰⁹ U rečniku *Trésor de la langue française* obuhvaćena je leksikografska građa francuskog jezika iz XIX i XX veka (1789–1960) koja je objavljena u 16 tomova (u periodu od 1971. do 1994. godine), a plod je saradnje ekipe CNRS-a (*Centre National de la Recherche Scientifique*): CRTL (Centre de Recherche pour un Trésor de la Langue française) koji je zatim prerastao u INaLF (*Institut National de la Langue française*). Zahvaljujući numeričkoj obradi rečničke građe koju je sprovedla ekipa ATILF/CNRS-Nancy Université (*Analyse et traitement informatique de la langue française*), od 2002. godine dostupno je digitalizovano izdanje rečnika, *Trésor de la langue française informatisé*: <http://www.cnrtl.fr/definition/> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

quier, *La Passion de Joseph Pasquier*, 1945), *Pourquoi êtes-vous méchante avec moi ?* (Octave Mirbeau, *Le Journal d'une femme de chambre*, 1900), *Pourquoi t'en vas-tu ?* (René Bazin, *Le Blé qui lève*, 1907); [QV GN]: *Où se trouve le quai de Gesvres ?* (Léon-Paul Fargue, *Le Piéton de Paris*, 1939), *D'où vient ce bruit ? D'où vient tout le mal ? D'où lui vient sa fortune ?* (Honoré de Balzac, *Splendeurs et misères des courtisanes*, 1844), *Quand tomberont les écailles des yeux du cardinal-archevêque, afin qu'il voie l'indignité de ce prêtre ?* (Anatole France, *L'Orme du mail*, 1897), *Comment va Madame de Janville ?* (Georges Duhamel, *Chronique des Pasquier, La Passion de Joseph Pasquier*, 1945); [Q GN V-CL]: *Quand la jeune fille lui apparut-elle ?* (Maurice Barrès, *Sous l'œil des barbares*, 1888), *Pourquoi cet homme stationne-t-il devant ma porte ? Pourquoi ma concierge avait-elle un drôle d'air en me disant bonjour ? Pourquoi la fenêtre est-elle ouverte ?* (Roger Vailland, *Drôle de jeu*, 1945)²¹⁰.

Rečnik TLFi nudi i primere za upitni oblik [QESV]: *Comment est-ce que *t'aimes ça?* (Gabrielle Roy, *Bonheur d'occasion*, 1945), *Pourquoi est-ce qu'on t'a appelée la goulue? lui demandai-je* (Blaise Cendrars, *Bourlinguer*, 1948), *Comment, pourquoi est-ce que... Quand est-ce que je te revois, puisque tu es collé dimanche ?* (Henry de Montherlant, *Les Jeunes Filles, Les Lépreuses*, 1939)²¹¹. Objasnjava se da se pomoću „upitne morfeme” *est-ce que* (fr. *morphème interrogatif*) grade prošireni, „pojačani” oblici parcijalnih pitanja, koji služe za dodatno isticanje upitnog značenja (na primer, uz oblik *où est-ce que*, kaže se: *où renforcé, pour insister sur l'interrogation*)²¹². Ovi oblici vezuju se za usmeni vid izražavanja (fr. *la langue orale*), naročito za „familijarni jezik” (fr. *le français familier*), koji se upotrebljava u neposrednom, svakodnevnom govoru²¹³. Neznatno je zastupljen upitni oblik [SVQ]: *La réception serait quand ?* (Maurice Druon, *Les grandes familles*, t. 2, 1948), koji se, takođe, ubraja u „familijarni jezik”²¹⁴, dok se za

²¹⁰ <http://www.cnrtl.fr/definition/o%C3%B9>, <http://www.cnrtl.fr/definition/quand>, <http://www.cnrtl.fr/definition/comment>, <http://www.cnrtl.fr/definition/pourquoi> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

²¹¹ <http://www.cnrtl.fr/definition/comment>, <http://www.cnrtl.fr/definition/pourquoi>, <http://www.cnrtl.fr/definition/est-ce%20que> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

²¹² <http://www.cnrtl.fr/definition/o%C3%B9> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

²¹³ <http://www.cnrtl.fr/definition/familier> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

²¹⁴ <http://www.cnrtl.fr/definition/quand> (Pristupljeno 14. oktobra 2011).

upitni oblik [QSV] ne navodi nijedan primer uz upitne priloge *où, quand, comment* i *pourquoi*.

U rečniku *Le Petit Robert* (LPR)²¹⁵ za standardni jezik navode se, takođe, uglavnom, primeri iz književnih izvora, te se tako nude, između ostalog, sledeći primeri za upitni oblik [QV-CL]: *D'où venaient-ils ?*, *Où allaient-ils ?* (Denis Diderot, *Jacques le fataliste et son maître*, 1765–1784), *Par où commencerai-je ?* (Gustave Flaubert, *Madame Bovary*, 1857), *Jusqu'où ne serais-je pas monté ?* (François Mauriac, *Le Nœud de vipères*, 1932), *Quand aurez-vous fini de conter votre histoire ?* (Victor Hugo, *Hernani*, 1830), *Depuis quand payez-vous vos dettes ?* (Victor Hugo, *Marion Delorme*, 1831), *Comment n'êtes-vous pas avec les autres ?* (André Malraux, 1901–1976), *Pourquoi existons-nous ?*, *Pourquoi y a-t-il quelque chose ?* (Voltaire, *Dictionnaire philosophique*, 1764), i upitni oblik [QV GN]: *Mais où sont les neiges d'antan ?* (François Villon, *Testament*, « Balade des Dames du temps jadis », 1461–1462), *Où donc est le jeune mari que vous m'aviez promis ?* (Jean de La Fontaine, *Fables*, « La jeune Veuve », 1668). Uz upitne priloge *où, quand, comment* i *pourquoi*, ne nude se primeri za upitni oblik [Q GN V-CL].

U rečniku LPR navode se i primeri za upitni oblik [QESV]: *Où est-ce que Mme Swann a pu aller pêcher ce monde-là ?* (Marcel Proust, *À la recherche du temps perdu*, *À l'ombre des jeunes filles en fleurs*, 1919), *Quand est-ce qu'on s'en va ?*, *Pourquoi est-ce que vous saluez cette Cambremer ?* (Marcel Proust, *À la recherche du temps perdu*, *Du côté de chez Swann*, 1913). Upotreba upitnog izraza, odnosno „upitne formule” *est-ce que* (fr. *formule interrogative*) u parcijalnim pitanjima (*Quand est-ce qu'il vient ? Comment est-ce que tu vas faire ? Qu'est-ce qui se passe ?*), vezuje se za „familijarni francuski jezik” (fr. *le français familier*), odnosno za jezički nivo koji odgovara „usmenoj i čak pisanoj upotrebi svakodnevnog jezika (razgovori i slično), isključujući svečane prilike” (pri tom treba imati u vidu da se „familijarni francuski jezik” vezuje za govornu situaciju, dok se „narodni francuski jezik” vezuje za društvenu pripadnost). U istom rečniku navode se, mada u manjem obimu, i primeri za upitni oblik [SVQ]: *C'est pour quand ?*, *Il est comment ?*, *Vous venez comment ?* i [QSV]: *Comment*

²¹⁵ *Version électronique du Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française.* [CD-ROM, Version 2.1] (2001).

ça va ?, *Pourquoi j'en parlais ?* (Jules Romains, 1885–1972), takođe svojstveni „francuskom familijarnom jeziku”.

U rečnicima *Larousse*, u štampanom (LRI: 728, 842, 238, 814) i digitalizovanom izdanju (LRL)²¹⁶, navode se primeri za standardnojezičke oblike [QV-CL]: *Où habite-t-il ?*, *Où courez-vous ?*, *Quand vient-il ?*, *Quand viendrez-vous ?*, *Comment oses-tu dire ça ?*, *Comment fait-elle ?*, *Pourquoi partez-vous ?*; [QV GN]: *De quand date la découverte de l'Amérique ?*; [Q GN V-CL]: *Où cela vous mènera-t-il ?* Navedena izdanja rečnika nude i oblike [QESV] upotrebljene uz „upitni prilog” *est-ce que* (fr. *adverbe interrogatif*): *Où est-ce que tu es ?*, *Quand est-ce qu'il vient ?*, *Quand est-ce qu'il est parti ?*, s tim što se u štampanom izdanju ovaj oblik vezuje za „familijarni francuski jezik” (fr. *le français familier*) (LRI: 399), a u digitalizovanom izdanju za „svakodnevni francuski jezik” (fr. *le français courant*) (LRL)²¹⁷. Za „familijarni francuski jezik” kaže se da se svakodnevno upotrebljava, ali da može biti doživljen kao neprikladan u određenim društvenim okolnostima, kao i u tekstovima pisanim ozbiljnim ili uzvišenim stilom (LRI: 420). Ostali upitni oblici ne navode se u rečnicima LRI i LRL.

Zaključujemo da svi analizirani rečnici najviše primera nude iz književnih izvora, i to, pre svega, za standardnojezički oblik [QV-CL], a najmanje za [Q GN V-CL]. Prilikom opisa upitnog oblika [QESV], *est-ce que* se različito definiše („direktni upitni izraz”, „upitna morfema”, „upitna formula” ili „upitni prilog”). Većina rečnika podvodi oblik [QESV] pod „familijarni francuski jezik”. Upitni oblici [SVQ] i [QSV], mada su najčešće zanemareni, ukoliko se navode, takođe se ubrajaju u „familijarni francuski jezik”. Upitni oblik [SVQ] navodi se samo uz upitne priloge *quand* i *comment* (TLFI, LPR), a upitni oblik [QSV] samo uz upitne priloge *comment* i *pourquoi* (LPR) (upitni prilog *où* nije naveden ni u jednom od poslednja dva oblika).

²¹⁶ <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/o%C3%B9/56842?q=o%C3%B9#56513>, <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/quand/65479?q=quand#64736>, <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/comment/17478?q=comment#17347> (Pristupljeno 6. avgusta 2012).

²¹⁷ https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/est-ce_que/31160?q=est-ce+que#31083 (Pristupljeno 6. avgusta 2012).

Sažet prikaz opisa stilističkih vrednosti oblika parcijalnih pitanja uz upitne priloge *où*, *quand*, *comment* i *pourquoi*, prema analiziranim rečnicima, dat je u sledećoj tabeli (kosa crta (/) označava da određeni upitni oblik nije iskazan u navedenom rečniku):

upitni oblici → rečnici ↓	[QV-CL]	[Q GN V-CL]	[QV GN]	[QESV]	[SVQ]	[QSV]	
DAF	<i>LANGUE STANDARD</i>			<i>langue relâchée</i>	/	/	
TLFI				<i>langue familière</i>	<i>langue familière</i>	/	<i>langue familière</i>
LPR						<i>langue familière</i>	
LRI				/	/		
LRL				<i>langue courante</i>	/	/	

Tabela 23: Normativni (DAF) i deskriptivni rečnici (TLFI, LPR, LRI, LRL): stilistička vrednost upitnih oblika uz: *où*, *quand*, *comment*, *pourquoi*

U nastavku ćemo videti kako su definisane stilističke vrednosti upitnih oblika: [QESV], [SVQ] i [QSV] u gramatikama francuskog jezika (nećemo se duže zadržavati na oblicima koji neosporno čine deo standardnog francuskog jezika, a to su: [QV-CL], [QV GN] i [Q GN V-CL], već samo na onima čija se stilistička vrednost često različito definiše u relevantnoj literaturi).

3.2.3. Gramatike francuskog jezika

Žan-Klod Ševalije (jean-Claude Chevalier), u svom članku iz 1969. godine, u kojem se bavi upitnim oblicima i stilističkom varijacijom u kon-

tekstu učenja francuskog kao stranog jezika, kaže, između ostalog, da „ko god otvori bilo koju školsku gramatiku” ili „potraži vežbe namenjene nastavi”, odmah mu postaje jasno da su preskriptivna načela naročito izražena u poglavlju posvećenom interogativnom modalitetu (Chevalier 1969: 36). Naime, kao model parcijalnog pitanja izvedenog pomoću upitnog priloga, nudi se upitni oblik: *Comment Pierre est-il parti ?*, ne preporučuje se upotreba oblika: *Comment est-ce que Pierre est parti ?* pošto se opisuje kao odlika familijarnog govora, a oblik: *Pierre est parti comment ?* smatra se nestandardnim (Chevalier 1969: 36). Međutim, kako u nastavku isti autor objašnjava, dovoljno je „malo pažljivije oslušnuti način izražavanja izvornih govornika” da bi se zaključilo da, dok prvi oblik „gotovo uopšte nije zastupljen u neformalnom govoru”, i dok je drugi oblik prilično prisutan, „mada manje nego što se to tvrdi”, treći oblik prednjači u upotrebi u svakodnevnom govoru, čak i u govornim situacijama koje nisu nužno neformalne (Chevalier 1969: 36).

U nastavku ćemo videti na koji način su definisane stilističke vrednosti parcijalnih pitanja izvedenih pomoću upitnih priloga *où*, *quand*, *comment* i *pourquoi* u odabranim gramatikama francuskog kao maternjeg i, posebno, francuskog kao stranog jezika.

3.2.3.1. Gramatike francuskog kao maternjeg jezika

M. Grevis u svojoj gramatici *Le bon usage – Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui*²¹⁸ oslanja se prvenstveno na književni jezik. Pored toga što opisuje standardnojezičke upitne oblike [QV-CL], [QV GN] i [Q GN V-CL], on govori i o upotrebi oblika [QESV] koji se gradi pomoću „narodnog izraza” *est-ce que* (fr. *le tour populaire*), a koji je, uz upitne priloge, naročito zastupljen u govornom jeziku: *Pourquoi [...] est-ce que je passe tout mon temps chez toi ?* (Gustave Flaubert, *Correspondances (à Louise Colet)*, 1854), *Comment est-ce qu'il s'appelle ?*, *Où est-ce que nous allons ?* (Grevisse 1969: 138, 814). M.

²¹⁸ Prvo izdanje ove gramatike objavljeno je 1936. godine. O značaju ove gramatike (čiji je autor, poreklom Belgijanac, dobitnik, između ostalog, nagrade *Joseph De Keyn* Belgijske kraljevske akademije i zlatne medalje Francuske akademije) govore njena brojna izdanja: za autorovog života objavljeno je jedanaest izdanja (poslednje je objavljeno 1980. godine), a nakon njegove smrti, autorska prava nasledio je Andre Gos (André Goosse), koji u svojstvu koautora potpisuje poslednjih pet izdanja (iz 1991, 1993, 2007, 2011. i 2019 godine).

Grevis navodi, takođe, da se „formula” *est-ce que* (fr. *formule*) upotrebljava kao upitni prilog (fr. *adverbe interrogatif*) (Grevisse 1969: 814). Pored navedenih upitnih oblika, M. Grevis navodi i da je moguće da se parcijalno pitanje gradi pomoću oblika [SVQ]: *Il est où ?*, gde je, pored upotrebljene upitne reči, intonacija nosilac upitnog značenja. Međutim, moguće je i da parcijalno pitanje bude izvedeno uz očuvan kanonski red reči bez uzlazne intonacije, obeleženo samo upotrebom upitne reči u inicijalnoj poziciji: *Comment vous vous appelez ?* (André Chamson, *Le Rendez-vous des espérances*, 1961), *Pourquoi tu ne viens plus au cours ?* (Henri Troyat, *Suite romanesque : Les Eygletière, La Malandre*, 1967), *Où vous travaillez ?*, *Quand ce sera fini ?* (Grevisse 1969: 135). Dok se za upitni oblik [SVQ] ne daju posebne napomene o upotrebi (primer je dat samo uz upitni prilog *où*), za upitni oblik [QSV] kaže se da se ovaj oblik često upotrebljava u svakodnevnom govornom jeziku (Grevisse 1969: 135).

U izdanju gramatike *Le bon usage* iz 2007. godine precizira se da se oblik [SVQ] vezuje za „govorni familijarni jezik” (fr. *langue parlée familière*), te se, pored primera za upitni prilog *où*, navode primeri i za upitne priloge *quand* i *comment* (ne navodi se primer uz *pourquoi*): *Claire Lannes, vous habitez Viorne depuis quand ?* (Marguerite Duras, *L’Amante anglaise*, 1967), *Cet argent sera distribué comment ?* (Maurice Barrès, *La grande pitié des églises*, 1914) (Grevisse, Goosse 2007: 502). Pod kategoriju „govornog familijarnog jezika” podvodi se i oblik [QSV], koji se generalno smatra nepravilnim, te koji se u književnosti upotrebljava kako bi se dočarao narodni ili dečji²¹⁹ govor (Grevisse, Goosse 2007: 503). Međutim, napominje se da je primetno da se ovaj upitni oblik ne upotrebljava samo u dijalozima, nego se sve više sreće i u pisanom jeziku: *Depuis quand la menace de prison et même la prison tout court ont empêché les ouvriers de se mettre en grève ?* (Henri Pierre, dans *le Monde*, 26 juillet 1972), *Comment Dieu et les*

²¹⁹ Tako se navodi primer pitanja [QSV]: *Comment tu t’appelles ?* koji, u književnom delu, devojčica upućuje odraslom sagovorniku, ali, ubrzo zatim, devojčica sreće još jednog odraslog sagovornika koji njoj upućuje pitanje istog semantičkog sadržaja, ali iskazano u drugačijem obliku, [QV-CL]: *Comment t’appelles-tu ?* (Erik Orsenna, *La Grammaire est une chanson douce*, 2001) (Grevisse, Goosse 2007: 503). Zadržavamo izvesnu rezervisanost povodom ovakvog uopštenog izvođenja zaključaka i karakterisanja govora dece i odraslih (videti: Blanche-Benveniste 1983, Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986, Blanche-Benveniste, Temple 1989, Blanche-Benveniste 1997).

hommes pourraient pardonner une si criminelle négligence ? (Pierre Chau-
nu, *Le Temps des Réformes*, 1975), *Ils se demandent et nous demandent
tout simplement : « Pourquoi l'Europe n'est pas encore unie ? »* (Denis de
Rougemont, *Lettre ouverte aux Européens*, 1970) (Grevisse, Goosse 2007:
504). Upotrebljen uz *cela (ça)*, oblik [QSV] se više smatra „familijarnim”
nego „narodnim” (fr. *le tour est plutôt familial que populaire*), a naroči-
to je rasprostranjen upitni oblik kojim se uopšteno odlikuje započinjanje
razgovora u govornom jeziku: *Comment ça va ?* (Grevisse, Goosse 2007:
504), te ima više fatičku nego upitnu funkciju. Kada je reč o upitnom obliku
[QESV], koji se gradi pomoću uvodnog člana *est-ce que* (fr. *introduceur*),
mada se ponekad smatra „nezgrapnim” (fr. *tours peu élégants et lourds*), on
se „prilično često javlja uz upitne priloge *où* i *quand*, nešto ređe uz *comment*
i *pourquoi*” (Grevisse, Goosse 2007: 499). Za ovaj upitni oblik kaže se da
je uobičajen u govornom jeziku, ali da se sreće i u pisanom jeziku, čak i u
negovanom stilu (Grevisse, Goosse 2007: 482).

Rober-Leon Vagner (Robert-Léon Wagner) i Žaklin Penšon (Jacque-
line Pinchon), autori gramatike *Grammaire du français classique et moder-
ne*²²⁰, navode da, među mnoštvom upitnih oblika koji postoje u francuskom
jeziku, odabir odgovarajućeg, u određenoj govornoj situaciji, zavisi od ni-
voa obrazovanja osobe koja govori, od okolnosti, odnosno od familijarnog
ili uzvišenog tona govora, kao i od ritma, harmonije, i slično (Wagner, Pin-
chon 1962: 539). Iako je, prema pravilima standardnog jezika, u direktnom
parcijalnom pitanju obavezna inverzija iza inicijalno upotrebljenih upitnih
priloga *où*, *quand*, *comment* i *pourquoi*, u „narodnom jeziku” (fr. *langue
populaire*), u navedenoj upotrebi, gotovo uvek se uspostavlja kanonski red
reči, kao u sledećem primeru koji se daje za upitni oblik [QSV]: *Le curé
passa si vite qu'on eut juste le temps de voir un coin de sa soutane et sa san-
dale pliée à pleins orteils. « Où il va ? »* (Jean Giono, 1895–1970) (Wagner,
Pinchon 1962: 545). R.-L. Vagner i Ž. Penšon kažu da se sledeći upitni obli-
ci, u kojima je očuvan kanonski red reči, upotrebljavaju u književnosti samo
onda kada se želi dočarati govorni jezik (fr. *langue parlée*)²²¹: [QESV], na

²²⁰ Navedena gramatika nosilac je prestižnog priznanja Francuske akademije.

²²¹ Između ostalog, na osnovu društvenog položaja i nivoa obrazovanja govornika, objašnjava se i upotreba sledećih upitnih oblika: [QESV] – pitanje postavlja jedna seljanka: *Quel âge est-ce qu'elle a, votre sœur ?* (George Sand, *Nanon*, 1872); [SVQ] – pitanje, postavljeno na način koji bi se mogao okarakterisati „izrazito prostim narodnim”

primer: *Où est-ce qu'il travaille ? , Comment est-ce qu'il va ? ; Comment est-ce que vous appelez ce monument gigantesque que vous avez là au bout de la rue ?* (Victor Hugo, *Les Misérables*, IV, 1862) i [SVQ], na primer: *Tu travailles où ? , Il part quand ? , Il va comment ? , Il a fait cela pourquoi ? ; Elle est grande comment, cette statuette ?* (Jean Anouilh, 1910–1987).

Ž.-K. Ševalije i njegovi saradnici koji su napisali gramatiku *Grammaire Larousse du français contemporain* i namenili je kako onima kojima je francuski maternji jezik tako i strancima, smatraju da je koncept « *le bon usage* », koji je za gramatičare XVII veka imao precizno značenje, danas nemoguće u tom smislu upotrebljavati. Iz tog razloga, oni se opredeljuju za to da iznesu preskriptivna načela normativne gramatike, ali, takođe, što je jasnije moguće, da opišu različite sfere jezičke upotrebe (govorni i pisani jezik, familijarni i negovani, i slično) (Chevalier et al. 1964: 5). Oslanjajući se na činjenicu da su u upitnom sistemu francuskog jezika zastupljeni raznovrsni upitni oblici, usled delovanja različitih tendencija, pre svega, s jedne strane, težnje ka uspostavljanju kanonskog reda reči, i, sa druge strane, snažnog uticaja norme i pisanog jezika, Ž.-K. Ševalije i njegovi saradnici zaključuju da opis postojećih upitnih oblika „pre liči na zamršen žbun nego na golo drvo o kojem sanjaju strukturalistički sintaksičari” (Chevalier et al. 1964: 96)²²². Oni upitni oblik [QESV], izveden pomoću „okamenjene skupine” (fr. *groupe soudé*) *est-ce que* vezuju za govorni jezik, dok se on, iz težnje ka konciznošću, u pisanom jeziku izbegava (Chevalier et al. 1964: 94). Iako postoji opšta tendencija da se umesto inverzije upotrebljava kanonski red reči (Chevalier et al. 1964: 91), ipak se češće daje prednost obliku [QV-CL] nego obliku [QESV], naročito uz dvosložne priloge (npr.

(fr. *très vulgaire*), slaže se sa društvenim položajem osobe koja ga upotrebljava: *C'est qui ? demanda le « boss » qui venait d'apparaître sur le seuil de la porte* (Pierre Mac Orlan, 1882–1970); [SVQ] – pitanje izgovara Kolomba, bivša prodavačica: *Qui c'était, ton père ?* (Jean Anouilh, 1910–1987) (Wagner, Pinchon 1962: 545). Zadržavamo izvesnu rezervisanost povodom ovakvog uopštenog karakterisanja govora na osnovu društvenog položaja i nivoa obrazovanja govornika (videti: Blanche-Benveniste, Jeanjean 1986; Blanche-Benveniste, Temple 1989).

²²² Na drugom mestu, kada je reč o upotrebi upitnih oblika u nastavnom materijalu francuskog kao stranog jezika, Ž.-K. Ševalije kaže: *Aussi l'interrogation est-elle la croix de tout auteur de grammaire et d'exercices, particulièrement de ceux qui, sur des bases structurales, ont tenté d'intégrer les résultats des inventaires à l'usage des classes* (Chevalier et al. 1969: 36).

Comment vas-tu ?), u slučaju kada je subjekat iskazan u vidu lične nenaglašene zamenice (osim u prvom licu jednine) (Chevalier et al. 1964: 94). U navedenoj gramatici spominje se i upitni oblik [SVQ] (*Vous partez quand ?*) koji ima intonaciju poput totalnih pitanja tipa [SV↑] i koji se smatra „familijarnim” (fr. *tenu pour familier*), a koji se naročito često javlja u dijalozima (Chevalier et al. 1964: 94). Međutim, nema primera za upitni oblik [QSV].

Žan Diboia (Jean Dubois) i Rene Lagan (René Lagane) u *La nouvelle grammaire du français* (čije je prvo izdanje objavljeno 1973. godine), upitni oblik [QESV] (*Où est-ce que les enfants sont partis ?*, *Quand est-ce que tu partiras ?*, *Comment est-ce que Georges a fait ?*, *Pourquoi est-ce que Pierre n'est pas revenu ?*) vezuju za stil „familijarnog razgovora” (fr. *style de conversation familière*) (Dubois, Lagane 1993: 103, 157). Upitni oblik [SVQ] (*Tu vas où ?*, *Il partira quand ?*) vezuju, takođe, za „familijarni jezik” (fr. *langue familière*), ali ne spominju upitni oblik [QSV].

P. Le Gofik se, u svojoj gramatici *Grammaire de la Phrase Française*, oslanja prvenstveno na primere iz svakodnevnog govornog jezika, ali i iz književnog jezika i štampe²²³. On navodi da se u francuskom jeziku paralelno upotrebljava više upitnih oblika koji pripadaju različitim jezičkim registrima, što predstavlja „slabu tačku” kako za jezičku normu tako i za lingvističku teoriju (Le Goffic 1993: 108). On upitne oblike [QV-CL], [QV GN] i [Q GN V-CL] naziva „kanonskima” (fr. *formes canoniques*), odnosno „pravilnima” (fr. *expression normale*). Kada je reč o ostalim upitnim oblicima, P. Le Gofik ih različito definiše u zavisnosti od pozicije upitne reči u rečenici i u zavisnosti od toga da li je upotrebljena imenica ili zamenica u vidu subjekta. Ako je subjekat iskazan u vidu nenaglašene lične zamenice, zamenica *ce* ili *on*, a upotrebljen je upitni oblik [SVQ], P. Le Gofik ga naziva „familijarnim” (fr. *familier*). Međutim, ako je subjekat iskazan u vidu imenice, on isti oblik naziva „izrazito familijarnim” (fr. *très familier*) (Le Goffic 1993: 109). Ipak, postoji slučaj kada je jezička norma tolerantnija prema upotrebi upitnog oblika [SVQ], te kada on „gubi dobar deo svog familijarnog karaktera”, a to se dešava ukoliko upitnoj reči prethodi predlog: *Paul est venu avec qui ?*, *Tu as fait ça avec quoi ?*, *Vous êtes de quelle*

²²³ Smatramo da je značajno što se govorni jezik pretpostavlja pisanom, a ne obrnuto, kao što je to često slučaj: *Oral ou écrit, familier ou littéraire, le français est un ; les exemples illustrent surtout la langue des échanges quotidiens, mais aussi le langage littéraire (notamment Proust) ou la presse* (Le Goffic 1993: 5).

nationalité ?, *Ce travail est à faire pour quand ?*, *Il a couru le cent mètres en combien de temps ?* (Le Goffic 1993: 110)²²⁴. Pod kategoriju „izrazito familijarnog” oblika, P. Le Gofik podvodi i oblik [QSV], bez obzira koja je vrsta reči upotrebljena u funkciji subjekta (s tim što primećuje da se, u ovom obliku, ipak retko javlja imenica u funkciji subjekta) (Le Goffic 1993: 109). Budući da ovaj oblik norma izričito odbacuje, njegova upotreba upućuje na „nemaran, prost narodni govor” (fr. *langage relâché ou vulgaire*) (Le Goffic 1993: 111). P. Le Gofik upitni oblik [QESV] ne ubraja posebno ni u jedan jezički registar, već za njega samo kaže da se taj, takozvani, „pojačani” upitni oblik (fr. *l’interrogation dite « renforcée »*) više ne doživljava kao sredstvo za dodatno isticanje upitnog značenja, već kao oblik parcijalnog pitanja koji je, kao nosilac upitnog značenja, ravnopravan sa ostalim alternativnim upitnim oblicima (Le Goffic 1993: 116)²²⁵.

Grupa autora koja je napisala *Grammaire méthodique du français* (čije prvo izdanje potiče iz 1994. godine), među **standardne** upitne oblike, ubraja i upitni oblik [QESV] (*Où est-ce que tu vas ?*, *Où est-ce que Pierre a trouvé ce livre ?*, *Quand est-ce que vous partez ?*; *Pourquoi est-ce que je la tue ?* (Henry de Montherlant, *La reine morte*, 1942)) (Riegel et al. 2004: 397). S druge strane, pored standardnih oblika, navode se i oni koji se obično svrstavaju u „familijarne” ili „narodne”, a među kojima se nalazi i upitni oblik [SVQ] (*Tu vas où ?*, *Tu pars quand ?*). Upitni oblik [QSV] posebno se ne spominje, već samo oblik [Q que SV] (*Où que tu vas ?*, *Quand que tu reviens ?*) koji se opisuje kao „izrazito familijaran” (fr. *structures très familières*) (Riegel et al. 2004: 399).

M. Vilme, u svojoj gramatici *Grammaire critique du français* (čije prvo izdanje potiče iz 1997. godine), kaže da između, s jedne strane, upitnih oblika [QV-CL], [QV GN] i [Q GN V-CL] i, s druge strane, upitnog oblika [SVQ], vode „krivudave staze” kroz razne jezičke registre (Wilmet 2007: 585). Pomoću „fokalizatora (*c’est que*) izvedenog u inverziji (*est-ce que*)” (fr. *focalisateur inversé*) moguće je zadržati kanonski red reči u parcijalnom pitanju koje on uvodi (*Comment est-ce que ce nom s’écrit ?*),

²²⁴ P. Le Gofik ovde ubraja i: *Tu as fait ça pourquoi ?*, budući da je upitni prilog *pourquoi* (= *pour* + *quoi*) sastavljen od predloga *pour* i zamenice *quoi*.

²²⁵ Pored pobrojanih, P. Le Gofik upitni oblik [*c’est Q que SV*], na primer: *C’est où que Paul est allé ?*, naziva „nemarnim” (fr. *relâché*), a oblik [*Q c’est que SV*], na primer: *Où c’est que Paul est allé ?*, „prostim narodnim” (fr. *vulgaire*) (Le Goffic 1993: 117).

te se taj oblik češće upotrebljava nego mogući alternativni oblik u kome je, u izvesnim slučajevima uz *est-ce que*, moguće upotrebiti i inverziju (*Comment est-ce que s'écrit ce nom ?*). M. Vilme ne definiše upotrebu upitnog oblika [QESV], dok upitne oblike [SVQ] (*Ce nom/il s'écrit comment ?*) i [QSV] (*Comment ce nom/il s'écrit?*) ubraja u „familijarni jezik” (fr. *langue familière*).

U narednoj tabeli dajemo sažet prikaz opisa stilističkih vrednosti oblika parcijalnih pitanja izvedenih pomoću upitnih priloga *où*, *quand*, *comment*, *pourquoi*, prema analiziranim gramatikama francuskog kao mater-njeg jezika (kosa crta (/) označava da određeni upitni oblik nije iskazan u navedenoj gramatici, a upitnik (?) označava da je određeni upitni oblik naveden, ali njegova stilistička vrednost nije posebno definisana):

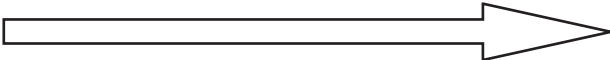
upitni oblici → gramatike ²²⁶ ↓	[QV-CL]	[Q GN V-CL]	[QV GN]	[QESV]	[SVQ]	[QSV]
(Grevisse 1969)	<i>LANGUE STANDARD</i>			<i>tour populaire</i>	?	<i>usage courant à l'oral</i>
(Grevisse, Goosse 2007) ²²⁷				<i>courant à l'oral (même à l'écrit)</i>	<i>langue parlée familiale</i>	<i>langue parlée familiale</i>
(Wagner, Pinchon 1962)				<i>langue parlée (populaire)</i>	<i>langue parlée (populaire)</i>	<i>langue parlée populaire</i>
(Chevalier et al. 1964)				<i>usage parlé familier</i>	<i>usage parlé familier</i>	/
(Dubois, Lagane 1993)				<i>usage parlé familier</i>	<i>langue familiale</i>	/
(Le Goffic 1993)				?	<i>langue (très) familiale</i>	<i>langue très familiale</i>
(Riegel et al. 2004)				<i>LANGUE STANDARD</i>	<i>langue familiale</i>	/
(Wilmet 2007)				?	<i>langue familiale</i>	<i>langue familiale</i>

Tabela 24: Gramatike francuskog kao maternjeg jezika: stilistička vrednost upitnih oblika uz: *où, quand, comment, pourquoi*

²²⁶ Gramatike su navedene hronološki, prema godinama objavljivanja prvog izdanja (Grevisse 1936, Wagner, Pinchon 1962, Chevalier et al. 1964, Dubois, Lagane 1973, Le Goffic 1993, Riegel et al. 1994, Wilmet 1997).

²²⁷ U izdanju gramatike *Le bon usage* iz 2007. godine, ne upotrebljava se pojam „francuskog standardnog jezika” (fr. *français standard*) uz obrazloženje da je to jezik koji, po definiciji, uređuju autoritativne institucije, a njihove se konzervativne preskripcije neretko kose sa realnom jezičkom upotrebom (Grevisse, Goosse 2007: 24). Međutim, radi

Možemo primetiti da definisanje stilističke vrednosti upitnog oblika [QESV] pokazuje najveći stepen varijacije. Podsetimo da je ovaj oblik u rečnicima definisan od „nemarnog govora” (fr. *langue relâchée*) preko „familiarnog” (fr. *langue familière*) do „svakodnevnog” (fr. *langue courante*). U gramatikama francuskog kao maternjeg jezika, obuhvaćen je sličan raspon stilističke vrednosti njegove upotrebe, te on ide od upitnog oblika bliskog ili svojstvenog „narodnom govoru” (fr. *langue parlée (populaire)*), preko oblika specifičnog za „familiarni govor” (fr. *usage parlé familier*) i oblika koji je uopšteno uobičajen u govoru (fr. *courant à l’oral*), ali se sreće i u pisanom jeziku, pa sve do standardnog oblika (fr. *langue standard*), ravnopravnog upitnim oblicima u kojima je zastupljena inverzija: [QV-CL], [QV GN] i [Q GN V-CL]. Navedena različita stilistička određenja upotrebe upitnog oblika [QESV] prikazujemo na sledeći način:

REČNICI:	(DAF)	(TLFI, LPR, LRI)	(LRL)	
	<i>relâché / populaire parlé</i>	<i>familier parlé</i>	<i>courant à l’oral (s’utilise même à l’écrit)</i>	LANGUE STANDARD
GRAMATIKE:				
	(Wagner, Pinchon 1962, Grevisse 1969)	(Chevalier et al. 1964, Dubois, Lagane 1993)	(Grevisse, Goosse 2007)	(Riegel et al. 2004)

Prikaz 11: Stilistička vrednost upotrebe upitnog oblika [QESV] u rečnicima i gramatikama francuskog kao maternjeg jezika

preglednosti tabele, mi ćemo oblike parcijalnih pitanja izvedene inverzijom (koji se tradicionalno smatraju odlikama uzornog jezičkog nivoa *le bon usage*) podvesti pod „standardni jezik” (uz mogućnost da se u istu kategoriju uvrste i neki drugi oblici ukoliko se u datim gramatikama oni eksplicitno opisuju kao „standardni”).

Budući da je reč o opisu upotrebe upitnog oblika [QESV] u relevantnoj priručnoj literaturi, objavljujanoj u dužem vremenskom rasponu koji obuhvata period od polovine XX veka do početka XXI veka, ne treba da nas čudi to što postoji razlika u definisanju njegovih stilističkih vrednosti. Naime, tokom proteklih pedesetak godina, očigledno je da je upotreba upitnog oblika [QESV] sve više postala uobičajena i prihvatljiva, te da se približava standardnom jeziku, što se uglavnom može pratiti i na vremenskoj osi, upoređujući stilističke kvalifikacije koje se pripisuju ovom upitnom obliku i periodu iz kojeg potiču. Međutim, ipak je iznenađujuće u kojoj meri je konzervativan stav Francuske akademije u pogledu upotrebe ovog upitnog oblika budući da se on i danas definiše kao odlika „nemarnog govora” (fr. *langue relâchée*), te se, u najnovijem, nedovršenom izdanju normativnog rečnika (1992–), uz odrednicu *est-ce que*, objavljenu u drugom tomu rečnika DAF iz 2000. godine (od *Eocène* do *Mappemonde*), izričito kaže da se „mora reći: *Quand partez-vous ?*, a ne: *Quand est-ce que vous partez ?*”²²⁸. Ovakvo normativno načelo bilo bi prihvatljivije kad bi u njemu stajalo da se „u govoru mogu upotrebiti oba oblika, ali da u pisanju treba upotrebiti: *Quand partez-vous ?*, a ne: *Quand est-ce que vous partez ?*”. Definisanje upotrebe upitnog oblika [QESV] u savremenom francuskom jeziku pokazuje raskorak koji postoji između, s jedne strane, izrazito konzervativnog stanovišta Francuske akademije, koji upotrebu navedenog upitnog oblika oštro osuđuje, i, s druge strane, stanovišta zastupljenog u novijim gramatikama francuskog jezika koje navedeni oblik smatraju standardnim²²⁹.

Ostali upitni oblici pokazuju u manjoj meri oscilacije u pogledu definisanja njihove upotrebe. Tako se upitni oblik [SVQ] generalno svrstava u „govorni familijarni jezik” (fr. *langue parlée familière*), s tim što se, u izvesnoj meri, približava „narodnom jeziku” (fr. *langue populaire*) i njegova se

²²⁸ <https://academie.atilf.fr/9/consulter/%C3%8ATRE?options=motExact&page=1> (Pristupljeno 21. jula 2012).

²²⁹ Žozef Ans (Joseph Hanse, 1902–1992), belgijski gramatičar smatran puristom, član Belgijske kraljevske akademije, nekadašnji predsednik Vrhunskog saveta za francuski jezik u Belgiji (*Conseil supérieur de la langue française*) (današnji Savet za francuski jezik i jezičku politiku (*Conseil de la langue française et de la politique linguistique*)), osnivač i prvi predsednik Međunarodnog saveta za francuski jezik (*Conseil international de la langue française*), tvrdio je da je upotreba upitnog izraza *est-ce que* postala „uobičajena i ispravna u direktnom pitanju”, te da je izlišno smatrati je „vulgarnom” (odnosno, „prostom narodnom”) iza upitnih priloga u parcijalnim pitanjima (Blanche-Benveniste 1997: 39).

upotreba može, u pojedinim slučajevima, nazvati „izrazito familijarnom” (fr. *langue (très) familière*).

Upitni oblik [QSV] norma oštro osuđuje, te se on čak ni ne spominje u većini analiziranih rečnika kao ni u pojedinim analiziranim gramatika-ma francuskog kao maternjeg jezika. Ukoliko se i navode primeri upotrebe ovog oblika, oni se svrstavaju u govorni jezik, od „familijarnog” (fr. *langue familière*) do „izrazito familijarnog” (fr. *langue très familière*) i „narodnog” (fr. *langue populaire*).

3.2.3.2. Gramatike francuskog kao stranog jezika

3.2.3.1.1. Gramatike francuskog kao stranog jezika objavljene na francuskom jeziku

Gaston Može (Gaston Mauge) svoju gramatiku, *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui*. *Langue parlée, langue écrite*, zasniva na razlikovanju pisanog i govornog jezika. Prema njegovim rečima, u vremenu u kome se pisani i govorni jezik brzo razvijaju, u kome škola više nije ustanova u kojoj se čuva uzorni, „pravilni francuski jezik” (fr. *le bon français*), kao što je to ranije bila, u kome štampa, radio i mediji prelaze u ruke mladih koji manje poštuju jezičku normu, a čiji se glas daleko čuje, zahtevan je zadatak napisati udžbenik i za govornike kojima je francuski maternji jezik, a posebno za strance, koji neminovno uočavaju taj raskorak između teorije i prakse (Mauger 1968: III). Naime, učenje francuskog kao stranog jezika otežava činjenica što stranci mogu, svakodnevno, na radiju, u novinama, pa čak i u savremenoj književnosti da nađu „neosporno demantovanje” praktične primene pojedinih normativnih načela koje sadrže udžbenici (Mauger 1968: III).

Kako bi premostio navedene poteškoće u prikazivanju jezičke varijacije, u kontekstu učenja francuskog kao stranog jezika, G. Može se opredeljuje za deskriptivni pristup zasnovan, uglavnom, na situacionom raslojavanju jezika, definisanom na osnovu „jezičkih nivoa” (*les niveaux de langue*). Navodi četiri jezička nivoa, ograđujući se, pri tom, od svake stroge podele, usled njihovog čestog međusobnog prožimanja. Osnovna četiri jezička nivoa koja on razlikuje su:

1) „francuski pisani jezik” (fr. *français écrit*) – književni jezik (zasnovan, pretežno, na književnim delima objavljenim pre 1940. godine), koji čini osnovu tradicionalnih gramatika;

2) „svakodnevni francuski pisani i govorni jezik” (fr. *langue courante écrite et parlée*) – jezički nivo na kome je zasnovana gramatika G. Možea, a koji, na primer, odgovara onom jeziku koji upotrebljava Parižanin prosečnog obrazovanja u razgovoru sa pretpostavljenim, dakle, sa sagovornikom koji mu nije prislan;

3) „familijarni francuski govorni jezik” (fr. *français parlé familier*) – podrazumeva neformalnu komunikaciju sa sagovornikom, te je to, na primer, jezički nivo koji se upotrebljava u razgovoru „sa mehaničarem koji vam popravlja automobil ili sa prijateljem iz detinjstva”;

4) „narodni francuski govorni jezik” (fr. *français parlé populaire*) – odgovara jezičkom nivou kojim se obično služi radnička klasa u međusobnoj komunikaciji i u kome češće dolazi do odstupanja od jezičke norme (Mauger 1968: V–VI)²³⁰.

Na osnovu opisa upotrebe upitnih oblika direktnih parcijalnih pitanja izvedenih pomoću upitnih priloga *où, quand, comment i pourquoi*, upitni oblici [QV-CL] (*Où sont-elles ?, Où pourrait-on les retrouver ?, Quand pars-tu ?, Comment a-t-il réagi ?, Pourquoi fais-tu cela ?, Pourquoi est-ce si difficile ?*), [Q GN V-CL] (*Où Pierre va-t-il ?, Quand Pierre part-il ?, Comment Pierre a-t-il réagi ?, Pourquoi Pierre fait-il cela ?*), [QV GN] (*Où va Pierre ?, Quand partira Pierre ?, Comment a réagi Pierre ?*) i [QESV] (*Où est-ce que Pierre va ?, Quand est-ce que Pierre part ?, Comment est-ce qu'il a réagi ?, Pourquoi est-ce que tu fais cela ?*) pripadali bi „svakodnevnom francuskom pisanom i govornom jeziku”. Upitni oblik [SVQ] (*Tu vas où ?, Tu pars quand ?, Il a réagi comment ?, Tu fais ça pourquoi ?*) pripadao bi „familijarnom francuskom govornom jeziku”, a upitni oblik [QSV]²³¹ (*Où tu vas ?, Comment il a réagi ?, Pourquoi tu fais ça ?*) „narodnom francuskom govornom jeziku” (Mauger 1968: 380).

²³⁰ Pored pobrojanih jezičkih nivoa, G. Može uzgred navodi i peti jezički nivo koji nije zastupljen u njegovoj gramatici, a reč je o „vulgarnom francuskom govornom jeziku” (*français parlé vulgaire*) koji obuhvata psovke i vulgarne izraze.

²³¹ G. Može za ovaj upitni oblik ne navodi primer sa upitnim prilogom *quand* (npr. **Quand il va?*) pošto se takav oblik obično ne javlja (ili se retko javlja) u govoru, kao što to pokazuju analize francuskog govornog jezika (videti: Gougenheim et al. 1964: 228–229).

Monik Kalaman (Monique Callamand), u svojoj gramatici *Grammaire vivante du français. Français langue étrangère* (čije prvo izdanje potiče iz 1987. godine), razlikuje dva jezička „stila”: „svakodnevni/familijarni stil” (fr. *style courant/familier*) i „negovani stil” (fr. *style soutenu*)²³² (Callamand 1989: 84). M. Kalaman u „svakodnevni stil” (fr. *style courant*) ubraja upitne oblike: [SVQ] (*Tu vas où ?*, *Nous partons quand ?*, *Vous vous appelez comment ?*, *Vous faites ça pourquoi ?*, *L'accident s'est passé comment ?*) i [QESV] (*Où (est-ce que) tu vas ?*, *Quand (est-ce que) nous partons ?*, *Comment (est-ce que) vous vous appelez ?*, *Pourquoi (est-ce que) vous faites ça ?*, *Comment (est-ce que) l'accident s'est passé ?*). Samim tim što ona u svojim primerima stavlja u zagradu upitni izraz *est-ce que*, to znači da ona u „svakodnevni stil” ubraja i upitne oblike [QSV] (*Où tu vas ?*, *Quand nous partons ?*, *Comment vous vous appelez ?*, *Pourquoi vous faites ça ?*). Ova činjenica je značajna jer se ovaj oblik u većini gramatika ni ne spominje pošto ga norma oštro osuđuje ili, ako se i spominje, ubraja se u „(prost) narodni jezik” ili u „izrazito familijarni jezik”. M. Kalaman upitne oblike [QV-CL] (*Où vas-tu ?*, *Quand partons-nous ?*, *Comment vous appelez-vous ?*, *Pourquoi faites-vous ça ?*), [QV GN] (*Comment s'est passé l'accident ?*) i [Q GN V-CL] (*Quand les salaires seront-ils augmentés ?*, *Comment l'accident s'est-il passé ?*, *Pourquoi Béatrice a-t-elle été renvoyée ?*) ubraja u „negovani stil” (fr. *style soutenu*) (Callamand 1989: 86–87).

Gramatika *Modes d'emploi. Grammaire utile du français*, čiji su autori Evlin Berar (Évelyne Bérard) i Kristijan Laven (Christian Lavenne), osmišljena je, između ostalog, kao „komunikativna gramatika” (fr. *grammaire de la communication*) u kojoj se jezički fenomeni objašnjavaju u funkciji značenja koja oni imaju u određenim govornim situacijama, te koja „uzima u obzir smisao, odnose među sagovornicima i jezičke registre” (Bérard, Lavenne 1989: 5)²³³. Autori navedene gramatike na prvom mestu navode upitni oblik [QESV] (*Où est-ce qu'il va ?*, *Quand est-ce qu'il part ?*, *Comment est-ce qu'il fait ?*, *Pourquoi est-ce qu'il part ?*), koji, prema njho-

²³² Nije bez značaja što M. Kalaman u svojoj gramatici najpre navodi oblike koje podvodi pod „svakodnevni/familijarni stil”, dajući tako prioritet govornom jeziku, pa tek onda oblike koje podvodi pod „negovani stil”. U većini ostalih konsultovanih gramatika, pod snažnim uticajem norme i pisanog jezika, ovaj redosled je obrnut.

²³³ E. Berar i K. Laven autori su i metoda za učenje francuskog kao stranog jezika u kojima je zastupljen komunikativni pristup (*Tempo*, 1996, *Studio 100*, 2001).

voj klasifikaciji, odgovara „standardnom jezičkom registru” (fr. *registre de langue standard*). Zatim navode „familijarne” oblike (fr. *registre de langue familier*), [SVQ] (*Il va où ?*, *Il part quand ?*, *Il fait comment ?*) i [QSV] (*Où il va ?*, *Comment il fait ?*, *Pourquoi il part ?*), s tim što napominju da upitni oblik [QSV] ima izraženiji familijarni karakter u odnosu na upitni oblik [SVQ]. Smatramo da je značajno što autori ne daju primere uz sve upitne priloge za upitne oblike [SVQ] i [QSV]. Naime, oni u preglednoj tabeli upitnih oblika upotrebljenih uz najvažnije upitne reči (*Tableau récapitulatif des principaux mots interrogatifs*) jasno označavaju da se oblik [QSV] ne javlja uz upitni prilog *quand* (# *Quand il part ?*), kao što se oblik [SVQ] ne javlja uz upitni prilog *pourquoi* (# *Il part pourquoi ?*) (Bérard, Lavenne 1989: 53)²³⁴. Po ovome se navedena gramatika razlikuje od većine ostalih koje smo analizirali budući da očigledno uzima u obzir rezultate statističkih analiza upotrebe upitnih oblika u francuskom govornom jeziku²³⁵. U „negovani jezički registar” (fr. *registre de langue soutenu*), ubraja se upitni oblik [QV-CL] (*Où va-t-il ?*, *Quand part-il ?*, *Comment fait-il ?*, *Pourquoi part-il ?*)²³⁶. Uz primere parcijalnih pitanja u prostoj i složenoj inverziji (*Où allez-vous ?*, *Quand venez-vous ?*, *Comment vos parents vont-ils ?*) kaže se da se oni prvenstveno sreću u pisanom jeziku i u „negovanom” govoru, ali postoje i kratki oblici parcijalnih pitanja u prostoj inverziji koji se sreću u svakodnevnom govoru (*Où vas-tu ?*, *Comment allez-vous ?*, *Que faites-vous ?*), a da ne upućuju nužno na „negovani” jezički registar (Bérard, Lavenne 1989: 52).

²³⁴ Na isti način autori obeležavaju da se uz zamenicu *quoi* upotrebljava oblik [SVQ] (*Il veut quoi ?*, *C'est quoi ?*), ali se ne i oblik [QSV] (# *Quoi il veut ?*, # *Quoi c'est ?*). Dodali bismo da upotreba navedenih upitnih priloga u pojedinim upitnim oblicima nije u istoj meri negramatična kao što je to slučaj sa opisanom upotrebom upitne zamenice *quoi*. Naime, moguće je naći podatke o njihovoj upotrebi u pojedinim statističkim analizama korpusa francuskog govornog jezika, ali je ona zanemarljiva, te je sasvim opravdano da se u prvi plan istaknu upitni oblici koji se nesumnjivo najčešće javljaju.

²³⁵ O upotrebi oblika [QSV] uz upitni prilog *quand* i oblika [SVQ] uz upitni prilog *pourquoi*, videti: Gougenheim et al. 1964: 228–229, Togeby 1974: 315. Sa navedenim rezultatima iz relevantnih statističkih izvora podudaraju se i rezultati naše analize upotrebe upitnih oblika sprovedene na korpusu radijskog jezika (2011).

²³⁶ Kao i prilikom analize gramatike M. Kalamana, tako i ovde skrećemo pažnju na značajan redosled kojim se izlažu upitni oblici. Naime, nakon neutralnog upitnog oblika [QESV], prioritet se daje govornom jeziku i oblicima [SVQ] i [QSV], dok se na poslednjem mestu navodi oblik izveden prostom inverzijom [QV-CL].

Autori Sorbonine gramatike za strance *Grammaire du français. Cours de civilisation française de la Sorbonne* posebno naglašavaju evolutivni karakter jezičkih pravila. Oni dovode u pitanje postojanje „apsolutne gramatičke norme” (fr. *une norme grammaticale absolue*) budući da često jezička praksa osporava ono što se i dalje smatra normom (Delatour et al. 1991: 3–4). Iz tog razloga, oni svoju gramatiku zasnivaju na razlikovanju jezičkih nivoa, od „familijarnog”, „govornog” i „svakodnevnog” (fr. *langue familière, parlée, courante*) do „negovanog” i „književnog” (fr. *langue soutenue et littéraire*) (Delatour et al. 1991: 3–4). Kada je reč o oblicima parcijalnih pitanja uz upitne priloge *où, quand, comment* i *pourquoi*, oni ih razvrstavaju u tri jezička nivoa. Upitne oblike [QV-CL] (*Où allez-vous ?*) i [Q GN V-CL] (*Quand Frédéric viendra-t-il ?, Pourquoi le bébé pleure-t-il ?*) ubrajaju u „negovani jezik” (fr. *langue soutenue*), upitne oblike [QV GN] (*Quand viendra Frédéric ?*) i [QESV] (*Où est-ce que vous allez ?, Quand est-ce que Frédéric viendra ?, Pourquoi est-ce que le bébé pleure ?*) u „svakodnevni jezik” (fr. *langue courante*), dok oblik [SVQ] (*Vous allez où ?, Frédéric viendra quand ?*) podvode pod „familijarni jezik” (fr. *langue familière*) (Delatour et al. 1991: 193). U njihovoj gramatici ne spominje se upitni oblik [QSV].

3.2.3.1.2. Gramatike francuskog kao stranog jezika objavljene na srpskom jeziku

U gramatici francuskog jezika Edite Horecki²³⁷, ne spominju se oblici [QESV], [SVQ] i [QSV], dok se, u ostalim analiziranim gramatikama francuskog jezika objavljenim na srpskom jeziku, navedeni oblici uglavnom spominju, mada se njihova upotreba uvek ne definiše.

Vlado Drašković, u svojoj *Gramatici francuskog jezika za osnovnu školu* (čije prvo izdanje potiče iz 1979. godine), navodi da se u parcijalnim

²³⁷ Reč je, zapravo, o gramatici koja je izvorno napisana na francuskom jeziku (Edita Horetzky, *Précis pratique de grammaire française à l'usage de nos lycéens : cours moyen et supérieur réunis*, Dvorska knjižara Z. i V. Vasića, Zagreb, 1938). Ova gramatika je doživela brojna izdanja (objavljeno je 2018. godine 19. izdanje u izdavačkoj kući Školska knjiga, Zagreb), kao „nezaobilazan priručnik brojnih naraštaja učenika i studenata francuskog jezika” (<https://shop.skolskaknjiga.hr/znanstvena-i-strucna/rjecnici-enciklopedije/gramatike-jezicni-prirucnici-i-pravopisi.html>, Pristupljeno 28. jula 2012). Objavljena je i na srpskohrvatskom jeziku 1953. godine (u prevodu Mile Maksimović), te se mi pozivamo na to izdanje.

pitanjima mogu javiti „obrti *est-ce que, est-ce qui*, koji služe za pojačavanje pitanja”, te da je u njima očuvan kanonski red reči (*Où est-ce que vous allez ?, Quand est-ce que vous partez ?*) (Drašković 1992: 229), ali ne objašnjava kada se ovaj oblik upotrebljava. Takođe, V. Drašković spominje da se, uz pojedine priloge, „kao i u našem jeziku, pitanje može obrazovati i tako da prilog bude na kraju rečenice (sa uzlaznom intonacijom)”, bez inverzije (*Vous partez quand ?, Il s'appelle comment ?*) (Drašković 1992: 197, 201), ali on ne definiše stilističku vrednost upotrebe ovog upitnog oblika (niti obrazlaže sporno poređenje sa srpskim jezikom).

Marko Papić, u uvodnom delu svoje *Gramatike francuskog jezika: strukturalna morfosintaksa* (čije prvo izdanje potiče iz 1984. godine), jasno izlaže svoje teorijsko opredeljenje: „Sastavljajući ovu gramatiku rukovodili smo se ne samo obavezom da izložimo građu koja odgovara zahtevima nastave određenih profila, nego i željom, baziranom na jednom imperativu, da doprinesemo oslobađanju domaće francuske gramatike od uskih i u svetu napuštenih okvira tradicionalnog metoda i njenom otvaranju ka savremenoj, strukturalnoj lingvistici” (Papić 1992: 9). On ističe da je iz njegove gramatike „odstranjena, uz malobrojne izuzetke, sva gramatička građa koja ne pripada živom, savremenom francuskom”, te da je ona zasnovana na „standardnom, opštem jeziku”, odnosno na jezičkom modelu „koji je zajednički svim registrima, ne pripadajući posebno ni jednom od njih, i koji se podjednako koristi u govoru i u pisanju” (Papić 1992: 9). Kada govori o osobenostima „razgovornog jezika”, jasno se ograđuje u pogledu njihove zastupljenosti u nastavi, te kaže da navedene napomene služe „kao obaveštenje o današnjim tendencijama francuskog svakodnevnog jezika, a ne kao uputstvo za praktičnu primenu” (Papić 1992: 25). Između ostalih odlika „razgovornog jezika”, navodi se i upotreba upitnog oblika [QSV], ali samo kada je subjekat imenica (*Où ton père va ?*), ali kada je u funkciji subjekta upotrebljena zamenica, upotrebljava se oblik [QV-CL] (*Où va-t-il ?*) (Papić 1992: 26). M. Papić „razgovornom jeziku” pripisuje i upotrebu „formule” *est-ce que* iza upitnih priloga, odnosno upitni oblik [QESV] (*Où est-ce que ta mère est née ?, Pourquoi est-ce qu'il n'a rien dit ?, Quand est-ce que tu partiras ?, Comment est-ce que Georges a fait ?, Pourquoi est-ce que Pierre n'est pas revenu ?*²³⁸) (Papić 1992: 154). Za upitni oblik [SVQ] kaže se da

²³⁸ Poslednja tri primera preuzeta su iz: Dubois, Lagane 1993: 103.

se upotrebljava „vrlo često u govornom jeziku” (*Il est où ?*, *Hier, à midi, vous étiez où ?*, *Ta mère est née où ?*, *Il partira quand ?*, *Il est comment ?*) (Papić 1992: 154).

Primećujemo da u gramatikama francuskog jezika objavljenim na srpskom jeziku, izuzev delimično u gramatici M. Papića, nema mesta jezičkoj varijaciji ili je njoj poklonjeno veoma malo pažnje. M. Papić, time što, u izvesnoj meri, ukazuje na „tendencije savremenog francuskog jezika”, obožuje svoju gramatiku, ali ostaje rezervisan u pogledu njihove „praktične primene” u nastavi francuskog kao stranog jezika.

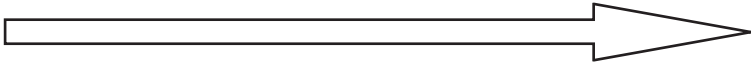
Pregled opisa stilističkih vrednosti oblika parcijalnih pitanja izvedenih pomoću upitnih priloga *où*, *quand*, *comment* i *pourquoi*, prema analiziranim gramatikama francuskog kao stranog jezika, dajemo u sledećoj tabeli (kosa crta (/) označava da određeni upitni oblik nije iskazan u navedenoj gramatici, a upitnik (?) označava da je određeni upitni oblik naveden, ali njegova stilistička vrednost nije posebno definisana):

upitni oblici → gramatike ↓ na francuskom	[QV-CL]	[Q GN V-CL]	[QV GN]	[QESV]	[SVQ]	[QSV]
(Mauger 1968)	<i>langue courante écrite et parlée</i>				<i>français parlé familier</i>	<i>français parlé populaire</i>
(Bérard, Lavenne 1989)	<i>langue soutenue</i>		<i>LANGUE STANDARD</i>		<i>langue familiaire</i>	<i>langue très familiaire</i>
(Callamand 1989)	<i>style soutenu</i>				<i>style courant</i>	
(Delatour et al. 1991)	<i>langue soutenue</i>		<i>langue courante</i>		<i>langue familiaire</i>	/
gramatike na srpskom ↓						
(Horecki 1953)				/	/	/
(Drašković 1992)		<i>LANGUE STANDARD</i>		?	?	/
(Papić 1992)			<i>razgovorni jezik</i>	<i>govorni jezik (vrlo često)</i>	<i>razgovorni jezik</i>	

Tabela 25: Gramatike francuskog kao stranog jezika: stilistička vrednost upitnih oblika
uz: *où, quand, comment, pourquoi*

Poređenje opisa upitnih oblika koji se nude u različitim gramatikama francuskog kao stranog jezika objavljenim na francuskom jeziku pokazuje u velikoj meri neusaglašenost, naročito kada je reč o oblicima koji se podvode pod „svakodnevni jezik” (fr. *langue courante*) i „standardni jezik” (fr. *langue standard*). Dok se u gramatici G. Možea pod „svakodnevni jezikom” (govornim i pisanim) podrazumevaju oblici [QV-CL], [Q GN V-CL], [QV GN] i [QESV], u ostalim gramatikama navedeni oblici se ne ubrajaju u isti jezički nivo, nego se pravi razgraničenje između „negovanog jezika” (fr. *langue soutenue*), u koji spadaju [QV-CL], [Q GN V-CL] (i [QV GN]), od „svakodnevnog jezika” (fr. *langue courante*) u koji, u užem smislu, spadaju oblici [QESV] i [QV GN], a u širem smislu, čak i oblici [SVQ] i [QSV].

Zanimljivo je kako se definiše upotreba upitnog oblika [QESV], kao što se to vidi u sledećem prikazu:

<i>razgovorni jezik</i>	<i>langue courante</i>	<i>langue courante écrite et parlée</i>	LANGUE STANDARD
			
(Papić 1992)	(Callamand 1989, Delatour et al. 1991)	(Mauger 1968)	(Bérard, Lavenne 1989)

Prikaz 12: Stilistička vrednost upotrebe upitnog oblika [QESV] u gramatikama francuskog kao stranog jezika

Ovaj oblik definisan je u rasponu od „razgovornog jezika”, „svakodnevnog jezika (pisanog i govornog)” (fr. *langue courante (écrite et parlée)*) do „standardnog jezika” (fr. *langue standard*). Prema tome, kategorizacija njegove upotrebe ukazuje na veći stepen tolerancije u pogledu njegove zastupljenosti u „svakodnevnom jeziku” nego što je to bio slučaj u opisima koje smo sretali u normativnom rečniku, deskriptivnim rečnicima i gramatikama francuskog kao maternjeg jezika.

Opis upotrebe ostalih upitnih oblika pokazuju u većoj meri ujednačenost u odnosu na opis koji smo sretali u ostaloj priručnoj literaturi. Tako se upitni oblik [SVQ] generalno svrstava u „govorni familijarni jezik” (fr. *langue parlée familière*), a upitni oblik [QSV], ukoliko se spominje, svrstava se u govorni jezik, „narodni” (fr. *français parlé populaire*) ili „izrazito familijarni” (fr. *langue très familière*). Najtolerantniji stav u pogledu definisanja upotrebe upitnih oblika pokazuje M. Kalaman koja, u svojoj gramatici, u „svakodnevni stil” (fr. *style courant*) ubraja oblike [QESV], [SVQ] i [QSV], uprkos činjenici što poslednji navedeni oblik jezička norma naročito oštro osuđuje.

4. ZAKLJUČCI

Početak prošlog veka, A. Musić je, u svojoj znamenitoj studiji o interogativnom modalitetu u „hrvatskom ili srpskom jeziku”, rekao: „Mene je na pitanja dovelo izučavanje modalne sintakse hrvatske ili srpske. A kad sam vidio, koliko se zanimljiva u njima krije, odlučio sam ih za današnji hrvatski ili srpski jezik izučiti u čitavom opsegu. Plod svojih studija iznosim evo na svijet, premda ni sâm ne mislim, da mi je pošlo za rukom na sva pitanja, što ih *pitanja* zadaju, odgovoriti onako, kako treba” (Musić 1908: 101). Nesumnjivo je da se u *pitanjima* mnogo toga „zanimljiva” krije, te da ih je moguće proučavati sa raznih aspekata (iz ugla nauke o jeziku, posebno morfologije, sintakse, intonosintakse, ali i iz ugla semantike, pragmatike, stilistike, primenjene lingvistike, sociolingvistike, retorike, logike, filozofije, i dr.). Naše proučavanje strukturnih i stilističkih odlika interogativnog modaliteta u francuskom i srpskom jeziku primenjenog je karaktera budući da je cilj našeg istraživanja bio da odredimo poteškoće u usvajanju gramatičkog i pragmatičkog znanja iskazivanja interogativnog modaliteta na francuskom jeziku iz perspektive govornika kojima je maternji jezik srpski. Međutim, nastojali smo da čitavu problematiku sagledamo u širem svetlu pošto učenje jezičke varijacije uopšte, a posebno jezičkih varijeteta za iskazivanje upitnog značenja, izaziva brojne polemike među didaktičarima francuskog kao stranog jezika, bez obzira na maternji jezik nefrankofonih govornika.

U prvom delu našeg rada opisali smo strukturne odlike interogativnog modaliteta, posebno u francuskom i srpskom jeziku. Prilikom njihovog opisa, težili smo ka tome da obuhvatimo kako upitne oblike koji se sreću u književnom jeziku, tako i one koji se upotrebljavaju u svakodnevnom govoru, u oba jezika, bez obzira na njihov normativni status. Iz tog razloga, u našem korpusu, pored književnih dela (prednost smo dali dramskim tekstovima zbog njihove dijaloške forme), značajno mesto zauzimaju i radio-emisije na francuskom i srpskom, u kojima je često, u skladu sa opštim tendencijama u medijima, zastupljen svakodnevni razgovorni jezik. Nakon što smo opisali formalne, kao i izvesne funkcionalne, semantičke i stilistič-

ke odlike upitnog sistema u francuskom i srpskom jeziku (upotrebljeno je približno 800 primera totalnih i parcijalnih pitanja na francuskom i približno 700 primera totalnih i parcijalnih pitanja na srpskom), pristupili smo njihovoj kontrastivnoj analizi kako bismo utvrdili potencijalne poteškoće koje mogu imati izvorni govornici srpskog prilikom usvajanja interogativnog modaliteta na francuskom jeziku. Kontrastivna analiza bila je zasnovana na poređenju oblika totalnih i parcijalnih pitanja u književnim dramskim delima i njihovim objavljenim prevodima, u oba smera, na francuskom i srpskom jeziku (upotrebljeno je približno 160 pitanja na izvornom, i isto toliko na ciljnom jeziku). Na osnovu sprovedene analize, nastojali smo da pokažemo da strukturalna sredstva za iskazivanje interogativnog modaliteta u datim jezicima pokazuju izvesne sličnosti i razlike na morfološkom, sintaksičkom, funkcionalnom i stilističkom planu koje smatramo da bi bilo korisno uzeti u obzir u nastavi francuskog kao stranog jezika namenjenoj srbofonim govornicima. Poredeći upitne oblike, došli smo do zaključka da u srpskom postoji više načina za obrazovanje totalnih pitanja nego u francuskom, dok u francuskom postoji više oblika za iskazivanje parcijalnih pitanja nego u srpskom. Različit broj raspoloživih oblika za obrazovanje totalnih i parcijalnih pitanja, i njihovo delimično poklapanje u dva jezika, ukazuju neminovno na njihove razlike u iskazivanju komunikativnih funkcija i/ili stilističkih vrednosti.

S jedne strane, kada je reč o totalnim pitanjima, u srpskom jeziku, za razliku od francuskog, postoji više upitnih oblika različitih komunikativnih i stilističkih vrednosti (sedam upitnih oblika u srpskom, od čega pet standardnih: tonsko pitanje, *li* pitanje, *da li* pitanje, *da* (+ neg.) pitanje, *zar* pitanje, i dva nestandardna: (*li*) pitanje i *je li* pitanje, naspram četiri standardna upitna oblika u francuskom: [SV↑], [ESV], [V-CL] i [GN V-CL]). Totalna pitanja u srpskom jeziku specifična su po tome što modalna značenja, osim pomoću prozodijskih, iskazuju i posredstvom posebnih morfoloških sredstava, upotrebom upitne rečice *zar* u *zar* pitanjima i upitne rečice *da* u *da* (+ neg.) pitanjima, kao i po tome što se upitni oblici (*li*) pitanja i *je li* pitanja vezuju isključivo za razgovorni jezik. Značajna razlika između oblika totalnih pitanja u francuskom i srpskom počiva i na činjenici što u francuskom upotreba upitnog izraza *est-ce que* isključuje upotrebu inverzije, a u srpskom sama inverzija ne nosi upitno značenje, već se ona javlja uz upitnu rečicu *li*, eksplicitno upotrebljenu u takozvanim *li* pitanjima ili implicitno upotrebljenu

u takozvanim (*li*) pitanjima. Dok je u francuskom jeziku, učestala upotreba inverzije, naročito oblika [GN V-CL], odlika negovanog stila, u srpskom jeziku, upotreba inverzije bez drugih formalnih oznaka upitnog značenja, kao što je to slučaj u (*li*) pitanjima, odlika je razgovornog stila. U oba jezika upotrebljava se upitni oblik u kome se upitno značenje iskazuje jedino posredstvom upitne intonacije, uz očuvan kanonski, odnosno uobičajeni red reči: u francuskom smo takvo pitanje označili kao pitanje tipa [SV↑], a u srpskom kao tonsko pitanje. Međutim, ova dva oblika samo se delimično poklapaju u pogledu iskazivanja komunikativnih funkcija: oblik [SV↑] iskazuje najširi spektar komunikativnih funkcija, a oblik tonskog pitanja obično se javlja u vidu markiranog pitanja (iznošenje pretpostavki, sugerisanje određenog odgovora, izražavanje sumnje, čuđenja, neverice, i slično). U francuskom jeziku neutralno pitanje se može iskazati posredstvom svih raspoloživih upitnih oblika: [SV↑], [ESV], [V-CL] i [GN V-CL], a u srpskom standardnom jeziku obično pomoću: *li* pitanja i *da li* pitanja, dok se u razgovornom jeziku upotrebljavaju i nestandardni oblici: (*li*) pitanje i *je li* pitanje.

S druge strane, francuski jezik, za razliku od srpskog, raspolaže većim brojem oblika za izražavanje parcijalnog pitanja u kojima upitna reč nije iskazana u funkciji subjekta. Naime, naročito u slučaju ako je u funkciji upitne reči upotrebljen upitni prilog, u francuskom jeziku postoji najmanje šest upitnih oblika za iskazivanje parcijalnog pitanja (odnosno, pet uz *pourquoi* koji ne može da gradi parcijalno pitanje tipa [QV GN]), različito stilistički definisanih, od čega tri standardna: [QV-CL], [QV GN] i [Q GN V-CL] i tri oblika čija se normativna vrednost različito definiše: [QESV], [SVQ] i [QSV] (pri čemu, postoji tendencija ka definisanju oblika [QESV] kao standardnog, dok se ostalim oblicima, koji se sreću u govornom jeziku, određuje različit normativni status, koji je, u izvesnoj meri, tolerantniji prema obliku [SVQ] nego prema obliku [QSV]). Prema tome, u francuskom jeziku red reči u parcijalnim pitanjima nosi snažno stilističko obeležje, što nije slučaj u srpskom, gde je inače red reči fleksibilniji usled očuvanijeg flektivnog sistema (deklinacije po padežima), ali gde, u parcijalnim pitanjima, upitna reč gotovo uvek zauzima inicijalnu poziciju uz neutralan red reči.

Budući da se stilistička diferencijacija totalnih i parcijalnih pitanja različito izražava u francuskom i srpskom, drugi deo našeg rada bio je po-

svećen stilističkim vrednostima onih upitnih oblika u francuskom jeziku koji pokazuju najveći stepen varijacije. Kako bismo bolje razumeli status jezičkih varijeteta u normativnoj i deskriptivnoj literaturi francuskog jezika, bilo je nužno da sagledamo kakav je odnos samih izvornih govornika prema jezičkoj varijaciji, te u kojoj se meri, prema statističkim rezultatima analiza korpusa francuskog govornog jezika, izvorni govornici služe pojedinim upitnim oblicima u formalnim i neformalnim govornim situacijama. Otežavajuću okolnost u izučavanju jezičke varijacije u francuskom jeziku, pa tako i jezičkih varijeteta za iskazivanje upitnog značenja, predstavlja činjenica što u lingvističkoj literaturi ne postoji dosledan način opisa jezičke varijacije, te je ona često zasnovana na kvantitativno i kvalitativno neusaglašenim kriterijumima (razlikuje se broj i vrsta jezičkih nivoa, registara ili stilova, od društveno određenih do onih u kojima se manje ili više obraća pažnja na način izražavanja, preko onih koji su zasnovani na idealizovanoj jezičkoj normi). Različito određivanje stilističkih vrednosti upitnih oblika u francuskom jeziku proizlazi, između ostalog, i iz različitog tumačenja normativnih načela, koja su zasnovana samo na književnom jeziku ili uzimaju u obzir, u manjoj ili većoj meri, i jezičku varijaciju, naročito, u govornom jeziku. U savremenoj lingvističkoj literaturi, normativnoj, deskriptivnoj i didaktičkoj, koegzistiraju različita tumačenja jezičke norme, od tradicionalno konzervativne do fleksibilne, što doprinosi tome da se isti jezički oblik različito tumači, kao standardan ili nestandardan. Ovo se naročito odnosi na oblike parcijalnih pitanja koji pokazuju najveći stepen varijacije, a to su upitni oblici izvedeni pomoću upitnih priloga *où*, *quand*, *comment* i *pourquoi*. Najočigledniji je primer parcijalnog pitanja [QESV] koji se, u najnovijem, nedovršenom izdanju normativnog rečnika Francuske akademije (u njenom drugom tomu objavljenom 2000. godine) definiše kao odlika „nemarnog govora” (fr. *langue relâchée*), dok se isti oblik u pojedinim savremenim gramatikama francuskog jezika, namenjenim izvornim govornicima ili strancima, definiše kao standardni oblik (Bérard, Lavenne 1989, Riegel et al. 2004), ravnopravan upitnim oblicima u kojima je zastupljena inverzija: [QV-CL], [QV GN] i [Q GN V-CL]. Iako statističke analize upotrebe upitnih oblika u francuskom govornom jeziku pokazuju opštu težnju ka očuvanju kanonskog reda reči: S + V + O, kako u totalnim, tako i u parcijalnim pitanjima, upitnim oblicima [SVQ] i [QSV] poklanja se malo mesta u savremenoj deskriptivnoj literaturi. Ukoliko se spominju, navedeni oblici

se obično definišu kao odlika „familijarnog jezika” (*langue familière*), a izuzetak predstavlja M. Kalaman koja, u svojoj gramatici namenjenoj strancima, ubraja oblike [QESV], [SVQ] i [QSV] u „svakodnevni stil” (fr. *style courant*), uprkos činjenici što poslednji navedeni oblik konzervativna jezička norma naročito oštro osuđuje (Callamand 1989).

Baveći se jezičkom varijacijom u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika, Ž. Pol zaključuje da se svako ko predaje francuski jezik sreće sa „ozbiljnim i delikatnim problemom” koji predstavlja činjenica da postoje slučajevi kada odlično govoriti francuski jezik zapravo znači „govoriti ga pomalo i loše” (Durán, McCool 2003: 296)²³⁹. Ova konstatacija mogla bi se primeniti i na učenje strukturnih odlika interrogativnog modaliteta, budući da savremene analize francuskog jezika pokazuju da izvorni govornici, u svakodnevnom govoru, paralelno upotrebljavaju standardne i nestandardne oblike za iskazivanje upitnog značenja, kojima pridaju različite stilističke odlike, i koji bi, prema tome, morali naći svoje mesto i u nastavi francuskog kao stranog jezika. Ukazivanje na značaj jezičke varijacije, već od rane faze učenja stranog jezika, u skladu je sa savremenim metodološkim tendencijama, ali primena ovih načela u nastavi i konzistentan opis jezičke varijacije predstavlja poseban izazov za didaktičare francuskog kao stranog jezika. Budući da neujednačenost stilističkih vrednosti upitnih oblika, u relevantnoj savremenoj literaturi (teorijskoj i primenjenoj), može da dovede, u kontekstu nastave francuskog kao stranog jezika, do nesigurnosti u iskazivanju upitnog značenja, postoji izražena potreba ka njihovom detaljnijem izučavanju i doslednijem pragmatičkom definisanju u skladu sa rezultatima proučavanja jezičke varijacije urađenim na opširnim korpusima savremenog francuskog govornog jezika.

²³⁹ *Problème grave et délicat pour celui qui doit enseigner notre langue : il y a des cas où parler trop bien le français, c'est un peu le parler mal* (Jacques Pohl, « L'omission de *ne* dans le français contemporain », *Le Français dans le monde*, 111, 1975, p. 23) (Durán, McCool 2003: 296).

LITERATURA

- Bergounioux, G., Baraduc, J. & Dumont, C. (1992). « L'Étude Socio-Linguistique sur Orléans (1966–1991) ; 25 ans d'histoire d'un corpus ». *Langue française*. 93 : 74–93.
- Blanc, M. & Biggs, P. (1971). « L'enquête socio-linguistique sur le français parlé à Orléans ». *Le français dans le monde*. 85 : 16–25.
- Blanche-Benveniste, C. (1983). « L'importance du “français parlé” pour la description du “français tout court” ». *Recherches sur le français parlé*. 5 : 23–45.
- Blanche-Benveniste, C. & Jeanjean, C. (1986). *Le français parlé. Transcription et édition*. Nancy : INALF (Institut National de la Langue Française), CNRS (Centre national de la recherche scientifique), Publications du Trésor général de la langue française.
- Blanche-Benveniste, C. & Temple, L. (1989). « Décrire le français parlé ». Dans : S. Moirand, R. Porquier & R. Vivès (dir.). ... *Et la grammaire* (= Numéro spécial du *Français dans le monde. Recherches et applications*. Février–mars 1989). Paris : Hachette, 26–33.
- Blanche-Benveniste, C. (1997). *Approches de la langue parlée en français*. Paris : Ophrys.
- Bonin, T. M. (1978). “The Role of Colloquial French in Communication and Implications for Language Instruction”. *The Modern Language Journal*. 62/3: 90–102.
- Boyer, H. & Rivera, M. (1979). *Introduction à la didactique du français langue étrangère*. Paris : CLE International.
- Boyer, H., Butzbach-Rivera, M. & Pendanx, M. (1990). *Nouvelle introduction à la didactique du français langue étrangère*. Paris : CLE International.
- Calvet, L.-J. (1999). *L'argot*. Paris : PUF, *Que sais-je ?*, N° 700.
- Chevalier, J.-C. (1969). « Registres et niveaux de langue : les problèmes posés par l'enseignement des structures interrogatives ». *Le fran-*

- çais dans le monde*. Numéro spécial : *Unité et diversité du français contemporain*. 69 : 35–40.
- Cortez, Y. (2002). *Le français que l'on parle. Son vocabulaire, sa grammaire, ses origines*. Paris : L'Harmattan.
- Coste, D. (1969). « Quel français enseigner ? ». *Le français dans le monde*. Numéro spécial : *Guide pédagogique pour le professeur de français*. 65 : 12–18.
- Coste, D. (1985). « Sur quelques aspects des relations récentes entre grammaire et didactique du français langue étrangère ». *Langue française*. 68 : 5–17.
- Csécsy, M. (1970). « Grammaire française et enseignement du français aux étrangers ». *Langue française*. 8/1 : 98–106.
- Coveney, A. (1995). “The use of the QU-final interrogative structure in spoken French”. *French Language Studies*. 5/2: 143–171.
- Coveney, A. (1997). « L'approche variationniste et la description de la grammaire du français : le cas des interrogatives ». *Langue française*. 115/1 : 88–100.
- Coveney, A. (2002). *Variability in Spoken French. A Sociolinguistic Study of Interrogation and Negation*. Bristol (UK), Portland (USA): Elm Bank.
- Culioli, A. (1983). « Pourquoi le français parlé est-il si peu étudié ? ». *Recherches sur le français parlé*. 5 : 291–300.
- Debaisieux, J.-M. (2000). « Réalités du discours oral et didactique du FLE ». Dans : J. Pécheur (dir.). *Une didactique des langues pour demain. Actes du colloque international du CRAPEL (Nancy, 27–29 mai 1999)* (= Numéro spécial du *Français dans le monde. Recherches et applications*. Juillet 2000). Paris : Hachette ; Nancy : CRAPEL, Université de Nancy 2, 143–158.
- De Salins, G.-D. (2001). « Place des apprenants et place des savoir-faire enseignants dans les grammaires de français langue étrangère ». *Langue française*. 131/1 : 23–37.
- Dubois, J. (1972). « Grammaire scientifique et grammaire pédagogique ». *Langue française*. 14/1 : 6–31.
- Dufeu, B. (1986). « Rythme et expression ». *Le français dans le monde*. 205 : 62–70.
- Durán, R. & McCool, G. (2003). “If This Is French, Then What Did I Learn In School?”. *The French Review*. 77/2: 288–299.

- Durand, J., Laks, B. & Lyche, C. (2002). « La phonologie du français contemporain : usages, variétés et structure ». In: C. Pusch & W. Raible (dir.). *Romanistische Korpuslinguistik- Korpora und gesprochene Sprache/Romance Corpus Linguistics – Corpora and Spoken Language*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 93–106.
- Elsig, M. (2009). *Grammatical Variation across Space and Time. The French interrogative system*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Étienne, C. & Sax, K. (2009). “Stylistic Variation in French: Bridging the Gap Between Research and Textbooks”. *The Modern Language Journal*. 93/IV: 584–606.
- Gadet, F. (1996a). « Niveaux de langue et variation intrinsèque ». *Palimpsestes*. 10 : 17–40.
- Gadet, F. (1996b). « Variabilité, variation, variété : le français d’Europe ». *Journal of French Language Studies*. 6/I : 75–98.
- Gadet, F. (1996c). « Une distinction bien fragile : oral / écrit ». *TRANEL (Travaux neuchâtelois de linguistique)*. 25 : 13–27.
- Gadet, F. (1997). « La variation, plus qu’une écume ». *Langue française*. 115 : 5–18.
- Gadet, F. (2001a). *Le français ordinaire*. Paris : Armand Colin, Collection U, Série Linguistique, № 375.
- Gadet, F. (2001b). « Enseigner le style ». Dans : F. Carton (dir.). *Oral : variabilité et apprentissage* (= Numéro spécial du *Français dans le monde. Recherches et applications*. Janvier 2001). Paris : Hachette ; Nancy : CRAPEL, Université de Nancy 2, 63–68.
- Galisson, R. (1980). *D’hier à aujourd’hui : la didactique générale des langues étrangères. Du structuralisme au fonctionnalisme*. Paris : CLE International.
- Genouvrier, É. (1972). « Quelle langue parler à l’école ? Propos sur la norme du français ». *Langue française*. 13/1 : 34–51.
- Germain, C. (2001). *Évolution de l’enseignement des langues : 5000 ans d’histoire*. Paris : CLE International.
- Gougenheim, G. et al. (1964). *L’élaboration du français fondamental (1er degré). Étude sur l’établissement d’un vocabulaire et d’une grammaire de base*. Paris : Didier.

- Gudurić, S. (2009). *Osnovi fonetike s fonologijom francuskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Guiraud, P. (1967). *La syntaxe du français*. Paris : PUF, *Que sais-je ?*, № 984.
- Guiraud, P. (1969a). *Le français populaire*. Paris : PUF, *Que sais-je ?*, № 1172.
- Guiraud, P. (1969b). « Français populaire ou français relâché ». *Le français dans le monde*. Numéro spécial : *Unité et diversité du français contemporain*. 69 : 23–27.
- Joseph, J. E. (1988). “New French: A Pedagogical Crisis in the Making”. *The Modern Language Journal*. 72/1: 31–36.
- Lebre-Peytard, M. (1990). *Situations d’oral. Documents authentiques : analyse et utilisation*. Paris : CLE International.
- Leclercq, J. (1966). « Enquête sur le langage de l’enfant français. Document № 1 : Transcriptions de conversations d’enfants de 9 ans ». *Nuffield Foreign Languages Teaching Materials Project, Reports and Occasional Papers, № 20*. Saint-Cloud : CRÉDIF, École Normale Supérieure de Saint-Cloud.
- Lyster, R. (1996). “Question Forms, Conditionals, and Second-Person Pronouns by Adolescent Native Speakers across Two Levels of Formality in Written and Spoken French”. *The Modern Language Journal*. 80/2: 165–182.
- Maury, N. (1973). « Observations sur les formes syntaxiques et mélodiques de l’interrogation dite totale ». *The French Review*. 47/2 : 302–311.
- McCool, G. J. (1994). “Teaching the Formation of Questions: Lessons from New French”. *The Modern Language Journal*. 78/1: 56–60.
- Moignet, G. (1966). « Esquisse d’une théorie psycho-mécanique de la phrase interrogative ». *Langages*. Numéro thématique : *Linguistique française. Le verbe et la phrase* (coordonné par A. J. Greimas & J. Dubois). 3 : 49–66.
- Pazery, N. (1982). « Répondre à côté de la question ». *Recherches sur le français parlé*. 4 : 155–173.
- Peytard, J. (1970). « Oral et scriptural : deux ordres de situations et de descriptions linguistiques ». *Langue française*. 6/1 : 35–47.
- Polovina, P. (1980). *Metodika nastave francuskog jezika*. Beograd: Naučna knjiga.

- Poulin, N. A. (1985). "Teaching Language Varieties for Communication". *The French Review*. 58/5: 650–656.
- Radovanović, M. (2003). *Sociolingvistika* (3. izdanje). Sremski Karlovci / Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Radusin, N. (2007). „Jezički nivoi u nastavi francuskog kao stranog jezika”. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. XXXII: 473–480.
- Radusin-Bardić, N. (2010). „Upitne rečenice u različitim jezičkim registrima savremenog francuskog jezika”. U: B. Mišić Ilić i V. Lopičić (ur.). *Jezik, književnost, promene: jezička istraživanja. Zbornik radova*. Niš: Filozofski fakultet, 455–469.
- Radusin-Bardić, N. (2011b). „Upitne rečenice u gramatikama francuskog kao stranog jezika”. *Nasleđe*. VIII/20: 285–301.
- Radusin Bardić, N. (2011c). « Le rôle de la variation en FLE : l'exemple des phrases interrogatives ». Dans : B. Pavelin Lešić (dir.). *Francontraste I. Le français en contraste : expériences d'enseignement / apprentissage du français*. Mons : Éditions du CIPA, 111–117.
- Radusin Bardić, N. (2011d). „Sintaksičke strukture upitnih rečenica u različitim jezičkim nivoima francuskog jezika”. U: D. Točanac i S. Gudurić (ur.). *Primenjena lingvistika danas – između teorije i prakse. Zbornik radova sa Trećeg kongresa „Primenjena lingvistika danas – između teorije i prakse”, održanog 29.11–1.12.2009. u Novom Sadu*. Novi Sad: Društvo za primenjenu lingvistiku Srbije, Filozofski fakultet; Beograd: Filološki fakultet, 317–329.
- Radusin Bardić, N. (2012). „Stilistička vrednost upitnih oblika u francuskom jeziku: redosled reči uz upitni prilog *pourquoi*”. U: S. Gudurić (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru I. Tematski zbornik*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 517–528.
- Rojas, C. (1969). « L'enseignement de la grammaire ». *Le français dans le monde*. Numéro spécial : *Guide pédagogique pour le professeur de français*. 65 : 50–57.
- Sauvageot, A. (1969). « Les divers français parlés ». *Le français dans le monde*. Numéro spécial : *Unité et diversité du français contemporain*. 69 : 17–22.
- Stourdzé, C. & Collet-Hassan, M. (1969). « Les niveaux de langue ». *Le français dans le monde*. Numéro spécial : *Guide pédagogique pour le professeur de français*. 65 : 38–44.

- Terry, R. M. (1967). "The Frequency of Use of the Interrogative Formula *est-ce que*". *The French Review*. 40/6: 814–816.
- Terry, R. M. (1970). "*Faut-il* or *Est-ce qu'il faut*: Inversion vs. *est-ce que*". *The French Review*. 43/3: 480–482.
- Valdman, A. (1967). « Norme pédagogique : Les Structures Interrogatives du Français ». *Revue Internationale de Linguistique Appliquée : Enseignement des Langues*. V/1 : 3–10.
- Valdman, A. (1982). « Français standard et français populaire : sociolectes ou fictions ? ». *The French Review*. 56/2 : 218–227.
- Valdman, A. (1998). « La notion de norme pédagogique dans l'enseignement du français langue étrangère ». Dans : M. Bilger, K. van den Eynde & F. Gadet (dir.). *Analyse linguistique et approches de l'oral. Recueil d'études offert en hommage à Claire Blanche-Benveniste*. Leuven-Paris : Peeters, 177–188.
- Valdman, A. (2000). « Comment gérer la variation dans l'enseignement du français langue étrangère aux États-Unis ». *The French Review*. 73/4 : 648–666.
- Valdman, A. (2003). "The Acquisition of Sociostylistic and Sociopragmatic Variation by Instructed Second Language Learners: The elaboration of Pedagogical Norms". In: C. Blyth (ed.). *The Sociolinguistics of Foreign-Language Classrooms: Contributions of the Native, the Near-native, and the Non-native Speaker*. American Association of University Supervisors, Coordinators, and Directors of Foreign Language Programs. Boston: Heinle Thomson, 57–78.
- Vassilieva, N. (1998). Une interrogation très communicative. *Le français dans le monde*. 300.
- Véronique, D. et al. (2009). *L'acquisition de la grammaire du français langue étrangère*. Paris : Didier.
- Walter, H. (1988). *Le français dans tous les sens*. Paris : Éditions Robert Laffont.
- Weber, C. (2006). « Pourquoi les Français ne parlent-ils pas comme je l'ai appris ? ». *Le français dans le monde*. 345 : 31–33.

Gramatike i gramatički priručnici francuskog jezika

- Baylon, C. & Fabre, P. (1978). *Grammaire systématique de la langue française avec des travaux pratiques d'application et leurs corrigés* (2e édition revue et corrigée). Paris : Nathan.
- Bérard, É. & Lavenne, C. (1989). *Modes d'emploi. Grammaire utile du français*. Centre de Linguistique Appliquée de Besançon / Paris : Hatier.
- Callamand, M. (1989). *Grammaire vivante du français. Français langue étrangère* (2e édition). Paris : Larousse / CLE International (diffusion).
- Chevalier, J.-C. et al. (1964). *Grammaire Larousse du français contemporain*. Paris : Larousse.
- Delatour, Y. et al. (1991). *Grammaire du français. Cours de civilisation française de la Sorbonne*. Paris : Hachette F.L.E.
- Dubois, J. & Lagane, R. (1993). *La nouvelle grammaire du français*. Paris : Larousse.
- Drašković, V. (1992). *Gramatika francuskog jezika: za osnovnu školu* (9. izdanje). Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Grevisse, M. (1969). *Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui* (9e édition, revue). Gembloux : Éditions J. Duculot, S. A.
- Grevisse, M. & Goosse, A. (2005). *Nouvelle grammaire française* (3e édition). Bruxelles : De Boeck.
- Grevisse, M. & Goosse, A. (2007). *Le bon usage. Grammaire française* (14e édition). Bruxelles : Éditions De Boeck-Duculot.
- Horecki, E. (1953). *Pregled francuske gramatike: za srednje škole*. [Prevela sa francuskog: M. Maksimović]. Beograd: Znanje.
- Le Goffic, P. (1993). *Grammaire de la Phrase Française*. Paris : Hachette.
- Martinet, A. et al. (1979). *Grammaire fonctionnelle du français*. Paris : CRÉDIF-Didier.
- Mauger, G. (1968). *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui. Langue parlée, langue écrite* (édition revue). Paris : Hachette.
- Papić, M. (1992). *Gramatika francuskog jezika: strukturalna morfosintaksa* (3. izdanje). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika.

- Riegel, M., Pellat, J.-C. & Rioul, R. (2004). *Grammaire méthodique du français* (3e édition). Paris : PUF.
- Točanac-Milivojević, D. (1989). *Propositions, phrase et texte. Syntaxe de phrase française*. Novi Sad: Filozofski fakultet, Institut za strane jezike i književnosti, .
- Wagner, R.-L. & Pinchon, J. (1962). *Grammaire du français classique et moderne* (2e édition revue et corrigée). Paris : Hachette.
- Wilmet, M. (2007). *Grammaire critique du français* (4e édition). Bruxelles : De Boeck.

Sintaksa upitnih rečenica u srpskohrvatskom jeziku

- Babić, S. (1964). „Pitanja i odgovori: Kakva je razlika između *Je li?* i *Da li?*”. *Jezik*. XII/2: 57.
- Barić, E. i dr. (1997). *Hrvatska gramatika* (2. promijenjeno izdanje). Zagreb: Školska knjiga.
- Brabec, I., Hraste, M. i Živković, S. (1968). *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika* (8. neizmijenjeno izdanje). Zagreb: Školska knjiga.
- Browne, W. (1976). “Two Wh-Fronting Rules in Serbo-Croatian”. *Južnoslovenski filolog*. XXXII: 195–204.
- Ćosić, V. (2006). « Modalité interrogative en croate et en français : à propos du mot *li* ». Dans : Soutet, O. (dir.). *Études de linguistique contrastive*. Paris : PUPS, 47–65.
- Halupka, S. (2000). „Kontrastivna analiza pitanja s upitnim rečima u engleskom, srpskom i mađarskom jeziku”. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. XXVIII: 79–88.
- Hudeček, L. i Vukojević, L. (2007). „*Da li, je li i li* – normativni status i raspodjela”. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. 33: 217–234.
- Katičić, R. (1986). *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*. Zagreb: JAZU / Globus.
- Klajn, I. (2006). *Gramatika srpskog jezika za strance*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Končarević, K. (1986). „Interrogativne rečenice u ruskom i srpskohrvatskom jeziku”. *Prilozi proučavanju jezika*. 22: 71–99.

- Leed, R. L. (1968). "The Intonation of Yes-No Questions in Serbo-Croatian". *The Slavic and East European Journal*. 12/3: 330–336.
- Maretić, T. (1963). *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* (3. nepromijenjeno izdanje). Zagreb: Matica hrvatska.
- Mihaljević, M. (1995). „Upitne rečenice u hrvatskom jeziku”. *Suvremena lingvistika*. 39: 17–38.
- Minović, M. (1987). *Sintaksa srpskohrvatskog – hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole. Rečenica, padeži, glagolski oblici*. Sarajevo: Svjetlost, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Mirić, D. (1983). „Osobnosti upitnog iskaza u tekstovima tipa intervju”. *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti*. 5: 135–141.
- Mirić, D. (1994). *Upitni iskaz u ruskom i srpskom jeziku*. [Doktorska disertacija, rukopis]. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Mrazović, P. i Vukadinović, Z. (2009). *Gramatika srpskog jezika za strance* (2. prerađeno i dopunjeno izdanje). Sremski Karlovci / Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Musić, A. (1908). „Pitanja u hrvatskom ili srpskom jeziku”. *Rad JAZU. Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički*. 172: 101–219.
- Musić, A. (1910). „Pitanja u hrvatskom ili srpskom jeziku. (Nastavak i svršetak)”. *Rad JAZU. Razredi filologičko-historički i filozofičko-juridički*. 184: 96–235.
- Piper, P. i dr. (2005). *Sintaksa savremenog srpskog jezika: prosta rečenica*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU / Beogradska knjiga; Novi Sad: Matica srpska.
- Popović, Lj. (2004). *Red reči u rečenici* (2. izdanje). Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Rakić, S. (1987). „Srpskohrvatska pitanja i teorija govornih činova”. *Delo*. XXXIII/4: 89–111.
- Savić, S. (1993). *Diskurs analiza*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Simić, R. i Jovanović, J. (2007). *Mala srpska gramatika (ekavsko izdanje)*. Beograd: Jasen.
- Stanojčić, Ž. i Popović, Lj. (2010). *Gramatika srpskoga jezika: za gimnazije i srednje škole* (12. izdanje). Beograd: Zavod za udžbenike.
- Stevanović, M. (1989). *Savremeni srpskohrvatski jezik (gramatički sistemi i književnojezička norma). II Sintaksa* (4. izdanje). Beograd: Naučna knjiga.

- Tošović, B. (2004). „Tipovi globalne diferencijacije jezika”. *Obdobja*. 22: 59–72.
- Vuletić, B. (1980). *Gramatika govora*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.

Opšta lingvistika, rečnici i priručna literatura

- Bugarski, R. (2003). *Uvod u opštu lingvistiku* (2. izdanje). Beograd: Čigoja štampa / XX vek.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* (6th edition). Oxford: Blackwell Publishing.
- Dorđević, R. (2009). *Uvod u kontrastiranje jezika* (4. dopunjeno izdanje). Beograd: Filološki fakultet.
- Ivić, M. (2001). *Pravci u lingvistici I/II*. (9. dopunjeno izdanje). Zemun: Biblioteka XX vek; Beograd: Čigoja štampa.
- Jovanović, S. A. i dr. (1991). *Savremeni francusko-srpskohrvatski rečnik sa gramatikom, I*. Beograd: Prosveta.
- Klajn, I. (2016). *Rečnik jezičkih nedoumica* (13., dopunjeno izdanje). Novi Sad: Prometej.
- Kristal, D. (1988). *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. [Preveli sa engleskog: I. Klajn i B. Hlebec]. Beograd: Nolit.
- Le Petit Larousse illustré*. (1998). Paris : Larousse–Bordas.
- Le Petit Robert. Version électronique du Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. [CD-ROM, Version 2.1]. (2001). Paris : Dictionnaires Le Robert / VUEF.
- Mounin, G. (dir.) (2000). *Dictionnaire de la linguistique* (3e édition). Paris : PUF.
- Pešikan, M., Pižurica, M. i Jerković, J. (2004). *Pravopis srpskoga jezika. Priručnik za škole. Ekavsko izdanje* (3. izdanje). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Novi Sad: Matica srpska.
- Pešikan, M., Pižurica, M. i Jerković, J. (2010). *Pravopis srpskoga jezika* (izmenjeno i dopunjeno ekavsko izdanje). Novi Sad: Matica srpska.
- Simeon, R. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na osam jezika (hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski)*. Zagreb: Matica hrvatska.

- Sosir, F. de (1996). *Kurs opšte lingvistike*. [Kritičko izdanje priredio: T. de Mauro. Preveli sa francuskog i italijanskog: D. Točanac Milivojev, M. Arsenijević, S. Gudurić i A. Đukić. Redaktor prevoda: D. Točanac Milivojev]. Sremski Karlovci / Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Šipka, M. (2010). *Pravopisni rečnik srpskog jezika sa pravopisno-gramatičkim savetnikom*. Novi Sad: Prometej.
- Trask, R. L. (2005). *Temeljni lingvistički pojmovi*. [Preveo sa engleskog: B. Perak]. Zagreb: Školska knjiga.

Izvori sa interneta

- Bibeau, G. & Germain, C. (1983). « La norme dans l'enseignement de la langue seconde ». Dans : É. Bédard & J. Maurais (dir.). *La norme linguistique*. Québec : Gouvernement du Québec, Conseil de la langue française / Paris : Le Robert, 5e partie, chapitre XIX. Repéré le 31 août 2011 à : http://www.cslf.gouv.qc.ca/bibliotheque-virtuelle/publication-html/?tx_iggcplus_pi4%5bfile%5d=publications/pubf101/fl01p5a.html#xix.
- Ce. (s.d.). *Dictionnaire de l'Académie française en ligne* (8e édition, 1932–1935). Repéré le 25 juillet 2012 à : <https://academie.atilf.fr/8/consulter/ce?page=1>.
- Combien. (s.d.). *Dictionnaire de l'Académie française en ligne* (9e édition, 1992–..., de A à Quotité). Repéré le 21 juillet 2012 à : <https://academie.atilf.fr/9/consulter/COMBIEN?options=motExact&page=1>.
- Combien. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFI est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/combien>.
- Comment. (s.d.). *Dictionnaire de l'Académie française en ligne* (9e édition, 1992–..., de A à Quotité). Repéré le 21 juillet 2012 à : <https://academie.atilf.fr/9/consulter/comment?page=1>.
- Comment. (s.d.). *Dictionnaire Larousse en ligne*. Repéré le 6 août 2012 à : <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/comment/17478?q=comment#17347>.

- Comment. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/comment>.
- Conseil de l'Europe (2000). *Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer* (CECR). Strasbourg : Unité des Politiques Linguistiques. Repéré le 5 mai 2011 à : <https://rm.coe.int/16802fc3a8>.
- Conseil supérieur de la langue française. (1990). « Les rectifications de l'orthographe ». *Journal officiel de la République française. Éditions des documents administratifs*, N°100 (Rapport du 6 décembre 1990). Repéré le 22 septembre 2011 à : http://www.academie-francaise.fr/sites/academie-francaise.fr/files/rectifications_1990.pdf.
- Detey, S. (Coordinateur). *Phonologie du français contemporain (PFC) : usages, variétés et structure*. Repéré le 4 janvier 2013 à : <http://www.projet-pfc.net/>.
- Direction de l'information légale et administrative. *Journal officiel de la République française. Édition des Documents administratifs*. Repéré le 16 octobre 2011 à : <http://www.journal-officiel.gouv.fr/dae.html>.
- Dryer, M. S. (2013). "Order of Subject, Object and Verb". In: M. S. Dryer & M. Haspelmath (eds.). *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. Available at: <http://wals.info/chapter/81>. Retrieved on: 24 April 2012.
- Être. Est-ce que. (s.d.) *Dictionnaire de l'Académie française en ligne* (9e édition, 1992–..., de *A* à *Quotité*). Repéré le 21 juillet 2012 à : <https://academie.atilf.fr/9/consulter/%C3%84TRE?options=motExact&page=1>.
- Est-ce que. (s.d.). *Dictionnaire Larousse en ligne*. Repéré le 6 août 2012 à : https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/est-ce_que/31160?q=est-ce+que#31083.
- Est-ce que. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/est-ce%20que>.
- Faire. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL,

- CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/faire>.
- Familier. (s.d.) *Dictionnaire de l'Académie française en ligne* (9e édition, 1992–..., de *A* à *Quotité*). Repéré le 22 juillet 2012 à : <https://academie.atilf.fr/9/consulter/familier?page=1>.
- Familier. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/familier>.
- Hein. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/hein>.
- Interrogation. (s.d.) *Dictionnaire de l'Académie française en ligne* (9e édition, 1992–..., de *A* à *Quotité*). Repéré le 21 juillet 2012 à : <https://academie.atilf.fr/9/consulter/interrogation?page=1>.
- Langue. Niveau de langue. (s.d.). *Dictionnaire de l'Académie française en ligne* (9e édition, 1992–..., de *A* à *Quotité*). Repéré le 6 août 2012 à : <https://academie.atilf.fr/9/consulter/langue?page=1>.
- Lefebvre, Cl. (1983). « Les notions de style ». Dans : É. Bédard & J. Maurais (dir.). *La norme linguistique*. Québec : Gouvernement du Québec, Conseil de la langue française / Paris : Le Robert, 3e partie, chapitre XI. Repéré le 31 août 2011 à : http://www.cslf.gouv.qc.ca/bibliotheque-virtuelle/publication-html/?tx_iggcplplus_pi4%5bfile%5d=publications/pubf101/f101p3a.html#xi.
- Lequel, laquelle. (s.d.) *Dictionnaire de l'Académie française en ligne* (9e édition, 1992–..., de *A* à *Quotité*). Repéré le 21 juillet 2012 à : <https://academie.atilf.fr/9/consulter/LEQUEL?options=motExact>.
- Lewis, M. P. (eds.). (2009). *Ethnologue: Languages of the World* (16th édition). Dallas, Texas: SIL International. Available at: <http://www.ethnologue.com/>. Retrieved on: 23 February 2013.
- Mirić, D. (2013). *Upitni iskaz u ruskom i srpskom jeziku*. [Elektronski izvor]. Novi Sad: Filozofski fakultet, Edicija E-disertacija (knjiga 2). Dostupno na: <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2013/978-86-6065-176-3>. Preuzeto: 11. marta 2019. g.

- Narodna skupština Republike Srpske. (2005). *Ustav Republike Srpske*. (Službeni glasnik Republike Srpske, broj 21/92 – prečišćeni tekst, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05, 48/11). Dostupno na: http://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/cir/ustav_republike_srpske.pdf. Preuzeto: 2. aprila 2012.
- N'est-ce pas. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/n'est-ce%20pas>.
- Niveau. Niveau de langue. (s.d.). *Dictionnaire Larousse en ligne*. Repéré le 6 août 2012 à : <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/niveau/54687/locution?q=niveau#174178>.
- Non. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/non>.
- Odbor za Ustav, Poslovnik i politički sustav Hrvatskoga sabora. (2010). *Ustav Republike Hrvatske* (pročišćeni tekst). (*Narodne novine* br. 56/90, 135/97, 8/98 – pročišćeni tekst, 113/2000, 124/2000 – pročišćeni tekst, 28/2001, 41/2001 – pročišćeni tekst, 55/2001 – ispravak, 76/2010). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html. Preuzeto: 2. aprila 2012.
- Où. (s.d.). *Dictionnaire de l'Académie française en ligne* (9e édition, 1992–..., de *A* à *Quotité*). Repéré le 6 août 2012 à : <https://academie.atilf.fr/9/consulter/O%C3%99?options=motExact&page=1>.
- Où. (s.d.). *Dictionnaire Larousse en ligne*. Repéré le 6 août 2012 à : <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/o%C3%B9/56842?q=o%C3%B9#5651>.
- Où. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/o%C3%B9>.
- Parlament Federacije Bosne i Hercegovine. Predstavnički dom. (1994). *Ustav Federacije Bosne i Hercegovine*. Dostupno na: <https://www.predstavnickidom-pfbih.gov.ba/bs/page.php?id=103>. Preuzeto: 2. aprila 2012.

- Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne manjine – nacionalne zajednice. Autonomna Pokrajina Vojvodine. Republika Srbija. (2009). *Statut Autonomne Pokrajine Vojvodine. (Službeni list APV, broj 17/2009)*. Dostupno na: <http://www.puma.vojvodina.gov.rs/documents.php?st=0>. Preuzeto: 2. aprila 2012.
- Pourquoi. (s.d.). *Dictionnaire de l'Académie française en ligne* (9e édition, 1992–..., de A à Quotité). Repéré le 6 août 2012 à : <https://academie.atilf.fr/9/consulter/pourquoi?page=1>.
- Pourquoi. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/pourquoi>.
- Quand. (s.d.). *Dictionnaire de l'Académie française en ligne* (9e édition, 1992–..., de A à Quotité). Repéré le 6 août 2012 à : <https://academie.atilf.fr/9/consulter/quand?page=1>.
- Quand. (s.d.). *Dictionnaire Larousse en ligne*. Repéré le 6 août 2012 à : <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/quand/65479?q=quand#64736>.
- Quand. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/quand>.
- Que. (s.d.). *Dictionnaire de l'Académie française en ligne* (8e édition, 1932–1935). Repéré le 25 juillet 2012 à : <https://academie.atilf.fr/8/consulter/que?page=1>.
- Quel, quelle. (s.d.). *Dictionnaire de la langue française Littré en ligne*. [Dictionnaire en ligne inspiré de l'ouvrage d'Émile Littré (1863–1877), permettant de découvrir, comprendre et approfondir la maîtrise du français dans son usage jusqu'à la fin du XIXe siècle]. Repéré le 14 novembre 2011 à : <http://littre.reverso.net/dictionnaire-francais/definition/quel>.
- Quel, quelle. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/quel>.

- Question. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/question>.
- Qui. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/qui>.
- Quoi. (s.d.). *Dictionnaire Larousse en ligne*. Repéré le 8 juillet 2012 à : <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/quoi/65795?q=quoi#65046>.
- Sembler. (s.d.). *TLFI (Le Trésor de la langue française informatisé)*. [Le TLFi est issu du *Trésor de la Langue Française* (1971–1994)]. CNRTL, CNRS, Ortolang, ATILF. Repéré le 14 octobre 2011 à : <http://www.cnrtl.fr/definition/sembler>.
- Skupština Crne Gore. (2007). *Ustav Republike Crne Gore*. Dostupno na: <http://www.skupstina.me/index.php/me/ustav-crne-gore>. Preuzeto: 2. aprila 2012.
- Uribe Echeverria, P. (2009, 24 juillet), « Le point d'interrogation : le sacre de Charlemagne ». *L'Express*. Repéré le 25 août 2011 à : http://www.lexpress.fr/culture/le-point-d-interrogation-le-sacre-de-charlemagne_776444.html.
- Vlada Republike Srbije. (2006). *Ustav Republike Srbije*. Dostupno na: https://www.srbija.gov.rs/view_file.php?file_id=2159&cache=sr. Preuzeto: 2. aprila 2012.

KORPUS

Književna građa

- Camus, A. (1948). *L'État de siège. Spectacle en trois parties*. Paris : Gallimard.
- Camus, A. (1972). « *Caligula* » suivi de « *Le malentendu* ». *Nouvelles versions*. Paris : Gallimard.
- Camus, A. (1976a). „Kalgula”. [Preveli sa francuskog: P. Selem i D. Bradičić]. U: *Drame*. Zagreb: Zora, 5–113.
- Camus, A. (1976b). „Nesporazum”. [Preveli sa francuskog: P. Selem i D. Bradičić]. U: *Drame*. Zagreb: Zora, 115–184.
- Diras, M. (1994). *Hirošimo, ljubavi moja*. [Prevela sa francuskog: N. Bojić]. Beograd: Prosveta.
- Duras, M. (1960). *Hiroshima, mon amour. Scénario et dialogue*. Paris : Gallimard.
- Kami, A. (2008a). „Kalgula”. [Prevela sa francuskog: A. Moralić]. U: *Pozorište*. Beograd: Paideia, 33–95.
- Kami, A. (2008b). „Nesporazum”. [Prevela sa francuskog: A. Moralić]. U: *Pozorište*. Beograd: Paideia, 97–139.
- Kami, A. (2008c). „Opsadno stanje”. [Prevela sa francuskog: A. Moralić]. U: *Pozorište*. Beograd: Paideia, 141–207.
- Kovačević, D. (1994). „Profesionalac”. U: *Odabrane drame, II*. Beograd: Vreme knjige, 127–162.
- Kovačević, D. (2000). *Le Professionnel*. [Traduit par : A. Renoue & V. Čejović]. Lausanne : L'Âge d'Homme.
- Maupassant, G. de (s.d.a). « L'aveu », « La parure », « Le bonheur », « Un lâche », « Souvenir ». Dans : *Contes du jour et de la nuit*. Édition de référence : Maupassant, G. de. (1885). *Contes du jour et de la nuit*. Paris : C. Marpon & E. Flammarion. La Bibliothèque électronique du Québec, Collection À tous les vents, Volume 415/422 (version 1.01), 50–62, 63–81, 82–95, 113–130, 261–260. Repéré le 21 septembre

- 2011 à : https://beq.ebooksgratuits.com/vents/Maupassant_Contes_du_jour_et_de_la_nuit.pdf.
- Maupassant, G. de (s.d.b). « Monsieur Parent », « À vendre », « L'inconnue », « Imprudence », « Un fou », « En wagon », « Ça ira », « Au bord du lit ». Dans : *Monsieur Parent*. Édition de référence : Maupassant, G. de. (1886). *Monsieur Parent*. Paris : Paul Ollendorff. La Bibliothèque électronique du Québec, Collection À tous les vents, Volume 424 (version 1.01), 5–87, 105–117, 118–130, 154–167, 168–181, 222–235, 236–252, 275–289. Repéré le 5 novembre 2011 à : http://beq.ebooksgratuits.com/vents/Maupassant_Monsieur_Parent.pdf.
- Maupassant, G. de. (s.d.c). « Le gâteau », « Magnétisme », « Confessions d'une femme », « Clair de lune », « Une passion », « Yveline Samoris ». Dans : *Le Père Milon*. Édition de référence : Maupassant, G. de. (1910). *Le Père Milon*. Paris : Louis Conard, Libraire-éditeur. La Bibliothèque électronique du Québec, Collection À tous les vents, Volume 707 (version 1.01), 38–47, 65–74, 99–108, 109–117, 118–132, 157–165. Repéré le 31 octobre 2011 à : http://beq.ebooksgratuits.com/vents/Maupassant_Le_pere_Milon.pdf.
- Maupassant, G. de (s.d.d). « Mon oncle Jules ». Dans : *Miss Harriet*. La Bibliothèque électronique du Québec, Collection À tous les vents, Volume 367 (version 1.02), 289–306. Repéré le 14 novembre 2011 à : http://beq.ebooksgratuits.com/vents/Maupassant_Miss_Harriet.pdf.
- Popović, J. S. (1990). „Rodoljupci. Veselo pozorije u pet dejstvija”. U: *Roman bez romana*. Sarajevo: Oslobođenje, 161–226.
- Popović, J. S. (2004). *Les Patriotes. Pièce gaie en cinq actes*. [Traduit par : P.-L. Thomas]. Vršac : Commune littéraire de Vršac.
- Simović, Lj. (1986). *Putujuće pozorište Šopalović*. Novi Sad: Sterijino pozorje.
- Simovitch, L. (1989). *Le théâtre ambulant Chopalovitch*. [Traduit par : B. Legras & A. Renoue]. Lausanne : L'Âge d'Homme.

Igrani filmovi i pozorišne predstave

- Benjo, C. et al. (Producteurs), Cantet, L. (Réalisateur) & Cantet, L., Bégau-deau, F. et Campillo, R. (Scénaristes). (2008). *Entre les murs* [Film,

- Comédie dramatique]. France : Haut et Court, France 2 Cinéma, Canal+, Ciné Cinéma.
- Calame, L. (Metteuse en scène) & Wilkinson, P. (Scénographe). (2003, 15 mars). *Le Professionnel*. (Mise en scène de la traduction française adaptée de : Kovačević, D. (2000). *Le Professionnel*. Lausanne : L'Âge d'Homme.). [Enregistrement vidéo inédit, cassette VHS privée]. Genève : Le théâtre de poche (en coproduction avec Théâtre Vidy-Lausanne).
- Ossard, C. (Productrice), Jeunet, J.-P. (Réalisateur) & Jeunet, J.-P. et Laurant, G. (Scénaristes). (2001). *Le fabuleux destin d'Amélie Poulain* [Film, Comédie romantique]. France / Allemagne : UGC, Victoire Productions, Tapioca Films, France 3 Cinéma, MMC Independent, Sofica Sofinergie 5, Filmstiftung Nordrhein-Westfalen, Canal+.

Radio-emisije (audio-podkasti)²⁴⁰

- Arsenović, E. (Auteurka emisije). (2012, 6. februar). „Strategija obrazovanja i vaspitanja Srbije do 2020. godine”. [Audio-podcast, trajanje: 54 minuta]. U: *Talasanje – Pusti priču*. Beograd: Radio-televizija Srbije, Radio Beograd 1. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/radio/sr/story/23/radio-beograd-1/1039326/talasanje---pusti-pricu.html>. Preuzeto: 28. februara 2012.
- Delagarde, O. (Animateur). (2011, 2 avril). « Invité : A. Tonnard, co-fondateur et co-président d'Audika, premier réseau français de centre de correction auditive ». [Podcast audio, durée : 6 minutes]. Dans : *Patron, chef d'entreprise*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/patron-chef-d-entreprise/>.
- Delagarde, O. (Animateur). (2011, 23 avril). « Invitée : M. Bellon, présidente du directoire d'ERDF (Électricité Réseau Distribution France), filiale d'EDF (Électricité de France) ». [Podcast audio, durée : 7 minutes]. Dans : *Patron, chef d'entreprise*. Paris : Radio France, Fran-

²⁴⁰ Detaljniji podaci o svim radio-emisijama koje čine deo korpusa nalaze se u Dodatku 1 i 2.

- ce Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/patron-chef-d-entreprise/>.
- Delagarde, O. (Animateur). (2011, 30 avril). « Invité : S. Gauthier, directeur général de Best Western, première marque hôtelière dans le monde ». [Podcast audio, durée : 7 minutes]. Dans : *Patron, chef d'entreprise*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/patron-chef-d-entreprise/>.
- Delagarde, O. (Animateur). (2011, 28 mai). « Invitée : H. Willems, présidente de Beiersdorf (en France et en Belgique), le groupe de cosmétique allemand ». [Podcast audio, durée : 7 minutes]. Dans : *Patron, chef d'entreprise*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/patron-chef-d-entreprise/>.
- Diallo, R. (Chroniqueuse). (2011, 29 octobre). « Invité : R. Mihaileanu ». [Podcast audio, durée : 56 minutes]. Dans : *Fresh Cultures*. Paris : Radio France, Le Mouv'. Repéré le 8 novembre 2011 à : <https://www.mouv.fr/emissions>.
- Hallais, G. (Producteur). (2011, 26 mars). « Pourquoi les Français ont-ils lancé une guerre en Lybie ? ». [Podcast audio, durée : 4 minutes]. Dans : *France Info Junior*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/france-info-junior/>.
- Hallais, G. (Producteur). (2011, 28 mai). « Comment empêcher la triche aux examens ? ». [Podcast audio, durée : 4 minutes]. Dans : *France Info Junior*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/france-info-junior/>.
- Hallais, G. (Producteur). (2011, 2 juillet). « Faut-il interdire Facebook aux juniors ? ». [Podcast audio, durée : 4 minutes]. Dans : *France Info Junior*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/france-info-junior/>.
- Kobylak, A. (Réalisatrice). (2011, 1er novembre). « Invité : R. Mihaileanu ». [Podcast audio, durée : 51 minutes]. Dans : Busnel, F. (Producteur). *Le grand entretien*. Paris : Radio France, France Inter. Repéré le 14 novembre 2011 à : <https://www.franceinter.fr/emissions/le-grand-entretien/le-grand-entretien-01-novembre-2011>.

- Lange, É. (Producteur et animateur). (2011, 4 novembre). « Invités : T. De Lamotte et al. ». [Podcast audio, durée : 88 minutes]. Dans : *Allô la planète*. Paris : Radio France, Le mouv'. Repéré le 14 novembre 2011 à : <https://www.mouv.fr/emissions>.
- Matović, N. (Autorka emisije). (2012, 2. februar). „Gost: D. Zečević, reditelj”. [Audio-podkast, trajanje: 46 minuta]. U: *Klub 2*. Beograd: Radio-televizija Srbije, Radio Beograd 2. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/radio/sr/series/24/radio-beograd-2/4058/klub-2.html>. Preuzeto: 26. februara 2012.
- Nikić, M. (Urednica emisije). (2012, 1. februar). „Tuđice u srpskom jeziku”. [Audio-podkast, trajanje: 54 minute]. U: *Talasanje – Pusti priču*. Beograd: Radio-televizija Srbije, Radio Beograd 1. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/radio/ci/story/27/radio-beograd-1/1036728/talasanje---pusti-pricu.html>. Preuzeto: 25. februara 2012.
- Patient, B. (Chroniqueuse). (2011, 16 novembre). « Le Super 8 ! ». [Podcast audio, durée : 5 minutes]. Dans : *Emmenez-moi*. Paris : Radio France, France Inter. Repéré le 18 novembre 2011 à : <https://www.franceinter.fr/emissions/emmenez-moi/emmenez-moi-16-novembre-2011>.
- Patient, B. (Chroniqueuse). (2011, 18 novembre). « La République Galactique ». [Podcast audio, durée : 6 minutes]. Dans : *Emmenez-moi*. Paris : Radio France, France Inter. Repéré le 18 novembre 2011 à : <https://www.franceinter.fr/emissions/emmenez-moi/emmenez-moi-18-novembre-2011>.
- Pesnot, L. & Weinfeld, A. (Réalisateurs). (2011, 5 novembre). « Une émission spéciale avec J.-M. Le Clézio, prix Nobel de Littérature et l'écrivaine mauricienne A. Devi ». [Podcast audio, durée : 54 minutes]. Dans : Khérad, E. (Producteur). *La librairie francophone*. Paris : Radio France, France Inter. Repéré le 8 novembre 2011 à : <https://www.franceinter.fr/emissions/la-librairie-francophone/la-librairie-francophone-05-novembre-2011>.
- Pribičević, I. (Urednica emisije). (2012, 6. februar). „Zdravstvena tribina: kožni problemi i mladeži”. [Audio-podkast, trajanje: 43 minuta]. U: *U središtu pažnje*. Beograd: Radio-televizija Srbije, Radio Beograd 1. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/radio/sr/story/23/radio-beograd-1/1038458/.html>. Preuzeto: 26. februara 2012.

- Pribičević, I. (Urednica emisije). (2012, 21. februar). „Korupcija u sistemu zapošljavanja”. [Audio-podkast, trajanje: 41 minut]. U: *U središtu pažnje*. Beograd: Radio-televizija Srbije, Radio Beograd 1. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/radio/sr/story/23/radio-beograd-1/1048142/.html>. Preuzeto: 26. februara 2012.
- Pribičević, I. (Urednica emisije). (2012, 2. mart). „Kandidatura Srbije za priključivanje Evropskoj uniji”. [Audio podkast, trajanje: 36 minuta]. U: *U središtu pažnje*. Beograd: Radio-televizija Srbije, Radio Beograd 1. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/radio/sr/story/23/radio-beograd-1/1054736/.html>. Preuzeto: 5. marta 2012.
- Rédaction de France Info. (2011, 17 juin). « Invité : J.-L. Mélenchon, coprésident du Parti de Gauche ». [Podcast audio, durée : 8 minutes]. Dans : *L'invité du matin*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/emissions-podcasts.html>.
- Rédaction de France Info. (2011, 23 juin). « Invité : G. Longuet, ministre de la défense ». [Podcast audio, durée : 8 minutes]. Dans : *L'invité du matin*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/emissions-podcasts.html>.
- Rédaction de France Info. (2011, 14 juillet). « Invité : V. Desportes, général de division de l'armée de terre ». [Podcast audio, durée : 9 minutes]. Dans : *L'invité du matin*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/emissions-podcasts.html>.
- Rédaction de France Info. (2011, 15 juillet). « Invitée : S. Royal, présidente de la région Poitou-Charentes et candidate à la primaire socialiste ». [Podcast audio, durée : 10 minutes]. Dans : *L'invité du matin*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/emissions-podcasts.html>.
- Rédaction de France Info. (2011, 2 août). « Invité : J. Bignon, président du Conseil d'administration du Conservatoire du littoral ». [Podcast audio, durée : 7 minutes]. Dans : *L'invité du matin*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/emissions-podcasts.html>.
- Rédaction de France Info. (2011, 9 septembre). « Invité : F. Péchenard, directeur général de la police nationale ». [Podcast audio, durée : 9

- minutes]. Dans : *L'invité du matin*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/emissions-podcasts.html>.
- Rédaction de France Info. (2011, 13 septembre). « Invité : J.-P. Chevènement, président d'honneur du Mouvement républicain et citoyen, et sénateur du Territoire de Belfort ». [Podcast audio, durée : 8 minutes]. Dans : *L'invité du matin*. Paris : Radio France, France Info. Repéré le 14 octobre 2011 à : <https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/emissions-podcasts.html>.
- Zeljković, T. i Seltik, A. (Autori emisije). (2012, 10. februar). „Bezbednost na internetu”. [Audio-podkast, trajanje: 54 minuta]. U: *Talasanje – Pusti priču*. Beograd: Radio-televizija Srbije, Radio Beograd 1. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/radio/sr/story/23/radio-beograd-1/1041218/talasanje---pusti-pricu.html>. Preuzeto: 28. februara 2012.
- Zorkić-Radičević, R. (Autorka emisije). (2012, 26. februar). „Gost: J. Dimov, psiholog – ekspert za karijerno vođenje”. [Audio-podkast, trajanje: 50 minuta]. U: *Leksikon*. Beograd: Radio-televizija Srbije, Radio Beograd 202. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/radio/sr/series/25/Beograd+202/4849/Leksikon+.html>. Preuzeto: 28. februara 2012.

DODATAK 1: OPIS SADRŽAJA AUDIO-PODKASTA, RADIO FRANCE, 2011.

KORPUS RADIJSKOG JEZIKA (2011): ANALIZIRANI AUDIO-PODKASTI FRANCUSKE NACIONALNE RADIO-MREŽE (RADIO FRANCE) (06:00:49)	
FRANCE INFO : FRANCE INFO JUNIOR (00:12:03)	[Deca uzrasta od 10 do 14 godina postavljaju pitanja stručnjacima i urednicima redakcija.]
<i>Date, titre, producteur, durée de l'émission :</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • 26.03.11 : « <i>Pourquoi les Français ont-ils lancé une guerre en Lybie ?</i> », producteur : Gilles Hallais (00:04:00) • 28.05.11 : « <i>Comment empêcher la triche aux examens ?</i> », producteur : Gilles Hallais (00:04:01) • 02.07.11 : « <i>Faut-il interdire Facebook aux juniors ?</i> », producteur : Gilles Hallais (00:04:02) 	
FRANCE INFO : PATRON, CHEF D'ENTREPRISE (00:27:47)	[Direktori preduzeća odgovaraju na pitanja redakcije i komentarišu aktuelne ekonomske teme.]
<i>Date, animateur, invité, durée de l'émission :</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • 02.04.11 : animateur : Olivier Delagarde, invité : Alain Tonnard, co-fondateur et co-président d'Audika, premier réseau français de centre de correction auditive, avec 430 magasins en France et une soixantaine en Italie (00:06:32) • 23.04.11 : animateur : Olivier Delagarde, invitée : Michèle Bellon, présidente du directoire d'ERDF (Électricité Réseau Distribution France), filiale d'EDF (Électricité de France) chargée de la distribution de l'électricité (00:07:01) • 30.04.11 : animateur : Olivier Delagarde, invité : Stéphane Gauthier, directeur général de Best Western, première marque hôtelière dans le monde, avec 4 200 hôtels 3 et 4 étoiles, dont 300 en France (00:07:05) 	

<ul style="list-style-type: none"> • 28.05.11 : animateur : <i>Olivier Delagarde</i>, invitée : <i>Helen Willems</i>, présidente de <i>Beiersdorf</i> (en France et en Belgique), le groupe de cosmétique allemand qui produit : <i>Nivea</i>, <i>Labello</i>, <i>Eucerin</i>, <i>Hansaplast</i>, etc. (00:07:09) 	
<p><u>FRANCE INFO :</u> L'INVITÉ DU MATIN (00:59:49) (Rédaction de France Info)</p>	<p>[Ministri, predstavnici vlade ili političkih partija odgovaraju na pitanja vezana za aktuelne društveno-političke i ekonomske teme.]</p>
<p><i>Date, invité, durée de l'émission :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 17.06.11 : invité : <i>Jean-Luc Mélenchon</i>, coprésident du <i>Parti de Gauche</i> (00:08:18) • 23.06.11 : invité : <i>Gérard Longuet</i>, ministre de la défense (00:08:28) • 14.07.11 : invité : <i>Vincent Desportes</i>, général de division de l'armée de terre (00:08:52) • 15.07.11 : invitée : <i>Ségolène Royal</i>, présidente de la région <i>Poitou-Charentes</i> et candidate à la primaire socialiste (00:10:11) • 02.08.11 : invité : <i>Jérôme Bignon</i>, président du <i>Conseil d'administration du Conservatoire du littoral</i> (00:07:04) • 09.09.11 : invité : <i>Frédéric Péchenard</i>, directeur général de la police nationale (00:08:50) • 13.09.11 : invité : <i>Jean-Pierre Chevènement</i>, président d'honneur du <i>Mouvement républicain et citoyen</i>, et sénateur du <i>Territoire de Belfort</i> (00:08:06) 	
<p><u>FRANCE INTER :</u> LE GRAND ENTRETIEN (00:51:34)</p>	<p>[Intervju sa znamenitim ličnostima iz oblasti kulture.]</p>
<p><i>Date, producteur, réalisateur, invité, durée de l'émission :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • 01.11.11 : producteur : <i>François Busnel</i>, réalisatrice : <i>Anne Kobylak</i>, invité : <i>Radu Mihăileanu</i>, réalisateur et scénariste d'origine roumaine (00:51:34) 	
<p><u>FRANCE INTER :</u> LA LIBRAIRIE FRANCOPHONE (00:54:05)</p>	<p>[Intervju sa znamenitim ličnostima iz oblasti književnosti.]</p>

<p><i>Date, titre, producteur, réalisateur, invité, durée de l'émission :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 05.11.11 : « <i>Une émission spéciale avec J.-M. Le Clézio, prix Nobel de Littérature et l'écrivaine mauricienne A. Devi</i> », producteur : Emmanuel Khérad, réalisateurs : Lucien Pesnot & Anne Weinfeld, invités : Ananda Devi, Jean-Marie Gustave Le Clézio (00:54:05) 	
<p>FRANCE INTER : EMMENEZ-MOI (00:11:54)</p>	<p>[Slušaoci iz Francuske javljaju se uživo u emisiju i opisuju, po svom izboru, neku destinaciju u svojoj zemlji ili u inostranstvu.]</p>
<p><i>Date, titre, chroniqueur, invité, durée de l'émission :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 16.11.11 : « <i>Le Super 8 !</i> », chroniqueuse : Brigitte Patient, invité : Roger Batteault, ancien charcutier à la retraite, amateur des documentaires faits avec la caméra Super 8 (00:05:36) 18.11.11 : « <i>La République Galactique</i> », chroniqueuse : Brigitte Patient, invité : Antoine Bardet, collectionneur de vieilles publicités originales et admirateur du film « <i>La guerre des étoiles</i> » (00:06:18) 	
<p>LE MOUV' : FRESH CULTURES (00:55:47)</p>	<p>[Intervju sa (ne)afirmisanim predstavnicima savremene kulture iz domena interesovanja mladih.]</p>
<p><i>Date, chroniqueur, invité, durée de l'émission :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 29.10.11 : chroniqueuse : Rokhaya Diallo, invité : Radu Mihăileanu, réalisateur et scénariste d'origine roumaine (00:55:47) 	
<p>LE MOUV' : ALLÔ LA PLANÈTE (01:27:50)</p>	<p>[Slušaoci iz čitavog sveta javljaju se uživo u emisiju i pričaju o svom životu daleko od otadžbine, komentarišu aktuelne događaje, dele svoje uspomene, planove, stupaju uživo u kontakt sa drugim slušaocima.]</p>
<p><i>Date, producteur, animateur, invités, durée de l'émission :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> 04.11.11 : producteur et animateur : Éric Lange, invités : Tanguy De Lamotte, skipper du bateau Initiatives – Alex Olivier, participant à la Transat Jacques Vabre ; Jacques Valat, randonneur français qui fait le Chemin de Stevenson, à travers les Cévennes ; Jean Béliveau, marcheur québécois qui a fait le tour du monde à pied 	

(2000–2011) ; Marie-Pierre Subtil, rédactrice en chef de la revue 6 mois ; Martine Amram, trésorière de l'association humanitaire Enfants du Tamil Nadu ; Clémentine Bacri et Adrien Normier, jeunes chercheurs qui partent sur l'île de Tanna (Vanuatu) pour tenter de réaliser une modélisation 3D de la zone de volcan de la Caldera de Siwi, dans le cadre de Wingsforscience (01:27:50)

DODATAK 2: OPIS SADRŽAJA AUDIO-PODKASTA, RADIO BEOGRAD, 2012.

KORPUS RADIJSKOG JEZIKA (2012): ANALIZIRANI AUDIO-PODKASTI RADIO BEOGRADA - RADIODIFUZNE USTANOVE RADIO-TELEVIZIJE SRBIJE (06:18:45)	
<u>RADIO BEOGRAD 1:</u> TALASANJE – PUSTI PRIČU (02:42:13)	Životne teme, analiza aktuelnih dešavanja.
Datum emitovanja emisije, tematski naziv, urednik / autor, gosti i trajanje: <ul style="list-style-type: none"> • 01.02.12: „Tuđice u srpskom jeziku”, urednica emisije: Mirjana Nikić, gošće: dr Rajna Dragičević, profesor leksikologije na Katedri za srpski jezik Filološkog fakulteta u Beogradu; dr Radmila Stijović, leksikograf i lingvista (00:54:02) • 06.02.12: „Strategija obrazovanja i vaspitanja Srbije do 2020. godine”, autorka emisije: Elizabeta Arsenović, gosti: prof. dr Ana Pešikan, prof. dr Vlastimir Matejić (00:54:32) • 10.02.12: „Bezbednost na internetu”, autori emisije: Tanja Zeljković i Aca Seltik, gosti: Katarina Anđelković i Dunja Živanović, Uprava za digitalnu agendu; Nikola Božić, IT stručnjak (00:53:39) 	
<u>RADIO BEOGRAD 1:</u> U SREDIŠTU PAŽNJE (02:00:09)	Emisija o aktuelnim društvenim zbivanjima u kojoj učestvuju razni stručnjaci, te u koju se uključuju slušaoci i postavljaju pitanja.
Datum emitovanja emisije, tematski naziv, urednik, gosti i trajanje: <ul style="list-style-type: none"> • 06.02.12: „Zdravstvena tribina: kožni problemi i mladeži”, urednica emisije: Ivana Pribičević, gošća: dermatovenerolog Vesna Mikulić, šef Poliklinike u Gradskom zavodu za kožne i venerične bolesti (00:42:57) 	

<ul style="list-style-type: none"> • 21.02.12: „Korupcija u sistemu zapošljavanja”, urednica emisije: Ivana Pribičević, gošće: Tatjana Vidaković, predstavnik sajta za zapošljavanje <i>Infostud</i>; Marijana Milosavljević, saradnica antikorupcijskog sajta <i>Pištaljka</i> (00:40:45) • 02.03.12: „Kandidatura Srbije za priključivanje Evropskoj uniji”, urednica emisije: Ivana Pribičević, gost: Branko Branković, bivši ambasador SFRJ pri misiji UN-a u Ženevi (00:36:27) 	
<p>RADIO BEOGRAD 2: KLUB 2 (00:46:10)</p>	<p>Emisija iz oblasti kulture.</p>
<p>Datum emitovanja emisije, urednik, gost i trajanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 02.02.12: urednica emisije: Nevena Matović, gost: Dejan Zečević, reditelj igrane televizijske serije <i>Vojna akademija</i> (00:46:10) 	
<p>RADIO BEOGRAD 202: LEKSIKON (00:50:13)</p>	<p>Emisija u kojoj gosti govore o sebi, svojim uspesima i promašajima, nedoumicama, odlukama, načinu života, svojim strastima i strahovima, sasvim lično...</p>
<p>Datum emitovanja emisije, autor, gost i trajanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 26.02.12: autorka emisije: Ružica Zorkić Radičević, gošća: Jadranka Dimov, psiholog – ekspert za karijerno vođenje (00:50:13) 	

Doc. dr Nataša Radusin-Bardić

**INTEROGATIVNI MODALITET
U FRANCUSKOM I SRPSKOM JEZIKU**

Edicija E-disertacija, knjiga 19

Filozofski fakultet, Novi Sad

Za izdavača:

Prof. dr Ivana Živančević Sekeruš, dekan

Urednici:

Prof. dr Tvrtko Prčić

Prof. dr Biljana Šimunović Bešlin

Recenzenti:

Prof. dr Tatjana Šotra

Filološki fakultet, Beograd

Prof. dr Selena Stanković

Filozofski fakultet, Niš

Prof. dr Jelena Ajdžanović

Filozofski fakultet, Novi Sad

Korektura:

Mr Nataša Belić

Autorka

Kompjuterski slog, korice i konverzija:

Ferenc Finčur

KriMel, Budisava

2019.

ISBN 978-86-6065-536-5

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

811.133.1'36:811.163.41'36

811.163.41'367.322:811.133.1'367.322

РАДУСИН-Бардић, Наташа

Interrogativni modalitet u francuskom i srpskom jeziku
[Elektronski izvor] / Nataša Radusin-Bardić. - Novi Sad :
Filozofski fakultet, 2019. - 1 elektronski optički disk (CD-
ROM) : tekst ; 12 cm. - (Edicija E-disertacija ; knj. 19)

Nasl. sa naslovnog ekrana. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Bibliografija. - Abstract ; Abrégé.

ISBN 978-86-6065-536-5

а) Француски језик - Синтакса - Упитни облици б) Српски
језик - Синтакса - Упитни облици в) Упоредна граматика -
Српски језик - Француски језик

COBISS.SR-ID 329994503

E-DISERTACIJA

19